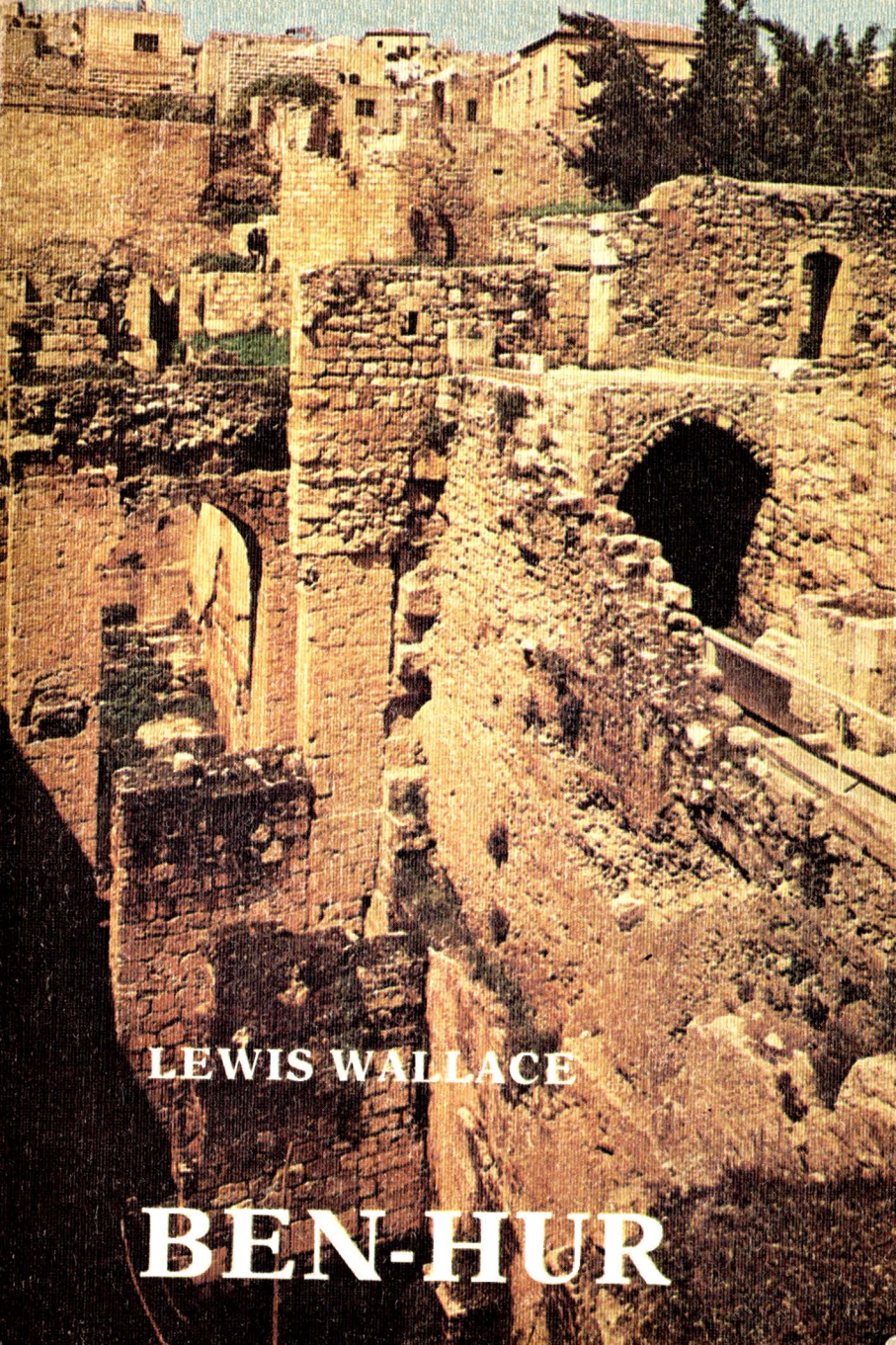

LEWIS WALLACE

BEN-HUR

LEWIS WALLACE
BEN-HUR

LEWIS WALLACE

BEN-HUR

Regény
Krisztus Urunk korából

FORDÍTOTTA
SZEKRÉNYI LAJOS

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1982

ÁTDOLGOZTA
ZIGÁNY ÁRPÁD

ÚJRA ÁTDOLGOZTA
DR. SZEGHALMI ELEMÉR

HARMADIK KIADÁS

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bármilyen eljárással való
sokszorosítás jogát is.*

Találkozás a sivatagban

A Dzsebel esz Zubleh ötven mérföldnél is hosszabb, keskeny hegylánc és kacsaringói a térképen olyan hernyóhoz hasonlítanak, mely délről észak felé mászik. Vörös-fehér szikláiról a kelő nap irányában csak az arab sivatag látható. A hegy lábait az Eufrátesztől hordott sivár homok takarja, mert a hegység Moáb és Ammón legelőit védi nyugaton, hogy el ne árássa őket is a sivatag homokja.

A vén Dzsebel számtalan vádinak, vagyis patakmedernek a szülője, melyek, átmetszván a római utat, egyre mélyebbre vonják barázdáikat, amint tovahaladnak, hogy az esős időszak patakjait a Jordánba vagy végső medencéjükbe, a Holt-tengerbe ömlesszék. E vádik egyikéből, mely a Dzsebel legvégső pontján keletkezik, s északkeleti irányban végül a Jabbók folyó medrévé szélesedik, egy utas bukkant elő, aki a sivatag fennsíkja felé haladt. Külsőjéről ítélve mintegy negyvenöt éves lehetett. Derékig érő szakálla, mely egykor koromsötét volt, deresedni kezdett. Arcát, mely barna volt, mint a pörkölt kávé, úgy eltakarta a vörös kufijeh, (fejre való kendő) hogy csak részben volt látható. Nagy, sötét szemét olykor-olykor fölemelte. Öltözte keleties volt, de a szabását részletesebben leírni nem lehet, mivel parányi sátor alatt, nagy fehér tevéen ült.

A derék állaton meglátszott, hogy telivér szíriai fajta: csupa erő és izom; hosszú lépései, biztos és zajtalan járása mind oly tulajdonságok, melyek megfizethetetlenek a „sivatag ha-

jója”-ban. A szokásos kantár skarlát rojtokkal takarta a homlokot, de nem volt hozzá zabla a lovas, sem szíj a hajtó számára. A hátán levő alkotmány alig volt négy láb hosszú, s úgy állt egyensúlyban, hogy mindkét oldalán egy-egy faláda húzta lefelé; puhára kárpitozott és behúzott belsejében tettszése szerint ülhetett, vagy félig ledőlve fekkhetett az utas, és fölötte zöld sátor feszült.

Midőn a dromedár a vádi utolsó mélyedéséből is kiemelkedett, az utas a hajdani Ammónnak határához ért. Előtte terült el a sivatag: még nem a sívó homok birodalma, de már az a terület, ahol a növényzet törpülni kezdett. A tevét mintha észrevétlenül egyre jobban hajtotta volna valami; meggyorsította lépteit, fejét egyenest a szemhatár felé fordította, tág orlyukain keresztül nagyokat húzva lélegzett. Egyes mélyedésekben száraz levél zörgött a földön. A levegőt ürmhöz hasonló illat édesítette meg. Pacsirta és csicsergő parti fecske bukkant fel itt-ott és az útból fehér foglyok futottak el lármázva. Nagy ritkán egy-egy róka vagy hiéna eredt gyors ügetésnek, hogy biztos távolból vegye szemügyre a betolakodókat. Jobb felől a Dzsebel halmai emelkedtek és gyöngyszürke fátyol takarta őket; legmagasabb csúcsaik fölött egy ölyv lebegett széles körökben, kiterjesztett szárnyakkal. De a férfi a zöld sátor alatt mindezekből nem látott semmit; merően, szinte ábrándozva nézett a távolba, mintha látná a célját és a teve tartása is olyan volt, mintha vezették volna.

Végre déltájban, amikor az utas már messze bent járt a sivatagban és a Dzsebel ormai is eltűntek a szemhatárról, a teve magától megállt és sajátságos nyögést hallatott, mellyel mindig a túlterhelés ellen tiltakozik vagy figyelmet és pihenést kér. Erre a gazda megmozdult, mintha álomból ébredt volna fel. Felnézett a napra, a vidéket minden oldalról hosszasan és gondosan áttekintette, majd elégedetten bólintott, mintha mondaná: Végre valahára! Egy pillanat múlva keresztbe tette kezét a mellén, a fejét lehajtotta és halkan imádkozott. E jámbor kötelesség végeztével halkan rikkantott: – ikh! ikh! – mi-

re a teve, ezalatt nyögve, lassan letérdelt. Ekkor az utas lábát az állat karcsú nyakára tette és a homokra lépett.

Most látszott csak, hogy az utas mily előkelő, fejedelmi alak. Megoldván a selyemzsinórt, mely a kufijeht fejéhez erősítette, hátratolta a rojtos ráncokat, míg az arca födetlen lett. A sötét, csaknem fekete színű arc, az alacsony, széles homlok, a sasorr, a külső szemszögletnek némi fölfelé hajlása, meg a dús, egyenes, durva és ércfényű hajzat, mely számos fűrtben omlott a vállra, mindjárt elárulta a származását. Ilyenek voltak a fáraók és a későbbi Ptolemeuszok; ilyen volt Mizraim, az egyiptomi faj apja. Kámiszt viselt, mely szűk ujjú, elől nyitott, fehér pamuting, egészen bokáig ér, a gallérja és eleje himzett; föléje barna gyapjúköpenyt húzott, mely sárga széllel volt egészen körülszegve. Lábát szandál védte, s ezt puha szíjak szorították a bokájához.

A vándor tagjai elzsibbadtak, mert a tevén ülés hosszú és fárasztó volt; azért megdörzsölte kezét és topogott a lábával, körüljárta hűséges szolgáját, mely kérdésében nyugodt elégyültséggel hunyta be ragyogó szemét. Közben az utas gyakran megállt és kezéből ernyőt formálva, a szemhatár széléig átvizsgálta a sivatagot, de arcát mindannyiszor csalódás tette borússá. Nyilvánvalóan várt valakit, sőt bízott is abban, hogy a várva várt társaság megérkezik. Addig is előszedett a ládájából egy vörös-fehér csikos, kerek pokrócot, egy nyaláb veszőt és egy erős nádat, melyekből gyorsan sátort hevenyészett, majd egy négyszögletes szőnyeget húzott elő s azt a sábornak naptól védett oldalán a földre terítette. Ennek végeztével ismét a homoktengert fürkészte, mely a delelő nap tüztől sötét volt.

– Eljönnek – mondta nyugodtan. – Aki engem vezérelt, az vezérli őket. Elkészíték mindent.

Néhány marék babbal megetette a tevét, aztán pálmáros-tokból font tálakat, kis bőrtömlőkben bort, szárított és füstölt ürühúst, magvatlan sámit, vagyis szír gránátalmát, datolyát, sajtot és kovászos kenyeret szedett elő a feneketlennek

látszó ládából s ezt mind behordta a sátor szőnyegére, végül pedig három darab selyemszövetet rakott körbe, annak jeléül, hogy még két vendégre számít.

Most már minden elkészült. És íme, amidőn kilépett: keleten, a sivatag arculatán egy sötét folt tűnt fel. Az idegen megállt, mintha lába a földbe gyökerezett volna; a szeme kitágult, testét borzongás járta át, mintha valami természetfölötti érte volna. A folt pedig nőttön-nőtt; tenyérnyi nagyságú lett és végre határozott körvonalakat öltött. Kevéssel később már látszott a hatalmas dromedár, mely hindosztáni utazó sátort hordozott a hátán. Erre az egyiptomi keresztbe tette kezét a mellén és szemét az égre emelte.

– Egyedül az Isten nagy! – kiáltott fel és a szeme megtelt könnyel, a szíve félelemmel.

Az idegen közeledett, végre megállt. Mintha álomból ébredt volna fel, pár pillanatig révedezve nézte az egyiptomit, majd tevéjének nyakáról a homokra lépett. Egy pillanatig egymásra néztek; azután mindkettő előre ment és amikor szemben álltak egymással, jobb karját mindegyik a másik vállára tette, balját pedig az oldalára és állát először a mell bal felére, majd a jobbra nyugtatta.

– Béke veled, ó az igaz Istennek szolgálja! – kezdte az idegen.

– És veled, ó, testvér az igaz hitben! – felelte hévvel az egyiptomi. – Béke veled és üdvözlégys!

Az újonnan érkezett magas és szikár volt, sovány arccal, beesett szemmel, a haja és szakálla fehér, teste színe pedig a fahéj és a bronz színe között ingadozott. Ő is fegyvertelen volt. Öltözete hindosztáni; süvege fölé széles redőkben turban módjára sál csavarodott; ruházatának szabása az egyiptomiéhoz hasonlított, azzal az eltéréssel, hogy a köntöse rövidebb volt s alóla bokán összekötött, bő ráncú bugyogó látszott ki. Lába szandál helyett piros bőrből készült, hegyes végű papucsba volt bujtatva. Megjelenése előkelő, fenséges és szigorú volt. Hófehér ruhájában nem is e világról valónak

látszott, csak a szeme árulta el, hogy gyarló ember, mert könnyben úszott, midőn az egyiptomi melléről felemelte arcát.

– Egyedül az Isten nagy! – kiáltotta ekkor.

– És áldottak, akik neki szolgálnak! – felelte az egyiptomi, csodálkozva, hogy saját kiáltásának az ismétlését hallja.

– De várjunk – tette hozzá – várjunk, mert lásd, amott jön a harmadik!

Észak felé néztek, ahol már tisztán kivehető volt a harmadik teve, éppoly fehér, mint a többi. Hajóként ringatózva közeledett a nemes állat és a két utas egymás mellett várakozott, míg az újonnan érkezett odajött, leszállt és hozzájuk lépett.

– Béke veled, ó testvér! – mondta, miközben a hindut megölelte.

– Legyen meg Isten akarata! – felelte a hindu.

Az utoljára érkezett éppen nem hasonlított barátaihoz: termete karcsúbb volt, arcszíne fehér; hullámos, szőke haja művésziesen koronázta kicsiny, de szép fejét, sötétkék szemének melegsége finom elmének és nyájas, derék természetnek a jele volt. Feje fedetlen, fegyvert nem viselt. A tiruszi takaró redői alatt rövid ujjú és alacsony gallérú tunika látszott, mely csaknem térdig ért és zsinór szorította a testhez, de nyakát, karját és lába szárát meztelenül hagyta. Lábát szandál fedte. Ötven, talán több év múlt el felette, alig hagyván rajta más látható nyomot, mint hogy a magatartása méltóságteljes, a beszédje higgadt és komoly lett. A bölcsője Hellász földjén ringott és kék szemében a görögség derült bölcsessége mosolygott.

Midőn karját az egyiptomiról levette, az utóbbi reszkető hangon mondta:

– A lélek először engem hozott; azért azt hittem, hogy én vagyok kiválasztva testvéreim szolgálatára. A sátor rendben, a kenyér törésre kész. Engedjétek, hogy tisztemet teljesítsem.

Mindegyiket kézen fogva, bevezette őket, s lehúzáván szandáljaikat, megmosta lábukat, vizet töltött a kezükre és törül-

közökkel megtörülte. Azután pedig megmosván saját kezét, így szólt:

– Viseljük gondját magunknak, atyámfiai, amint kötelességünk megkívánja és együnk, hogy erősek legyünk hátralevő napi kötelességünk teljesítésére. Evés közben megtudhatjuk, kik vagyunk, honnan jöttünk és hogyan kaptuk a meghívást.

A lakomához vezette és úgy ültette őket, hogy egymással szembe kerültek. Fejüket egyszerre hajtották meg, kezüket keresztbe tették a mellükön és egymáshoz szólván hangosan ezt az egyszerű könyörgést mondták:

– Mindenek Atyja, Isten! Amink van, tetőled van; fogadd hálánkat és áldj meg minket, hogy folytonosan a te akarodat teljesítsük.

Ez utolsó szavaknál felemelték szemüket és csodálkozva néztek egymásra. Mindegyik oly nyelven beszélt, melyet a többi azelőtt sohasem hallott, de mindegyik teljesen megértette, amit a másik kettő mondott. Lelküket isteni megindulás járta át, mert erről a csodáról ráeszméltek Isten jelenlétére.

A most leírt összejövetel Róma 747. esztendejében történt. December hónap volt s a Földközi-tengertől keletre fekvő vidékeken tél uralkodott. A kis sátorban levő társaság jóízűen evett s a bor után elbeszélgetett.

– Az idegen országban utazónak mi sem oly kedves, mint-ha megtudja jó barátja nevét – mondta az egyiptomi, aki a lakománál a házigazda tisztét vitte. – Itt az ideje, hogy megismerjük egymást. Azért, ha úgy tetszik, az szóljon először, aki utoljára érkezett. Erre a görög, mintha vigyázna magára, kisé vontatottan kezdett szólni:

– Amit mondani akarok, testvéreim, oly különös, hogy alig tudom, hol kezdjem, vagy hogy mit is mondjak. Még magamat sem értem. Legföljebb arról vagyok bizonyos, hogy földöntúli akaratnak engedelmeskedem és hogy a szolgálatom

szakadatlan öröm. Máskülönben Gáspár, az athéni Kleantesz fia vagyok. Hazám északi részén, Thesszaliában – folytatta a görög – van egy hegy, ahol Zeusz lakozik, kit honfitársaim istennek hisznek; a hegy neve Olimposz. Ide vonultam, mert megvettem hazám bölcseinek sivár fejtegetéseit az élet céljairól, a természet örök rejtélyeiről, melyeket úgy akartak megfejtetni, hogy az embert állították a mindenség középpontjába, mint hogyha érette történnék minden a világon. Egy dombon, ahol a nyugatról tovanyúló hegység délkeletre hajlik, barlangot találtam és ebbe költöztem, hogy elmélkedjem az élet céljáról és az ember rendeltetéséről a földön. Remetelakomnak ajtaja a tenger egyik nyelvére, a thermei öbölre nyílik. Itt láttam egy napon, hogy a tovavitorlázó hajóról egy férfit a tengerbe löknek. A boldogtalan partra úszott. Befogadtam és gondját viseltem. Zsidó ember volt; tőle tudtam meg, hogy nekik külön Istenük van, aki választott népének atyja, törvényhozója és királya, nemzetének történetében és törvényeiben jártas. Beszélt a prófétákról, akik az első kinyilatkoztatást követő századokban Istennel érintkeztek és kijelentették, hogy Isten, a Messiás ismét el fog jönni. És ez a második eljövétel küszöbön van: minden pillanatban várják Jeruzsálemben.

A görög elhallgatott és arcáról eltűnt a derűtség.

– Igaz – mondta kisvártatva –, igaz: azt is mondta nekem a zsidó, hogy Isten és a kinyilatkoztatás, amelyről beszélt, egyedül a zsidókat illeti, és aki eljövendő: a zsidók királya lesz. – „A világ többi részének semmit sem ad?” – kérdeztem. – „Nem” – volt a büszke válasz. – „Mert mi vagyunk az ő választott népe!”

Midőn a zsidó eltávozott és újra egyedül voltam, egy éjjel, barlangom szájánál ülve, megint az élet céljairól elmélkedtem. Ekkor hirtelen, lenn a tengeren, vagyis inkább a sötétben, mely ráborult a tengerre, fényes csillagot láttam felragyogni; a csillag lassan emelkedett, egyre közelebb jött, majd megállt a domb és ajtóim felett, úgy hogy a fénye teljesen reám süttött.

Lerogytam és elaludtam, mire álmomban hangot hallottam, mely így szólt:

„Ó, Gáspár! Hited diadalt aratott! Boldog vagy! Másik kettővel, akik a föld legszélső részeiről jönnek, meglátod őt. Légy bizonyos ebben. Reggel kelj útra, találkozzál velük és bízzál a Lélekben, aki vezérel majd.”

– És reggel feleszméltem a Lélekkel, aki a napnál is nagyobb világosságot árasztott bennem. Letettem remete ruhámat s úgy öltöztem fel, mint régente... A rejtekhelyről elővettem a kincset, melyet a városból hoztam. Egy hajó vitorlázott arra. Rákiáltottam, felvettek és Antiochiában partra szálltam. Ott vettem a tevét és felszerelését. Az Orontesz partjait ékesítő kerteken és gyümölcsösökön keresztül Emeszszába, Damaszkuszba, Boszrába és Filadelfiába utaztam; onnan ide. És így, ó testvérek, hallottátok történetemet. Most hadd halljam én is a tiéteket.

Az egyiptomi és a hindu egymásra néztek; az előbbi intett a kezével, az utóbbi meghajolt és így kezdte:

– Testvérem jól beszélt. Bár az én szavaim is oly bölcssek lennének.

Egy pillanatig elgondolkodott s aztán folytatta:

– Testvérek, a nevem Menyhért. Hindu születésű vagyok. Nemzetem volt az első, amely a tudomány mezőin járt és könyvekbe gyűjtötte a Szent Szabályokat, beléjük foglalván a hindu elme minden erőfeszítését, amely Isten és a lélek rejtélyének megfejtésére törekedett. Szent könyveink tanítása szerint három-egy az isten: Brahma, Visnu és Siva. Ezek közül Brahmát mondják fajunk szerzőjének. Szájának leheletéből a brahman kaszt jött létre, mely hozzá leghasonlóbb lévén, a legmagasabb és legnemesebb, a hitnek és tudománynak egyedüli tanítója. Magam született brahman vagyok. Életem menetét szigorú törvények szabályozták. Nem járhattam, ehettem, ihattam vagy alhattam, hogy valamely szabály megsértését ne kockáztattam volna. És a büntetés, ó, testvérek, a büntetés, amely lelkemre várt! A mulasztás fokozatai szerint

lelkem az egek egyikébe ment; – Indráé a legalacsonyabb, Brahmáé a legmagasabb; vagy visszaűzték a földre, hogy tovább éljen fereg, légy, hal vagy barom testében. És a tökéletes életmód jutalma is csak az volt, hogy a lélek beleolvadt Brahma lényébe, ami nem boldogságot jelentett, hanem csak teljes nyugalom volt.

A derék férfiú ráncos arca láthatóan kigyúlt, amint tovább folytatta:

– A szeretet boldogsága a cselekvésben áll; próbája az, hogy mit akar valaki tenni másokért. Nem tudtam nyugodni. Amikor láttam a sok nyomort és ezzel szemben a szabályokba szorított vallás ridegségét, megszántam és szeretni kezdtem a szenvedő emberiséget. De amikor a szeretet kötelességeiről akartam prédikálni, hallgatóim mind elszökdöstek tőlem, vagy az életemre törtek. Végre egész Indiában nem volt hely, ahol békében vagy biztonságban lehettem volna, még a száműzöttek között sem. Ekkor olyan zugot kerestem, ahol, Istent kivéve, mindentől elrejtőzhettem. A Gangesz mentén haladtam felfelé, egész a forrásig, messze fel a Himalájába, hogy egyedül Istennel lakozzam, imádkozva, böjtölve és a halálra várakozva.

Szava ismét félbeszakadt és a csontos kezek összekulcsolódtak.

– Egy éjjel a tó partjain jártam s a hallgatózó csendben így szóltam: „Mikor jön el az Isten, hogy követelje a magáét? Nem lesz hát megváltás?”... A vízen hirtelen fellobbant egy fény; csakhamar egy csillag látszott és megállt a fejem fölött. A fényesség elkábított. Amíg a földön feküdtem, végtelenül kedves hangot hallottam, mely így szólt: „Szereteted diadal-maskodott. Boldog vagy, ó, India fia! A megváltás közel van. A föld távoli részeiből való két férfúval meglátod majd a Megváltót és tanúja leszel eljövetelenek. Reggel kelj útra és találkozzál velük; bízz a Lélekben, aki vezérel.”

– És ettől az időtől fogva – sóhajtotta Menyhért boldogan – a fény velem maradt; és így tudtam, hogy az a Lélek

látható jelenléte. Reggel nekiindultam a világnak azon az úton, amelyen jöttem. Egy sziklahasadékban roppant értékű követ találtam, amelyet Hurdvárban eladtam. Lahóron, Kabulon és Jezden át Iszpahánba értem. Itt vettem a tevét és innen Bagdadba mentem, mindig egyedül, de semmitől sem tartva, mert a Lélek velem volt és most is velem van.

Az élénk görög örvendezve ölelte meg a hindut, az egyiptomi pedig részvétellel így szólt:

– Üdvözöllek, testvérem. Sokat szenvedtél, de végül is diadalmaskodtál. Ha meghallgattok, elmondom, hogy ki vagyok és miképpen jöttem ide. Boldizsár vagyok, az egyiptomi. A történelem velünk kezdődött. Mi örökítettük meg először az eseményeket, amelyeket az emlékek megőriztek. A paloták és templomok homlokzataira, obeliszkekre, a sírok belső falaira felírtuk királyaink nevét és tetteit; és a finom papiruszokra bíztuk gondolkodóink bölcsességét és vallásunk titkait – az összes titkot, egy kivételével, amelyről azonnal szölok. Ez pedig az, hogy hazámban mindig két vallás volt: az egyik titkos, a másik nyilvános; az egyiknek sok istene volt s ezt a nép vallotta; a másik az egy Istené, amelyet csupán a papság ápol. Hiába volt a sok évszázados elnyomás, a királyok minden pusztítása, az ellenségek minden beavatkozása, az idők minden változása. A hegyek alatt levő maghoz hasonlóan, mely idejére vár: élt a dicső igazság – és ez az ő napja!

Az egyiptomi egy korty vizet ivott tömlőjéből és folytatta:

– Alexandriában születtem, s mint herceg és pap, osztályomnak megfelelő nevelésben részesültem. De nagyon korán kételkedni kezdtem. A megszabott hit egy része az volt, hogy a halál után, a test megsemmisültével a lélek megint előbbi fejlődését kezdi meg a legalacsonyabb foktól fel az emberségig: és ez a lélekvándorlás teljesen független attól, hogy jó vagy rossz volt-e életében az ember. Ez az igazságtalanság megdöbbentett. Ha Isten, mint tanítóm hirdette, igazságos, miért nincs különbség a jó és a rossz között? Addig tűnődtem

és elmélkedtem ezen, amíg végre világossá, bizonyossá lett előttem, hogy a halál csak az a pont, amelyben a gonoszak megmaradnak vagy elvesznek, míg a hívők egy fensőbb életre kelnek; és ez az élet – tevékeny, vidám, örök élet – élet az Istennel! Ekkor elgondolkodtam: miért legyen az igazság továbbra is a papság önző vigasztalásának titka? Egy napon tehát megálltam Brucheiumban, Alexandria legnépesebb negyedében és szónokoltam. Istenről, a lélek, a jog, a bűn, az ég és az erényes élet jutalmáról beszéltem. Hallgatóim először bámultak, azután kacagtak, nevetségessé tették Istenemet és gúnnyal sötétítették el mennyországomat. Hogy ne vesztegessen az időmet tovább hiába, kitértem előlük.

A hindu nagyot sóhajtott.

– Testvér, az embernek ember az ellensége.

Boldizsár tovább beszélt.

– Sokat gondolkoztam azon, hogy mi lehet kudarcom oka és végre rájöttem: aki reformot akar, ne menjen a nagyok és gazdagok közé, hanem inkább azokhoz, akiknél a boldogság pohara üres: a szegényekhez, az alázatosakhoz. E naptól fogva, ó, testvérek, fel és alá utaztam a Níluson, a falvakba és az egyes törzsekhez, az egy Istent, az igaz életet és a mennybeli jutalmat hirdetve. Jót tettem – de nem illik mondanom megnyit. Tudom tehát, hogy a világ egy része érett annak a befogadására, akinek felkeresésére megyünk.

Pirosság öntötte el a beszélő sötét arcát, de leküzdve érzelmeit így folytatta:

– És hittem, hogy eljön; csak az a kétség gyötört, vajon megláthatom-e, megérem-e a világ megváltását? És amikor egy éjjelen Bar-el-Abiaddon túl elmélkedve sétáltam a tó partján, úgy tetszett, hogy a víztükörben fénylő csillagok egyike felszáll a fejem fölé és ott megáll, szinte kézzel is elérhettem volna. Lerogytam és elfedtem arcomat, míg felettem megcsendült egy földöntúli hang: „Jó cselekedeteid győztek. A megváltás küszöbön van. A világ távoli vidékeiről való két férfiúval együtt meglátod majd az Üdvözítőt és tanúsítod el-

jövetelét. Reggel indulj el és találkozzál velük. Midőn mindnyájan Jeruzsálembbe, a szent városba érkeztek, kérdjétek a népet: hol van az, aki a zsidók királyának született? Mert mi Keleten láttuk csillagát és imádására indultunk. Bízzál a Lélekben, aki vezérel téged.”

– És a fény belső világossággá lett – folytatta Boldizsár: s mint útmutató, velem maradt. A folyón levezetett Memphisbe, ahol felkészültem a sivatagi útra. Tevét vettem és pihenő nélkül ide siettem a szuezi és kufilehi úton, Moáb és Ammón tartományokon keresztül. Isten velünk van, testvéreim!

Csend lett, sóhajok törtek át rajta és könnyek szentelték meg. Majd együtt kimentek a sátorból a sivatagba, amely olyan csendes volt, mint nyári éjszakán a temető. A nap csaknem leáldozott. A tevék aludtak.

Kevéssel ezután szétszedték a sátort s a lakoma maradványaival együtt visszarakták a ládába, majd mindegyik felült tevéjére és megindultak a hideg éjszakában, nyugati irányban. Lassanként feljött a hold. És amint a három hatalmas, fehér teve nesztelen léptekkel tovasietett a csillagos éjszakában, hirtelen, nem magasabban, mint egy alacsony dombtető, lobogó láng lobbant fel előttük a levegőben; midőn odanéztek mindez vakító fényű gömbbé tömörült. Szívük hevesen dobogott, a lelkük megrendült és egy hanggal kiáltottak fel:

– A csillag... a csillag! Isten velünk van!...

József és Mária Betlehembe mennek

Jeruzsálem nyugati falának egyik bejáratát hívták betlehemmi vagy joppai kapunak. A rajta kívül fekvő tér a város egyik nevezetes helye volt, mert a városba vezető néhány út itt keresztezte egymást és ekképpen a külső teret felkapott vásártérre avatta. Salamon korában már élénk kereskedelem folyt itt, melyben egyiptomi, tiruszi és szidoni gazdag kalmárok vet-

tek részt. Róma 747. esztendejében, a nagy Heródes uralkodása alatt is – tehát háromezer évvel később – nagy volt a forgalom a joppai kapu környékén.

A nap órái, zsidó szokás szerint napkeltével kezdődnek és a joppai kapu vásárja már a nap első órájában javában állott. A tömör kapuszárnyak hajnal óta tárva-nyitva voltak. A kalmárkodás szelleme betolakodott a boltozatos bejáratokon át a keskeny sikátorba, amely a nagy torony falai mellett a városba vezetett. A föld itt széles, formátlan téglákkal lett kikövezve, amelyeken mindenki kiabál és perlekedik s a paták csattogása növeli a zűrzavart, a zaj tombol és hullámszik a szilárd, magasba nyúló falak között.

Itt egy csacsi áll, lencsével, babbal, hagymával és uborkával telt kosarak alatt görnyedezve. Mellette sovány, durva szőrű, szürke teve térdel, sokkal tekintélyesebb és furcsább, de aligha olyan türelmes, mint a szamár. Tulajdonosa egy alacsony, karcsú egyiptomi, kopott tarbust, továbbá bő, ujjatlan és öv nélküli ruhát visel, mely nyakától térdig ér. A sarokban, ahol a sikátor az udvarba nyílik, háttal a fal szürke köveihez támaszkodva néhány vidéki parasztszönyorű ül. Ruházatuk derékban ráncolt vászonszoknya, viselőik egész hosszúságát feltünteti, s egy fátyol, mely elég széles arra, hogy a fejet befedve a vállat is eltakarja. Áruikat cserépedényben tartják és néhány bőrtömlőben. A cserépedények és a tömlők között, tömegre és hidegre ügyet sem vetve, a köves talajon hempergve egy rakás félmeztelen gyerek játszik; barna testük, bozót szemük és sűrű, fekete hajuk zsidó vérré vall.

A kapuban ezalatt ki és be hullámszik a nép – vörös és kék köpenybe burkolt, nagy fehér turbános férfiak – elvegyülve a ruhakereskedőkkel, a kenőcsök kalmáraival, a pipere- és egyéb cikkek kínálgatóival, akik ügyet sem vetnek arra, hogy a kötőfékeket és köteleket ide-oda rángatva, majd visítva, majd édesgetve vesződnek az állatok – szamarak, lovak, borjúk, juhok, mekegő kecskék és ormótlan tevék árusai; a til-

tott sertést kivéve mindenféle jószág van ott – de nem külön-külön és nem egy helyen, hanem a vásárban mindenütt.

A tömegből most egy sovány termetű, kerek vállú zsidó jön, durva, barna ruhában, szemébe és arcába, valamint hátára hosszú, fésületlen hajcsomó csüng. Akik találkoznak vele, nevetnek, sőt meg is lökdösi, mert ez a nazarénus, egy lenézett felekezet tagja, amely elveti Mózes könyveit, szörnyű fogadalmakat tesz és nyíratlanul jár addig, amíg fogadásai tartanak. Most hirtelen szétválik a tömeg egy héber arcvo-nású és ruházatú férfi előtt. A hófehér vászontakaró, melyet sárga selyemzsinórok erősítenek fejéhez, szabadon omlik le a vállain, ruhája gazdagon hímzett, derekát aranyrojtos, vörös öv köríti többszörösen. Magatartása nyugodt, még mosolyog is azokon, akik ily durva sietséggel nyitnak utat neki. Belpoklos talán? Nem, csak szamaritánus. Ha a megrettent tömeget kérdeznéd, azt mondaná, hogy keverék – asszíriai származás –, akinek ruháját megérinteni csupa fertőzés; akitől tehát egy zsidó még az életét sem fogadná el. Heródes alatt az egész világnak a zsidó vallásra lehetett térnie, de a szamaritánusoknak nem; egyedül ők voltak feltétlenül és örökre kizárva a zsidókkal való érintkezésből.

Most három férfiú jön ki a kapu boltívei alól. Szokatlan termetűek és roppant erejűek; szemük kék és a bőrük oly finom, hogy az erek kék rajzolata látszik rajta, a hajuk szőke és rövid. Kicsiny, kerek fejük egyenesen nyugszik az oszlopos nyakon. Mellükön nyitott, ujjatlan gypjú tunikát viselnek, lazán átkötöttet, s meztelenül hagyják izmos karjukat és láb-szárukat. Ezek gladiátorok, atléták, versenyfutók, ökölvívók, katonák és amint kihívó, szemtelen arccal lödörögnek a piacon, a nép ijedten nyit nekik utat.

A kapuval szemben gyümölcsös állvány található. Tulajdonosának feje kopasz, arca hosszú és orra olyan, mint a sólyom csőre. Szőnyegen ül, a porban; háta mögött a fal, feje felett kurta kárpit függ; körülötte apró zsámolyokra rakva, úgy, hogy elérheti, mandulával, szőlővel, fügével és gránát-

almával telt vesszőkosárcák dúslakodnak. Most lassan közeledik feléje egy festői alak: egy szép görög. Halántékán lengő haját összetartó mirtuszkoszorú díszleg, még mindig ott függnék rajta a halvány virágok és a félig érett bogyók. Skarlátvörös tunikáját a legpuhább gyapjúból szőtték; bivalybőr öve alatt, előlről ragyogó aranyból készült kapocs tartja össze, nehéz ráncokat vet térdig érő köntöse az aranyhímzéstől, nyakát fehér-sárga gyapjúkendő takarja, mely hátán hosszan lecsüng; karja és lába szára, ameddig látható, olyan fehér, mint az elefántcsont és oly simaságú, amely csak a fürdő és az ápolószerek használatával érhető el.

A szennyes és nyüzsgő vásárban lassan megy felfelé egy sötét alak, arcát a földre szegezve; néha-néha megáll, kezét keresztbe teszi a mellén, felbámul az égre, mintha imádkozni akarna. Homlokán négyszögletes bőrládika, mely a fejrevalót rögzítő szalaghoz kötődik; egy másik hasonló kis ládát szíj köti a bal karjához, ruhájának széleit sötét színű rojtok ékesítik; és e jelekről – a filaktériumokról, a ruha meghosszabbított szegéséről és a belső szentségről, mely az egész emberből kiárad – tudjuk, hogy ő farizeus, annak a szervezetnek a tagja, mely a vallásban vakbuzgóságával, a politikában elfogultságával hajlamos minden kegyetlenségre.

A nap harmadik órájában a tolongás semmit sem csökkent. Az újonnan érkezettek közül egy hármас csoport: egy férfi, egy asszony és egy számár érdemelt különös figyelmet.

A férfi az állat fejénél állt és botra támaszkodott. Ruházata a körülötte levő közönséges zsidókéhoz hasonlított, csak éppen újnak látszott. A fejről lelógó takaró és köntös alakját nyakától a talpáig befedte, azok a ruhák voltak, melyeket szombati napokon a zsinagógában viselt. Mintegy ötvenévesnek látszott s az idegeneket és vidékieket jellennző, félig kíváncsi, félig álmataг tekintettel nézelődött a vásárban.

A számár kényelmesen evett a nyaláb zöld fűből és álmos elégedettségében nem zavarta a körülötte levő zaj és lárma; éppoly kevésbé törődött az asszonnyal, aki párnázott nyereg-

ben ült a hátán. A nőt egészen betakarta sötét, gyapjú felsőruhája, míg fejét és nyakát fátyol fedte.

A férfit végre megszólították:

– Nem a názáreti József vagy?

– Úgy hívnak – felelte József komolyan, megfordulva. – És te... ó, békesség veled, barátom, Sámuel rabbi!

– Én is ugyanazt kívánom neked. Legyen béke veled, házaddal és minden jóakaróddal.

Az utolsó szavaknál egyik kezét mellére tette s fejét az asszony felé meghajtotta, aki ezalatt visszalebbentette a fátyolt, úgy hogy láthatóvá lett a nemrég még lányos arc. Erre az ismerősök megfogták jobbjukat, mintha ajkukhoz akarnák emelni, de az utolsó pillanatban eleresztették s mindegyik a maga kezét csókolta meg, azután pedig homlokukra tették tenyerüket.

– Úton vagy, látom – szólt most a rabbi. – Messzire még innen?

– Csak Betlehembe – felelte József.

– Igen, igen – bólintott a rabbi. – Betlehemben születél és most oda még leányoddal, hogy megszámláljanak az adó miatt, amint a cézár parancsolta.

– Az asszony nem a leányom – mondta József. – A betlehemi Joachimnak és Annának gyermeke, akikről bizonyára hallottál, mert nagy volt a becsületük.

– Igen – felelte a rabbi tisztelettel –, ismertem őket. Egyesek ágon Dávidtól származnak. Jól ismertem őket.

– Nos, ők meghaltak – folytatta a názáreti. – Názáretben haltak meg. Joachim nem volt gazdag, de egy házat és egy kertet hagyott hátra, hogy a leányai között osszák fel. Ez itt az egyik és hogy az ő birtokrésze meg legyen mentve, a törvény azt kívánta, hogy legközelebbi rokona vegye nőül. Így lett az én feleségem.

– És te?...

– A nagybátyja vagyok.

– Most már értem – bólintott a rabbi. – És mivel mind-

ketten betlehemi születésűek vagytok, a római arra kényszerít téged, hogy őt is magaddal vigyed a népszámlálásra.

Ezzel összecsapta a kezét, méltatlankodva nézett az égre és felkiáltott:

– Még mindig él Izrael Istene! Övé a bosszúállás!

Aztán megfordult és hirtelen távozott. Egy közelálló idegen észrevette József bámulatát, nyugodtan mondta:

– Sámuel rabbi zelóta. Maga Júdás sem tüzesebb.

József nem óhajtott beszédbe elegyedni, azzal foglalatzkodott, hogy újra egy csomóba gyűjtötte a szamar által szét-túrt füvet, azután ismét botjára támaszkodott és várt.

Egy óra múlva a különös pár kiment a kapun és balra fordulva elindult a betlehemi úton. A názareti óvatosan, gyengéden lépdelt az asszony oldalán, kezében a vezető szíj. Bal kéz felől, délről és keletről, Sziyon hegye körül a városfal emelkedett, jobbjuk felől pedig a meredek magaslatok, amelyek a völgyet nyugaton határolják. Lassan haladtak el az alsó Gichon-tó mellett és a Gonosz Tanács hegyének közelében kezdtek átmenni a Refaim-síkságra. A nap ragyogóan sütött és Mária, Joakhim leánya egészen ledobta fátyolát és fejét kitakarta.

Nem volt több tizenöt évesnél. Arca tojásdad alakú, a színe inkább halvány, mint fehér. Az orra kifogástalan; kissé nyílt ajka telt és piros, ami a szájnak melegséget, gyengédséget és szelídséget kölcsönzött; szeme kék és nagyra nyíló, bágyadt szemhéjakkal, hosszú, árnyékos pillákkal; és mindezzel összhangzásban dús arany haja, a zsidó aráknál divatozó szokás szerint, szabadon omlott le hátán a nyeregig, amelyen ült. Az arc bájaihoz járult a tisztaság lehelete, amelyet csak a lélek kölcsönözhet. Egész lényén bizonyos ábrándosság ömlött el, mintha gondolatai messze járnának a való élet gyarlóságaitól. Gyakran emelte a szemét az ég felé, sokszor keresztbe tette kezét a mellén, mintha imádkoznék, majd megrebbenve nyújtotta előre a nyakát, mintha sóváran figyelne valamely hívó szózatra. József beszélgetése közben olykor-olykor a nő felé

fordult s látta a ragyogó arc kifejezését, lehorgasztott fejvel tűnődött magában.

Így haladtak át a nagy síkságon, s végre elérték a Mar-Elias magaslatot, a völgyön keresztül megpillantották Bet-lehemnek a hegyerincet koronázó, fehér falait, melyek a lombtalan gyümölcsösök barna törzsei felett villogtak. Itt megálltak és pihentek, míg József a szent nevezetességű helyeket mutogatta; azután lementek a völgybe ahhoz a kúthoz, amelyből Dávid is ivott. A szűk helyen emberek és állatok tolongtak. Józsefet félelem fogta el, hogy a város zsúfolásig tele lesz és nem akad szoba Mária számára. Késlekedés nélkül tovasietett tehát, elhaladt a kőoszlop mellett, amely Ráhel sírját jelölte és meg sem állt addig, amíg a khán kapujához nem ért.

A „khán” perzsa szó, így hívják még ma is a keleti fogadókat. Inkább csak megszálló helyek, tanyák ezek és legegyszerűbb formájukban bekerített helyek voltak, ház és tető nélkül, gyakran a kapu és bejárat is hiányzott. Helyüket az árnyékra, védettségre vagy a vízre való tekintettel választották meg. Ma is sok ilyen khán van még keleten, a sivatag megálló helyein. Rendszerint valamely sejknek a háza vagy tulajdona volt a khán, amelyben törzse felett uralkodott. Erődök voltak, amelyekben vásárokat tartottak és műhelyeket létesítettek; tehát inkább gyülekező és tartózkodó helyek a kereskedők és mesteremberek számára, mint menedékhelyek megkéssett és vándorló utasok részére. Nem volt bennük fogadós vagy fogadósne; sem konyha, pince vagy szakács; a kapunál levő felügyelő volt a rendfenntartásnak és a tulajdonnak egyetlen őre. Az ide érkező idegenek tetszésük szerint szálltak meg, de mindenkinek magával kellett hoznia élelmét, konyhai felszerelését, továbbá ágyát, ágyneműjét, sőt jószágainak élelmét is. Víz, nyugalom és fedél volt mindaz, amit a tulajdonostól várhatott és ezeket szívességből kapta meg. A házak és a hozzátartozók szentek voltak, beleértve a kuttat is.

A betlehemi khán, amely előtt József és hitvese megállt, egyike volt a jobb fajtáknak: durva kövekből emelt négyszögletes, lapos tetejű épület; kívülről nem volt ablaka és egyetlen bejárata a keleti oldalon az udvarba vezetett. Az úton, közvetlenül a khán kapuja előtt férfiak és fiúgyermekek tolongtak nagy zajjal; lovaikat és tevéiket hajtották ki-be a völgyben, némelyeket az itatáshoz, másokat a szomszédos barlangokhoz. József megérkezése után szorongva látta, hogy az épület kapuját nagy tömeg lepi el, míg a mellette levő széles akol már zsúfolásig megtelt.

– Nem érhetjük el a kaput – mondta József lassan, tagoltan. – Álljunk meg itt és tudjuk meg, hogy mi történt.

A nő felelet nélkül félrehúzta a fátyolt és érdeklődve nézett körül a nyüzsgő tömegben. De sokkal fáradtabb volt, semhogy e látvány sokáig vonzotta volna; kis idő múlva bágyadtan sóhajtott, s mintha békét és nyugalmat keresne, vagy valakit várna, dél felé, a Paradicsom-hegy hatalmas ormaira nézett, melyeket halványpirosra festett a leáldozó nap. Míg a nő így nézelődött, egy férfi tört utat a tömegből, megállt a számár mellett és összeráncolt homlokkal nézett körül. A názáreti megszólította:

– Mivel az vagyok, aminek téged is tartalak, jó barát, Júda fia, szabad-e tudnom a sokadalom okát?

Az idegen bosszúsnak látszott, de látta József ünnepélyes arcát, kezét ösztönösen üdvözlésre emelte s így szólt:

– Béke veled, rabbi! Valóban Júda fia vagyok és felelek kérdésedre. Beth-Dágonban lakom, amely, mint tudod, a Dán törzsének nevezett földön van. Most oda igyekszem a népszámlálás miatt, rabbi.

– Magam is azért jöttem ide – felelte József mély, lassú hangon – én és a feleségem.

Az idegen Máriára pillantott és hirtelen így szólt:

– Rabbi, nem menne a feleséged az én nőmhöz? Amott láthatod a gyermekekkel, az út kanyarodásánál levő olajfa alatt.

Azt mondom – folytatta határozottan –, hogy a khán tele van. Hiábavaló a kapunál kérdezősködni.

– Ajánlatod szíves – bólintott József habozva. – Akár akad hely számunkra a házban, akár nem, odamegyünk megnézni a családot. Engedd, hogy a kapussal magam beszéljek. Gyorsan visszatérek.

A vezetőszíjat az idegen kezébe adta s a nyüzsgő tömegbe furakodott. A kapus egy nagy cédrus törzsön, a kapun kívül ült. Háta mögött gerely volt a falhoz támasztva. Mellette a törzsön egy kutya kuporgott.

– Jehova békéje legyen veled – mondta József, amikor végre szemben állt a kapussal.

– Amit kívánsz, te is találod meg újra és ha megtaláltad, sokasodjék meg rajtad és családodon – viszonzta az őr komolyan, mozdulatlanul.

– Betlehemi vagyok – mondta József nagy megfontoltsággal. – Nincs itt hely?...

– Itt nincs.

– Hallhattál rólam... a názáreti Józsefről. Ez itt atyáim háza. Dávid nemzetségéből való vagyok.

Ezek a szavak tartották fenn a názáreti reményét. Ha ezeknek nincs foganatja, akkor hiábavaló minden további erőlködés: még néhány sékel felajánlása is. Júda fiának lenni – nagy dolog volt a törzshöz tartozók szemében; de Dávid házából származni – ez volt a zsidók számára a legnagyobb megkülönböztetés. A háborúk és sorscsapások lesüllyeszthették Dávid törzsének utódait, de tekintélyük megmaradt, amerre csak megfordultak Izraelben.

– Magammal nem törődöm – szólt most József és komoly hangja átfutottságtól remegett: – de velem van a nőm és az éjszaka hideg. Nem maradhat a szabad ég alatt. Nincs hely a városban?

– Ez a népség – mondta a felügyelő az ajtó előtt álló sokaságra mutatva – bejárta az egész várost és sehol sem talált üres lakást.

József ismét a földre nézett és félig magának mondta:

– Olyan fiatal! Ha a dombon vetek neki ágyat, megöli a fagy.

– Bár nem biztosíthatok helyet számotokra – szólta a felügyelő hirtelen: – el sem utasíthatlak benneteket. Minden tőlem telhetőt megteszek értetek, rabbi. Hányan vannak társaságodban?

József elgondolkozott, azután így felelt:

– Nóm és egy barátom a családjával, Beth-Dágonból; mindössze hatan vagyunk.

– Nagyon helyes. Nem maradtok kinn a dombon. Hozd ide hozzátartozóidat és siess.

– Szálljon rád az otthontalan utas áldása s a vendég áldása kövesse ezt.

A názáreti örvendezve tért vissza Máriához és a beth-dágonihoz. Kis idő múlva amaz is felhozta családját és az asszonyok szamarakra ültek. Az asszony tisztes matróna volt, a lányok pedig olyanok, mint amilyen ő lehetett ifjúkorában.

– Ő az, akiről beszéltem – mondta a názáreti – és ezek a barátaink.

Mária fátyola felemelkedett.

– Kék szem és arany haj – mondta a kapus magában, mert csak Máriát látta. – Ilyen volt a fiatal király, amikor Saul elé ment énekelve.

Azután elvette Józseftől a vezetősíjat és odafordult Máriához.

– Béke veled, ó, Dávid leánya! – Majd a többieket is köszöntötte: – Béke mindnyájatokkal! – Végül intett Józsefnek: – Rabbi, kövess!

Tágas átjáróba vezette a társaságot, s aztán átmentek a khán udvarába, ahol sűrű csapatokban szunyókáltak a kötőféken tartott tevék, lovak és szamarak; közöttük különböző országokból való hajtók aludtak vagy őrködtek csendesén. A zsúfolt udvar lejtőjén lassan vonultak és végül a szürke

mészköszikla felé vezető ösvényre tértek, amely nyugaton a khán felett emelkedett.

– A barlanghoz megyünk – mondta József röviden.

A vezető megvárta, amíg Mária az ő oldalára ért és akkor így szólt:

– A barlang, amelyhez megyünk, ősidnek, Dávidnak is bizonyára menedéke volt. Az alattunk levő mezőről és a völgyben található kútról odahajtotta nyájait biztonságból; és később, amikor király volt, ide jött vissza pihenni a régi házba, egy sereg állatot hozva magával. A jászolok most is úgy vannak, mint az ő korában. Jobb az ágy azon a földön, ahol ő aludt, mint az udvarban vagy kinn az útfélen. De már itt is a ház a barlang előtt!

Az épület alacsony és szűk volt; csak kevésbé ugrott ki a kősziklából, amelynek végéhez hozzáépítették és ablak sem volt rajta. Az ajtó faretészét hátratulolta a felügyelő, mialatt az asszonyok leszálltak nyergükből.

– Gyertek be! – biztatta őket a felügyelő.

A vendégek beléptek és körülnéztek. Azonnal feltűnt, hogy a házat csak a természetes üreg szájának elfedésére építették és voltaképpen csak egyszerű fal volt, amely mögött a barlang negyven láb hosszú, kilenc vagy tíz láb magas és tizenkét vagy tizenöt láb széles lehetett. A közepén nagy gabona- és takarmányrakások, cserépedények és egyéb házieszközök heverték. A falak mentén a juhok számára alacsony, cementbe rakott kövekből készült jászolok álltak. Polyva és por lepte el a földet, betöltötte a hasadékokat és megvastagította a pókhálókat, amelyek, mint szennyes rongydarabok lógtak le a tetőzetről; egyébként a hely tiszta volt és legalább olyan kényelmes, mint a közeli khán boltozatos tornácainak bármelyike.

– Gyertek be! – ismételte a vezető. – Ezek a holmik a földön a hozzátok hasonló utasok számára vannak. Vegyetek belőle, ami szükséges.

Azután Mária-hoz fordult:

– Megpihenhetsz itt?

- A hely megszentelt – mondta Mária szelíden.
- Most távozom – mondta a felügyelő. – Béke legyen mindnyájatokkal!

Krisztus megszületik

Az est bizonyos órájában megszűnt a kiabálás és a nép sűrűsége a khánban; ugyanebben az időben minden zsidó felkelt, ünnepélyes arcot öltött, Jeruzsálem felé tekintett, keresztbe tette kezét a mellén és imádkozott; mert ez volt a szent, a kilencedik óra, amikor a Mórija hegyén áldozatokat mutattak be a templomban és azt hitték, hogy ekkor ott van Isten. Az imádkozás után ismét feléledt a mozgás; mindenki sietett vacsorázni vagy lefekvéshez készülődött. Kevéssel később a fények kialudtak, csend, majd álom borult mindenre.

Éjfél körül valaki felkiáltott a tetőn:

- Micsoda fényesség jár az égen! Ébredjetek, atyafiak, ébredjetek és nézzétek!

A félálomban levők felültek és szétnéztek, majd álmélkodva dörzsölték szemüket. Az izgalom, a csodálkozás tovább terjedt, le az udvarra, a boltíves tornácokra; csakhamar a ház, az udvar és az akol egész lakossága kint volt és az égre bámult. És amit láttak: ragyogó fénysugár, mely a legközelebb látszó csillagokon túl, mérhetetlen magasságban kezdődött és rézsútosan hullt a földre; a végén csak elenyésző pont, alul több száz lépésnyi széles, oldalai lágyan összeolvadtak az éj sötétjével, a közepe rózsaszínű, villámos fény. A jelenség a várostól délkeletre fekvő közeli hegyet árasztotta el s a tető körvonalainak hosszában halvány fénykoronát szőtt a magasban. A khánt is olyan világossá tette, hogy a tetőn levők látták egymás álmélkodó arcát. A sugár percekön keresztül ott ragyogott; a bámulat félelemmé és aggodalommmá változott; a félénkek remegtek és még a legbátrabbak is csak suttogva beszéltek egymással.

- Láttál-e ehhez hasonlót? - kérdezte valaki.

- Éppen ott, a hegy fölött látszik. Nem tudom megmondani, mi az, nem is láttam soha ehhez foghatót - hangzott a felelet.

- Lehet, hogy egy csillag megrepedt és lehullott? - kérdezte valaki, miközben a nyelve akadozott.

- Ha egy csillag lehull, kialszik a fénye.

- Kitaláltam már! - kiáltotta valaki önhittén. - A pásztorok oroszlánt láttak és tüzet raktak, hogy elriasszák a nyájuktól.

A beszélőhöz legközelebb álló férfiak megkönnyebbülten fellélegeztek:

- Igen, ez lesz! A nyájak ma odaát legeltek a völgyben. De egy másik férfi megcáfolta ezt a magyarázatot:

- Nem, nem! Ha Júda valamennyi völgyének minden egyes fáját egy rakásba hordanák és meggyújtánák, még annak a lángja sem vetne ilyen erős és átható fényt.

Erre csend lett a háztetőn, míg egyszerre csak ujjongva kiáltott fel egy tisztas arcú zsidó:

- Atyafiak! Amit mi láttunk, az nem más, mint a létra, amelyet Jákob is látott álmában. Legyen áldott a mi atyáink Ura, Istene!

Betlehemtől délkeletre másfél-két mérföldnyire egy síkság található, amelyet a várostól a hegy közbeeső háta választ el. Ennek legtávolabbi lejtőjén, közvetlenül egy szikla alatt, régi időktől fogva egy tágas márâh vagyis juhászkunyhó állt. Egy régi harc során elpusztult és csaknem rommá vált az épület. A hozzátartozó akol azonban ép maradt, s ez fontosabb volt a juhászoknak, mint maga a ház, mert ide hajtották nyájait. A telket kerítő kőfal embermagasságban emelkedett, de ez nem jelentett akadályt egy-egy éhes sivatagi oroszlánnak vagy párducnak. A fal belső oldalán az állandó veszély ellen

rhamnusz-sövényt ültettek; a kinyúló, szurokkeménységű, nagy tüskékkal borított ágakon egy veréb is alig hatolhatott át.

Azon a napon, amelynek estéjén a názáreti megszállt Betlehemben, egy csomó juhász, friss legelőket keresve erre a síkságra hajtotta nyájait. Amikor a nap leszállt, a juhokat beterelték az akolba, ők maguk az ajtó mellett tüzet gyújtottak, elköltötték szerény vacsorájukat, majd őrt állítottak és leültek pihenni s beszélgetni. Az örön kívül hat férfi volt jelen; külsejükben kemények és egyszerűek, mint a tűz körül heverésző sovány kutyák, de valójában ártatlanok és jószívűek, s ez életmódjukból fakadt.

A júdeai pásztorok nyerseségük ellenére a maguk módján bölcsek voltak. Szombatonként megtisztálkodtak és a zsínagókba mentek, ahol a szekrénytől legtávolabb eső padokra ültek. Amikor a chazzán körülhordozta a tóráht, senki sem csókolta meg nagyobb áhítattal; midőn a seliach a szöveget olvasta, senki sem figyelt a magyarázóra odaadóbb hittel és senki sem jegyezte meg jobban a vének beszédét, mint ők. A Semá egy-egy versében megtalálták egyszerű életük minden tudományát és törvényét, – hogy az ő Uruk egy Isten, akit teljes lelkükből kell szeretniök. És szerették is őt, ebben volt a bölcsességük, amely felülmúlta a királyokét.

Mielőtt az első őr váltás ideje elmúlt, a juhászok egyenként aludni tértek és mindegyik ott feküdt le, ahol ült. Az éjszaka, mint a dombos vidékeken téli éjjel, tiszta, hideg és csillagos volt. Szél nem fújt, a csend nagyobb volt a szokásosnál; szent némaság – figyelmeztetés arra, hogy az ég leereszkedett és valami jó hírt súg a figyelő földnek.

A kapunál, köpenyét szorosan összefogva, járkált az őr; néha megállt, mert az alvó nyájak között valami nesz, vagy a hegyoldalon a sakál üvöltése figyelmeztette. Az éjfél érkezett; őrsege tehát lejárt és most jön az álomtalan alvás, amellyel a munka megjutalmazza fáradt gyermekeit. A pásztor megindult a tűz felé, de közben megállt; körülötte a hold-

hoz hasonló, szelíd, fehér fény támadt. Lélegzetét visszafojtva látta, hogy a fény fokozódott: látta az egész mezőt mindezenestül. A fagyos levegőnél is mélyrehatóbb hideg – a félelem hidegsége – csapta meg. Feltekintett. A csillagok eltűntek; a fény, mintha csak a menny ablakából özönlött volna: amíg nézte, vakító ragyogássá vált. Ekkor rémülten felkiáltott:

– Ébredjetek, ébredjetek!

A kutyák felugrottak és vonítva elrohantak. A nyájak megvadulva összeszaladtak. A férfiak fegyvert ragadva talpra keltek.

– Mi az? – kiabáltak félálomban.

– Nézzétek – mondta az őr – az ég lángban áll!

A fény hirtelen ragyogni kezdett, és ők szemüket elfedve térdre rogytak; azután a lelkük megtelt rémülettel, szinte vakon és aléltnan arcra borultak. Egy hang szólt hozzájuk:

– Ne féljetek!

Szorongva figyeltek, mialatt a hang újra megszólalt:

– Ne féljetek! Mert íme, nagy öröm hírért hozom nektek, amely minden népnek szól.

A mély és tiszta hang, amelynek édessége és behízelgő volta természetfelettinak tűnt, átjárta egész lényüket és bátorságot öntött beléjük. Térdre emelkedtek és imádatlalt tekintettek fel, nagy dicsfénytől övezett emberi alakot pillantottak meg vakító fehér ruhában. Válla felett ragyogó szárnyak látszódtak; homlokán az esti csillag ragyogásával vetekedő csillag tündökölt állandó fénnel, kezét áldóan terjesztette föléjük; az arca derült és rendkívül szép volt.

A pásztorok gyakran hallottak és maguk között beszélgettek is az angyalokról és most nem kételkedtek, sőt szívük vallotta, hogy Isten dicsősége van körülöttük és ő az, aki hajdan az Ulai folyónál a prófétának megjelent.

Az angyal pedig újra megszólalt:

– Mert ma született nektek Dávid városában az Üdvözítő, aki Az Úr Krisztus!

Ismét csend lett, a súlyos szavak bevésződtek a pásztorok emlékezetébe.

– És ez lesz nektek a jel – folytatta az égi hírmondó. – Találtok egy kisedet: pólyába takarva, jászolba fektetve.

Az égi hírmondó elhallgatott; jó híreit elmondta, de még várt egy ideig. A fény hirtelen rózsaszínűvé vált és reszketni kezdett; azután felfelé, amennyire csak látni lehetett, fehér szárnyak villogása, ragyogó alakok mozgása látszott és felhangzott egy csodálatosan egybeeső himnusz:

– Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jóakarató embereknek!

Sokáig zengett a mennyei himnusz, amíg végül a hírmondó felemelte szemét, mintha jóváhagyást várna a magasban. Azután a szárnyak megmozdultak, lassan és fenségesen kiterjeszkedtek: felső részük fehér volt, mint a hó, az árnyékos helyeken sok színben játszó, mint a gyöngyház. Amikor alakja felett kiterjeszkedtek, könnyedén felemelkedett és minden erőlködés nélkül eltűnt a pásztorok szeme elől, magával vive a világosságot is. De még ezután is sokáig hallatszott az égből halk hangon a dicséret:

– Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jóakarató embereknek!

Amikor a pásztorok eszméletre tértek, megzavarodva bámultak egymásra és egyikük így szólt:

– Ez Gábiel volt, az Úr követe az emberekhez.

Senki sem válaszolt.

– Az Úr Krisztus megszületett; nem azt mondta-e?

Erre a második is visszanyerte hangját és válaszolt:

– Csakugyan azt mondta.

– És nem mondta azt is, hogy Dávid városában, amely a mi Betlehemünk? És hogy mint csecsemőt találjuk meg őt pólyában?

– És jászolba fektetve?

Az első beszélő elgondolkozva a tűzbe bámult, majd mint aki hirtelen elhatározta magát, felkiáltott:

– Csak egy hely van Betlehemben, ahol jászolok vannak; csak egy és az a régi khán melletti barlangban található. Atyafiak, menjünk és nézzük meg, mi történt. A papok és a tudósok hosszú ideig várták a Krisztust. Most megszületett és az Úr jelet adott nekünk, amelyről ráismerhetünk. Menjünk és imádjuk őt.

– És a nyájak?

– Az Úr majd gondjukat viseli. Siessünk!...

Erre mindnyájan felkeltek és otthagyták a mârâht.

Megkerülték a hegyet és átmentek a városon; a khán kapujához értek, ahol egy férfi állt őr.

– Mit akartok? – kérdezte tőlük kissé meghökkenve a jelenlevők számától.

– Nagy dolgokat láttunk és hallottunk az éjjel – felelték a pásztorok.

– Mi is nagy dolgokat láttunk – mondta az őr – de semmit sem hallottunk. Mit tudtok?

– Menjünk le a barlanghoz, hogy bizonyosak legyünk, akkor majd mindent elmondunk. Gyere velünk, hogy a saját szemeddel lásd.

– Bolond járatban vagy – csóválta a fejét az őr.

– Nem, a Krisztus megszületett – kiáltott fel a pásztor hevesen.

– A Krisztus? Honnan tudjátok? – A férfi gúnyosan nevetett. – Valóban a Krisztus! Miről ismeritek meg őt?

– Hogy ma éjjel született és most jászolban fekszik, így mondták nekünk; és Betlehemben csak egy helyen található jászol. Te is tudod: a barlangban. Gyere velünk!

Az őr nem gúnyolódott tovább, szótlánul megindult a pásztorokkal. Észrevétlenül átmentek az udvaron, ahol néhányan még ebben az időben is fenn voltak és a csodás fényről

beszélgettek. A barlang ajtaja nyitva volt. Benn egy lámpa égett és ők minden habozás nélkül beléptek.

– Béke veletek – mondta az őr Józsefnek és a beth-dágoninak. – Emberek vannak itt és egy ma született gyermeket keresnek, akit arról ismernek meg, hogy pólyában találják, jászolban fekvő.

A názáreti mozdulatlan arca egy pillanatra megrezdült, azután elfordulva így szólt:

– A gyermek itt van.

A jászolok egyikéhez vezette őket és a gyermek valóban ott volt. A lámpát elhozták és a juhászok szótlanul körülállták. De a kisded semmi jelt nem adott; olyan volt, mint más újszülött.

– Hol az anya? – kérdezte az őr.

Az egyik asszony felvette a csecsemőt, a közel fekvő Máriához ment, annak karjába tette. Erre a körülállók is oda gyülekeztek.

– Ez a Krisztus – mondta végre egy juhász.

– A Krisztus! – ismételték mindnyájan és imádkozva térdre hullottak. Egyikük többször megismételte:

– Ez az Úr és nagy az ő dicsősége a földön és az égben.

És a sohasem kételkedő, egyszerű emberek megcsókolták az anya ruhájának szélét és örvendező arccal eltávoztak. A khánban a felébredt és köréjük csoportosuló népnek elmondták történetüket s a városon keresztül és a mârâhhoz visszavezető úton az angyalok énekét zengték:

– Dicsőség a magasságban Istennek és békesség a földön a jóakarató embereknek!

A történetnek híre ment és a sokak által látott fény is megerősítette ezt. Másnap és a következő napokon érdeklődő csoportok keresték fel a barlangot; ezek közül egyesek hittek, de a nagyobb rész kétkedő maradt és gúnyolódott.

A napkeleti bölcsek és Heródes

A gyermek születése után való tizenegyedik napon, a dél-után közepe táján a szikhemi országúton a három bölcs Jeruzsálem felé közeledett. Átmentek a Kidron patakon, sokakkal találkoztak és a Királyok sírjaival szemben, az útfélen ülő néhány asszony előtt megálltak.

– Jó asszonyok – kezdte Boldizsár, megsimogatva fürtös szakállát – közel van-e már Jeruzsálem?

– Közel – felelte az egyik asszony. – Ha a fák azon a dombon kissé alacsonyabbak volnának, megláthatnátok a vásártéren levő tornyokat.

Boldizsár intett a görögnek és a hindunak, s azután ismét az asszonyhoz fordulva kérdezte:

– Hol van a zsidók most született királya?

Az asszonyok felelet nélkül bámultak egymásra.

– Hem hallottatok felőle? – kérdezte Boldizsár.

– Nem.

– Nos, mondjátok meg mindenkinek, hogy mi keleten láttuk az ő csillagát és imádni jöttünk őt.

Erre a jó barátok elügettek. Másokhoz is ugyanezt a kérdést intézték, hasonló eredménnyel. Egy nagy társaság, amellyel a Jeremiás barlangjához menet találkoztak, a kérdéstől és az utasok megjelenésétől annyira megdöbben, hogy megfordult és követte őket a városba. Így értek ahhoz a magas és erős toronyhoz, amely a jelenlegi damaszkuszi kapunak felelt meg és a Szikhemből, Jerikóból és Gibeónból jövő három országút találkozási pontja volt. A bejáratnál római őr állt. Ezalatt a tevéket követő nép rendkívül megsaporodott; amikor Boldizsár megállt, hogy az őrral beszéljen, a három férfi már egy zárt tömeg középpontjába került; hallani akarták mindazt, ami történt.

– Béke veled! – mondta az egyiptomi csengő hangon.

Az őr nem válaszolt.

- Messziről jövünk és azt keressük, aki a zsidók királyának született. Megmondhatod-e, hol van ő?

A katona felemelte sisakrostélyát és hangosan kiáltott. A bejárat jobb felén egy tiszt lépett ki a szobából.

- Nyissatok utat! - kiáltotta a tömegnek, amely most még közelebb nyomult. Mivel vonakodva engedelmeskedtek, dár-dáját jobbra, majd balra forgatva közeledett.

- Mit akartok? - kérdezte Boldizsártól a helyi nyelven.

Boldizsár ugyanazon a nyelven válaszolt:

- Hol van az, aki a zsidók királyának született?

- Heródes? - kérdezte a tiszt zavartan.

- Heródes királyságát a cézártól kapta - rázta a fejét Boldizsár - nem Heródes.

- A zsidóknak itt nincs más királyuk.

- De mi láttuk annak a csillagát, akit keresünk és imádni jövünk őt - felelte Boldizsár határozottan.

A római zavarba jött.

- Menjetek tovább - mondta végül. - Menjetek tovább. Nem vagyok zsidó. Beszéljete erről a templomban a tudósoknak vagy Hannás papnak vagy, ami még jobb: magának Heródesnek. Ha a zsidóknak más királyuk van, ő majd megtalálja.

Erre utat nyitott az idegeneknek és azok átmentek a kapun. De mielőtt befordultak a keskeny utcába, Boldizsár megállt és így szólt barátaihoz:

- Éjféltre az egész város értesül rólunk és küldetésünkről. Most menjünk a khánba.

Ezen az estén, napszállta előtt néhány asszony ruhát mosott a Siloá tavának partján. Amíg kezük serényen foglalatostkodott: a tálakban a ruhát dörgölték, majd kicsavarták, két másik asszony jött hozzájuk, a vállukon egy-egy üres korsó.

- Béke veletek! - mondta az egyik újonnan érkezett.

Az asszonyok félbe hagyták a munkát, lerázták a vizet

kezükről és viszonozták a köszöntést. Az egyik kíváncsian kérdezte:

– Nem hallottátok?

– Nem.

– Azt beszélik, hogy Krisztus megszületett – mondta a hír-hordó egy lélegzetre.

Érdekes, hogy a hír hallatára ragyogni kezdett az arcuk; volt, aki letette a korsót és ülést formált belőle.

– A Krisztus! – kiáltották néhányan.

– Úgy mondják.

– Kik?

– Mindenki; közbeszéd tárgya a városban.

– Hiszi-e valaki?

– Ma délután három férfi jött át a Kidron-patakon a szik-hemi útról – magyarázta a hírhozó, hogy minden kétséget el-oszlasson. – Mindegyik hófehér tevéen ült, olyan nagyok voltak, amilyeneket azelőtt sohasem láttak Jeruzsálemben.

A hallgatók szeme kerekre nyílt.

– Hogy megmutassák, milyen előkelő és gazdag emberek – folytatta az asszony – selyemmennyezet alatt ültek; a nyergük csatja és a zablájuk díszítése is aranyból készült; a csengőjük ezüsből való, szinte muzsikált. Senki sem ismerte őket, mintha a világ végéről jöttek volna. Csak az egyik beszélt közülük és az úton mindenkitől, még az asszonyoktól és a gyermekektől is azt kérdezte: „Hol van az, aki a zsidók királyának született?” Senki sem felelt nekik – senki sem értette, mit gondoltak, de ők tovább ügettek és ezzel a mondattal váltak el: „Mert mi keleten láttuk a csillagát és imádni jövünk őt.” Ezt kérdezték a kapuban a rómainak is, de ő nem lévén okosabb az útszéli, együgyű népnél, Heródeshez küldte őket.

– Hol vannak most?

– A khánban. Már százak voltak ott megnézni őket és még többen tódulnak oda.

– Aztán kicsodák?

– Senki sem tudja. Azt mondják, hogy perzsák... ből-

csek, akik a csillagokkal beszélgetnek... lehet, hogy Illéshez és Jeremiáshoz hasonló próféták.

– Mit gondolnak, hogy ki a zsidók királya?

– A Krisztus, aki éppen most született.

Az egyik asszony nevetett; folytatta munkáját és így szólt:

– Nos, majd ha látom, elhiszem.

Egy másik szintén így szólt:

– Én is – mondta – majd ha látom, hogy halottat támaszt fel, akkor hiszek.

Egy harmadik nyugodt hangon mondta:

– Már régóta megígérték. Nekem elég lesz, ha látom, hogy egy belpoklost meggyógyít. És a társaság beszélgetve üldögélt, amíg az éj le nem szállt és a fagyos éji szél haza nem kergette őket.

Késő este, az első őrvtás kezdete körül mintegy ötven személy gyülekezett a szijón-hegyi palotában. A főiskolák tanítóinak, a főpapoknak és a híresebb tudósoknak – a közvélemény vezéreinek, a különböző vallásfelekezetek magyarázóinak – a gyülekezete volt ez. Szadduceus fejedelmek, farizeus vitatkozók, az esszén szocialisták nyugodt, szelíd szavú, sztoikus bölcselői jöttek össze Heródes közvetlen parancsára. A társaság egy nagy teremben ült, amelynek közepét U alakú dívány foglalta el. Többnyire élemedett korú férfiak voltak, arcukat roppant szakáll takarta; nagy orr, merész szemöldök és élénk, fekete szem jellemezte őket – magatartásuk komoly, méltóságteljes, pátriárkákra emlékeztető volt. Ezt a gyülekezetet szanhedrinnek nevezték.

A komor gyülekezet elnöke tiszteletet parancsoló aggasztán. Egykor hatalmas alakja most összetöporódott és ijestően meggörbült; fehér ruhája ráncokban omlott le válláról és szögletes csontjain kívül semmi izmot vagy húst nem sejtet-

tett. Kezét, amelyet fehér-piros csíkú selyemujjak félig elfedtek, térdén összekulcsolta. Amikor beszélt, jobb kezének egyik ujját reszketve kinyújtotta, más mozdulatra nem volt ereje. De a feje ellentétben volt mindezzel. Alsó részét ezüstös, gyér haj szegélyezte; széles, kerek koponyáját fényes, sima bőr fedte; halántékán mély üregek látszottak, amelyekből a homlok, mint repedezett szikla emelkedett ki, szeme fénytelen és sötét; orra horgas és arcának alsó részét Áronéhoz hasonló szakáll takarta. Ilyen volt a babiloni Hillel. Izraelben a próféták régen kihalt sorát most a tudósok csoportja követte, akik között ő volt tudományban az első – az isteni ihletet kivéve, minden téren próféta. Százhat éves korában még mindig ő vezette a főiskolát.

Az asztalon kigöngyölített pergamentekercs látszott, héber betűkkel teleróttan; háta mögött fényes öltözetű apród várakozott. A vitának vége szakadt; a szanhedrin meghozta határozatát s az aggastyán intett az apródnak:

– Menj, mondd meg a királynak, hogy készen állunk a feleletre.

Az ifjú elsietett.

Nemsokára két tiszt lépett be, s az ajtó két felén megállt; utánuk lassú léptekkel meglepő személy közelgett – egy öreg ember skarlátszegélyű bíborköntösben, amelyet finoman sodrott aranyöv szorított a testéhez, hajlékony, mint a bőr; cipőjének szíjain drágakövek ragyogtak; keskeny, aprómívű korona ékeskedett a tarbus felett, amely a legfinomabb vörös bársonyból készült s fejét befedve, nyakára és vállára hullott le, de a nyakát szabadon hagyta. Pecsétnyomó helyett tör függött az övéről. Vontatott léptekkel, egész súlyával botjára támaszkodva járt. Míg a dívány nyílásához nem ért, meg sem állt, fel sem tekintett a földről; azután, mintha először venné észre a társaságot, s mintha jelenlétük felébresztené, kiegyenesedett és körülnézett, mint aki ellenséget fürkész – olyan sötét, gyanakvó és fenyegető volt a pillantása. Nagy Heródes volt – betegségekől megtört test, rossz tettektől elfásult lelki-

ismeret, élénk fogékonyságú elme, méltó a cézároknak barátságára. Most hatvankét éves, de trónját olyan féltékenységgel, olyan zsarnoki hatalommal és kérlelhetetlen kegyetlenséggel őrizte, mint korábban sohasem.

A gyülekezetben nagy izgalom támadt – az öregebbek előre hajoltak üdvözlésül, az udvariasabbak felálltak és mélyen térdet hajtottak, kezüket szakállukra vagy mellükre tették. Heródes megsemmisítette őket s a tisztes Hillel szemben levő triposzig előre lépett.

– A feleletet! – mondta uralkodói rövidséggel, Hillelt szólítva, botját ezalatt két kézzel megmarkolta. – A feleletet!

A pátriárka szeme szelíden ragyogott, fejét felemelve szembenézett a kérdezővel s így felelt:

– Ó, király, Ábrahám, Izsák és Jákob Istenének békéje legyen veled!

Ez volt a szokásos megszólítás. Azután megváltozott hangon így folytatta:

– Azt kérdeztél tőlünk, hol kell a Krisztusnak születnie.

A király meghajolt, de gonosz szemét továbbra is merően a bölcs arcára szegezte.

– Ez a kérdés – bólintott komolyan.

– A magam és ittlevő atyámfiainak nevében, ó, király, akik egyetértenek velem, azt mondom, hogy Júdea Betlehemében.

Hillel a triposzon levő pergamenre pillantott, reszkető ujjával rámutatott és folytatta:

– Júdea Betlehemében, mert a próféta írása hirdeti: „És te, Betlehem, Júdea földjén, nem vagy legkisebb Júda városai között, mert belőled származik a vezér, aki majd népemet, Izraelt kormányozza.”

Heródes arca elkomorodott, szeme a pergament vizsgálta, amíg gondolkozott. Amazok látták őt és alig kaptak lélegzetet. Csend lett, hosszú, nyomasztó csend. Nagy Heródes csak állt és hallgatott. Senki sem szólalt meg. Végül megfordult és elhagyta a termet.

– Testvérek – mondta Hillel – távozzatok.

Valamennyien felkeltek és elindultak. Hillel utoljára maradt, egy ötvenéves, élete delén levő férfi vezette ki a teremből.

– Fogd a szent pergament, fiam; tekerd össze rendesen – mondta az aggastyán. – Azután nyújtsd a karodat, a gyaloghintóig vezess.

Az erős férfi lehajolt, a vén ember erőtlen kezével megfogta a felajánlott támaszt és lassú lépésben az ajtó felé haladt. Így távozott a híres tudós és vezető és Simeon, a fia, akit bölcsességben, tudományban és hivatalban egyaránt utódjának tekintett.

Késő estén ébren feküdtek a bölcsek a khán egyik boltozatos tornácán. Végre Jeruzsálemben lehettek és most a jelre, a kinyilatkoztatásra vártak, hogy megtalálják, akit kerestek... Ébrenlétük alatt egy férfi lépett a boltív alá, elsötétítette a helyiséget.

– Ébredjetek! – kiáltott be nekik – üzenetet hoztam és nem tűr halasztást.

Mindnyájan felültek.

– Kitől? – kérdezte az egyiptomi.

– Heródes királytól.

Mindnyájan összerendeztek. Gyorsan felkeltek, felkötötték szandáljukat, beburkolóztak köpenyükbe és kimentek. Heródes tisztje már várta őket kinn az üzenettel:

– Üdvözöllek benneteket és békét kívánok. Uram, a király küldött, hogy palotájába hívjalak titeket, ahol titokban kíván veletek szólni.

A bejáratnál egy lámpa függött, annak fényénél egymásra néztek és tudták, hogy a Lélek velük van. A három bölcс összeszenézett és ragyogott az arcuk. Azután az egyiptomi a felügyelőhöz lépett, s hogy más ne hallja, súgva mondta neki:

– Tudod, hogy a csomagjaink hol vannak az udvarban és

hol pihennek tevéink. Amíg odaleszünk, készíts el mindent, hogy azonnal utazhassunk, ha szükséges volna.

– Menjetek nyugodtan és bízzatok rám mindent – felelte a felügyelő.

– A király akarata a mi akaratunk – mondta Boldizsár a tisztnek. – Veled megyünk.

A szent város utcái akkor is olyan szűkek voltak, mint most, de nem olyan göröngyösek és piszkosak. A halvány csillagfénynél, amelyet a háztetőket összekötő hidak csaknem elfedtek, felmentek a völgyből a halomra, majd az úton keresztül egy kapuhoz értek. A palotába megszólítás nélkül jutottak be. Majd folyosókon, boltíves csarnokokon, udvarokon át és kellően nem megvilágított oszlopsorok alatt, hosszú lépcsőkön, számtalan keresztfolyosón és szobán keresztül egy magas toronyba vezették őket. Itt az ör hirtelen megállt, egy nyitott ajtóra mutatott és így szólt:

– Lépjetek be, a király ott van.

A szoba levegőjét nehézzé tette a szantálfa illata, a berendezés női ízlésre vallott. Középre egy dús szőnyeget terítettek, ezen állt a trón. De a látogatók alig törődhettek a berendezéssel, figyelmüket a trónon ülő Heródes kötötte le. A szőnyeg szélén leborult a három bölcs. A király csengetett. Szolga lépett be és három széket tett a trón elé.

– Üljetek le – mondta az uralkodó barátságosan. – Az északi kaputól – folytatta, amikor helyet foglaltak – ma délután három, távoli országokból való idegen érkezését jelentették. Ti vagytok azok a férfiak?

A görög és a hindu intett az egyiptominak, aki mély meghajlással felelt:

– Ha mások volnánk, mint akik vagyunk, a hatalmas Heródes, akinek híre olyan, mint a tömjénillat az egész világ előtt, nem küldött volna értünk. Mi vagyunk azok az idegenek.

Heródes helyeslően bólintott.

- Kik vagytok? Honnan jöttök? - kérdezte, majd nyomatékosan tette hozzá: - Mindegyik maga beszéljen!

Erre sorban beszéltek neki szülővárosukról, hazájukról és a Jeruzsálembe vezető útjukat is elmondták. Heródes kissé csalódottan egyre nyíltabban kérdezősködött:

- Mit kérdeztetek ott a kapuban a tisztől?

- Azt kérdeztük tőle: „Hol van az, aki a zsidók királyának született?”

- Most már látom, mi bolygatta fel a népet. Engem is kelően felizgattatok. Van tehát a zsidóknak más királyuk?

Az egyiptomi nyíltan válaszolt.

- Van egy - mondta bátran - aki újonnan született.

A király sötét arcát fájdalom járta át, mintha kínzó emlékek gyötörnék.

- Nem nekem! Nem nekem! - kiáltott elkeseredve.

Lehet, hogy meggyilkolt gyermekeinek vádló kísértetei lebegtek előtte. De csakhamar magához tért felindulásából és határozottan kérdezte:

- Hol van az új király?

- Ez az, ó király, amit kérdezni akartunk tőled.

- Rejtélyt takar érkezésetek - felelte Heródes kelletlenül. - Beszéljete nyíltan és királyok módjára tisztellek meg benneteket. Mondjatok el mindent, amit az újszülöttről tudtok és segítségetekre leszek a felkutatásában. Azután, ha megtaláltuk őt, azt teszem, amit kívántok: Jeruzsálembe hozom és beavatom az uralkodás művészetébe; felhasználom befolyásomat a cézárnál, hogy segítsen haladását. Szavamat adom, hogy semmiféle féltékenység nem gátol meg ebben. De mondjátok el, hogyan hallottatok róla ti hárman, akiket tengerek és sivatagok választanak el egymástól.

Boldizsár felegyenesedett és ünnepélyes, komoly hangon szólalt meg:

- Van egy mindenható Isten...

Heródes szemmel láthatóan megdöbbsent.

- Megparancsolta, hogy ide jöjjünk - folytatta Boldizsár -

megígérte, hogy rátalálunk a világ megváltójára. Azért, hogy lássuk s imádjuk őt és hirdessük az eljövetelét. Mindnyájan egy csillagot láttunk: az volt a jel. Az ő Lelke velünk maradt. És most is velünk van, ó, király!

Hatalmas felindulás vett erőt mindhármukon, mialatt Heródes még gyanakvóbban és elégedetlenebbül nézte őket.

– Ti gúnyt űztök belőlem – mondta. – Ha nem így van, akkor többet is mondanátok. Az új király eljövetele mit jelent?

– Az emberek megváltását.

– Mitől?

– Bűneiktől.

– Hogyan?

– Az isteni gondviselés: a hit, a szeretet és a jó cselekedetek által.

– Tehát – folytatta Heródes rövid szünet után és senki sem olvashatta ki szeméből, mire gondol – ti a Krisztus hírmondói vagytok. Mást nem kívántok mondani?

Boldizsár mélyen meghajolt.

– Szolgáid vagyunk, ó, király.

Az uralkodó csengetett s egy szolga lépett be.

– Hozd elő az ajándékokat – parancsolta határozottan.

A szolga kiment, kisvártatva visszatért s a vendégek elé térdelve mindegyiknek skarlátszínű és kék felsőruhát és aranyövet nyújtott át. A bölcsek a keleten szokásos leborulással köszönték meg a megtiszteltetést.

– Még egy szót – mondta Heródes búcsúzóul. – A tisztnek a kapuban és nekem is arról beszéltetek, hogy egy csillagot láttatok keleten.

– Igen – felelte Boldizsár – az újonnan született csillagát.

– Mikor jelent meg?

– Amikor azt a parancsot kaptuk, hogy ide jöjjünk.

Heródes felállt, annak jeléül, hogy a kihallgatás véget ért. Lejött a trónról, a bölcsekhez lépett és nyájasan így szólt:

– Kiváló férfiak, ha valóban a most született Krisztus hírmondói vagytok, tudjátok meg, hogy ma éjjel tanácsot kér-

tem azoktól, akik ebben a kérdésben a legjáratosabbak és ők egybehangzóan azt mondták, hogy Krisztusnak a júdeai Betlehemben kell születnie. Azt kívánom, menjetek oda és kúttassátok kitarotán a kisedet. És ha megtaláltátok, hozzatok felőle hírt, hogy én is elmenjek és imádjam őt. Semmi sem gátol benneteket. Béke veletek!

Ruhájába burkolózva elhagyta a termet, ezt követően a vezető a bölcseket kikísérte, majd a khánba vezette. Nyomban rászánták magukat az indulásra. A felügyelőt megajándékozták és nyeregbe ültek. A joppai kapu hatalmas szárnyai akadálytalanul kinyíltak előttük. Nyílt mezőre értek, innen vezetett az az út, amelyen nemrég József és Mária is utaztak. Amikor a Hinnóm-völgyből kiértek, a Refaim-síkságon halvány fény csillant fel előttük. Vérük hevesebben lüktetett, amint váraoztak. A fény egyre inkább fokozódott, a szemüket is behunyták egy pillanatra. És amikor újra felpillantottak, fényes csillagot láttak, amely szakasztott mása volt az égieknek, de alacsonyán és lassan haladt előttük.

– Isten velünk van! Isten velünk van! – ismételték ujjongó örömmel az út során, míg végül a csillag felemelkedett Betlehem fölé, megállt az emelkedés lejtőjén egy ház felett.

A harmadik örváltás kezdődött és Betlehemben, a hegyek fölött már virradni kezdett, de a völgyben még éjszaka volt. Az ór a khán tetején a hidegben fagyoskodott és felfigyelt az első kivehető hangokra, amelyekkel az ébredező élet jelentkezik, amikor a domb felett fényességet látott közeledni. Azt gondolta, hogy fáklyát tart valaki a kezében, majd hulló csillagnak vélte. Megrémült. Ijedtében felkiáltott, mire a falak közül mindenki a tetőre szaladt. A ragyogás egyre inkább közeledett, a sziklák, a fák és az országút annyira látszott alatta, mint a villámfényben. A félénkebbek térdre hullottak és elrejtett arccal imádkoztak; a merészebbek olykor felpillantottak.

Lassanként a khánt és egész környékét rendkívüli ragyogás fonta át. Akik felnéztek, a csillagot a barlang elején, ama ház felett látták, ahol a gyermek született.

Ebben az időpontban érkeztek meg a bölcsek, a kapuban leszálltak tevéikről és bebocsátást kértek. Amikor a felügyelő félelme annyira lecsillapodott, hogy megérthette kívánságukat, félrehúzta a zárat és kaput nyitott. A tevék kísértetiesnek látszottak a rendkívüli fényben s a három látogató arcán és viselkedésében annyi érdeklődés és rajongás tükröződött, hogy megmozgatta a felügyelő képzeletét is; hátratartorodott és egy ideig nem válaszolhatott a hozzá intézett kérdésre.

– Ez nem a júdeai Betlehem? – kérdezte Boldizsár.

– Nem, ez csak a khán – felelte a felügyelő –, a város másutt van.

– Nincs itt egy újonnan született gyermek? – faggatta Boldizsár.

A körülállók csodálkozva fordultak egymás felé és egyesek azonnal válaszoltak:

– De van! De van!

– Vezess hozzá bennünket! – mondta a görög türelmetlenül.

– Vezess hozzá bennünket! – ismételte Boldizsár hevesen – mert mi láttuk a csillagát, éppen azt, amelyet a ház felett láthattok és mi imádni jöttünk őt!

A hindu összetette kezét és felkiáltott:

– Isten valóban él! Siessetek, siessetek! Megtaláltuk a Megváltót. Boldogok vagyunk az emberek között!

A nép lejött a tetőről és az idegenek után ment az udvaron keresztül a bekerített helyre. A csillag láttán – még most is a barlang felett fénylett –, néhányan ijedten visszafordultak; a nagyobb csoport azonban továbbhaladt. Amikor az idegenek a házhoz közeledtek, a csillag felemelkedett; amikor elérték az ajtót, halványuló félben látszott, amidőn beléptek, eltűnt a

szem elől. Mindez bizonyosságot hirdető jel volt a csillag, az idegenek és a barlang lakói között.

A szobát egy lámpa világította meg, ennek fényénél az idegenek megtalálták a gyermeket, aki az anyja ölében ébren volt.

– Tiéd ez a gyermek? – kérdezte Boldizsár Máriától. És ő, aki minden vonatkozást megőrzött, amely a kiseddel kapcsolatos, különösen a szívében, most a világosságban feltartotta gyermekét és így szólt:

– Ő az én fiam!

Azok pedig leborultak és imádták őt.

Látták, hogy a kised olyan volt, mint más gyermek; fejét nem övezte sem dicsfény, sem valódi korona, ajka nem nyílt szóra; megszólításaikra, imáikra nem figyelt, inkább gyermek módjára hosszasan a lámpa fényébe nézett.

Kis idő múlva az idegenek felkeltek, s kintről aranyat, tömjént és mirhát hoztak ajándékba. Odarakták a gyermek elé és tovább imádták boldog örömmel. A tiszta szív imádságát akkor is, mint mindig: a lélek sugalmazta.

Ben-Hur és Messzala

Nagy Heródes a gyermek születése után az első esztendőben meghalt – oly nyomorultan, hogy a keresztény világ joggal hihette: az isteni harag érte utol.

Cézár ekkor római provinciává tette és a szíriai prefektúrához csatolta Júdeát. Így, ahelyett, hogy Heródes szíjon-hegyi palotájában király uralkodott volna, a város egy másodrendű tisztnek, a prokurátornak a kezére került. E sértést még kiélezettebbé tette, hogy a prokurátornak nem volt szabad Jeruzsálemben letelepülnie, kormányzó székhelye Cezárea volt. És a legelkeserítőbb intézkedés az volt, hogy Szamariát – az egész világ által megvetett Szamariát –, mint ehhez a provinciához tartozó területet Júdeához kapcsolták.

E sok megpróbáltatás között csak egyetlen vigasza maradt a népnek: a vásártéren a főpap foglalta el Heródes palotáját s így legalább az udvar fenntartásának látszata megmaradt. Mindez némi tekintélyt jelentett, de hatalmat nem. A prokurátor az élet és halál jogát fenntartotta magának és az igazságszolgáltatást Róma nevében gyakorolta. Tetézte a sérelmeket az, hogy Grátusz, az új prokurátor durva kézzel beavatkozott a zsidók szent szokásaiba. Első hivatalos intézkedése az volt, hogy Hannást elmozdította főpapságából és helyét Iszmaelnek, Fábusz fiának adományozta.

Ettől fogva Júdeában két párt versengett egymással, a nemesség pártja és a szeparatisták, vagyis a néppárt. A nemesség Hannást, Seth fiát követte és bálványozta, az ő kedvéért a római ígát is nyugalommal tűrte, de amikor Grátusz megfosztotta Hannást főpapi méltóságától, futótűzként terjedt el Júdeában az elégedetlenség. Egy hónappal azután, hogy Iszmael átvette a főpapi hivatalt, Grátusz meglátogatta őt Jeruzsálemben. Amikor az üvöltő és nemtetszésüket kifejező zsidók a falakról meglátták, hogy őrsege a város északi kapuján belép és az Antóniusz-várba megy, megértették a látogatás valódi célját – egész kohorsz légionáriust adtak az előbbi helyőrséghez, hogy még szorosabbra fűzzék kötelékeiket. Ha a prokurátor kemény leckét ad – jaj az első bántalmazónak!

Grátusz Jeruzsálembé vonulása előtt egy nappal, a rekkenő júliusi hőségben, mit sem törődve a perzselő nappal, két ifjú ült komoly beszélgetésbe merülve a szijon-hegyi paloták egyik kertjében. Mindkettő jó arcú volt, az első pillantásra testvéreknek látszottak. Mindkettő fekete hajú és szemű és napbarnított arcú volt; az egyik tizenkilenc éves, a másik tizenhét esztendőit lehetett. Az idősebbik hajadonfővel érkezett. A szandálon és a maga alá terített világoskék köpenyen kívül térdig érő, bő tunika volt az öltözete. A ruházat szabadon hagyta karját és lábszárát, amely olyan barna volt, mint az arca, de finom arcvonásai és kiművelt hangja elárulták előkelőségét. A szürke színű, lágy gyapjútunika, a nyaknál,

az ujjakon és a szélén vörössel szegélyezve és bojtos selyemzsinórral a derekához kötve elárulták, hogy római. Beszéd közben, amint olykor a társára nézett, érződött bizonyos kevélység; olyan családból származott, amely még Rómában is kivételes nemesnek számított. Augusztusz császár ellen a hős Brutusz oldalán egy Messzala harcolt Filippinél, de azután kibékült a győztesrel és azt császári törekvéseiben erősen támogatta. Augusztusz császár megemlékezett e szolgálatról és kitüntetésekkel halmozta el a családot. Amikor Júdea római provinciává lett, Messzala fiát Jeruzsálembe küldte és a tartományokra kivetett adók beszédésével bízta meg; ennek a Messzalának volt a fia a szóban forgó ifjú, aki apjával együtt a hajdani királyi palotában lakott.

Messzala társa karcsúbb termetű volt, ruházata finom fehér vászonból, a Jeruzsálemben meghonosodott szabás szerint készült; fejét sárga zsinórral átfogott kelme fedte, homlokáról nyakának hátsó részére omlott. Erről a viseletről és külső vonásairól azonnal meg lehetett ismerni, hogy zsidó származású. A rómainak magas és keskeny homloka, erős sasorra, vékony és egyenes ajka volt, szeme hideg, közvetlenül a szemöldök alatt helyezkedett el. A zsidó homloka alacsony és széles, az orra hosszú tágranyílt orrcimpákkal; felső ajka, amely az alsót kissé beárnyékolta, rövid és a gödrös szájszögletek felé ívelt, mint Kupidó íja; mindezek a kerek állal, a nagy szemmel és a sötétpiros, hosszúkás arccal elárulták fejedelmi sémi származását. A római szépsége szigorú és szűzies volt, a zsidóé dús és érzéki.

– Nem azt mondtad, hogy az új prokurátor holnap megérkezik? – kérdezte a fiatalabbik görög nyelven, amely ebben a korban az uralkodó nyelvet jelentette Júdea műveltebb köreiben.

– Igen, holnap – felelte Messzala.

– Ki mondta neked?

– Hallottam, hogy Iszmael, a palota új kormányzója, akit ti főpapnak neveztek, múlt éjjel mondta apámnak. Talán hi-

hetőbb volna a hír, ha egy egyiptomitól hallom, akinek nemzetsége már régen elfelejtette, hogy mi az igazság vagy egy idumeustól, akinek nemzete sohasem ismerte meg. De hogy egészen bizonyossá tegyelek, ma reggel egy százados mondta a Toronyból: már készülnek a prokurátor fogadására; a fegyveresek fényesítik a sisakokat és pajzsokat, újraaranyozzák a sasokat meg a golyókat és régóta lakatlan termeket tisztogatnak és szellőztetnek, bizonyára a nagy férfiú testőrsége számára.

Nehéz visszaadnunk a választ, hiszen a finom gúnyt és a metsző iróniát nem fejezik ki híven a szavak. A cinikus leki-csinylés, a tiszteletlen és megvető modor latin vélekedés szerint épp olyan szükséges volt a művelt társalgáshoz, mint a só az ételhez és a zamat a borban. Az ifjú Messzala, aki Rómában nevelkedett és nemrég tért vissza, teljesen elsajátította ezt a szokást és modort; alsó szempillájának alig észrevehető mozgatását, az orrcimpa hullámozását és a kényeskedő, bágyadt kiejtést, mint az unott egykedvűség jelét, amely egyúttal lehetőséget adott a szónoki szünetekre is. Ezeknek azért volt jelentőségük, mert előkészítették a hallgatót a szűrő megjegyzések mérgének befogadására. Ilyen szünetet tartott Messzala az egyiptomira és idumeusra való célzást követően, amitől a zsidó ifjú arcszíne sötétebbé vált.

- Ebben a kertben búcsúztunk el egymástól - kezdte rövid hallgatás után a római. - „Az Úr békéje legyen veled!...” Ezek voltak az utolsó szavaid. „Az istenek őrizzenek!” - feleltem én. Emlékszel? Hány év telt el azóta?

- Őt - felelte a zsidó ifjú és szórakozottan a szökőkút vizét bámulta. - Emlékszem a válásra; te Rómába mentél, láttalak távozni és sírtam, mert szerettelek. Az évek elmúltak és te művelten, fejedelmi módra jöttél vissza hozzám. És mégis... mégis... azt kívánom: bár az a Messzala volnál, aki távozott!

A római elfintorította az orrát és vontatottan így felelt:

Nem, nem: sehogy sem értelek, Júdám! Miben változtam

volna? Rómában hallottam a világ legnagyobb logikus gondolkodóját. Tárgya a vitatkozás volt. Egy mondatára emlékszem: „Értsd meg ellenfeledet, mielőtt felelsz neki.” Értsd meg magadat te is, hogy megcáfolhassalak.

Az ifjú elpirult a rászögezett cinikus tekintettől, de határozottan mondta:

– Te, amint látom, hasznodra fordítottad a jó alkalmakat; sokat tanultál mestereidtől. Meglepő könnyedséggel beszélsz, de szavaid fullánkosak. Az én Messzalámnak, amikor elment, nem volt méreg a nyelvében és a világért sem sértette volna meg barátja érzelmeit.

A római mosolygott, mintha dicsérték volna, majd gőgösen felkapta a fejét:

– Ó, kedves Júdám, ne kerülgesd a lényegét, beszélj világosan. Miben sértettelek meg?

A másik mélyet lélegzett s a derekán levő zsinórt tépdesve felelt:

– Az öt esztendő alatt magam is tanultam valamit. Hillel ugyan nem hasonlítható ahhoz a logikus bölcselőhöz, akit te hallgattál, Simeon és Sammaj sem érnek fel a mestereddal ott a Fórum szomszédságában. De megtanítottak arra, hogy Júdea nem az, aminek tekintik. Ismerem a különbséget, amely a független királyság és a jelentéktelen Júdea-tartomány között van. Alávaló és hitvány volnék, mint egy szamaritánus, ha nem sértene hazám lealacsonyítása. Iszmael nem törvényes főpap ugyan és nem is lehet az, amíg a nemes Hannás él. De azért ő is lévíta; a választottak egyike és aki kigúnyolja őt...

Messzala fullánkos kacagással állította meg:

– Ó, most már értelek. Azt mondod, hogy Iszmael bitorló, de ha kisebbrendűnek mondom egy idumeneusnál, ez valóságos kigyócsípés számodra. Szemele ittas fiára: most már értem, mi az: zsidónak lenni. Minden ember és tárgy, sőt a menny és a föld is változhat, de egy zsidó sohasem. Számára nincs sem hátra, sem előre; ő ugyanaz, ami kezdetben az őse

volt. Ide a homokba egy kört rajzoltam neked – éppen ide! Most mondd csak, mi más egy zsidó élete? Kör és karika, itt Ábrahám, amott Izsák és Jákob, Isten pedig a középén. A kis helyen kívül semmi sincs, ami értékes. A művészetek? . . . Heródes műpártoló volt és építtető, átkozottak tartották. Festészet, szobrászat? . . . Ránézni is bűn! A költészet is csak akkor művelhető, ha az oltárnak szól. A zsinagógát kivéve hol kaphat még helyet az ékesszólás? A háborúban amit hat napon át meghódítottok, a hetedikén elvesztitek. Ki ne szánkozna az ilyen életen? És mi a ti istenetek a mi római Jupiterekhez képest, aki sasait kölcsönzi nekünk, hogy átfogjuk az egész mindenséget? Hillel, Simeon, Sammaj, Abtálion: hogyan jöhetnek ők azokhoz a mesterekhez, akik azt tanítják: mindent érdemes megismerni a világból.

A zsidó felkelt, az arca még jobban kigyúlt.

– Ne, ne; maradj a helyeden, Júdám – kérte Messzala és kinyújtotta a kezét.

– Te gúnyolódol.

– Figyelj még rám – folytatta a római és gúnyosan mosolygott. – Tetszik nekem a jószágod, amellyel atyáid ősi házából elem sietsz, hogy viszontláss és felújítsad gyermekkori érzelmeinket... ha tudjuk. „Menjetek” – mondta tanítóm az utolsó előadáson: „Menjetek és jusson eszetekbe, hogy Mars uralkodik és Erósz háttérbe szorul.” Mindez azt jelenti, hogy a szeretet elvesztette jelentőségét, a háború a legfontosabb. Róma így tanítja. A mi boldogulásunk érdekében: vesszen Erósz, éljen Mars! Katonának készülök és sajnálalak téged, Júdám – mi lehet belőled?

A zsidó közelebb lépett a tóhoz; Messzala vontatottan folytatta:

– Igen, sajnálalak, kedves Júdám. A főiskolából a zsinagógába... aztán... ó, nagy dicsőség: egy szék a szanhedrinben. Egy élet lehetőségek nélkül; az istenek segítsenek! Még én...

Júda rápillantott és látta a kevély arcon a büszkeség felárlángolását:

– De én... ó, a világot még nem hódították meg. A tengerekben ismeretlen szigetek fedezhetők fel. Északon még nem ismert nemzetek élnek. Sándor kelet felé terjeszkedett, India meghódításának dicsőisége még vár valakire. Látod, ilyen lehetőségek tárulnak fel egy római előtt.

Azután újra vontatottan folytatta:

– Egy hadjárat Afrikába, a másik Szkithiába; azután... egy légió! A legtöbb pálya itt végződik, de az enyém nem. Jupiterre! Légiómat prefektúrára cserélem fel. Képzeld el az életet Rómában pénzzel, borral, asszonyokkal, játékokkal... a lakománál költőkkel, az udvarban cselszövényekkel és kockával egész éven át. Ilyen életet biztosít egy dús prefektúra és ez az enyém. Ó, Júdám, itt van Szíria! Júdea gazdag, Antiókhia az istenekhez méltó főváros. Cirenusz után én következem és te is osztozol majd szerencsémben.

Bármelyik római helyeselte volna ezt a beszédet, mert a gőg és hódításvágy a vérükké vált, de a fiatal zsidó olyan fajhoz tartozott, amelynek törvényei, szokásai és gondolkodásmódja tiltották ezt a felfogást; népének lebecsülése pedig éles fájdalommal töltötte el. A Heródes korabeli zsidóban a hazafiság vad szenvedéllyé nőtt, szinte vallási fanatizmussá. Ben-Hur hallgatott és összeszorította fogát. A római élesen figyelte őt, majd csengő hangon újra megszólalt:

– Ha prefektus leszek és Júdea gazdaggá tesz, téged főpapi méltóságba helyezlek.

A zsidó haragosan elfordult.

– Ne menj el – kérlelte Messzala.

– Jobb, ha elválunk – felelte a zsidó rövid habozás után. – Nem kellett volna idejönnöm. Barátot kerestem és találtam helyette egy...

– Rómaikat – vágott közbe Messzala hirtelen.

A zsidó ökölbe szorította kezét, de leküzdve magát, megfordult és távozni készült. Messzala felállt, vette a köpönye-

gét és a zsidó után ment, amikor utolérte, a vállára tette a kezét:

– Te még gyermek vagy – mondta – én férfivá értem, engedd, hogy így beszélhessek veled. Miért háborodtál fel, amikor arról beszéltem, hogy az öreg Cirenusz utóda leszek? Azt gondoltad, hogy Júdeátok kirablásával akarok meggazdagodni? Tegyük fel, hiszen sok római ugyanezt tenné. Miért éppen én ne?

– A rómaiak előtt voltak már mások is, akik Júdeán uralkodtak – felelte a zsidó felemelt kézzel. – Hol vannak azok, Messzala? Júdea túlélte valamennyit. És ami volt, az újra megtörténik.

Messzala újra vontatottan beszélt:

– Szolgálatodra kívánok lenni. Szeretlek, ezt elhiheted. Azt mondtam, hogy katona leszek. Miért ne lennél te is az? Miért nem lépsz ki abból a szűk körből, amely csak annyit kínál az életből, amennyit törvényeitek és szokásaitok megengednek?

A zsidó ifjú reszketett a haragtól, amikor a kertajtó közel volt, meggyorsította lépteit, hogy szabadulhasson.

– Légy okos – folytatta Messzala. – Hagyd ott Mózeset és az elavult hagyományokat. Nézz bátran a párkák szeme közé s ők azt mondják majd: Róma a világ. Kérdezd őket Júdea felől s a válasz az lesz: nem lehet belőle más, csak amit Róma akar.

Már a kapunál voltak. Júda megállt, lefejtette válláról Messzala kezét és halkán így szólt:

– Értelek, mert római vagy; te nem érthetsz meg engem, mert zsidó vagyok. Fájdalmat okoztál ma nekem, mert meggyőztél: sohasem lehetünk olyan barátok, mint voltunk... soha! Itt elválunk. Atyáim Istenének békéje maradjon veled!

Messzala kezét nyújtott, a zsidó nem fogadta el és sietve távozott. Amikor elment, a római egy darabig tűnődött, majd a fejét felemelve így elmélkedett:

– Legyen úgy! Erősz meghalt, Mars uralkodik.

A fiatal zsidó elhagyta a vásártéren levő palotát, keresztülvágott a téren és befordult egy szűk sikátorba, amely a mai Via Dolorosának felel meg. Ennek déli sarkán magas épület állt, amelynek homlokzata északra és nyugatra nézett, mintegy négyszáz lábnyi hosszúságban mindegyik irányban. Mint a legtöbb keleti ház, ez is kétemeletes és szabályos négyszögű volt. Ennek a palotaszerű épületnek a nyugati kapuján zörgetett be a fiatal zsidó és sietségében elfelejtette viszonzni a kapus alázatos köszöntését.

A sikátor, amelybe jutott, kockaköves falú, göcsörtös boltozatú alagúthoz hasonlított. Tíz-tizenkét lépés az első udvarba vitte, ahol szolgák sűrögtek-forogtak, a tornácok korlátaihoz kecskéket, teheneket, szamarakat és lovakat kötöttek: ez volt a gazdasági udvar, amelyből az előzőhöz hasonló átjáró vezetett a második udvarba. A folyosók itt magasak, szellősek voltak, a tornácok íveit oszlopnyalábok tartották. Délen egy lépcsőzet az emelet teraszaira vezetett, amelyek fölé hatalmas ponyvákat feszítettek oltalmul a nap ellen. Egy másik lépcső a teraszokról a tetőre vitt, amelynek szélét körös-körül négyszögben faragott párkány és hatszögletes, égett téglából rakott mellvéd szegett be.

Az ifjú felment a teraszra s a túlsó végén egy szobába lépett; arccal előre rávetette magát a díványra és homlokát keresztbe tett karjain nyugtatva, lepihent.

Estefelé egy asszony ment az ajtóhoz és beszólt; az ifjú felelt s a nő belépett. Fatálcán egy pohár tejet, néhány darab lapos kenyeret, búzadarából készült ízletes pástétomot, mádsültet, mézet és sót hozott. A tál egyik végén borral telt ezüstserleg állt, a másikon pedig egy rézből készült kékzilámpa világított.

Az asszony széket húzott a díványhoz, rátette a tálcát, majd odatérdelt, hogy az ifjú szolgálatára lehessen. Ötven év körüli, sötétbőrű és feketeszemű asszony volt, az arca ragyogott az anyai gyengédségtől. Fejét fehér turbán fedte, a füle szabadon maradt, hogy látható legyen a vastag árral átfúrt

lyuk, a rabszolga állapotát feltüntető jel. A nő egyiptomi származású volt, akinek még a szentnek tartott ötvenedik esztendő sem hozta el a szabadságot, de nem is fogadta volna el, mert ez a fiú jelentette élete értelmét. Dajkálta őt csecsemő korában, ápolta, mint gyermeket és ifjúként is szolgálta.

- Emlékszel-e Amrámm - kérdezte az ifjú evés közben - Messzalára, aki egy időben sűrűn meglátogatott?

- Emlékszem.

- Néhány évvel ezelőtt Rómába ment és most visszatért. Ma meglátogattam.

- Tudtam, hogy valami történt - bólintott a nő mély érdeklődéssel. - Sohasem szíveltem Messzalát. Mondj el mindent.

- Nagyon megváltozott - sóhajtotta szomorúan az ifjú. - És többé nem lesz hozzá semmi közöm.

Amikor Amra kivitte a tálcát, az ifjú a teraszról átment a tetőre. A sarok fölé épített toronyhoz tartott s a félig fel-emelt kárpit alatt áthaladva, belépett. Bent sötét volt, kivéve négy oldalon a kapukhoz hasonló boltíves nyílásokat, amelyekben beragyogott a csillagfényes ég. A nyílások egyikében egy párnára dőlve női alak hevert. A lépések zajára megállt a drágakövekkel kirakott legyező a nő kezében.

- Júda, fiam! - szólalt meg a nő és felült.

- Itt vagyok, anyám - felelte az ifjú; anyjához ment és le-térdelt előtte.

- Amra azt mondja, hogy valami történt veled - szólt az anya gyengéden, a fiú arcát simogatva.

- Meglátogattam az ifjú Messzalát - felelte Ben-Hur.

A fiú hangja furcsán csengett és ez megragadta az anya figyelmét.

- Messzalát? - ismételte halkán. - Mit mondhadott neked, hogy úgy megszorított?

- Nagyon megváltozott - sóhajtott Júda.

- Azt gondolod, hogy mint római jött vissza?

- Igen.

– Római! – folytatta a nő, félig magában. – Ez a szó az egész világot urat jelent.

– Azt hiszem, minden hatalmas nemzet büszke – felelte halkan az ifjú. – Messzalában mindig megtalálható volt ez a kellemetlen tulajdonság. Amikor gyermek volt, láttam, hogy kigúnyolt olyan idegeneket, akiket még Heródes is tisztelettel fogadott. De Júdeát mindig megkímélte. Mai találkozásunk során először űzött tréfát szokásainkkal és Istenünkkel. Végre szakítottam vele, amint azt te is kívántad volna, hogy tegyem. És most, anyám, valóban szeretném tudni, van-e jogos alapja a rómaiak megvetésének? Miben vagyunk alábbvalók náluk? A mi népünk alacsonyabbrendű-e? Miért érzem még a császár jelenlétében is a rabszolga félelmét? Ha van hozzá erőm és választhatok: miért ne keressem minden téren a világból való kiemelkedést? Miért ne fogjak kardot, hogy a háborús dicsőséget keressem? Mint költő, miért ne énekeljek mindenről, ami foglalkoztat? Lehetek rézöntő, pásztor, kereskedő, miért ne lehessenek művész is, mint a görög? Mondd, anyám: éppen ez szomorúságom oka – miért nem tehet Izrael fia is mindent, amit a római?

Az anya megérezte, hogy fia lelkében sebet kapott; gyorsan felült, gyengéden megsimogatta Júda homlokát és halkan, de büszke és önérzetes hangon válaszolt:

– Mindezekre nehéz a felelet, fiam, de meggyőződhetsz arról, hogy nincs okod a szégyenkezésre. Igaz, hogy Messzala nemes származású, családja nemzedékeken keresztül híressé vált. A köztársasági Rómában szenátori rangjuk volt és pártfogásukat mindig keresték, mert gazdagok voltak. De ha bárádod ma az őseivel dicsekedett, megszegényíthetted volna a tieid felsorolásával. Egy római, aki ezen a téren kérkedik felsőbbbségével Izrael bármely fiával szemben, mindig kudarcot vall, ha bizonyításra kerül a sor. Kezdeté Róma alapítása lehet; legkiválóbbjaik sem tudják származásukat e kezdeten túl kimutatni; kevesen is kísérlik meg közülük. Aki megpróbálná is porul járni; állításukat be nem bizonyíthatnák. Né-

zük most magunkat. Ha Messzala itt volna, csak azt az egyet mondhatná, hogy származásodnak pontos adatai elvesztek, amikor az asszírok bevették Jeruzsálemet és a templomot értékeivel együtt elpusztították; de te is visszavághatod, hogy a római eredetkutatásban minden igazság véget ért, amikor a nyugati barbárok elfoglalták Rómát és hat hónapig táboroztak elpusztított helyén. A mi származási könyveink azonban az igazságot tükrözik, ha visszamégy általuk a fogásig, majd az első templom alapításáig, azután az Egyiptomból való kivonulásig: teljes a bizonyosság, hogy te közvetlenül Hurtól, Józua társától származol. Tovább akarsz talán kutatni? Ha igen, vedd a tóráht, keresd a népszámlálás könyvét és az Ádám utáni hetvenkét nemzetségben ott találod családod őseit.

Csend lett a toronyszobában, majd az anya emeltebb hangon folytatta:

– És ne feledd, fiam, a mi jogunk nem csupán az időn alapszik; az Úr kiváltsága a mi különös dicsőségünk.

– Te a fajról beszélsz, anyám, magam pedig a családról, a mi családunkról – szólt közbe az ifjú. – Ábrahám atyánk kora óta mit vittek véghez őseink? Mit tettek, milyen nagy dolgokat, hogy társaik feje fölé emelkedtek?

Az anya töprengett, azt gondolta, hogy beszéde célt tévesztett. Fia talán többet várt a felvilágosítástól, mint gyógyírt megsértett hiúságára. Az anya reszketett attól, hogy minden szónak döntő szerepe lehet fia életében, semmiképpen sem téveszthette el a helyes utat.

– Úgy érzem, Júdám – szólt és megveregette kezével a fiú arcát –, úgy érzem, hogy mindez csak féligazság, mert nem tudom, kivel és miről vitatkozom. Ha Messzala az ellenfelem, ne hagyj a sötétben harcolni ellene. Beszélj el mindent, amit mondott.

Az ifjú részletesen elmesélte találkozását Messzalával, kitért a római lekicsinylő gőgjére, amellyel a zsidókról nyilatkozott; elmondta Messzala terveit és neki tett ajánlatát is.

Az anya most már mindent megértett; Júda csalódását, amikor azt hitte, hogy játszótársát teljesen olyannak találja, mint elválásuk idején s ehelyett olyan férfival találkozott, aki nagyra-vágyásában a kitűzött dicsőségről, kincsekről és hatalomról beszélt. És mindezt úgy állította be, hogy ezekhez csak a rómaiaknak van joga a földkerekségen. Az anya megértette, hogy Messzala porig alázta Júda hiúságát és egyúttal félt is attól, hogy feltámad szívében a kínzó féltékenység és töprengés: miért is született zsidónak és miért nem rómainak?...

Erre a gondolatra elszorult az anya szíve. Mi lesz, ha a becsvágy eltántorítja Júdát ősei hitétől? Az ő szemében ez gyötrelmesebb volt minden bajnál és ezt az aggodalmát a szeretet olyan hőfokúra emelte, hogy szavai költői magasságokban szárnyaltak.

– Sohasem volt nép – kezdte – amely magát alacsonyabbrendűnek tartotta volna másnál; és sohasem élt nagy nemzet, amely ne hitt volna saját felsőbbségében. Ha a római Izraelre néz és kineveti, csak az egyiptomiak, az asszírok és a makedónok ostobaságát ismétli meg és az eredmény ugyanaz lesz.

A hangja szilárdabb lett, komolyan folytatta:

– Barátod vagy volt barátod, ha jól értettelek: felhánytorgatta, hogy nincsenek nagy embereink. De voltaképpen ki a „nagy ember”, fiam? Nagy ember az, akinek élete igazolja, hogy Isten elismerte, sőt meghívta őt. Egy perzsát használt fel arra, hogy megbüntesse hűtlen apáinkat s ez a perzsa fogásba hurcolta őket; ismét egy másik perzsát választott ki, hogy gyermekeit visszabocsássa a szent földre, de mindketőnél nagyobb volt az a makedón, aki Júdea és a templom pusztulását megbosszulta. Ezeknek az embereknek a nagysága és dicsősége az volt, hogy az Úr választotta ki őket, mindegyiket isteni célra; és az, hogy pogányok voltak, nem kisebbíti dicsőségüket.

– Nagy nép és dicsőségre hivatott nemzet csak az lehet, — folytatta az anya csengő, lelkes hangon — amelyet maga az

Úr választ ki céljainak és szándékainak végrehajtására. Ezek viszik a fáklyát a haladás útján, ők vezetik a népek tarka, egymásba gabalyodó karavánját az örök igazság megismerése felé. Ők járnak a menet élén, mert öröktől fogva vezeti őket a kinyilatkoztatás fénye. És kik azok, akik ezt a fényt hordozzák? . . . Igen, az ősi zsidó vér! . . . Miénk az elsőbbség minden népek között; és hogyha valamennyi római egy-egy cézár lenne: az Úr választottjai akkor is előttük járnának. Gyűjtsd fel hát képzeleted lángját és állj ide az útfélre velem, amíg Izrael választottjai elhaladnak mellettünk a menet élén. Most jönnek ők: először a pátriárák, azután a törzsatyák. Szinte hallom tevéik csengettyűit és nyájaik bégetését. Ki az, aki egyedül halad társai között? Egy öreg ember, akinek a szeme még nem homályos, természetes ereje sem fogyatkozott meg. Ő színről színre ismerte az Urat! Hadvezér, költő, szónok, törvényszerző és próféta, ragyogása olyan, mint a felkelő napé, amely elhomályosít minden más fényt, még az első és legnemesebb cézárokéét is. Utána a bírák. Azután a királyok: Dávid, Jessze fia, hős a háborúban és örök dalköltő; azután a fia, aki minden királyt felülmúl gazdagságban és bölcsességben. A sivatagot lakhatóvá teszi, a puszta helyeken városokat alapít és nem feledi el Jeruzsálemet, amelyet az Úr székhelyéül választott a földön. Most hajtsd a homlokodat a porba, fiam! Akik most jönnek, azok az első és utolsók nemünkben. Az életük tele volt bánattal. Ruhájukon a sírok és a barlangok lehelete. Ők a próféták, az Isten nyelve, az ő szolgálói voltak, akik beleláttak a jövő vetéseibe, leírták, amit láttak és hátrahagyták az írást, hogy az idő jóváhagyja. Királyok sápadtak el, ha ők közeledtek hozzájuk és nemzetek reszkettek meg hangjuk hallatára. Az elemek parancsukra vártak. Kezükben hordoztak minden bőséget és minden csapást. Nézd Elizeus szolgáját! Nézd Hilkia bánatos fiát és Júda három fia közül azt az egyet, aki az ezer úr lakomáján zavarba hozta a csillagjósokat. És amott . . . ó, fiam, csókold meg

újra a port!... amott Ámosz nemes fia, akitől azt az ígéretet kapta a világ, hogy eljön a Messiás!

E szavaknál a legyező gyorsan suhogott, de aztán megállt s a nő hangja is alábbszállt, amint folytatta:

– Olyan megvilágításban mutattam meg neked nagy embereinket, amint csak tudtam: a pátriárkákat, a törvényszerzőket, a hadvezéreket, az énekeseket és a prófétákat. Térjünk át most Róma legjobbjaira. Állítsd Mózes szembe Cézárt és Tarquiniust Dáviddal; Szullát a Makkabeusok bármelyikével, a konzulok legjobbjait a bírakkal, Augusztust Salamonnal és az összehasonlítás véget is érhet. De gondold azután a prófétákra – a nagyok legnagyobbjára...

A nő magabiztosan nevetett.

– Bocsáss meg. A jós jutott eszembe, aki Julius Caesart március idusától óvta, mert azt képzelte, hogy rossz ómeneket lát egy csirke belsejében! Fordulj e képtől Illéshez, amint a szamariai úton a dombtetőn ül a kapitányok és az ötvenek gőzölgő tetemei közepett és Áháb fiát Istenünk haragjára figyelmezteti. És végül, hogyan ítéljük meg Jehovát és Jupitert, hacsak abból nem, amit szolgáik az ő nevükben tettek? És ami téged illet...

A nő az utolsó szavakat lassan, reszkető hangon mondta:

– Ami téged illet, fiam... szolgálj az Úrnak, Izrael Ura Istenének és ne Rómának. Ábrahám fia számára nincs más dicsőség az Úr útjain kívül, de azokon sok dicsőség terem.

– Tehát katona legyek? – kérdezte Júda kigyúlt arccal.

– Miért ne? Mózes nem nevezte-e Istent hadvezérnek? Engedem, hogy csak egyedül az Úrnak szolgálj Cézár helyett.

Mélységes csend lett a szobában, majd az ifjú elszunnyadt anyja közelében. Az anya sokáig hallgatta a fiú nyugodt lélegzetvételét, majd felkelt, vánkost tett a feje alá, betakarta s gyengéd csókot lehelve rá lábujjhegyen távozott.

Grátuszt baleset éri

Amikor Júda felébredt, a nap már a hegyek fölött járt; a galambok csapatokban röpdöstek s a levegő fényes lett világos szárnyuk ragyogásától. A dívány sarkában alig tizenöt éves leány ült, Ben-Hur húga. Apjuk roppant vagyont hagyott rájuk és édesanyjukra. Mint Júda törzsének egyenes le származottját „jeruzsálemi fejedelem”-nek tekintették és így tisztelték Jeruzsálemben és Rómában is, ahol Augustus császár minden fenntartás nélkül barátságot kötött vele. Meg is érdemelte, mert hűséges volt Rómához, bár hitét és hazáját sohasem tagadta meg. Nagy vagyonát szerencsés vállalkozásokkal szerezte. A rónákon és domboldalakon a nyájakat őrző pásztorok a vén Libanonig őt tekintették gazdájuknak; a tengerparti és belföldi városokban kereskedőházakat alapított; hajói ezüstöt szállítottak Spanyolországból, amelynek bányái a leggazdagabbak voltak, míg karavánjai évente kétszer jöttek meg Keletről selyemmel és fűszerekkel megrakodva. Hitében zsidó volt, a törvényt és a lényeges szertartásokat megtartotta; jártas volt az Írásokban, örömet talált a kollégiumi mesterek társaságában és Hillelt mélységesen tisztelte. Vendégszeretete minden idegenre kiterjedt, a rosszindulatú farizeusok azzal is megvádolták, hogy szamaritánusokat vendégel meg az asztalánál. Mintegy tíz évvel ezelőtt, életének virágjában elveszett a tengeren; Júdeában mindenütt megsiratták.

Két gyermeke maradt; Júda és az a fiatal leány, akit Tirzának hívtak s akivel rendkívüli módon hasonlítottak egymásra. A leány arcvonásai éppoly szabályosak voltak, mint az ifjúé; a gyermeki ártatlanság bája érződött rajtuk. A jobb vállon begombolt ing, amely a mellen, a háton és a bal kar alatt szabadon függött, csak félig takarta be testét dereka felett, karját egészen csupaszon hagyta. Fejdíszje egyszerű volt: tiruszi festésű selyemsapka s felette hímzett, csíkos kendő, amelyet keskeny ráncokban a feje köré csavart – a sapka

tetejéről bojt csüngött le. Fülkarikái és gyűrűi, láb- és karpercei színaranyból készültek; nyakán egy finom láncon sajátos fonatú arany ékszer díszelgett, erről gyöngyök függtek. Szempillája és ujjá hegye festve volt; haja két hosszú fonatban hullott le a hátán. Füle mellett egy-egy hajtincs simult az arcához.

– Amra küldött – kezdte a fiatal leány – nemsokára hozza a reggelidet. Azt hiszi, beteg vagy és hogy tegnap valami bántás ért. Mi volt az? Mondd meg és mi ketten Amrával meggyógyítunk. Ő ismeri az egyiptomiak gyógymódját, akik ugyan mindig ostobák voltak, de nekem sok receptem van az araboktól, akik...

– Még ostobábbak, mint az egyiptomiak – vágott közbe Júda.

– Azt hiszed? – nevetett a fiatal leány. – Akkor nincs semmi baj. De nézd, már jön Amra...

Az egyiptomi rabnő tálcát hozott, amelyen mosdótál, pohár, víz és törülköző volt.

Júda gyorsan és egyszerűen végzett a mosdással. Amra kiment és Tirzára bízta, hogy az ifjú haját rendbehozza. Eközben folytatták a beszélgetést.

– Mit szólsz hozzá, Tirza? – elmegyek.

A lány csodálkozva eresztette le a kezét.

– Hová? Mikor? És miért?

– Három kérdés egy lélegzetre! – nevetett az ifjú. Ám a következő pillanatban elkomolyodott. – A törvény azt kívánja – folytatta –, hogy valami foglalkozást keressek. Rómába megyek katonának.

A lány szeme könnybelábadt, majd átölelte bátyja nyakát, mintha vissza akarná tartani:

– Olyan boldogok vagyunk itt. Maradj itthon, bátyám!

– A háború mesterség – magyarázta Júda józanul. – Hogy minden nyitját megtanuljuk, iskolára van szükség és még egy olyan iskola nincs, mint a római tábor.

– Csak nem akarsz Rómáért harcolni? – kérdezte a lány megdöbbenve.

– De igen, harcolni akarok érte – felelte az ifjú szenvedélyesen – harcolni akarok érte, hogy megtanítson arra, miképpen harcoljak egyszer ellene.

Ebben a pillanatban távoli zsvaj foszlányai verődtek be a szobába. Hallgatóztak s a ház északi része felől harci zene ütötte meg a fülüket.

– Katonák a Pretóriumból – kiáltotta az ifjú s a díványról felugorva, kifutott.

Egy pillanat múlva már ott könyökölt a mellvéden, amely a tetőt az északkeleti sarkon szegélyezte és úgy elmélyedt, hogy észre sem vette Tirzát, aki utána ment és egyik kezét bátyja vállára tette. A magas tetőről végiglátták az utcát, amely nem volt több, mint tíz láb szélességű; itt-ott nyílt és fedett hidak kötötték össze, amelyeket, mint az út mentén a tetőket, férfiak, nők és gyermekek kezdtek elfoglalni, mert a zene előcsalta őket. Nemsokára közeledtek a katonák. Először a könnyű fegyverzetűek előőrse – jobbára parittyások és íjászok –, azután egy csapat nehéz fegyverzetű gyalogság, nagy pajzsokkal és dárdákkal, amelyeket a görög hősök használtak az Ilion körüli párviadalokban, majd a zenészek; ezt követően egy magányosan lovagló katonatiszt, akit lovas őrség követett; utánuk újra egy nehéz fegyverzetű gyalogsági oszlop; zárt sorokban haladva úgy betöltötte az utcát, hogy szinte végtelennek látszott.

A napbarnított férfiak, a pajzsok ringó mozgása jobbról balra, a pikkelyes páncélingek, mellvérték és sisakok ragyogása, a nagy taréjok felett libegő tollak, a zászlók és lándzsa-vasak mozgása, a pontos, kiszámított és önhitt lépések, a komoly, figyelmes magatartás: az egész mozgó tömeg összehangolt egysége nagy hatással volt Júdára. Különösen két tárgy kötötte le figyelmét: az egyik egy légiós sas – hosszú póznára erősített aranyozott kép – amelynek szárnyai a feje felett voltak kiterjesztve. Tudta, hogy amikor ezt kamrájából

a Toronyba hozták, istentisztelettel fogadták. A másik vonzóerő az oszlop közepén magányosan lovagló tiszt volt. Haja-donfővel, de teljes fegyverzetben jelent meg. Bal csípőjén rövid kardot viselt, a kezében vezéri botot tartott, amely összegöngyölt, fehér papírhoz hasonlított. Nyereg helyett bíborszínű posztón ült s a paripa egész felszerelése ebből, a zabla arany foglalatából és a széles rojtozatú sárga selyem-kantárból állt.

A férfi még távol volt, de Júda már észrevette, hogy a nép haragos felindulással fogadja. Rátámaszkodtak a mellvédek-re vagy merészen kiálltak és öklükkel fenyegették; hangos szidalmakkal kísérték és ráköptek, amint a hidak alatt elvo-nult; a nők szandáljaikkal dobálták, olykor el is találták. Amikor közelebb ért, hallani lehetett a kiáltásokat is:

– Rabló, zsarnok, római kutya! Le Izmaellel! Add vissza Hannásunkat!

Amikor odaért, Júda láthatta, hogy a férfi arca sötét és komor s a pillantások, amelyeket szidalmazóira vet, tele van-nak fenyegetéssel. A félénkebbek összerendeztek ettől. Az ifjú már hallott az első cézártól eredő szokásról: a főparancs-nokok fejükön borostyánfüzérrel jelentek meg a nyilvános-ság előtt. Erről a jelről megismerte a tisztet: Valeriusz Grá-tuszt, Júdea új prokurátorát.

A tiszt a ház sarkához jutott, az ifjú még jobban a mellvéd fölé hajolt, hogy jobban lássa, s eközben keze kimozdította helyéből a mellvéd egyik téglájának levált darabját, amely hirtelen zuhanni kezdett. Az ifjú utánakapott és ez a mozdu-lat látszatra éppen olyan volt, mintha eldobna magától vala-mit. A követ már nem érhetette el, sőt inkább lejjebb lökte a falon. Teljes erejéből felkiáltott rémületében. Az őrség kato-nái feltekintettek, hasonlóképpen Grátusz is, de abban a pil-lanatban a kő halántékon ütötte; félholtan bukott le lováról.

A kohorsz megállt, az örök leugráltak lovaikról és paj-zsukkal siettek parancsnokuk védelmére. A nép, amely ta-núja volt az esetnek, a dobást szándékosnak vélte, éltette az

ifjút, aki egészen láthatóan kihajolt a mellvéd fölé, a látottaktól bénultan, hiszen előre látta a lesújtó eset következményeit. Ezalatt a nép felbátorodva az eseten, nekiesett a mellvédeknek, felfeszítette a téglákat, a maltert és vak dühvel hajigálni kezdte a lent álló légionáriusokat. Csata alakult ki s ebben csak a fegyelem győzhetett.

Fent a mellvéden az ifjú halásápadtan tántorodott vissza. A lány nem látta a történeteket, csak a tetőkön őrzőgő nép viselkedéséből sejtette, hogy valami rémületes történik.

– Mit jelent mindez? – kérdezte félelemmel.

– Megöltem a római kormányzót – felelte a bátyja tompán. – A téglá ráesett.

Mintha láthatatlan kéz finom hamuval hintette volna be a lány arcát, egyszeriben olyan fakó lett. Karját bátyja köré fonta és kérdeve, de egyetlen szó nélkül szemébe nézett.

– Nem szándékosan tettem, Tirza; véletlen volt – szolt az ifjú nyugodtabban.

Majd ismét a mellvéd fölé hajolt és lenézett az utcára, miközben Grátusz sötét, komor arcára gondolt. Ha nem halt meg, hol folytatódik a bosszúja? És ha meghalt, a düh milyen fokára ragadja a légionáriusokat a nép zavargása? ... Mintha a sors felelni akarna, az őrség éppen e pillanatban segítette lovára a feleszmélt rómaiakat.

– Él, él, Tirza – kiáltott fel Júda ujjongva. – Áldott legyen atyáink Ura, Istene!

Húgával együtt megindult, amikor a tető megrendült lábuk alatt és lent, nyilván az udvar felől erős gerendák recsegése és rémült jajveszékelés hallatszott. A harag hangjai halálos rémületbe esett asszonyok sikolyaival elegyedtek. A katonák betörték az északi kaput és elfoglalták a házat. Rémületes érzés járta át, hogy őt üldözik. Első gondolata az volt, hogy meneküljön, de nem volt hová. ... Majd mintha ráismert volna anyja sikoltására a vad hangzavarban. Szélsebesen lerohant a lépcsőkön, Tirza utána.

A lépcsők és a terasz teli volt katonákkal. Mások kivont

karddal rohantak át a szobákon. Az egyik helyen egy csomó asszony térdénállva könyörgött kegyelemért. Ezekről távolabb egy összetépett ruhájú nő próbált szabadulni egy katona kezéből. Ennek sikoltásai voltak a legélesebbek. Júda odaugrott hozzá:

– Anyám, anyám! – kiáltotta. Az anyja feléje nyújtotta kezét, de a katonák megragadták és elhurcolták. Ekkor halottá Júda, hogy valaki hangosan mondja:

– Ő az!

Odanézett és megpillantotta – Messzalát.

– Ez volna az orgyilkos?... – kérdezte egy magas férfi szép légionárius fegyverzetben. – Hiszen ez még gyerek!

– Istenek! – felelte Messzala. – Mit mondana Seneca ahhoz a gondolathoz, hogy az embernek meg kell öregednie, mielőtt annyira tud gyűlölni, hogy a gyilkolásra is hajlandó lesz. A kezében van; ez itt az anyja, az pedig a húga. Itt az egész család.

Szereteteiért Júda félretette Messzala elleni haragját és ellenérzését.

– Segíts rajtunk, Messzala! Gondolj gyermekkorunkra és segíts meg! Júda kér erre...

Messzala úgy tett, mintha nem hallaná. A tiszthez fordult:

– Tovább nem lehetek hasznotokra. Az utcán több a szemnek való. Éljen Mars!

E szavakkal eltűnt. Júda megértette őt és keserűségében az éghez fordult:

– Bosszúd órájában, ó, Uram, az én kezemet használd fel ellene!

Kérésével most a tiszthez fordult:

– Uram, ez az asszony az anyám. Kíméld őt és a húgomat is. Isten igazságos: jóságodért jóssággal fizet.

A férfi megindultnak látszott.

– A nőket vigyétek a toronyba – kiáltotta – de ne bántsátok őket.

Ezt követően azokhoz fordult, akik Júdát fogták le:

– Hozzatok kötelet, kössétek meg a kezét és vigyétek az utcára. Elnyeri jogos büntetését.

Az anyát elhurcolták. A kis Tirza háziruhájában, a félelemtől csüggedten, egykedvűen ment őreivel. Júda egy pillantással búcsúzott tőlük és kezébe temette arcát. Talán könnyeket is ejtett, de ezt senki sem látta.

Bensejében érdekes átalakulás ment végbe. Úgy érezte, hogy a történetek hatására megszűnt gyermekkora és férfivá érett.

Az udvaron felharsant a trombita. Erre a hangra a katonák eltávoztak; sokan földrehányták zsákmányukat, értékes műtárgyak lepték el a földet. Mire Júda leért, a katonák már sorban álltak, a tiszt utolsó parancsait adta ki. S ez a parancs abból állt, hogy egyetlen élőt sem hagyhattak az épület falai között. Kivezettek a palotából mindenkit: a ház népét, a jószágokat, egy csomóba hordták a bútorokat és műkincseket az udvaron s a palota minden kapuját beszögezték. Másnap egy szakasz légionárius jött, hogy lepecsételjék a sarkokat és minden oldalra ezt a latin nyelvű feliratot illesztették:

„A CSÁSZÁR TULAJDONA”

Ettől kezdve a Hur fejedelmek palotája az enyészeté lett.

A következő napon déltájban egy dekurio parancsnoksága alatt tíz lovas közeledett Jeruzsálem felől Názárethez. A lovas csapat közeledését jelző trombitahang nagy hatással volt a lakosságra. A kapuk és ajtók kinyíltak és számosan tódultak ki rajtuk, hogy megtudják, kik a látogatók. A lovas csapat mögött gyalogosan, hajadon fővel, félig ruhátlanul és hátrakötözött kézzel ment egy fogoly. A csuklójához erősített szíj oda volt kötve egy ló nyakához. A fogoly sebzett lábbal, elgyötörten vonult a sűrű, fojtó porfelhőben. A falusiak csak azt látták, hogy fiatal.

A kútnál a dekurio embereivel együtt leszállt a lóról. A fo-

goly szó nélkül az út porába rogyott, láthatóan a végső kimerültség vett rajta erőt. Amikor a falusiak meglátták, hogy milyen fiatal, szívesen segítettek volna rajta, de nem mertek. Mialatt a katonák kézről kézre adták a teli korsókat, egy férfi közeledett az úton. Láttára az egyik asszony felkiáltott:

– Nézzétek! Ott jön az ács. Most majd hallunk valamit.

Az említett személy tiszteletre méltó jelenség volt. A turbánja alól fehér fürtök kandikáltak ki és durva anyagból készült, szürke ruháján még fehérebbnek látszott a szakálla. Lassan jött, mert néhány szerszámot is cipelt: fejszét, fűrészt és faragó kést – s látszott, hogy pihenés nélkül hosszú utat tett meg. Odaérve megállt és jól körülnézett.

– Ó, rabbi, jó József rabbi! – kiáltott egy asszony a közelében. – Itt van egy fogoly, kérdezd meg a katonákat: ki ő és mi a bűne?

A rabbi arca közömbös maradt, de mégis a fogolyra pillantott, majd a tiszthez lépett.

– Az Úr békéje legyen veled! – mondta ünnepélyes komolysággal.

– És az isteneké veled – válaszolta a dekurió.

– Jeruzsálemből jöttök?

– Onnan.

– Fiatal a foglyotok. Mit követett el?

– Orgyilkos – felelt a római nyugodt hangon.

A nép meglepődve ismételte a szót, József tovább kérdezősködött.

– Izrael fia?

– Zsidó – mondta a római szárazon. – Hallhattatok egy Hur nevű jeruzsálemi fejedelemről; Ben-Hurról. Heródes idejében élt.

– Láttam őt – mondta József.

– Nos, ez az ő fia.

A tömeg érdeklődése erősödött, a dekurió igyekezett elhallgattatni őket.

- Tegnapelőtt Jeruzsálem utcáin majdnem megölte a nemes Grátuszt, apja palotájáról egy követ hajított rá.

Csend lett, néma megdöbbenés; a názáretiek úgy néztek Ben-Hurra, mint egy vadállatra.

- Megölte őt? - kérdezte a rabbi.

- Nem.

- De elítélték?

- Igen, élete végéig gályarabságra.

- Az Úr könyörüljön rajta - mondta József és szavában részvét csegett.

Most egy ifjú, aki Józseffel érkezett és észrevétlenül állt a háta mögött, letette fejszéjét és a kútról egy korsó vizet merített. Mindezt olyan nyugalommal végezte, hogy az őrség sem gátolta meg gyors mozdulatát; lehajolt a fogolyhoz és vízzel kínálta.

A barátságos érintésre az alélt Júda magához tért és felpillantva olyan arcot látott, amelyet soha többé el nem felejtetett: egy vele egykorú fiú arcát. Látta a fényes, gesztenyebarna fürtöket, a ragyogó szépségű arcot, a sötétkék szemet, amely szelíd, beszédes és szeretetet árasztó volt, hatása alól senki sem vonhatta ki magát. És a fiatal zsidó lelke, amelyet a sok szenvedés megkeményített és a bántalmazás keserűvé tett, csak a bosszú érlelődött benne, most meglágyult az idegen fiú tekintetétől és olyan lett, mint egy gyermeké. A korsót szájához emelte és hosszasan ivott belőle. Egy szót sem szólt, minthogy őt magát sem szólították meg.

Az ivás után, a kéz, amely a korsót tartotta, egyszerre a fejére tévedt és ott maradt rajta mindaddig, amíg egy áldás elmondható. Azután az idegen visszavitte helyére a korsót, majd ismét József mellé lépett. Mindenki őt nézte, a dekurió és a falusiak is.

Így végződött a kút melletti jelenet. Amikor a katonák és a lovak is szomjukat csillapították, a menet újra elindult. De a dekuriót mintha kicserélték volna: ő maga emelte fel a foglyot a porból és lóra ültette az egyik katona mögött. A názá-

retiek visszatértek házaikba és hazament József is az inasával.

Így találkozott először és vált el egymástól a rekkenő forróságban az országúton Júda, Ben-Hur fia és Mária fia, a Názáreti.

A gályarab

Mizénium városa adott nevet annak a hegyfoknak, amely Nápolytól délnyugatra néhány mérföldnyire terül el. Ma már csak a romjai láthatók, de Róma fénykorában Itália nyugati partján a legjelentősebb városok közé sorolták; kikötőjében ott állomásozott a római hadiflotta fele. A város falán, amely bizonyos pontján a tengert érintette, egy üres kapunyílás tátongett.

A kapunyílás feletti fal órét egy hűvös szeptemberi reggelen egy lármás társaság zavarta fel. Húszan-harmincan lehetek, a többségük fákl yahordó rabszolga, az urak elől kényelmesen sétáltak. Az egyikük, ötvenévesnek látszó, kopaszodó férfi fején borostyánkoszorút viselt. Az őrnek elegendő volt egy pillantás. Tudta, hogy előkelő emberek, akik bizonyára egy éjjeli lakoma után barátjukat kísérik a hajóhoz.

– Nem, Kvintuszom – mondta az egyik a borostyánkoszorúsnak – átkozom a sorsot, hogy olyan hamar elragad tőlünk. Csak tegnap érkezted vissza a tengerről és még vissza sem szoktál a szárazföldi járáshoz.

– Ne siránkozzunk – mondta egy másik, akin meglátszott a bor mámora –, Kvintuszunk csak azt próbálja megtalálni, amit a múlt éjjel elveszített.

A társaság most a hullámgátra ért, előttük pompázott reggeli fényben az öböl. A vén tengerész nagyot szippantott az ismerős levegőből.

– Ajándékaim nem voltak hiábavalók; a szél nyugatról fúj – mondta komolyan.

Barátai együtt örültek vele, a rabszolgák fáklyáikat lengették.

– Ott jön a hajóm – folytatta és rámutatott a közeledő gályára. – Mi kell más egy tengerésznek? Kájusz, még a te Lukreciád sem lehet pompásabb!

A közeledő hajót figyelte büszkén. A kis árbocra fehér vitorla feszült, az evezők lemerültek, felemelkedtek, majd ismét lemerültek, szárnyszerű csapással, tökéletes ütemben.

– Boldog Kvintusz! Fogadd elismerésünket! – köszöntöttek harsányan társai.

– A megbízás korábbi, mint az előléptetés. Köszöntünk, mint duumvirit! Tribun, térj vissza győztesen, mint duumvir!

– Köszönöm, szívből köszönöm! – válaszolta valamenynyiknek Arriusz. – Az éjjel bízott meg Szejánusz, hogy száz kitűnő hajóval induljak keletre, hogy megtisztítsam az Égei-tengert a kalózoaktól.

Szejánusz neve akkoriban még tiszteletet ébresztett. A társaság örömmel köszöntötte Arriuszt. Közben a hajó olyan sebesen közeledett, hogy a tribun barátai megdöbbentek. A hajó orrán álló személy hirtelen mozdulattal felemelte kezét s az evezők egyszeriben megálltak. A víz forrt és bugyborékkolt körülöttük; a hajó minden részében megrendült és megállt. Egy másik mozdulatra az evezők ismét felemelkedtek és levágódtak, de ezúttal csak a jobb oldalon. Ennek következtében a hajó, mintha tengelyen járna, pontosan odasimult a parthoz.

Fordulás közben rövid és éles trombitaszó hallatszott és a nyílásokból kitódultak a díszes felszerelésű, bronzsisakos, fényes pajzsú és dárdájú tengerészek. Amíg a harcosok szakszokba tömörültek, a matrózok felmásztak a vitorlarudakra. A tisztek és a zenészek is elfoglalták helyüket. Nem volt semmi felesleges zaj. Amikor az evezők a partot érintették, a hajóról hidat bocsátottak le. Ekkor a tribun társaságához fordult és komolyan így szólt:

– Barátaim, hív a kötelesség! – Levette fejéről a koszorút és

az egyik kockajátékosnak adta. – Vedd ezt a koszorút, ó, kockák kedvelte! Ha visszatérek, megkeresem szeszterciusaimat; ha nem győzők, úgy nem is kívánok visszajönni. Helyezd a koszorút átriumodba.

Karját kitárta barátai felé és egyenként megölelte őket.

– Az istenek legyenek veled, Kvintusz!

– És veletek is – búcsúzott Arriusz.

A fáklyát lengető rabszolgáknak búcsút intett, ettől kezdve már a pompázó hajóval foglalkozott. Amikor a hídra lépett, megszólaltak a trombiták és a kormányos hídja felett lobogni kezdett a hajóhad parancsnokának bíborvörös zászlója.

A tribun, kezében a duumvir rendeletével megállt a kormányos hídján és megszólította az evezősök vezetőjét.

– Hány embered van? – kérdezte.

– Kétszázötvenkét evezősöm és tíz létszám feletti.

– Mennyit váltanak fel?

– Nyolcvannégyet, kétóránként.

A tribun egy pillanatra elgondolkozott, majd így szólt:

– A beosztás nem jó, később változtatok rajta. Az evezők sohase pihenjenek.

Aztán a vitorlamesterhez fordult:

– A széljárás kedvező. Segíts a vitorlával az evezőknek!

Amikor a két ember távozott, a főkormányoshoz fordult:

– Mennyi ideje szolgálsz?

– Harminckét éve.

– És milyen tengereken?

– Róma és Kelet között.

A tribun bólintott és kiadta a parancsot:

– A Kampanella-fok mellett Messinába megyünk. Azután kövesd a kalábriai part hajlását. Ha az istenek is úgy akarják, nem akarok horgonyt vetni az antemónai öbölíig. A kötelesség sürget. Megbízom benned.

Arriusz okos ember volt, de abból a fajtából való, aki szerint a szerencse kegye inkább tisztelőjének józan esztől, mint adományaitól és fogadalmaitól függ. Egész éjjel fehér

asztal mellett ült, ivott és játszott, de a tenger közelléte ráébredtetten kötelességére és nem nyugodott addig, amíg hajóját teljesen meg nem ismerte.

Aznap déltájban a hajó Pesztum mellett hasította a vizet. A szél még mindig nyugatról fújt és kellően dagasztotta a vitorlákat. Felállították az őrséget. A fedélzet elején kialakították az oltárt, meghintették sóval és árpával, miközben a tribun Jupiterhez és Neptunhoz könyörgött imájával s a fogadalom közben kiöntötte a bort és meggyújtotta a tömjént. Azután, hogy jobban megismerhesse embereit, leült a nagy kabinban. Ez a kabin a hajó középső részén helyezkedett el, hatvanöt láb hosszú és harminc láb széles volt; három széles ajtónyílás világította meg. Középe táján állt az árboc, teleszurkálva bárdokkal, dárdákkal és gerelyekkel. Mindegyik ajtónyílástól kettős lépcső vezetett le jobbra és balra; ez a kabin volt a hajó szíve, az egész hajószemélyzet otthona, étterme és hálószobája, gyakorlótere; pihenő- és szórakozóhelye a szolgálaton kívülieknek. Hátsó végén egy emelvényt húztak, amelyhez néhány lépcső vezetett fel. Ezen ült az evezősök vezetője; előtte egy hatalmas dob, amelyen az ütemet adta meg az evezősöknek; mellette jobbról egy vízióra a felváltás és az őrség ellenőrzésére. Felette magas, aranyozott rácsozattal elkerített emelvény: a tribun lakosztálya, benne ágy, asztal és egy párnázott, magas támlájú karosszék.

Ebben a karosszékben pihent és örködött a hajó ringásában Arriusz. Mindent pontosan megfigyelt, leghosszabb ideig az evezősöket nézte. A látvány valójában egyszerű volt. A kabin oldalainak hosszában, a hajó gerendáihoz erősítve három sor pad látszott; a padsorok emelkedők voltak: alul az első, feljebb a második és legmagasabban a harmadik sor. Abból a megfontolásból, hogy az egyik oldalon hatvan evezőst helyezhessenek el, tizenkilenc padot raktak le egymástól egy rőfnyi távolságban, míg a huszadik pad az első pad alsó ülése fölé került. Ez az elrendezés minden evezősnek tág helyet biz-

tosított, ha mozdulataik üteme megegyezett. A padok számának növelését a hajó hossza korlátozta.

Az evezősök közül az első és második padon levők ültek, míg a harmadikok állni kényszerültek a hosszabb evezők miatt. Az evezők markolatát ólommal terhelték, az egyensúly pontjánál hajlékony szíjakkal voltak megerősítve; kezelésükhöz nagy ügyesség kellett, nehogy egy-egy komolyabb hullám kiüsse kezükből vagy ülésükről lesodorja őket. Minden evezőnyíláson dúsan áradt be a levegő. De az evezősök napjai szomorú egyformaságban teltek; gályarabok voltak. Napokon keresztül szótlannul kellett végezniük munkájukat, eközben nem is láthatták egymást. Rövid szabad idejüket alvásra és táplálkozásra kellett fordítaniok. Sohasem nevettek, egyet sem hallottak közülük énekelni. Életük szakadatlan munkában telt.

Arriusz hajóján különböző nemzetek fiaiból lettek gályarabok; jobbára hadifoglyokról volt szó, erejük és kitartásuk szerint válogatták ki őket. Egyik helyen brit, előtte líbiai és Krímből való. Másutt szkíta, gall és görög. Római bűnözők gótokkal és longobárdokkal, zsidókkal és etiópokkal s a Meótis partjáról való barbárokkal kerültek össze. Itt egy athéni, ott egy vörös hajú vad Hiberniából, amott kék szemű óriások a kimberek közül.

Az evezősök munkája kemény és keserves volt, a szellemüknek nem adott dolgot. Így a hosszú szolgálatban lassan elállatiasodtak – türelmesek, engedelmesek és elbutultak lettek – roppant izomzatú, de csökkent értelmű lények váltak belőlük, olyan félig öntudatlan állapotba süllyedve, amelyben a nyomorúság megszokottá lesz és tűrőképességük nem ismer határt.

A karosszékeben ringatózó tribun egyeseket kiszemelt magának a gályarabok közül. A gályákon, mint a sírjukba vitt rabszolgáknak, nem volt nevük a raboknak, egyszerű szám-má váltak. A parancsnok éles szeme ülésről ülésre járt, végül is a hatvanas számhoz ért, amelynek padja valamivel maga-

sabb volt az emelvény szintjénél. A rácsozaton átszüremelő világosság az evezőst jól kiemelte – társaihoz hasonlóan ruhátlan volt. Nem lehetett több húsz évesnél. Magas termetűnek látszott, felső és alsó tagjai arányosak. Karcsúsága ellenére egészséges formát mutatott. A tribun figyelmesen megnézte a fiatal gályarabot, hosszan időzött a fejénél. A fej formás volt, a nyak hajlékony és izmos, arcéle keleti származást sejtetett.

– Az istenekre! – mondta magában a tribun – ez a fickó érdekelt! Látszatra sokat ígér. Meg akarom ismerni.

Az evezős éppen megfordult és odanézett.

– Zsidó és ifjúkorú! – csodálkozott a tribun.

A gályarab észrevette a rászegezett tekintetet, tágra nyitotta szemét és meghökkent... az evező egy pillanatra megállt kezében. A vezető pálcája hirtelen lecsapott rá. Az evezős megrezsent, arcát elfordította a fürkésző szemtől és nagyot rántott az evezőn. Amikor ismét a tribunra pillantott, úgy rémlett neki, mintha az rámosolygott volna.

– Ez a fiú értelmesnek látszik – tűnődött magában Arriusz.

– Zsidó és nem barbár. Meg kell ismernem.

A negyedik nap is elmúlt és az Asztrea – ez volt a hajó neve – a Jón-tengeren siklott előre. Az ég tiszta volt és a szél úgy fújt, mintha az istenek jóakarátát árasztaná. A kabinban, a kényelmes karosszékben ülve Arriusznak ismét eszébe jutott a hatvanas számú rab. Váltáskor magához intette az evezősök vezetőjét, a hortátort.

– Ismered-e azt az embert, aki most jött le a padról? – kérdezte tőle.

– A hatvanas számot? Csak annyit tudok róla, hogy a legjobb evezősünk.

– Milyen természetű? – érdeklődött a tribun.

– Engedelmes, mást nem mondhatok. Egyszer egy kéréssel fordult hozzám. Azt óhajtotta, hogy felváltva helyezzem el a jobb és a bal oldalon.

– Miért kérte ezt?

– Azt vette észre, hogy féloldalassá válnak. Meg azt is,

hogy ütközet vagy vihar esetén szükség lehet rá más helyen is és ezt csak akkor tudná ellátni, ha mindkét oldalon egyformán erős.

– Helyes a gondolat. Mást nem vettél észre rajta?

– Tisztább társainál.

– Ebben római – bólintott Arriusz. – Nem tudsz semmit a múltjáról?

– Semmit sem – felelte a hortátor.

– Ha a fedélzeten lennék, amikor az ideje lejár, küldd hozzám. Egyedül jöjjön.

Két órával később Arriusz a fedélzeten ült, amikor az evezőst látta közeledni.

– A hortátor parancsolta, hogy a nemes Arriusz előtt megjelenjek.

Arriusz szemügyre vette a magas, izmos fiút és önkéntelenül is az aréna ötlött az eszébe. Megjelenése sem volt közönséges; hangja komolyan csengett, szeme tiszta és nyílt, inkább érdeklődő, mint kihívó volt. Úgy szólt hozzá, mint idősebb a fiatalabbhoz, nem érezte a köztük levő különbséget.

– A hortátor szerint te vagy a hajó legjobb evezőse.

– Megtisztelő rám nézve – felelte a gályarab.

– Mióta szolgálasz?

– Mintegy három éve.

– Az evezősöknél?

– Nem emlékezem egy napra, amelyen pihentem volna.

– Kemény munka; kevés férfi bírja egy évnél tovább, te pedig még gyermeknek látszol – csóválta a fejét a tribun.

– A nemes Arriusz elfelejti, hogy a lélek ereje a gyengét is felemelheti, amíg az erős elvész – felelte büszkén a fiú.

– Beszéded alapján zsidó vagy, fajod minden büszkesége ott él szavadban – mondta Arriusz és látta, hogy az evezős elpirul.

– A büszkeség az elnyomatásban a lehangosabb.

– Mi okod van a büszkeségre? – csodálkozott Arriusz.

- Az hogy zsidó vagyok.

Arriusz mosolyogva folytatta:

- Nem jártam Jeruzsálemben, de hallottam fejedelmeiről. Egyet ismertem is. Kereskedő volt és a tengereken vitorlázott. A királynál is hatalmasabb volt. Te milyen rangú vagy?

- A gálya padjáról egyértelmű a felelet. Rabszolga vagyok. De apám fejedelem volt Jeruzsálemben és mint kereskedő a tengereket járta. A nagy Augusztusz császár is szerette és becsülte őt.

- A neve?

- Itamár, a Hur-nemzetségből.

A tribun bámulatában alig tudott szólni.

- ... Hur fia... te?... És hogy kerültél ide?

Júda lehajtotta fejét, izgalom járta át. Amikor megnyugodott, a tribun szemébe nézett és higgadtan mondta:

- Azzal vádoltak, hogy gyilkosságot kíséreltem meg Valeriusz Grátusz prokonzul ellen.

- Te?! - kiáltotta Arriusz döbbenten. - Te, mint orgyilkos. Egész Róma erről mesélt, magam Lodinumnál hallottam a hajón.

Szóltalanul néztek egymásra, végül Arriusz törte meg a csendet.

- Azt hittem, hogy a Hur-családot egészen kiirtották.

A fiatalembert magával ragadták az emlékek, könnyek csordultak végig az arcán.

- Anyám és kis Tirzám! Hol lehetnek ők? Ó, nemes tribun, ha valamit tudnál róluk, mondd el nekem. Mondd meg, ha élnek egyáltalán?

Közelebb ment Arriuszhoz, a keze szinte érintette ruháját.

- Elismered bűnödöt? - kérdezte válasz helyett Arriusz komoly hangon.

Megdöbbenő volt a fiú átalakulása; a hangja élessé vált, keze ökölbe szorult, minden tagja reszketett, a szeme tűzben égett.

- Te hallottál atyáim Istenéről, a végtelen Jehováról. Az ő

mindenhatóságára és Izrael iránti szeretetemre esküszöm, hogy ártatlan vagyok!

A tribun, hogy leplezze meghatottságát, elfordult és járkálni kezdett.

– Nem vizsgálták ki ügyedet? – kérdezte és hirtelen megállt.

– Nem!

A római arca meglepődést árult el.

– Sem vizsgálat, sem tanúk!? Ki ítelt el?

– Megkötözték és egy toronyba zártak. Senkit sem láttam. Senki sem szólt hozzám. Másnap a tengerpartra vittek a katonák. Azóta gályarab vagyok.

– És hogy történt az eset? – kérdezte Arriusz.

– A háztetőn voltam – felelte Ben-Hur – apám palotájának tetején a húgommal. A mellvédre támaszkodtunk és néztük a légió vonulását. Kezem alatt meglazult egy tégl, zuhanni kezdett és eltalálta Grátuszt. Azt hittem, hogy megöltem őt. Rettenetes érzés volt, hiszen nem állt szándékomban.

– Hol volt anyád? És mi lett vele s húgoddal?

Ben-Hur felindultságában alig kapott levegőt.

– Nem tudom. Csak annyit láttam, hogy elhurcolták őket. A házból minden élőlényt eltávolítottak, a kapukat lepecsételték. Miért hurcolták el őket? Ők mindenképpen ártatlanok voltak, még akkor is, ha én bűnös lettem volna. Miért büntették őket, ó, tribun?

Arriusz feszülten figyelt. Ha valóban ártatlan ez a zsidó fiú, a hatalom kegyetlenül járt el. Egy teljes családot kiirtottak egy véletlen megtorlására. Ez a gondolat megrendítette. De azért palástolta érzelmeit. Többet kell megtudnia, legalábbis bizonyos akar lenni, hogy Ben-Hur állt előtte, és igazat szólt. A rabszolgák között olyan sok a hazug.

– Rendben van – mondta hangosan. – Térj vissza helyedre.

Ben-Hur a tribun szemébe nézett és számára semmi remény nem csillant fel annak tekintetében. Lassan megfordult és

mielőtt elindult, még egyszer visszanézett. Arriusz csodálkozva nézett utána.

– Az arénában volna a helye! Micsoda versenyző vagy vívó lehetne belőle. – Megállj! – kiáltotta hangosan.

Ben-Hur megállt, a tribun odalépett hozzá.

– Mit tennél, ha szabad volnál?

– A nemes Arriusz gúnyolódik – Júda ajka megremegett.

– Nem, az istenekre mondom, nem!

– Akkor szívesen válaszlok. Életem egyetlen kötelessége, hogy anyámat és húgomat megtaláljam és újra otthonukba vigyem őket. Minden időmet a boldogításukra szentelném. Nincs az a rabszolga, aki nagyobb hűséggel gondozná mindkettőt, kárpótolnám őket szenvedéseikért.

A római más feleletet várt. Rövid időre meg is feledkezett mondanivalójáról.

– A becsvágyadra, a jövődre gondoltam. Ha anyád és húgod már nem élnének vagy nem találnád meg őket, akkor mit tennél?

Ben-Hur elsápadt. A tengerre nézett, hatalmas mellkasa csak úgy emelkedett izgalmában; amikor lecsillapodott, a tribunhoz fordult.

– Milyen életpályát választanék? – kérdezte.

– Igen, arra gondoltam.

– Tribun, őszinte leszek. Ama szörnyű, sorsdöntő nap előtti éjszakán családom beleegyezett, hogy katona legyek. Ma is ez a szándékom és mivel a földön egy komoly hadi iskola létezik, oda mennék.

– Ezt gondolod?

– Igen, a római tábort.

– De előbb a fegyverekkel kell megismerkedned – fűzte tovább Arriusz, de egy pillanattal később megbánta, hogy beváta saját gondolataiba.

– Most eredj – mondta – és ne töprengj azon, amiről itt beszéltünk. Vagy – és sejtelmessé vált a hangja – ha mégis reménykedsz, válassz a gladiátor fényes hírneve és a katona

szolgálatára között. Az előbbivel megszerezheted a császár kegyét is, az utóbbival sokra nem viheted, mert nem vagy római. Indulj!

Ben-Hur visszaült a padjára az evezők mellé. De a munkája most kevésbé érződött fárasztónak, mint korábban. Ami vele történt, a parancsnokkal való beszélgetés reménnyel töltötte el. Ez a remény szövődött imádságába.

- Ó, Isten! Hű fia vagyok Izraelnek, segíts meg, kérlek!

A tengeri ütközet

A száz hajóból álló flotta, amellyel Arriusznak a kalózok ellen kellett vonulnia, az antemónai öbölben, Kithéra szigetétől keletre összegyűlt. A tribun egy napot szánt a hajók szemléjére. Ezt követően Naxoszba vitorlázott, a Cikládok legnagyobb szigetére, amely a görög és az ázsiai partok közepén terül el, ahonnan mindent szemmel tarthatott és készen állt arra, hogy azonnal a tengeri rablók után induljon, akár az Égei-, akár a Földközi-tengeren garázdálkodnak.

Itt megtudta, hogy a kalózok a thesszáliai partok felé hajóztak és az utsolsó értesülés szerint az Euböa és Hellász közötti öblökben tűntek el. Arriusz úgy vélte, hogy Thermopüliai közelében bukkanhat rájuk. Terve az volt, hogy északról és délről bekeríti őket, s hogy egy órát se veszítsen, azonnal elindult. Az éjszaka beállta előtt a kormányos jelentette, hogy elérték az euböai partot.

Adott jelre a flotta evezői megpihentek. Amikor újra elindultak, Arriusz ötven hajóból álló nagy egységet maga vezetett a csatornán felfelé, míg a másik, hasonló erejű tengeri egység elejét a sziget tengerre néző oldalára fordította azzal a paranccsal, hogy teljes erővel a felső bejárathoz haladjon és lassan ereszkedjék lefelé. Amikor a leáldozó nap sugarai ráhullottak a kabinra, a flotta még mindig észak felé tartott. Beállt az éj, Ben-Hur semmi különöset nem észlelt. Egyszer

csak tömjénillat szivárgott le a fedélzetről a keskeny folyosókon át.

– A tribun az oltárnál imádkozik – gondolta Ben-Hur. – Lehet, hogy ütközetre készülünk.

A harc őt és rabszolgá társait jobban érintette, mint a tengerész katonákat; egy bekövetkező vereség, ha a harcot sikerül túlélniök, helyzetük megváltozását, esetleg szabadságot is hozhat számukra.

A lámpákat idejében meggyújtották és felakasztották a lépcsőknél. A tribun lejött a fedélzetről, fegyverbe szólította embereit; parancsára megvizsgálták a felszerelést s a fegyvereket: a dárdákat, gerelyeket és nyilakat a földre helyezték, majd olthatatlanul égő olajat készítettek elő korsókban és kosarakban pamutgombolyagokat. Amikor Ben-Hur látta, hogy a tribun is fegyvereihez nyúl, sisakját és pajzsát előveszi, nem kételkedett többé, hogy mi következik; maga is készült az irgalmatlan szolgálatra.

Minden padhoz láncokat erősítettek súlyos bilincsekkel. Ezeket a hortátor az evezősökre illesztette és egymás után padjukhoz bilincselte a rabokat; veszély esetén a menekülés lehetetlenné vált számukra. A kabinban mély csend honolt, csak az evezők nesze hallatszott. A padokon minden ember érezte sorsa kínzó voltát, Ben-Hur társainál is erősebben. Mindenáron szabadulni kívánt. A láncok csörgése jelezte, hogy a vezető lassan odaér hozzá. A tribun szól-e valamit az érdekében? Kétségek között várakozott, minden perc örökkévalóságnak tűnt. Minden evezőcsapásnál a tribun felé nézett, de az pihenni készült; a hatvanas szám átkozta magát hiúságáért és elhatározta, hogy többé nem néz a parancsnokra.

A hortátor közeledett, a bilincsek csörgése iszonyatos volt... Végre a hatvanas szám!... Ben-Hur mindenre elszántan tartotta evezőjét és lábát is odanyújtotta a bilincselésre. Ekkor a tribun megmozdult, felült helyéről és intett a vezetőnek, hogy ne láncolja meg a rabot.

Az ifjún hatalmas indulat lett úrrá. A parancsnok a hortátorról órá emelte szemét és Ben-Hur rettenetes erővel húzta meg evezőjét. Maga semmit sem hallott beszédjükből, csak azt érezte, hogy a lánc üresen függ a tartójáról a padon s a hortátor visszalép ülőhelyéhez és a dobhoz. A pálca ütése most zenévé finomodott Ben-Hur számára. Teljes erejét megfeszítve evezett.

A hajó jócskán haladt az evezők csapásaitól, a szél alig fodrozta a vizet. A szolgálaton kívüli csoport aludt, a tengerészek a földön heverték és Arriusz a saját helyén pihent. Ben-Hur is felváltották, de nem jött álom a szemére. Három éven át borult rá a reménytelen éjszaka és most a sötétségben megcsillant egy sugár. Olyan soká volt élőhalott s most talán a feltámadás ígérete int. Ez nem az álom órája. A felocsúdás a jelenből; visszanyert otthon és család, anya és testvér ismét a karjai között – ezek a gondolatok még sohasem boldogították ennyire, mint most. Az a tény, hogy rázúdulhat egy ütközet szörnyűsége, nem jutott eszébe; remények és tervek foglalkoztatták. Öröme tiszta volt, nem árnyékolta be a bosszú érzése. Messzala, Grátusz, Róma és a velük kapcsolatos emlékek elhomályosodtak benne, csak szeretetet és megbocsátást érzett.

A tengeren a hajnalt megelőző sűrűbb sötétség uralkodott, az Asztrea nyugodtan siklott, amikor a tribunt felébresztették. Nyomban felfegyverkezett és helyetteséhez, a tengerészek közvetlen parancsnokához ment.

A hajón mindenki felébredt. A tisztek csapataikhoz vonultak, a tengerészeket felfegyverezték. Hatalmas tömegben hordták fel a fedélzetre az íjakat és a nyílveesszőket. A lépcsők-nél olajos hordókat és tűzgolyókat helyeztek el; tartalék lámpákat gyújtottak meg, kádakat töltöttek színültig vízzel.

A pihenő evezősokeket a vezetővel szemben összegyűjtötték. A gondviselés úgy akarta, hogy Ben-Hur ezek között legyen. Hallotta a végső készülődés halk zörejét – amint a tengerészek a vitorlát göngyölítették, a hajóköteleket húzogatták, a

gépeket előkészítették és a bivalybőrökkel vonták be a hajó oldalát. Hirtelen csend lett a hajón; félelemmel és várakozással telített csend és ez azt jelentette, hogy mindennel elkészültek.

A fedélzetről kapott jelre egyszerre minden evező megállt. Mit jelenthet ez?...

A padokhoz láncolt százhusz rabszolga közül egyik sem töprengett ezen. Ben-Hur azonban feszülten figyelt. Úgy rémlett számára, hogy elhaló evezőcsapásokat hall a háta mögött s ez egy mozgásban levő flotta közelségére utalt.

A fedélzetről újabb parancs érkezett. Az evezők lemerültek és a hajó észrevétlenül megindult. Sem kívül, sem belül nem hallatszott hang, de a kabinban mindenki érezte a mozgást s a hajó is, mint a meglapult fenevad, siklott előre.

Ilyen helyzetben nem észlelhető az idő múlása; Ben-Hur sem tudta, milyen távolságot tettek meg. Egyszer csak a fedélzeten erős trombitaszó harsant fel. A hortátor keményen verte a dobot, az evezősök megfeszített erővel dolgoztak. A hajó is megremegett a hatalmas erőfeszítéstől. Több trombita is megszólalt, majd rövid viaskodás lármája hallatszott. Egyszerre rendkívüli erejű lökést kaptak; a vezető emelvényével szemben levő evezősök megtántorodtak, néhányan elestek s a hajó kisebb megtorpanás után tovább is száguldott előre. Az emberi kiáltások a trombiták szavát és a hajótest recsegését is túlszárnyalták. Ben-Hur azt érezte, mintha valami darabokra zúzódna a lába alatt. A körülötte levők döbbenten néztek egymásra. A fedélzetről diadalordítás hallatszott – a rómaiak győztek! De kik azok, akiket a tenger elnyelt?

Nincs megállás. Az Asztrea változatlanul tör előre. Néhány tengerész pamutgolyóért futott le, hogy olajos hordóba mártsák; az ütközet vadságát az előidézett tűz is fokozta. A hajó hirtelen olyan magasba szökkent, hogy az evezősök alig tudtak helyükön maradni. Újra felharsant a rómaiak diadalkiáltása, sőt kétségbeesett ordítózások is. Egy ellenséges hajót megcsáklyáztak és a levegőbe emeltek, hogy elsüllyesz-

szék. Az ordítózás nőttön nőtt minden irányban. Egy-egy hangos roppanást rémült emberi hangok kísértek; újabb hajót semmisítettek meg, legénysége a vízbe merült.

A küzdelem mégsem maradt egyoldalú. Olykor egy-egy sebesült római is lehozta a lépcsőn; véreztek, haldokoltak. Füst gomolygott mindenütt, égett emberi test szaga érződött. Ben-Hur levegő után kapkodott és érezte, hogy egy égő hajó füstfelhőjén haladnak át; iszonyodva gondolt arra, hogy a padokhoz láncolt evezősök is elérhetnek.

Az Asztrea állandóan mozgásban volt. Aztán olyan hirtelen állt meg, hogy az evezők kihullottak a rabok kezéből, ők maguk is lezuhantak padjaikról. A fedélzetről erős dobogás és oldalról a hajók súrlódó zaja hallatszott. A nagy zajban nem is lehetett meghallani a dob átható hangját. Az emberek félelmükben a földre vetették magukat, búvóhelyet kerestek. Egy emberi test zuhant Ben-Hur lába elé. A fiú megnézte a félig ruhátlan holttestet: arcát sűrű szőr borította és fonott, bivalybőrrel bevont pajzsot hordott. Északi eredetű, fehérbőrű barbár volt; a halál megszabadította szenvedéseitől. Hogyan került ide? Bizonyára az Asztrea fedélzetére ellenség jutott át.

Ben-Hur megborzongott; Arriusz nehéz helyzetbe kerülhetett, talán az életéért küzd. Ha megölik őt!? Ábrahám Istene óvjon ettől! Megfosztanak nehezen kivirágzó reményeitől és álmaitól. . . A harc pokoli zajjal dúlt felette; mindenütt zűrzavart látott. A padokon ülő evezősök szinte megbénultak; az emberek vaktában rohángáltak ide-oda, csak a hortátor verte zavartalanul dobját, várva a felsőbb parancsot – mintegy eleven példája volt a világhódítók fegyelmezettségének.

Ez a példa kedvezően hatott Ben-Hurra. Sikerült összeszednie gondolatait. A becsület és a kötelesség a helyéhez kötik a római, de neki mi köze mindehhez? A padról megszökhet s ha mint rabszolga elpusztul, senkinek sem használ áldozatával. Kötelességének érezte, hogy életben maradjon.

Elindult, majd ismét megállt. Őt római ítélet tartja fogva, amíg ez érvényes, hasztalan a szökés. A nagy világban nem akad hely, amely biztonságot adhatna a császár előtt, sem a szárazföldön, sem a tengeren. De ha törvényesen nyeri vissza szabadságát, újra Júdeában élhet és megtalálhatja anyját s hűgát...

Újra körülnézett. Épp a kabin teteje fölött dűlt a harc, ellenséges hajók sűrlódtak hozzájuk. A rabszolgák a padokon tépték láncukat és amikor látták, hogy hiábavaló, hátborzongatóan üvöltöttek. Az őnök felmentek a lépcsőn, a fegyver megmozult, a félelem lépett a helyébe. A hordatór változatlanul verte a dobát. Ben-Hur megindult, de nem menekülésre gondolt, a tribunt akarta megtalálni.

Kis távolság választotta el a lépcsőtől, egy ugrással elérte s fent már az égő hajóktól vörössé vált eget, a roncsoktól borított tengert, a kormányos helyén tomboló harcot láthatta, amikor a lépcső kiszaladt lába alól s ő a földre rogyott. Esés közben mintha a hajópadló recsegését hallotta volna, majd egy szempillantás alatt darabokra tört és széthullott a hajótörzs s a hullámok tajtékkozva öntötték el. A hatalmas víztömeg elsodorta Ben-Hurt, akinek lemerülés közben sikerült valamiben megkapaszkodnia. A víz alatt töltött idő hosszúnak tűnt; végre a felszínre vergődött, tüdeje megtelt friss levegővel, a vizet kirázta szeméből, hajából és felkapaszkodott egy deszkára.

Szétrézett maga körül. A halál már ott leskelődött rá a hullámok alól és még több formában.

A tengert füst borította, csak időnként villant fel egy-egy nagyobb fény. Égő hajók voltak. A harc még tartott, de sejtetni sem lehetett, ki a győztes. Arriusz vezérhajója, az Asztrea elsüllyedt embereivel együtt. Mindenféle hajótörtek küzdöttek a tengerrel, nyilvánvalóan az ellenséghez tartoztak, akik elpusztították volna deszkájáért. Igyekezett távolabbra kerülni tőlük. Hirtelen óriási méretű hajó ért a közelébe, hasította a hullámokat, a víz tajtékos lett körülötte.

A menedéket nyújtó deszkát ösztönösen ellökte magától és megpróbált kitérni a hajó útjából. Ilyenkor a pillanat tört része alatt megmenekülhet vagy elveszhet az ember. Ugyanekkor elérhető távolságban egy aranyosan csillogó sisak bukkant fel a vízből, majd két kéz nyúlt ki görcsös ujjakkal. Ben-Hur kitért előle. Hamarosan a sisakkal együtt a fej is látható lett, a két kar vadul paskolta a vizet és az arc a világosság felé fordult. A száj kapkodta a levegőt, a szemek nyitva, élettelenül merevek és az arcon a fuldokló ember sápadtsága tette kísértetiesé a látványt. Ben-Hur mégis örömmel kiáltott fel és amikor újra meglátta a sisakot, a láncát hirtelen megragadta és a deszkához húzta. Arriusz volt, a tribun.

A víz hevesen hullámozott, Ben-Hurnak minden erejére szüksége volt, hogy a deszkát megtarthassa és ugyanakkor a római feje se merüljön le a víz alá. A hajó is eltűnt a közelük-ből s az elemekkel küzdő ifjú körül csak a tűzben égő tenger maradt. Majd hatalmas reccsenés és kiáltás hallatszott, Ben-Hur szívét sajátos öröm járta át – az Asztreát megbosszulták.

A harc folytatódott, de nem derült ki, hogy ki győzött. . . Ben-Hur érezte, hogy az ő szabadsága és a tribun élete is ettől függ. A deszkát Arriusz alá helyezte, majd ügyelt, hogy fenn is tartsa. Megvirradt. A világosság jót is, rosszat is jelentett. Rómaiakkal találkoznak-e vagy a kalózokkal? Ha az utóbbiakkal, minden elveszett.

Teljesen kivilágosodott. Bal oldalról a szárazföldet látta, de nagy távolságból. Itt-ott még emberek lebegtek a felszínen, deszkákba, gerendákba kapaszkodva. A tenger egyes helyeken feketéllett a megszenesedett és füstölgő roncsoktól. Távolabb egy tépett vitorlájú hajó vesztegelt, evezői is mozdulatlanok maradtak. Még messzebb mozgó pontok látszódtak, menekülő vagy üldöző hajók éppúgy lehettek, mint a víz felett röpködő madarak.

Így telt el egy óra. Aggodalma fokozódott. Ha nem érkezik segítség, Arriusz meghal. Néha már halottnak látszott, moz-

dulatlanul feküdt. Levette a tribun fejéről a sisakot, nagyobb erőfeszítéssel a vértet is lekapcsolta; a szíve még dobogott. Ez reménnyel töltötte el. Nem tehetett mást: várt és népe szokása szerint – imádkozott.

Néhány óra múlva Ben-Hur nagy öröme Arriusz magához tért. Eleinte összefüggéstelenül kérdezősködött, majd fokozatosan visszanyerte tudatát; elsősorban az ütközet érdekelte.

– Menekülésünk a csata kimenetelétől függ. – Azt is látom, hogy mit tettél értem, saját életed kockáztatásával mentetted meg az enyémet. Bármilyen történet is, komoly hálával tartozom neked. Ha a szerencse kedvez és baj nélkül kijutunk ebből a veszedelemből, megláthatod, hogy milyen egy római hálája. De ha nem úgy lenne, akkor is meg kell ígérned valamit.

– Ha nem tiltott dologról van szó, megteszem – felelte Ben-Hur.

Arriusz megpihent, majd így szólt:

– Valóban Hur fia vagy?

– Úgy van, amint mondtam – felelte Ben-Hur komolyan.

– Ismertem apádat – szólt halkán a tribun.

Júda közelebb húzódott hozzá, talán mégis mond valamit otthonáról.

– Ismertem és szerettem őt – folytatta Arriusz.

Kis szünet következett, a tribun jól átgondolta mondani-valóját.

– Lehetetlen, hogy te, az ő fia, ne hallottál volna Kátóról és Brutusról. Kiváló férfiak voltak, kiváltképp a halálukban. Végső percekben egy törvényt hagytak az utókorra: a római sose élje túl szerencsáját. Érted, amit mondtam?

– Igen.

– A római nemesek mindig gyűrűt hordanak az ujjukon. Az enyémen is van egy. Húzd le. És őrizd a saját kezeden. Ben-Hur megtette.

– Ez az ékszer hasznodra lesz. Vagyonom és pénzem van, még Rómában is gazdag embernek tartanak. Családom

nincs. Mutasd meg ezt a gyűrűt szabadosomnak, aki távollétemben vagyonom és értékeim gondozója; Mizénium mellett egy villában megtalálod. Mondd el, hogyan került hozzád és kérj tőle bármit, ő teljesíti kérésedet. De ha életben maradok, még jobban jársz. Szabad leszel; visszaadlak otthonodnak és családodnak vagy támogatlak azon a pályán, amelyet választasz magadnak. Megértetted?

– Értelek, tribun.

– Akkor tedd le a fogadalmat. Az istenekre...

– Nemes tribun, én zsidó vagyok.

– Legyen úgy a te Istenedre vagy ami hitednek a legszen-tebb: ígérd meg, hogy végrehajtod óhajomat.

– Nemes Arriusz, tudod, hogy rabszolga vagyok. De mondd el kívánságodat, mielőtt ígéretemet kéred. Ó – kiáltott fel izgatottan. – Legyen áldott atyáim Istene, amott jön egy hajó!

– Meg tudod állapítani, hogy milyen?

– Nem – mondta Ben-Hur –, az evezők mellett szolgáltam.

– Zászló van-e rajta?

– Nem látok egyet sem.

Arriusz eltűnődött.

– Másfajta jelet sem látsz rajta?

– Kifeszített vitorlájú, három evezőpados hajó és rendkívül gyors; ez az egész, amit mondhatok róla.

– A győztes római sok zászlót tűzne ki – sóhajtott Arriusz.

– Minden bizonnyal ellenséges hajó. Hallgass csak ide. Ha a kalózok közelednek, a te életed biztonságban van; újra az evezőkhöz tesznek, de nem ölnek meg. Engem azonban...

A tribun szava elakadt, majd elszántan kiáltott fel: – De hát elég öreg vagyok már ahhoz, hogy a becsstelenséget ne tűrjem el. Mondd el Rómában, hogyan sülyedt el Kvintusz Arriusz hajójával, római tribunhez illően az ellenséges hajóhad támadásában. Ez az amire kérni akartalak. Ha ideérnek a kalózok, taszíts le a deszkáról és hagyj megfulladni. Esküdj meg, hogy teljesíted ezt.

– Nem esküszöm – felelte Ben-Hur határozottan – és meg sem teszem. A törvény, amelytől nem térek el, felelőssé tenne az életedért. Vedd vissza a gyűrűt – és lehúzza az ujjáról – az ígérettel együtt. Az ítélet ugyan rabszolgává süllyesztett, ám még sem vagyok az és a szabadosod sem. Izrael fia vagyok, legalább ebben a pillanatban a magam ura. Vedd a gyűrűt.

Arriusz nem mozdult.

– Nem akarod? – kérdezte Júda. – Akkor nem haragból és nem makacsságból, de hogy megszabaduljak egy gyűlöletes kötelezettségtől, a tengernek adom ajándékokat.

A vízbe hajította a gyűrűt, Arriusz hallotta, amint elmerült a habok között.

– Ostobaság volt – mondta – ami a halált illeti, nem függök tőled. Az élet olyan fonál, amelyet nélküled is elszakíthatok. Ha a hajó a kalózkodé, készen állok a halálra, mert római vagyok: siker és dicsőség nélkül nem élhetek. De én segíteni akartam rajtad és a gyűrű lehetett volna egyetlen bizonyossága akaratomnak. Így mind a ketten elvesztünk. Magam halni kívánok, mert megfosztottak a győzelemtől és a dicsőségtől; te életben maradsz, de sajnálhatod előbbi balgaságodat.

Ben-Hur belátta, hogy a tribunnak igaza van, de határozottan felelt.

– Rabszolgaságom három esztendeje alatt te vagy az első, tribun, aki barátságosan nézett rám. De, nem! Még volt valaki – tette hozzá meghatottan, mert felmerült előtte a gyermek arca, aki a régi názáreti kútnál megítatta őt. – Mindenestre – folytatta – te voltál az első, aki érdeklődött utánam és ha gondoltam is arra, hogy segíthetsz nyomorúságomon, megmentésed mégsem önző cél vezette, hidd el. Sőt világosan láttam, céljaimat, álmaimat csak becsületes eszközökkel érhetem el. Lelkiismeretem szava, hogy inkább veled halok, mintsem a gyilkosoddá váljak. Ebben annyira eltökélt vagyok, tribun, mint te a saját elhatározásodban, s ha egész Róma a tied volna s azt nekem ajándékoznád, akkor sem hagynálak elpusztulni. A te Kátód és Brutuszod csak gyerme-

kek ahhoz a zsidóhoz képest, akinek a törvényeit minden zsidó betartja.

Mindketten elhallgattak és vártak. Ben-Hur a közeledő hajót figyelte, Arriusz egykedvűen, lehunytt szemmel pihent.

– Most megállt és csónakot bocsátott le – szólt Ben-Hur fojtott hangon.

– Látod a zászlóját? – kérdezte Arriusz.

– Nincs más jel, amiről felismerni, hogy római?

– A római hajón az árboc végén sisak látható.

– Akkor örvendj! – kiáltott fel Ben-Hur izgatottan – látom a sisakot.

Arriusz még mindig kételkedett.

– A csónakban levők összeszedik a tengerrel viaskodókat. A kalózok nem ilyen emberségesek.

– Csak ha szükségük van evezősökre – mondta Arriusz –, talán eszébe jutott, hogy ebből a célból már ő is megmentett embereket.

Ben-Hur figyelmesen nézte a csónakot és a hajót.

– A hajó továbbmegy – mondta hirtelen.

– Milyen irányba?

– Tőlünk jobb kézre vesztegel egy hajó, bizonyára elhagyta a legénysége. Az újonnan jött épp feléje tart; már az oldalához ért. Embereket küldött a fedélzetre.

Arriusz kinyitotta a szemét, egyszeriben felélénkült.

– Adj hálát Istenednek – amint magam is hálát adok az én isteneimnek. A kalózok elpusztították volna a hajót, nem sietnek megmentésére. Ebből és az árbocon levő sisakról most már nyilvánvaló, hogy a hajó római. Mégis az enyém a diadal! A szerencse mégsem hagyott el. Meg vagyunk mentve. Ints a kezeddal... kiálts nekik... siessenek... Duumvir leszek és te!... Ismertem apádat és szerettem. Valóban fejedelem volt. Ő tanított arra, hogy a zsidó nem barbár. Magammal viszek; fiammá fogadlak. Adj hálát Istenednek és hívd a tengerészeket. Folytassák az üldözést; egy kalóz se menekülhessen. Siettesd őket!

Júda felemelkedett a deszkán, integetett és torkaszakadtából kiáltozott; végre magára vonta a tengerészek figyelmét, hamarosan felvették őket.

Arriuszt megkülönböztetett tisztelettel fogadták a hajón. A fedélzeten elnyújtózva, kényelmes fekhelyen hallgatta meg a harc végső szakaszának részleteit. Amikor a mentést befejezték és a zsákmányt biztonságba helyezték, újra kitűzette parancsnoki lobogóját és észak felé sietett, hogy találkozzék a flottával és teljessé tegye a győzelmet. Az ötven hajó a kellő időben zárta el a csatornát a kalózok elől, így megsemmisítő csapást mértek rájuk, senki sem menekülhetett. A tribun dicsőségét még emelte az ellenség elfogott húsz hajója is.

Arriuszt rendkívüli ünnepélyességgel fogadták a mizénumi kikötőben, amikor hadjáratából visszaérkezett. Kíséretében volt Ben-Hur is, akiről dicsérő szavakkal elmondta, miképpen mentette meg az életét, de gondosan elkerült minden vonatkozást a fiú múltjával kapcsolatosan. Szavait követően magához szólította Ben-Hurt, kezét barátságosan az ifjú vállára helyezte és így szólt:

– Barátaim, itt látjátok fiamat és örökösömet. Mindenem az övé lesz, a nevemet is viseli. Kérlek benneteket, szeressétek úgy, mint engem szerettek.

Amint alkalom adódott rá, forma szerint is lebonyolították az örökbefogadást. A becsületes római megtartotta Ben-Hurnak tett ígését és szerencsésen bevezette őt a császári világba. A következő hónapban nagy ünnepséget tartottak a Szkaurusz színházban. Az emelvény egyik oldalát katonai jelvények ékesítették; ezek között a legnevezetesebb és legnagyobb érdeklődést keltő az a húsz hajóorr volt, amelyek felett nagy betűkkel olvashatta a feliratot a nyolcvanezer néző:

A tengeri kalózoctól az Euripusz-öbölben
zsákmányul ejtette
KVINTUSZ ARRIUSZ
Duumvír

Ben-Hur visszatér Keletre

Az Úr huszonkilencedik esztendejében, július hónapban járunk; a színhely Antiokhia, Kelet királynéja, Róma után a legerősebb és legnépesebb város.

Az Orontesz folyó torkolatába a tengerről egy teherhajó érkezett. Délelőtt volt. A hőség fullasztó, de a hajó előkelő utasai – köztük Ben-Hur is – a fedélzeten tartózkodtak.

Az ifjú öt év alatt férfivá érlelődött. Fehér lenruhája kissé eltakarta alakját. Akik közelebbről megfigyelték, több sajátos vonást fedeztek fel rajta. Komoly, udvarias és finom magatartása, választékos beszédmodora patriciusra vallott, karjának, s általában testének fizikai ereje azonban plebejus származást sejtetett.

A hajó útközben, Ciprus kikötőjében egy tiszt, pátriárka külsejű zsidó férfit vett fel. Ben-Hur néhány kérdést intézett hozzá, s mivel a feleletek megnyerték bizalmát, folyamatos társalgás alakult ki közöttük. Amikor a hajó az Orontesz torkolatához ért, éppen két másik hajóval találkozott; ugyanabban az időben érkeztek és mindkét hajó apró, aranysárga zászlókat tűzött ki. Sokan találgatták, hogy mit jelenthetnek ezek az apró zászlók, amikor a tiszt külsejű zsidó kellő magyarázatot adott:

– A zászlók nem nemzetiséget jelentenek, hanem csak a tulajdonosra utalnak.

Az utasok várták a folytatást, Ben-Hur is érdeklődéssel figyelt.

– Antiokhiában lakik – folytatta nyugodt hangon a zsidó. – Mivel roppant vagyonnal rendelkezik, sokan irigylik és azt

suttogják róla: nem tisztességes úton szerezte. Azzal rágal-mazzák, hogy Jeruzsálemben egy Hur nevű, ősi családból származó fejedelem. . .

Júda igyekezett megőrizni nyugalmát, de szíve hevesebben vert.

– Ez a fejedelem kereskedő volt – magyarázta az öreg zsidó. – Több vállalatot alapított keleten is, nyugaton is. Antiockiában egy Szimonidesz nevű személyre bízta üzletét, aki korábban háziszolga volt; a neve görög, de valójában zsidó. A fejedelem a tengerbe veszett. Üzlete azonban továbbra is virágzott. Nemsokára szerencsétlenség érte a családját is. A fejedelem egyetlen, serdülő korú fia merényletet kísérelt meg Grátusz prokurátor ellen Jeruzsálem utcáin. Elfogták és azóta nincs hír felőle. A római haragja az egész családot sújtotta; senki sem maradt életben a Hur-családból. Palotájukat lepecsételték, a vagyont elkobozták; mindent elvettek, amit Hur tulajdonának tartottak. A prokurátor aranykenőccsel gyógyította sebeit. . .

Az utasok nevettek.

– Úgy érted, hogy övé lett a vagyon? – hunyorított az egyik.

– Csak azt mondom el, amit hallottam. És hogy folytassam, Szimonidesz, aki itt Antiockiában a fejedelem megbízottja volt, rövidesen saját üzletet nyitott és nemsokára a város első kereskedőjévé emelkedett. Urához hasonlóan karavánokat küldött Indiába és annyi hajója van a tengeren, hogy királyi flottának is beillene. Mindenben szerencsés. Tevéi nem pusztulnak el, hajói soha el nem süllyednek, ha egy forgácsot dob a folyóba, aranyként kerül vissza hozzá.

– Mióta tart ez a szerencsés időszaka?

– Tíz éve.

– Jól megalapozhatta – vélekedtek az utasok.

– Igen, azt mondják, hogy a prokurátor csak a fejedelem kész vagyonát vette el – magyarázta az öreg zsidó – lovait, jószágait, házait, földjét, hajóit és áruit. A pénzét azonban

nem találták sehol, habár óriási összegekről lehetett szó. Azóta is megoldatlan rejtély maradt, hová lett, kihez került.

– Elöttem nem kétséges – mondta cinkos mosollyal az egyik utas.

– Sejttem, hogy mire gondolsz – felelte az öreg. – Mások is rájöttek erre. Mindenki azt hiszi, hogy Szimonideszhez került a pénz. A prokurátornak is ez volt a véleménye, mert öt év alatt már kétszer fogatta el a kereskedőt és megkínóztatta.

Júda rettentő erővel markolta meg a kötelet.

– Azt mondják, hogy egyetlen csontja sem maradt épségben. Amikor utoljára láttam, tehetetlen nyomorékként ült egy párnásszéken.

– Ennyire megkínózták? – szörnyülködtek a hallgatók közül többen.

– Igen, de a kínzással nem érték el semmit. Nem vallott mást, mint hogy mindene a saját és jogos tulajdona. Jelenleg már nem kell félnie az üldözéstől. Engedélyt kapott mindenféle kereskedésre, maga Tibériusz írta alá.

– Komoly összeget fizethetett érte!

– Ezek mind az ő hajói – folytatta a zsidó, nem véve tudomást a közbeszólásról. – Tengerészei a találkozások során sárga zászlókkal köszöntik egymást.

A történet itt véget ért. Az utasok szétszéledtek és amikor a hajó a csatornához érkezett, Júda megszólította az öreg zsidót.

– Mi volt a neve a kereskedő urának?

– Ben-Hur, jeruzsálemi fejedelem.

– És mi lett a családjából?

– A fiát gályára küldték – felelte az öreg. – Bizonyára meghalt. Ezt senki sem bírja egy évnél tovább. Az özvegyről és leányáról semmi hír sincs; vagy ha tudja is valaki, nem beszél róla. Azoknak a vártornyoknak egyik cellájában halhattak meg, amelyek ott éktelenkednek Júdea útjain.

Júda a kormányos helye felé indult. Annyira gondolataiba mélyedt, hogy alig vette észre a pompázó folyópartot, a villák

körül elterülő dús gyümölcsös- és szőlőskerteket. Nem figyelt a hajókra, nem hallotta az éneklő és kiabáló tengerészek hangját sem. Csak akkor ocsúdott fel, amikor valaki Dafne ligetét említette a folyó egyik kanyarulatánál. Amikor a város kirajzolódott előttük s az utasok a fedélzeten tartózkodtak, a tisztas zsidó a part nevezetességeiről magyarázott.

– A folyó itt nyugat felé tart, kőpartok és dokkok szegélyezik. Amott található a Kájusz-hegy, a helybeli nép inkább Orontesz-hegységnek nevezi; távolabb a Fekete-hegyek, ahonnan a királyok vízvezetékei a legtisztább vizet biztosítják.

– A Dafne ligete? – felelte egy érdeklődőnek. – Szóval nehéz lenne leírni. A hagyomány szerint Apolló hozta létre és Olimposznál is jobban szerette... Amott a város fala, a falépítmények híres mesterének, Xereusznek a remekműve.

Minden szem a magyarázóra tapadt.

– Ez a rész háromszáz évvel ezelőtt épült az első Szeleukida parancsára. Négyszáz tornya van és mindegyik vizet tárol. Távolabb két domb látható, az egyikem fellegrvár emelkedik, állandó római helyőrséggel. És vele szemben a Jupiter-tempom, alatta egy palota, mely egyúttal erődítés is.

Amikor befejezte, a hajóút is vége felé közeledett, már a kikötéshez készülődtek. Ben-Hur odalépett a tisztas külsejű zsidóhoz.

– Bocsáss meg, hogy búcsúzás előtt még néhány pillanatra háborgatlak.

A férfi némán meghajolt.

– A kereskedőről szóló történeted annyira megragadott, hogy látni kívánom. Szimonidesz a neve?

– Igen, görög nevű zsidó.

– Hol találhatom meg őt?

Az öreg zsidó éles pillantást vetett Ben-Hurra, majd kellenül válaszolt:

– Meg akarlak kímélni a bosszúságtól. Ő nem kölcsönöz pénzt.

– Nem is áll szándékomban kölcsönözni – felelte Ben-Hur mosolyogva a másik ravaszságán.

Az öreg elgondolkodott.

– Ha nappal keresed fel, a folyó mentén a hídig kell eljutnod, alatta rakodóhely van telis-tele árukkal. Az ott horgonyzó hajók is őhozzá tartoznak. Nem tévedhetsz el.

– Atyáink békéje legyen veled.

– Veled is.

Ezzel elváltak, Ben-Hur parancsot adott két teherhordónak, hogy poggyászáat a fellelgvárba vigyék. Megindultak; mindkét oldalról paloták sorakoztak s közöttük végtelennek látszó, kettős márvány oszlopsor pompázott; külön út nyílt a gyalogosok, a kocsik és a jószágok részére. Mindent árnyék borított, a levegőt az állandóan csobogó szökőkutak is hűsítették.

Ben-Hur nem volt abban a hangulatban, hogy a látványra figyeljen. Szimonidesz története járt a fejében. Amikor Omfalushoz ért, eredeti szándékát is megváltoztatta.

– Ma éjjel nem megyek a fellelgvárba – mondta a teherhordóknak. – Vezessetek a legközelebbi khánba, a szeleukiai út hídja mellett.

Másnap reggel Ben-Hur egyenesen Szimonideszhez sietett, a ház közvetlenül a híd alatt állt, szürke kövekből rakott, ormótlan épület. Két roppant méretű kapu kötötte össze a kikötővel. Erős, vasrácsos ablakok tűntek fel, a kövek hasadékaiban gyér fű nőtt, a talajt helyenként sötét moha borította.

A kapuk nyitva voltak. Az egyikben befelé hordták az árut, a másikon kifelé; mindenki sietett. Ben-Hur belépett a házba, roppant raktárnak látszott, temérdek áruval telezsúfolva. A folyosón bukdácsolva Ben-Hur azon elmélkedett, hogy ez a kivételes tehetségű ember valóban apja rabszolgája volt-e? És milyen osztályhoz tartozott? Vagy talán egy adósnak a fia, esetleg lopásért ítélték el?... Végre arra jött valaki és látta, hogy nem ismerős ezen a helyen:

– Kit keresel?

– Szimonidesz kereskedőt – felelte Ben-Hur.

– Megmutatom az utat!

Az ember előre ment és felvezette Ben-Hurt a lépcsőn, egy raktárhelyiség tetőzetére, amelyen egy kisebb ház állt, alacsony fallal elkerítve. Az ajtóhoz vezető kis utat virágzásban levő perzsa rózsabokrok szegélyezték. Ben-Hur beszívta az édes illatot és követte vezetőjét, aki egy sötét folyosón végighaladva megállt egy félig nyitott függöny előtt és bekialtott:

– Egy idegen keresi az urat.

– Isten nevében jöjjön be! – hangzott a felelet.

Ben-Hur belépett a szobába, amelyet körös-körül deszkával borítottak be s egyúttal minden deszka íróállványként szolgált; a polcok telis-tele voltak sárguló fóliánsokkal. A padlót vastag, szürke szőnyegek fedték, a belépő félig belesüppedt és járása nesztelen volt.

A szobában két személy tartózkodott: magas, kipárnázott támlásszékekben egy férfi pihent; tőle balra a szék hátához támaszkodva egy serdülő lány. Láttukra Ben-Hurt izgalom járta át; hogy elfogultságát leplezze, meghajolt s így nem vehette észre, hogy az ülő férfi is meglepődik... Amikor Ben-Hur újra szemügyre vette a háziakat, minden rendeződött, csak a lány keze mozdult meg egy hajszálynyra; mindketten érdeklődéssel nézték őt.

– Ha Szimonidesz kereskedőhöz van szerencsém – kezdte Ben-Hur és egy rövid szünetet tartott – Ábrahám atyánk Istenének békéje legyen veled és tiéiddel.

Az utolsó köszöntő szót a lánynak szánta.

– Szimonidesz vagyok, akit említesz – felelte csengő hangon – magam is köszöntelek. Kit tisztelhetek személyedben?

Ben-Hur válasz közben odapillantott és látta, hogy a férfi felsőteste valójában alaktalan tömeg; a párnák mélységébe süppedt és sötét selyemruha takarta. E roncsolt testhez királyhoz méltó, arányos és szép fej tartozott, szélesen dombozódó, értelmes homlok, mintha Cézárt mintázta volna meg Michelangelo vésője. Fehér szemöldökére hullt hófehér haja

s még erősebben kihangsúlyozta szemének sötétségét. Külseje olyan emberé volt, aki könnyebben mozdíthatta volna ki sarkaiból a világot, mint a világ őt; testét meggyötörhette a rengeteg szenvedés, nyomorékká tette, de elképzeléseit, céljait fel nem adta. Ezzel az emberrel szorított kezét Ben-Hur, tenyérrel felfelé, mintha felajánlaná és egyúttal kérné is a békét.

– Júda vagyok – mondta – Itamárnak, a Hur család egykori fejének, a jeruzsálemi fejedelemnek a fia.

A kereskedő jobb keze, ez a hosszú, vékony és szenvedésektől formátlanná lett kéz szorosan összecsucodott; más jellel nem árulta el meglepődését, hangja nyugodtan csengett.

– Jeruzsálem fejedelmeit és véreit szívesen látom házamban; üdvözöllek. Eszter, egy széket a vendégnek.

A leány ülőhellyel kínálta Ben-Hurt, a tekintetük találkozott.

– Urunk békéje legyen veled – mondta a lány szerényen. – Ülj le és pihend ki magad.

Ben-Hur nem fogadta el a felkínált helyet, állva folytatta:

– Kérem, hogy ne tartson toladodónak. Tegnap a hajóút során hallottam, hogy ismerte apámat.

– Ismertem Hur fejedelmet – bólintott az öreg zsidó. – Néhány üzleti vállalkozásban társak is voltunk. De kérlek, foglalj helyet. Eszter, hozz bort a vendégünknek. Ha valóban az vagy, akinek mondod magad, bizonyára nem utasítasz vissza egy pohár tiszta bort; Hebron déli domboldalain termett.

Eszter már ott is állt Ben-Hur előtt, kezében borral telt ezüstserleggel. Lesütött szemmel kínálta az italt. Az ifjú gyengéden megérintette kezét, mintegy visszautasítva a bort. Szemük ismét találkozott; Ben-Hur észrevette, hogy a leány kismérettű, alig ér az ő válláig, de kedves, megnyerő arcú, rendkívül szelíd fekete szemmel... Olyan, mint Tírza, ha élne. Felsőhajtott. Majd hangosan kérdezte:

– A lánya vagy?

– Eszter vagyok, Szimonidesz lánya – felelte a leány méltósággal.

– Szép Eszter, remélem, hogy atyád nem haragszik meg, amiért visszautasítom a borát és te sem neheztelsz ezért.

A leány letette a bort az asztalra és visszament apja mellé; Ben-Hur az öreghez fordulva így szólt:

– Mielőtt apám meghalt, volt egy olyan nevű meghitt szolgája, ahogyan téged is neveznek. Nekem azt mondták, hogy ez az ember te vagy.

Az idős ember megrándult, keze ökölbe szorult. De hamar összeszedte magát és fáradt hangon válaszolt:

– Sokat megértem már az emberekkel kapcsolatosan. A bizalmatlanságot is jól ismerem. Kevés ember van, akit igazán szeret az ember, de szerencsére van. E kevesek közé tartozik ő is – s a lány kezét az ajkához emelte – olyan nemes lélek, aki önzetlenül tartozott hozzám és végem volna, ha elveszíteném. Eszter lehajolt és gyengéden megcsókolta apját.

– Szeretetem másik példája már csak emlék – folytatta Szimonidesz – erről csak annyit mondok, hogy mint az Úr áldása, egy családot vett körül – kissé megremegett a hangja – bárcsak tudnám, hol vannak...

Ben-Hur arca kigyúlt, előre lépett és felkiáltott:

– Anyám és húgom!... Te róluk beszélsz?

Eszter, mintha Ben-Hur hozzá intézte volna szavait, felfemelte fejét és arra fordult, de Szimonidesz nyugalalmát visszanyerve hidegen folytatta:

– Hallgass végig. Az vagyok, aki vagyok, s mielőtt visszatérnék Hur fejedelemséggel való kapcsolatomba, megkérdem: mivel tudod bizonyítani, hogy a fia vagy? Van-e írásod erről?

A követelés jogosságát Ben-Hur sem tagadhatta. Elpirult, nem találta a megfelelő szavakat. Szimonidesz egyre jobban sürgette:

– Hol vannak a bizonyítékok?... Mutasd meg, add elém a bizonyítékokat!

Ben-Hur nem felelt; mit is mondhatott volna... A gályán

eltöltött három év mindent eltörölt személyiségéről. Ki bizonyítaná, hogy ő valóban Ben-Hur, Itamár fia? . . . Ha Kvintusz Arriusz élne, ő is csak azt mondhatná, hogy a gályán találta és hitelt adott szavának: valóban Hur fia. De igazi bizonyítéknak nevezhető ez?

– Szimonidesz mester – szólt – csak a történetemet mondhatom el, ha kegyeskedsz meghallgatni.

– Beszélj! – mondta Szimonidesz, aki most már a helyzet urának érezte magát – beszélj, hiszen nem kételkedtem személyedet illetően; hallgatlak.

Ben-Hur gyorsan elbeszélte életének azt a szakaszát, amikor Arriusz társaságában az Égei-tengerről győztesen visszatért és Mizénumnál partra lépett.

– Jótevőm törvényesen fiává fogadott. Azt kívánta, hogy tudós legyek, de ezt nem teljesíthettem, hiszen zsidó vagyok és nem felejtettem el az Úr Istent, sem a próféták dicsőségét, de még a várost sem, amelyet Dávid és Salamon építettek. Okkal kérdezheted: miért fogadtam el a rómainál jóindulatú segítségét? Szerettem őt és arra is gondoltam, hogy segítségemre lesz anyám és húgom felderítésében. De volt más indítók is, tökéletesen meg akartam ismerni a hadi mesterséget. Titkos célom érdekében jöttem Antiokhiába. Maxenciusz konzulhoz akartam csatlakozni a pártusok elleni hadjáratában. Ezt megelőzően minden fegyvernek a kezelésében rendkívüli ügyességre tettem szert, ezúttal a hadvezetés művészetét kívántam megtanulni a harcmezőn. De tegnap, amikor hajónk elérte az Oronteszt, két sárga zászlós hajó is akkor érkezett. Egy ciprusi utas, maga is zsidó, felhívta a figyelmemet arra, hogy a hajók tulajdonosa Szimonidesz, Antiokhia első kereskedője; ugyancsak ő beszélt részletesebben is e kereskedőről, nem hallgatva el Grátusz kegyetlenkedéseit és alantas célját sem.

Erre a célzásra Szimonidesz lehajtotta a fejét s a leány, mintha rejteni kívánná apja érzelmeit és a saját részvétét,

némán ráborult atyjára. A kereskedő hirtelen felemelte szemét és csengő hangon mondta:

– Beszélj tovább, figyellek!

– Ó, Szimonidesz! – szólt Ben-Hur és egy lépéssel közelebb ment – látom, hogy még mindig kételkedsz bennem és szavamiban.

A kalmár vonásai semmit sem árultak el, mozdulatlan maradt, mint a márvány.

– Tisztában vagyok helyzetem súlyosságával – folytatta Ben-Hur. – Minden római kapcsolatomat bizonyítani tudom, a konzul, aki a városi kormányzó vendége, igazol engem. De nem bizonyíthatom azokat a részleteket, amelyeket te vársz tőlem. Hogyan bizonyítsam, hogy valóban apám fia vagyok? Azok, akik ebben segíthetnének... fájdalmamra: meghaltak vagy eltűntek.

Kezével eltakarta arcát, mire Eszter az asztalhoz lépett, felvette az elutasított boros serleget és újra kínálta:

– A bor abból az országból való, amelyet mindannyian annyira szeretünk. Ígyál, kérek!

A hang olyan édes volt, mint Rebekáé, amikor italt kínált Jákobnak a Nahár városa melletti kútnál; Ben-Hur látta, hogy a leány szemében könnyek csillognak. Ivott és így szólt:

– Szimonidesz leánya, szíved jóságos és irgalmas, mert azt kívánod, hogy atyád is könnyörületes legyen hozzám. Légy Istenünktől áldott. Köszönöm neked.

Majd ismét a kereskedőhöz fordult:

– Mivel nem tudom bizonyítani kilétemet, visszavonom előbbi kívánságomat és távozom, hogy többé ne zavarjalak. Ki kell azonban jelentenem, hogy nem akartam személyedet a szolgaságba visszasüllyeszteni, vagyonodra sem számítottam. Amit mindenképpen közöltem volna: minden a tiéd, ami munkád és tehetséged eredménye; élj vele egészségben. A prófétákra és Jehovára, a mi Istenünkre esküszöm, idejövetelemnek egyetlen célja volt, hogy valamit megtudjak anyámról és húgomról. Ó, mondd el, ha bármit is tudsz róluk.

Eszter arcán végigperegtek a könnyek, az idős férfi azonban makacsul folytatta:

– Említettem már, hogy ismertem Hur fejedelmet. Hallottam a szerencsétlenségről is, amely családját érte. Aki ilyen szörnyű csapást okozott barátom özvegyének, nekem is ellenségem. Magam is kutattam a család holléte után, de semmi nyomot nem találtam. Eltűntek. . .

Ben-Hur nagyot sóhajtott.

– Akkor semmi reményem nem maradt! – mondta szomorúan. – Megszoktam a csalódásokat. Kérlek, bocsáss meg, hogy zavartalak; ha más nem, bánatom érthetővé teszi. Most már csak a bosszúért élek. Isten áldjon!

Utána már csak ennyit mondott:

– Köszönöm mindkettőtöknek.

– Béke legyen veled! – mondta a kereskedő.

Eszter a sírástól nem tudott megszólalni.

Így távozott Ben-Hur Szimonidesz házából.

Alig hagyta el a házat Ben-Hur, a kereskedő óriási változáson ment keresztül. Mintha álomból ébredt volna, arca ki-
gyúlt, szemének sötét fénye ragyogóvá vált.

– Eszter, csengess, de gyorsan! – mondta vidáman.

A leány az asztalhoz ment és megrázta a csengőt. Hamarosan megjelent egy férfi és várta a parancsot.

– Mallukh, ide. . . közelebb. . . a székhez – mondta határozottan Szimonidesz. – Figyelj rám! Egy fiatalember távozott innen; magas, jókülséjű, kövesd őt, mint az árnyék és minden éjjel küldj értesítést: hol van, mit csinál, kiknek a társaságában fordul meg. És ha sikerül észrevétlenül a közelébe férköznöd, tudj meg róla mindent, amit csak lehet. Érted? És menj hamar! Megállj csak! Ha elhagyja a várost, akkor is kövesd. . . és jegyezd meg, hogy barátként viselkedj vele. Ha beszédbe elegyedtek, mindent mondhatsz, csak azt nem, hogy a szolgálatomban vagy; erről egy szót sem ejthetsz. Siess. . . nagyon siess!

Mallukh elköszönt. Szimonidesz elégedetten megdörzsölte a kezét és felnevetett.

– Süt a nap odakint?

– Amikor a fiatalember jött, még süttött – felelte Eszter.

– Akkor hívd be Abimelekhet, hogy kisegítsen a kertbe, ahol láthatom a folyót és a hajókat. Tudd meg, drága Eszter, miért váltam vidámmá és mitől olyan friss a lelkem, mint a szarvasé a zöldellő hegyekben...

Az újabb csengőszóra bejött a szolga és Szimonideszt apró kereken járó székével együtt kitolta a ház tetejére, amelyet az előbb kertnek nevezett. A rózsák és a virágágyak között a szemben levő sziget palotáit láthatta és a híd alatt a hajóktól zsúfolt folyót, amely a nap fényében tündökölt. A szolga itthagya őt Eszterrel. A munkában levők kopácsolása, zaja és kiabálása nem zavarta. Eszter leült apja közelébe és várt, amíg Szimonidesz megszólalt:

– Láttam, hogy beszéd közben nézted őt és hatással volt rád.

A leány lesütötte a szemét, miközben válaszolt:

– Elhittem, amit mondott, apám.

– Tehát szerinted Hur fejedelem fia?

– Ha nem az... – A leány félbehagyta a mondatot.

– Ha nem az, Eszter? – sürgette az öreg a folytatást.

– Anyám halála óta mindig melletted álltam, apám; a te közeledben ismertem meg az embereket, a tisztességeseket és a becssteleneket – azt mondom, ha ez a fiatalember hazudott, akkor a hazugság és az áltatás még sohasem játszott ilyen meggyőzően a becsület és az igazság szerepét.

– Salamon király dicsőségére mondom, okosan beszélsz – mondta Szimonidesz. – Most már abban a korban vagy, hogy elmondhatok neked egy szomorú történetet, amelyet eddig eltitkoltam. Hinnóm völgyében, a Szijón déli oldalán egy sírban születtem. Szüleim zsidó rabszolgák voltak, akik Siloam mellett, a királyi kertben füge- és olajfákat s szőlőket gondoztak; gyermekkoromban magam is segítettem nekik. Örökös

rabszolgák voltak. Később eladtak minket Hur fejedelemnek, aki abban az időben Heródes király után a leggazdagabb embernek számított Jeruzsálemben. Kertjéből az egyiptomi Alexandriában levő kereskedésébe tett át; ott lettem nagykorú. Hat évig szolgáltam őt s a hetedikben Mózes törvénye szerint felszabadultam.

Eszter örömmel csapta össze kezét.

– Így nem vagy apjának szolgálója!

– Hallgass meg, leányom! – folytatta Szimonidesz. – Amikor letelt szolgálatom, Jeruzsálembé mentem a húsvéti ünnepekre. Uram vendége voltam. Szerettem őt és kértem, hogy tartson meg szolgálataiban. Beleegyezett és újra hét évig szolgáltam nála, mint Izrael szegődött fia... Egy napon ott voltam jeruzsálemi házában. Egy szolgáló lépett be néhány szelet kenyérrel, először hozzám jött. Ekkor láttam először anyádat és rögtön megszerettem. Egy idő után megkértem a fejedelmet, hogy adja hozzám feleségül. Ő felvilágosított, hogy a leány örökös rabszolga, de ha kívánjuk, szabadon bocsátja őt. Anyád szeretett engem, de annyira boldog volt azon a helyen, hogy nem akart élni a szabadsággal. Kértem, könyörögtem és ő állandóan megerősített: a feleségem kíván lenni, de csak akkor ha társa leszek a szolgálásban. Jákob hét esztendeig szolgált Ráhelért. Nem szolgálhattam magam is az enyéért? Anyád csak hajtogatta, hogy azzá kellennem, mint ő: örökös rabszolgává. Távoztam, de visszamentem. Nézd, Eszter, nézz csak ide. – Mutatta a fülét. – Látod a rabszolgaság jelét?

– Látom – sóhajtott a leány – és látom, hogy mennyire szeretted anyámat!

Lehajolt apjához és megcsókolta; aztán felidézték a halottat; sokáig hallgattak. Szimonidesz újra megszólalt:

– Uram a tengerbe fulladt és ez volt az első bánat, amely életem során sújtott engem. Halála után Jeruzsálembé siettem, hogy elszámoljak özvegyével. Ő továbbra is megbízott üzleteik vezetésével. Még nagyobb szorgalommal dolgoztam.

Az üzlet évről évre jobban virult. Tíz év telt el, ekkor történt a szörnyű eset Grátusz prokurátorral. Rómától nyert engedéllyel mindezt ürügyül használta fel Grátusz s az özvegy és gyermekei vagyonát elkobozta. Az érdekelt feleket nyilvánvalóan eltette láb alól, nehogy az ítéletet később megváltoztassák. Ezen a napon a Hur-család elveszett. A fiút, akit gyermekként láttam, gályára küldték. Az özvegy és leánya, ha élnek, Júdea egyik börtönében sorvadhatnak; ezek a helyek olyanok, mint a lepecsételt sírboltok. Nem tudjuk róluk, élnek-e, halnak-e.

Eszter szeme újra megtelt könnyel.

– Jószívű vagy, Eszter, mint anyád volt, de hallgasd tovább. Felmentem Jeruzsálembe, hogy segítségére legyek jótémnek, amikor a város kapujában elfogtak. Az Antóniusz-torony romos zárkaiba hurcoltak és Grátusz a Hur-család vagyonát követelte tőlem, amely zsidó üzleti szokás szerint váltó alakjában forog a világ valamennyi piacán. Tőlem is váltó aláírását követelte. Elutasítottam, mire ő megkínzottatott, de végül is semmire sem ment velem, akaratom győzött. Hazajöttem és antiokhiaai Szimonidesz neve alatt újra hozzáláttam a munkához. Három év múlva, amikor Cezáreába-mentem, Grátusz másodszor is elfogatott, újra megkínzott, de ezúttal is kudarcot vallott. Testben megtörve érkeztem haza és Ráhell a félelemtől, az aggodástól holtan találtam. Ekkor magától a császártól kértem engedélyt a világgal való kereskedésre. Ma – áldott legyen az Úr – a rámbízott vagyon olyan hatalmas, hogy egy császárnak is dicsőségére válna.

– Atyám – szólalt meg Eszter félénk hangon – most járt itt épp a jogos tulajdonosa.

– És te, gyermekem, téged koldulni küldjelek?

– Nem, apám – rázta a fejét Eszter – mint a te gyermeked, magam is az ő rabszolgája vagyok.

Az öreg ember nagy szeretettel nézett leányára.

– Az Úr sokféleképpen mutatta meg jóságát irántam, de a

legértékesebb ajándéka: te vagy. – Többször megcsókolta a leányt, majd így folytatta:

– Elmondom, miért lettem derűs az előbb. A fiatalember olyan volt, mint apja fiatal korában. A lelkem örömmel üdvözölte őt. Alig tudtam nyugalmat erőltetni magamra. Szerettem volna megmutatni neki az üzleti mérleget, mindazt, amit szereztem ezekkel a szavakkal: Ez mind a tiéd, ezt mind atyád révén értem el! – Így is tettem volna, Eszter, de abban a pillanatban több gondolat merült fel bennem. Személyében biztos akarok lenni. Ha valóban volt gazdám fia, a természetét is meg kell ismernem. Gondold meg, milyen sokan vannak, akiknek a kezében átokká válik a pénz és a vagyon. – Keze ökölbe szorult és szenvedélyesen folytatta:

– Képzeld csak el a kínokat, amelyeket a római kezében elszenvedtem. És itt ne csak Grátusz személyére gondolj; a kímeletlen elkövetők, akik a parancsát teljesítették, maguk is rómaiak voltak és durván nevettek szenvedéseimen. Nézd összetört testemet és az éveket, amelyek meggyötörték; nézd anyádat, aki testben, lélekben megtörve halt meg; nézd a Hur-család bánatát, ha még életben vannak és a kegyetlenséget, ha elpusztították őket; nézd mindezt, leányom és az Isten szerelmére, felelj: egy hajszál se görbüljön, egy vércsepp se omoljon engesztelésül? Ne mondd, hogy az Istené a bosszúállás. Nem az ő törvénye, hogy: szemet szemért, kezét kézért és fogat fogért? Ezekben az években a bosszúról álmodtam, azért fohászkodtam és amikor a fiatalember fegyveres gyakorlásait is egy titkos céllal indokolta, már jól tudtam, hogy csak a bosszú lebeghetett szeme előtt. És ezt a gondolatot őriztem magamban, amíg kérését elmondta – szándékosan voltam kemény és néma, de a vidámságot és derűt is ez ébresztette fel, amikor elment.

Eszter megsimogatta a fonnyadt kezét és azt kérdezte:

– Ő elment. Eljön-e újra?

– Igen. A hű Mallukh követi őt és visszahozza, ha tervem elkészül.

– És mikor lesz az, apám?

– Nemsokára. Ő úgy véli, minden tanúja halott már. Van azonban valaki, aki feltétlenül megismeri, ha valóban Ben-Hur. Nem, leányom – rázta a fejét Szimonidesz – elébe állítom a tanút, addig ne beszéljünk róla. Fáradt vagyok; hívd Abimeleket.

Eszter behívta a szolgát, ezután visszatértek a házba.

Kalandok a Dafne ligetben

Amikor Ben-Hur távozott, olyan magányosság vett erőt rajta, olyan lesújtó érzés, hogy minden életkedve semmivé lett. Áruhalmokon át lépkedett a kikötőben, de szemét inkább a folyó hús hullámai hívogatták, szinte vonzották, hogy beléjük temetkezzék. Erejét összeszedve megfordult és a khánba sietett.

– Dafnéba az út? – válaszolt kérdésére a felügyelő. – Nem tévesztheted el. Az első utca balról, déli irányban, egyenesen a Szulpiusz-hegyre, amelyet Jupiter oltára és az amfiteátrum tesz emlékeztetéssé. Menj egészen a harmadik keresztutcaig; Heródes kolonnádja néven ismeretes – itt fordulj jobbra és haladj Szeleukusz óvárosán át Epifánesz bronzkapujáig. Ott kezdődik az út Dafnéba... Az istenek őrizzenek!

Ben-Hur még néhány utasítást adott csomagjaira vonatkozóan, majd elindult. Heródes kolonnádját könnyen megtalálta, innen márványcsarnokok között több idegen kereskedő társaságában a bronzkapuhoz ért. Négy óra lehetett, amikor kiment a kapun és máris ott gyalogolt a híres ligethez vezető úton. Az utat minden oldalról gondosan ápolt gyepp szegélyezte, itt-ott tölgy- és szikomorfa csoportokkal; másutt szőlővel befuttatott nyári lakok pompáztak. A gyalogutat vörös kövek borították, a mesgye a lovasok számára hengerelt, fehér homokkal volt behintve, hogy felfogja a paták zaját. A szökőkutak változatos formái és vízszugarei bámulatot kel-

tettek; királyok nevét viselték, akik látogatásaik emlékére adományozták.

Ben-Hur csak a királyi bőkezűséget vette észre az út mentén. Az út kezdetén alig-alig figyelt, ügyet sem vetett a vele együtthaladókra, de amikor elérte Herakleiót, a város és a liget között fekvő falut, kissé fáradtan a gyaloglástól, felébredt érdeklődése a látnivalók iránt. Egy kecskepárt látott meg, amelyet egy szép asszony vezetett; az asszony és a kecskék is szalagokkal, virágokkal voltak felékesítve. Majd egy hatalmas, hófehér bika állította meg útjában, szőlőlevél takarta és kosárban egy ruhátlan gyermeket vitt a hátán, a fiatal Bacchusz képmását. Lovasok és kocsik hajtottak el mellette. Ekkor már minden utast megfigyelt. Rengetegen jöttek, minden kor és rang képviselve volt és mind ünnepi ruhában érkeztek. Volt fehérbe és feketébe öltözött társaság; egyesek zászlókat vittek, mások tömjént füstöltek; akadtak olyanok, akik himnuszokat énekeltek, de olyanok is, akik fuvalák és dobok hangjánál táncot lejtettek. Taps és örvendő felkiáltások hallatszottak; Ben-Hur odanézett és a domb tetején megpillantotta a szent liget templomszerű kapuját. Minden hatalmas áradássá vált, amikor ő is belépett és a hegy nagyszerűsége magával ragadta.

A görög ízlésre valló épület mögött állt meg a széles, csi-szolt kövekkel kirakott sétányon; körülötte nyugtalan, hangos sokaság mindenféle színben, amely versenyre kelt a szökőkutakból permetező víz szivárványszíneivel; szerteszét üde ösvények hívogattak és távolabb az erdő felett halványkék pára lebegett. Ben-Hur lenyűgözve bámult, nem tudta, merre menjen. Végre elindult a többiekkel együtt.

Keresztül ment a kerten és fás részhez ért. Sejtette, hogy itt templomra bukkan, ez volt a liget központja. Az erdei szellő rózsák és bódító fűszerek illatát hozta. Ben-Hur megállt és körülnézett.

– Mit látni odafent, kertet? – kérdezte a mellette állótól.

– Valami papi szertartást végeznek – felelte a kérdezett –

Dianának vagy Pánnak, vagy az erdők más istenségének tiszteletére.

Mindez zsidó nyelven hangzott. Ben-Hur meglepődött.

– Zsidó?

– Egy kőhajtásnyira születtem a vásártértől Jeruzsálemben – felelte a férfi mosolyogva.

Ben-Hur szerette volna folytatni a beszélgetést, de a tömeg elsodorta a közeléből az idegent. Alakja azonban, s a szokásos ruha és bot, a fejre sárga zsinórral erősített barna posztó – különösen pedig a jellegzetes zsidó arc megmaradt emlékeztében. Ben-Hur befordult az erdei ösvényre. A bokrok tele voltak virággal; mindenfelől különböző illatok áradtak, amelyeket jól ismert Dávid városának völgyeiből, kertjeiből és hogy semmi se hiányozzék a nimfák és najádok csodavilágából, a virágborította, derűs tájat kanyargós, kis patak tette még vonzóbbá.

Ben-Hur továbbment, a sűrűből galambok bűgása hallatszott; rigók fűtyültek, mindenfelől madarak csivitelése, trillázása töltötte be a vidéket. Az egyik virágágyból érdekes alak mászott elő. Ben-Hur egy pillanatra meghökkent, mert a rátekintő idegen egy kést tartott a szájában. . . Kiderült, hogy a bokrokat, cserjéket nyesegető kertész volt.

Egy rövid időre megpihent az egyik citromfa alatt; apró cinkefészek függött felette és egy parányi madár épp farkaszemet nézett vele.

– Ez a madár sok mindenre választ ad bolyongásomban – gondolta Ben-Hur – éppen azt adja tudtomra, hogy ennek a helynek a szeretet a törvénye. . .

Örült, hogy a liget ilyen gondolatokat ébresztett benne s elhatározta, hogy azokhoz csatlakozik, akiket Dafnéban elvesztett. A virágok és bokrok szépsége között miért ne feledkezhetne meg életének zaklatott napjairól. De ő más volt, mint a többiek; újra felbukkant korábbi érzése s a kötelességtudat.

– Izrael Istene! – kiáltotta hangosan, lángoló arccal –

Anyám! Tirza! Átkozott legyen a pillanat és a hely, ahol boldogan érzem magam, amíg ti szenvedtek vagy talán haldokoltok!

Átvágott a sűrűségeen és egy folyóhoz ért, amelyet itt-ott zsilipek szakítottak meg. Az út a folyó felett, hídon vitt keresztül, alatta robajjal zúgott a víz. A hídról szétnézett és tág völgyekből, különböző szintű magaslatokból álló tájat fedezett fel; ligetekkel, tavakkal és érdekes házakkal. A völgyek odalenn simára egyengetve várták szárazság idején, hogy a folyó frissítő vizét ráengedjék a földekre; a virágágyak és a zöld mezők látványát fehér juhnyájak színezték tarkára, távolról a nyájak után ballagó juhászok kiáltása hallatszott.

Ben-Hur a hídról lesétált a völgybe és egy juhnyájhoz érkezett. A pásztor egy fiatal leány volt, aki intéssel hívta magához, de ő tovább ment és egy lobogó tűzhöz ért. Itt egy asszony szólította meg és mosolyában a fiatalság szenvedélyes hívása érződött. Ben-Hur szóltanul lépkedett tovább és különböző menetekkel találkozott; virágfüzères leányokkal, napbarnított fiúcsapattal, akik a leányok énekszavára táncoltak; utánuk asszonyok vonultak dúsan rakott kosarakkal, hogy az oltárokra fűszereket és édességeket helyezzenek. Valamennyien hívták magukkal az ifjút is.

Ben-Hur azonban folytatta útját és egy dús növényzetű ligethez ért a völgy közepén. Aombok mögött, ahová a hűs árnyak csalogatták, egy nagyobb méretű szobrot látott. A szobor a csodálatos szépségű Dafnét ábrázolta. Alig volt ideje, hogy a szép arcra egy pillantást vessen, mert a talapzat tövében egy leány és egy ifjú aludtak egymást átkarolva egy tigrisbőrön, mellettük különböző szerszámok – fejsze, sarló és kosár – heverték.

Ben-Hur megütközve állt meg. Az illatos sűrűség mélyén azt hitte, hogy felfedezte a nagy liget varázsát: a félelem nélküli békét és – most ez a látvány egy újabb fejezetet nyitott. Ez a hely a szerelem ligete, méghozzá a nem törvényes szerelemé.

– Ez hát Dafne édes békéje! – gondolta Ben-Hur csüggedten. Szótlanul megfordult és nekivágott egy cipruserdőnek, amelynek fái oszlopmagasságúak és árbocot idézően egyenesek voltak. Vidám trombitaszó harsant és nem sokkal később azt a földijét látta a fűben heverészni, aki elsodródott mellőle a templomhoz vezető úton. Az ember felkelt és odalépett hozzá.

– Békességet kívánok újra – mondta barátságosan.

– Köszönöm – felelte Ben-Hur és rögtön megkérdezte: – Talán egy úton járunk?

– A stadion felé tartok, ha te is arra mégy.

– A stadionhoz?

– Igen, a trombitaszó a versenyzőknek szólt.

– Kedves barátom – szólt Ben-Hur őszintén – megvallom, ismeretlen számomra a liget és ha nincs ellenedre, veled mennék.

Kezét a honfitárs karjára tette és így folytatta:

– Arriusz duumvir fia vagyok és te?

– Mallukh, antiokhiaai kereskedő.

– Rendben van, jó Mallukh. Ez a sok előkészületi zaj felizgat. Nekem is van bizonyos tapasztalatom ezen a téren; a római palesztrákban ismernek. Menjünk a pályához.

Mallukh alig várta, hogy kérdezzen.

– A duumvir római volt; hogy lehet az, hogy a fiát zsidó öltözetben látom?

– A nemes Arriusz örökbefogadó apám volt – felelte Ben-Hur.

– Ó, most már értem.

Átmentek az erdő övezetén és sík területre értek, ahol stadionra emlékeztető versenypályát találtak. Puha, lehangolt és meglocsolt földből állt, minden irányból kötelek határolták, amelyeket földre szúrt dárdákra lazán kifeszítettek. A nézők részére sűrű ernyővel fedett állványt biztosítottak, az ülések soronként emelkedtek. Ezek egyikében pihent meg a két

jövevény. Ben-Hur megszámolta a kocsikat, amint elrobogtak előtte, mindössze kilenc volt.

– Tetszenek nekem – mondta elismeréssel. – Azt hittem, hogy itt, Keleten megleégszenek kettes fogattal, de becsvágyók, mert királyi négyeseket futtatnak. Nézzük meg, mit tudnak. A résztvevők közül nyolc elhajtott az állvány mellett; volt amelyik lépésben, mások ügetésben, de valamennyit kifogástalanul irányították. Azután jött a kilencedik csodálatos galoppban. Ben-Hur elragadtatásában felkiáltott.

– Voltam a császár pazar istállójában, Mallukh, de boldog emlékü Ábrahám apánkra mondom, ennek még sohasem láttam párját.

A négyes száguldva vágatott előre. Egyszerre csak egymásba gabalyodtak a lovak. Éles kiáltás hangzott el a felső ülésről. Ben-Hur megfordult és egy idős embert látott a helyéről félig felemelkedni, a keze ökölbe szorult, szeme tűzben égett s a szakálla szinte reszketett a méregtől. Mulatságos látvány volt, mert többen nevettek.

– Legalább idős korát tisztelnék. Vajon ki ez? – kérdezte Ben-Hur.

– Egy hatalmas ember a sivatagból – felelte Mallukh – valahol Moábon túl, tevenyájak és olyan ménesek tulajdonosa, amelyek állítólag az első fáraó ménjétől származnak. Ő Ilde-rim sejk.

A hajtó időközben megfékezni iparkodott a négyest, de kevés sikerrel. Ezek a kísérletek még jobban felbőszítették a sejket.

– Abbadon vigyen el! – rikoltozott az idős ember. – Fus-satok! Rohanjatok! Halljátok, fiaim? – ezt kísérőihez intézte. – Nem halljátok? Azok is a sivatag szülöttei, mint ti magatok. Fogjátok meg őket... gyorsan!

Az állatok még szilajabban rohantak.

– Átkozott római! – a sejk öklével fenyegette a hajtót. – Megesküdött rá, hogy hajtani tudja őket... valamennyi korcs latin istenére megesküdött! Félre előlem!... félre, ha

mondom. Hadd menjek oda hozzájuk! Átkozott legyen... átkozott a hazugok anyja, aki fiának nevezi. Milyen bolond is voltam, hogy megbíztam egy rómaiban!

Ben-Hur rokonszenvezett a sejjel, megértette őt. A sejk érzelmi kitörése több volt a tulajdonos büszkeségénél vagy a verseny iránti érdeklődésnél – szerette lovait, mintha gyermekei lennének és a pompás állatok meg is érdemelték a szerepetet.

Mind a négy, folt nélküli pej tökéletesen összeillő és arányos állat volt. A kis fejeket finom fülek hegyezték; pofájuk a kellő helyen kiszélesült, kecsesen ívelt nyakukat dús és selymes sörény borította, homloksörényük a selyemfátyol rojtjaihoz hasonlított; a paták csiszolt, agát csészékre emlékeztettek és amikor vágtattak, a levegőt s olykor a földet is végig-suhintották hosszú, fényesfekete farkukkal. A sejk, mint páratlan lényeket emlegette őket. Hogy a kevély és gyűlölt rómaiak felett győzelmet arasson, az öreg idehozta a kedvelt állatokat és nem is kételkedett abban, hogy avatott kezekbe kerülve, olyan emberhez, akinek szelleme is van, e paripák győzni fognak.

Mielőtt a sejk kiadhatta volna mérgét, egy erős kéz ragadta meg a lovak zabláját és lecsendesítette őket. Ugyanekkor egy másik fogat is megjelent a pályán és a többiekkel ellentétben a hajtó, a kocsi és a versenylovak olyanok voltak, mintha az utolsó bemelegítés során jelentek volna meg a cirkuszban. Négyes volt ez is, alacsony kerekű, széles tengelyű kocsi elé, klasszikus szokás szerint, egymás mellé voltak befogva a lovak. A rúd mellett levő kettőt jármos, a bal oldalon kívül levő másik kettőt lógos lovaknak nevezték. A jármos lovak istrángját a tengelyhez akasztották; a lógosokét az aljzat széléhez. A rúd elején nagy karika látszott, a gyeplőket először ehhez a gyűrűhöz erősítve úgy osztották el, hogy mindegyik lóra egy jutott, s azt a száznál levő kötőfék belső karikáin külön-külön keresztülhúzták, s mindezt a hajtó kezében összpontosították.

A többi versenyzőt csendben fogadták, az utolsó hajtó szerencsésebbnek bizonyult. Hangos tetszésnyilvánítások, tapsok, éljenzések jelezték útját, a figyelem egyöntetűen feléje fordult. Jármos lovai feketék voltak, a lógosok hófehérek. A római ízlésnek megfelelően mind a négynek a farkát levágták, s nyírott sörényüket vörös és sárga szalagokkal összefonták. Az idegen kocsija páratlan műremek volt a maga nemében. A kerekek szerkezete felülmúlhatatlannak látszott: a kerékagyakat csiszolt bronzpántokkal erősítették oda; a küllők elefántcsontból készültek, természetes görbületük a mélységet fokozta, a talpak ugyancsak elefántcsontból valók voltak és erős fémabroncsok tartották össze. A tengelyeken, a kerekek összeillesztésénél rézbe öntött, haragos tigrisfejek látszódtak s az ülésrész, hogy mentől könnyebb legyen, aranyozott fűzfavesszőből készült.

A gyönyörű lovak és a pazar kocsi felébresztette Ben-Hur érdeklődését. Ki lehetett ez az ünnepelt hajtó? . . . Amikor az ifjú ezen gondolkodott, még nem láthatta az illető arcát, sőt alakját sem; de a tartása és modora ismerősnek tűnt, a múlt idők emlékeit idézte.

A kocsi közelebb jött és a hajtó személye teljesen láthatóvá vált. Egyenesen állt a kocsiban, a gyeplőket többszörösen a dereka köré csavarta; vonzó alak, akit a halványpiros posztótunika alig takart – jobb kezében ostor, a másikban magasra emelve s kissé nyújtottan a négy kötél. Tartása hanyagul előkelő és gögös volt. Az éljenzéseket és tapsokat szoborszerű egykedvűséggel fogadta. Ben-Hur mintha megdöfték volna, – ösztöne és emlékezete nem csalta meg –: a hajtó Messzala volt. . . Hideg és éles vonásait látva Ben-Hur tudta, hogy Messzala nem változhatott, most is éppen olyan dölyfös, önhitt és nagyravágyó, mint utolsó találkozásuk során. Amikor Ben-Hur lejött a lépcsőkről, egy arab emelkedett szólásra:

– Kelet és Nyugat férfiai, ide hallgassatok! Ilderim sejk köszönt benneteket. A legjobbak ellen veszi fel a küzdelmet olyan négy lóval, amelyek Salamon legjobb lovainak ivadé-

kai. De egy megfelelő emberre volna szüksége, aki hajtja őket. Aki meglegedésére bánni tud velük, mesés gazdagságban részesíti. Mindenütt, a városokban és a cirkuszokban, ahol az erősek és ügyesek összegyűlnek, vigyének és terjesszék ezt az ajánlatot. Ezt üzeni uram, a nemeslelkű Ilderim sejk! A felhívás nagy érdeklődést keltett a nép körében. Antiokhia minden versenykedvelő helyén beszéltek róla. Ben-Hur is egy pillanatra a hirdetőtől a sejk felé fordult. Mallukh azt gondolta, hogy az ajánlaton töpreng és egészen megkönnyebbült, amikor Ben-Hur szinte unottan ezt kérdezte:

– És most hová?

– Ha kedved tartja, megnézhetjük Kasztália híres forrását – tanácsolta Mallukh.

– Örömmel, annak híre van az egész világon – mondta Ben-Hur. – Menjünk oda.

Mallukh jól megfigyelte társát és észrevette, hogy jókedve alábbhagyott. A körülöttük haladó néppel nem törődött; a csodás látványok nem érdekelték, szóltanul, sőt mogorván lépdelt mellette. Ben-Hur Messzala megpillantása tette töprengővé. Belül úgy érezte, hogy egy órája szakadt el anyjától és az atyai háztól. Arra gondolt, hogy a gályán töltött élete a szakadatlan nyomorúságban a bosszú reményében folytatódhatott s ennek középpontjában Messzala állt. Grátusz még elmenekülhet, de Messzala – soha! És hogy elhatározása és szándéka megerősödjön, gyakran ismételte meg ezt a kérdést: „Ki adott át bennünket az üldözőknek? És amikor segítségért könyörögtem – nem önmagamért – ki gúnyolt ki és hagyott ott keserű sorsomban? Hogyan is mondtam abban az emlékezetes pillanatban: Bosszúd órájában, ó, Uram, az én kezemet használd fel ellene!”

És most megtörtént a találkozás.

Ha Ben-Hur szegényen, megtörtén találja Messzalát, érzelmei talán mást sugalltak volna, de nem így volt. Szerencsés sorsa delelőjén pompázott s ez még inkább forralta lelkében a bosszú érzését.

Rövid idő alatt egy tölgyfasorba értek; a nép csoportokba verődve jött és ment. Gyalogosok és lovasok; rabszolgák által cipelt gyaloghintóban asszonyok, olykor-olykor egy-egy kocsi dübörgött el mellettük. A fasor végén az út könnyű lejtéssel ereszkedett a völgybe, jobb kéz felől meredek, szürke szikla állt, balról pedig tavaszi frissességű rét pompás látványa fogadta őket. Megpillantották a híres Kasztália-forrást. A sziklakőből tiszta vízsugár buggyant elő és egy fekete márványmedencébe ömlött, amelyben nagy habzás és pezsgés után eltűnt. A medencénél egy idős, szakállas, ráncos pap ült; a forrás és ő voltak az állandó látnivalók. Néha egy látogató pénzt nyújtott át neki, ezt elvette és cserébe egy papirusz levelet adott vissza. Aki a papiruszt kapta, azonnal bemártotta a medencébe, majd a nedves lapot a napfény felé tartva, a rajta levő verses feliratot kapta jutalmul. A forrás hírnevét ez a kis közjáték még fokozta.

Mielőtt Ben-Hur is e verses jósláshoz folyamodott volna, a réten át néhány látogató közeledett és valamennyiük érdeklődését kivívta. Egy nagyméretű és fehér színű tevét pillantottak meg, egy hajtó vezette lóhátról. Az állaton rendkívül nagy, piros színű és aranyozott hudáh, sátor volt látható. A tevét két lovas követte, dárdával kezében.

– Milyen csodálatos teve – mondta valaki a jelenlevők közül.

– Valami távoli fejedelem – találgatta egy másik.

– Inkább királyhoz hasonlít.

– Ha elefánton ülne, magam is azt mondanám, hogy király.

A vitatkozás közben az idegenek odaértek. A teve közről is pompásnak látszott. Nagyobb, formásabb állatot még senki sem látott közülük. És a rajta levő selyem házikó, az arany díszítésekkel és bojtokkal. Ezüstcsengettyűk hangja mellett érkezett és az állat olyan könnyedén lépdelt, mintha nem is érezné terhét.

De ki lehet a sátor alatt a férfi és a nő?...

Amikor meglátták a férfi turbán alól kilátszó, múmiaszerű, ráncos arcát, kárpótolta őket az a gondolat, hogy az élet a gazdagok számára éppúgy véges, mint a szegények esetében. A nő keleti szokás szerint fátylak és ritka finomságú csipkék között ült. Karján kígyót ábrázoló pereceket viselt, amelyeket aranyláncok kötöttek össze; egyébként mindkét karja fedetlen volt, a keze parányi, mint a gyermeké. Egyik keze a sátor oldalán pihent, a hegyes ujjakon gyűrűk szikráztak; a körme rózsaszínűre festve ragyogott, mint a gyöngyház. Fején áttört hajhálót viselt, igazgyöngyök és aranypénzek ékesítették. Sűrű, kékesfekete haja páratlanul szép volt, a rajta levő finom selyemfátyol a nap és a por ellen szolgált. Magas üléséről nyugodtan, barátságosan nézett az alatt járó népre, láthatóan nem vette észre azok iránta mutatott érdeklődését és amit ritkán lehetett tapasztalni előkelő nőknél, fedetlen arccal szemlélte őket.

Szép arca volt, fiatal, hosszúkás; színre nem fehér, mint a görögé, nem barna, mint a rómaié, nem szőke, mint a gallé; a Felső-Nílus vidékén találni ilyen napbarnítottságot. Tágra nyílt szeme a pillák mentén sötét festékekkel volt bekenve; ajka kissé kinyílt, kilátszottak vakító fehérségű fogai.

Mintha a látottakkal elégedett volna, a szép hölgy oda szólt a hajtónak – övig meztelen erős etiópna – aki a tevét közelebb vezette a forráshoz, letérdeltette, majd serleget vett ki a nő kezéből és meg akarta tölteni a medencében. Ebben a pillanatban kerekék zaja és futó lovak dobogása törte meg a csendet; a körülállók rémült kiáltással, minden irányban menekülni igyekeztek.

– A római elgázol bennünket! Nézz oda! – kiáltotta Mal-lukh Ben-Hurnak és mindketten futásnak eredtek.

Ben-Hur a zaj irányába tekintett és látta, hogy Messzala négyesével a tömeg közepébe hajt. A teve behunyt szemmel pihent és kérődzött. Az etióp rémületében a kezét tördelte. Az idős ember menekülni készült, de kora megakadályozta ebben s a veszély láttára sem feledhette méltóságos tartását.

A fiatal nő számára is késő volt a menekülés. Ben-Hur, aki legközelebb állt hozzájuk, rákiáltott Messzálára.

– Vigyázz! Mit művelsz?! Vissza, vissza!

A patricius rá se hederített, gúnyosan nevetett; Ben-Hur látta, hogy nincs más segítség, hirtelen odaugrott, s a baloldali jármosnak, majd a mellette levőnek a zabláit megragadta.

– Római kutya! Így törődsz mások életével?! – kiáltotta teljes erőből.

A két ló felágaskodott s a felemelkedő rúd felborította a kocsit: Messzala kiesett, a társa pedig hatalmas ívben terült el a földön. A veszély elmúltával a körülállók harsány nevetésre fakadtak. A római páratlan hidegvérrel oldotta le derekáról a gyepelőket, körüljárta a tevét, ránézett Ben-Hurra, de szavait az öreghez és a nőhöz intézte:

– Kérlek, bocsássatok meg. Messzala vagyok; vén földanyánkra esküszöm, hogy nem láttalak titeket. Ami ezt a jó népet illeti... talán túlságosan bíztam ügyességemben. Csak ijesztésre szántam, hogy kinevethessem őket – és most ők nevetnek. Váljék egészségükre!

Magatartása és mozdulatai összhangban voltak szavaival. A körülállók is elcsendesedtek, hogy hallják, amit mond. Messzala társával távolabbra vitette a kocsit, majd merészen a nőhöz fordult:

– Pallaszra mondom, rendkívül szép vagy! Nem tudom, melyik ország dicsekedhetik azzal, hogy szülöttje vagy. Kérlek, ne fordulj el! Szemedben India napja lángol, ajkadon Egyiptom szerelmi jelei mosolyognak. Mondd legalább, hogy megbocsátasz.

A nő nem felelt, rá sem nézett. Ben-Hurhoz fordult.

– Nem jönnél ide? – kérdezte mosolyogva az ifjútól. – Kérlek, fogd ezt a serleget és töltsd meg. Atyám szomjas.

– A legnagyobb örömmel – felelte Ben-Hur.

Elindult, hogy teljesítse a nő kérését, tekintete találkozott

Messzaláéval; az övé megvető, a rómaié könnyed és jókedvű volt.

– Szép és kegyetlen idegen – mondta Messzala a leány felé intve. – Ha Apolló el nem visz, újra látjuk egymást. Nem tudom, hol a hazád s így azt sem tudom, milyen istennek ajánljalak – mindenesetre magamnak ajánllak.

Látta, hogy társa rendbeszedte a négyest, visszatért a kocsához. A nő utána nézett és tekintetében nem volt harag. Gyorsan elvette Ben-Hurtól a vizet; apjának nyújtotta, ő is szájához emelte a serleget, majd újra visszaadta Ben-Hurnak:

– Tartsd meg, kérlek! – mondta kedvesen. – Áldást hoz rád; a tiéd!

A tevét azonnal talpra állították, s mielőtt elindult volna, az öreg ember így szólt:

– Lépj ide!

Ben-Hur tisztelettudóan odament hozzá.

– Te ma jó szolgálatot tettél egy idegennek – kezdte az öreg. – Csak egy Isten van; az ő szent nevében köszönöm neked. Az egyiptomi Boldizsár vagyok. Mi a nemes Ilderim sejk vendégei vagyunk a Dafnén túli nagy pálmaligetben. Keress ott bennünket. Szívesen látunk vendéglátónkkal együtt, s hálasak vagyunk jótettedért.

Ben-Hur meglepte az öreg ember hangja és megnyerő modora. Amikor utánuk nézett, megpillantotta Messzalát; éppen olyan gögös, lenéző és gúnyos nevetéssel távozott, mint ahogy ide érkezett.

A pálmaliget

Mallukh az eltelt idő alatt összegezte Ben-Hurról szerzett tapasztalatait, hogy beszámolhasson Szimonidesznek. Nem sokat tudott meg róla, csak azt, hogy zsidó és egy híres római férfi fogadott fia. Megsejtett valamit Messzala és Ben-Hur kapcsolatáról is. Töprengései közben maga Ben-Hur jött a

segítségére. Rátette kezét Mallukh karjára és kivezette őt a tömegből.

– Mondd, Mallukh – kérdezte – elfelejtheti-e az ember az anyját?

A kérdés váratlanul érkezett, Mallukh zavarba jött. Ben-Hur arcába nézett, mintha onnan lesné a választ, de csak két vörös foltot látott az arcán s a szemében könnyeket. Gépiesen felelt:

– Nem... sohasem! – És amikor felocsúdott: – Ha zsidóról van szó, az sohasem feledkezik meg. A zsinagógában első leckém a Semá volt; a második Sirak fiának mondása: Tiszteld atyádat teljes lelkedből és ne felejtsd el anyád fájdalmait.

A vörös foltok még sötétebbek lettek Ben-Hur arcán.

– Ezek a szavak újra felidézik gyermekkoromat – mondta – és azt bizonyítják, Mallukh, hogy igazi zsidó vagy. Tudom, hogy megbízhatom benned.

Ben-Hur eleresztette a karját és a saját ruháját ragadta meg olyan erővel, mintha minden fájdalmát ebbe a szorításba adná bele.

– Apám – mondta fojtott hangon – fejedelmi családból származott és Jeruzsálemben nagy tisztelet övezte. Halálakor anyám még fiatal asszony volt; jó és szép, szavakban és tettekben egyaránt kivételes lény. Volt egy kishúgom is; együtt teljes volt a család és nagyon boldogok voltunk. Egy napon a házunk előtt baleset ért egy kohorsz élén lovagló tekintélyes római; az esett miatt a légionáriusok bezúzták a kaput, berohantak és elfogtak bennünket. Azóta nem láttam anyámat és húgomat. Azt sem tudom: élnek-e vagy már régen meghaltak. De Mallukh, ez az ember, aki majdnem elgázolt bennünket, ott volt a gyászos esetenél, ő adott át a pribékeknek, hallotta anyám könyörgését gyermekeiért és gúnyosan nevetett, amikor elhurcoltak minket. Nehéz eldönteni, mi él mélyebben emlékezetünkben, a szeretet vagy a gyűlölet? Ma messziről megismertem őt és Mallukh...

Ismét megfogta társa karját és fojtottan mondta:

– Ő tudja és magával viszi a titkot, amelyért az életemet is odaadnám; ő megmondhatná, hogy élnek-e és hol vannak... s ha már nem élnek, hol találhatom meg hamvaikat?

– És nem mondja meg? – kérdezte Mallukh.

– Nem.

– Miért?

– Mert én zsidó vagyok és ő római – felelte Ben-Hur csüggedten.

– De a rómaiaknak van nyelvük, a zsidóknak pedig képességük, hogy kivegyék belőlük.

– Az olyan emberből, mint ő? Nem; ráadásul mindez államtitok. Apám minden vagyonát elkobozták és felosztották.

Mallukh némán lehorgasztotta fejét. Majd ezt kérdezte:

– Nem ismert meg téged?

– Nem ismerhetett meg. Nem hiszi, hogy élek még, hiszen halálra szántak és a halottak közé számítanak.

– Csodálom, hogy nem ütötted meg – mondta Mallukh szenvedélyesen.

– Megöltem volna – mondta Ben-Hur lassan – de akkor magával vitte volna a titkokat is.

Aki ilyen múlttal elszalaszt egy kedvező alkalmat, annak nagyon kell bíznia jövőjében; Mallukh magában tisztelni, sőt szeretni kezdte Ben-Hurt. Elhatározta, hogy önmagáért is segítségére lesz.

– Nem török az életére, amíg titkait nem ismerem – folytatta Ben-Hur rövid szünet után – ez a legfőbb pajzsa; de megbüntetem őt, különösen, ha segítségemre leszel.

– Ő római – felelte Mallukh habozás nélkül – s én, a Júda nemzetségből való, segítségére leszek. Ha jónak látod, meg is esküszöm erre.

– Add a kezedet, az is elég! – mondta Ben-Hur. Majd, amikor kezét szorítottak és kifelé indultak a forrástól, Ben-Hur azt kérdezte:

– Ismered a nemes Ilderim sejkét?

– Ismerem.

– Merre van az ő pálmaligete? Vagy inkább: milyen meszsire fekszik Dafne falutól?

– Két órányira lóháton és egy órányira gyors tevéen – felelte Mallukh.

– Köszönöm. És még egyet kérdezek tőled. A kocsiversenyt sokfelé kihirdették-e? És mikor tartják meg?

– Rendkívüli versenyek lesznek – válaszolta Mallukh. – A prefektus, hogy Rómában jó barátokat szerezzen, Maxentius konzul tiszteletére rendezi a játékokat és már egy hónappal korábban hírvivők mentek a világ minden tájára, hogy az ünnepséget és a cirkusz megnyitását bejelentsék. A prefektus neve önmagában is biztosítja az esemény változatosságát és színvonalát; a szigetek és a tengerparti városok legkitűnőbb képviselőit küldi el erre az alkalomra. A kitűzött díjak is királyiak.

– És maga a cirkusz? Úgy hallom, hogy a Maximusz után következik.

– A rómainak gondolsz? – kérdezte Mallukh. – A miénk kétszázezer ember számára készült, a tettekbe hetvenötezerrel több fér; mindkettő márványból épült, a berendezése mindkettőnek egyformán kiváló.

– A szabályok is ugyanazok?

– Igen – bólintott Mallukh. – Itt is a Cirkusz Maximusz szabályai érvényesek, kivéve azt, hogy ott csak négy kocsi indulhat, itt pedig korlátozás nélkül akármennyi.

– Így magam választhatom meg a kocsimat?

– Kocsidat és a lovakat is. Semmi megszorítás nincs.

Mallukh észrevette, hogy Ben-Hur gondterhelt arca lassan felderül.

– Még egy dolgot, Mallukh – folytatta Ben-Hur elégedetten. – Mikor lesz az ünnepség?

– Holnapután vagy azt követő napon érkezik meg a konzul és attól számítva a hatodik napon kezdődnek a játékok.

– Kevés az időnk, Mallukh, de végül is elegendő lesz – mondta Ben-Hur elégedetten. – Izraelünk prófétáira: jól

megragadom a gyeplőket. . . Megállj, egy feltételem van: bizonyos-e, hogy Messzala is elindul?

Mallukhban már megfogant a terv a római megalázására; nem lett volna Jákob igazi ivadéka, ha nem támad fel benne a bosszúvágy. Hangja megremegett, amint kérdezte:

- Van-e gyakorlatod?

- Ne félj, barátom. Három éven át rajtam múlt, hogy ki viszi el a győztesnek járó koszorúkat. Kérdezd meg a pálya legjobbait és ők elmondják neked. Az utolsó nagy játékokon maga a császár ajánlotta fel pártfogását és lovait a világ legjobb versenyzői ellen.

- De mégsem történt így? - kérdezte Mallukh izgatottan.

- Ne felejtsd el, hogy zsidó vagyok - mondta Ben-Hur és megrendültnek látszott, amint beszélt - és hiába viselek római nevet, mégsem vállaltam olyan tettet, amely bemocskolta volna apám nevét a templom csarnokaiban. A versenypályán bemutatthattam képességeimet, de utálatos lett volna, ha mindez a cirkuszban folytatódik. Esküszöm, Mallukh, most sem a jutalomért vagy a díjért indulok.

- Megállj. . . ne esküdj könnyelműen! - kiáltott fel Mallukh. - A díj tízezer szesztercius. . . egy életre szóló vagyon!

- Számomra nem az, még ha a prefektus megötszörözné is - felelte Ben-Hur megvetéssel. - Többet ér mindennél, s az első császár legelső évétől befolyt jövedelemnél is értékesebb az, hogy ezt a versenyt ellenségem megalázására használok fel. Ez számomra jogos és a törvény sem tiltja.

- Messzala elindul - bólogatott Mallukh. - Számos jele van, hogy résztvesz a versenyben: hirdetik az utcákon, a fürdőkben és színházakban; a palotákban és barakkokban és ráadásul az is, hogy rengeteg fogadást kötöttek rá Antiochiában.

- Fogadást, Mallukh? - kérdezte Ben-Hur élesen.

- Igen s amint mondják: mindennap feltűnést kelt gyakorlásával.

- És ez volt az a kocsi, meg a lovak, amelyekkel résztvesz a

versenyben? Köszönöm, Mallukh, köszönöm! Már is nagy szolgálatot tettél nekem. Elégedett vagyok. Most légy a kalauzom és kérlek, vezess Ilderim sejkéhez.

– Mikor?

– Ma; azonnal! Holnap már lefoglalhatják a lovait.

– Elnyerték tetszésedet?

Ben-Hur lelkesülten felelte:

– Az emelvényről csak egy pillanatra láttam őket, s azután Messzala elvonta a figyelmemet róluk, de mondhatom neked, hogy az ilyen vérű lovak a sivatag csodáit jelentik. Csak a császár istállójában láttam egyszer ezekhez foghatót. Ha mindaz igaz, amit erről a fajtáról mesélnek s ha úrrá lehetek rajtuk, akkor...

– Megnyerheted a szeszterciusokat – kiáltott fel Mallukh nevetve.

– Nem – rázta a fejét Ben-Hur – azt teszem, ami legjobban illik Jákob örököséhez: nyilvános helyen akarom megalázni ellenségemet. De – tette hozzá türelmetlenül – ne vesztegesük az időt. Hogyan érhetjük el leggyorsabban a sejk táborát?

– Legjobb, ha egyenesen a faluba megyünk; szerencsére közel fekszik s ha ott két gyors tevét bérelhetünk, egy óra alatt odaérünk.

– Induljunk gyorsan – határozott Ben-Hur.

Szerencsére azonnal kaptak tevéket és elindultak a híres pálmaliget felé, amely Antiokhia ékessége volt. A dombok meredek oldalait teraszosan művelték, sok minden megtermett itt; a dúslevelű szőlőtőkék mesés bort ígértek. Dinnyeföldek, barack- és fügefák, majd narancs- és citromligetek tűntek fel, közelükben a bérlők fehérre meszelt házai integettek. A béke mosolygós arcú lánya, a bőség hirdette ittlétét ezerféle jellel és láttukra az utas szíve is felderült. Néha Tauruszt és Libanont is látni lehetett, közöttük, mint elválasztó ezüstsínór, az Orontesz folyó csillogott. Ennek partján folytatta útját a két ifjú, amíg egy tóhoz nem értek; a folyó felduzzasztott vize táplálta. Az öböl felett hatalmas pálmafa

uralta a tájat; itt balra fordultak és Mallukh örömmel kiáltotta:

– Ott... nézd! A pálmaliget!

Az eléjük táruló kép valóban gyönyörű volt. Friss fű a lábuk alatt, a sok-sok datolyafa koronáin túl az azúrkék ég mosolygott rájuk. Ben-Hur percekig álmélkodva nézte a csodás ligetet, majd ezt kérdezte Mallukhtól:

– Amikor ma az emelvényen láttam Ilderim sejkét, nagyon közönséges embernek látszott, Mallukh. Attól tartok, a rabbiak úgy kezelték volna Jeruzsálemben, mint egy kutyafajzatot. Hogyan jutott e mesés liget birtokába? És miképpen tudta megtartani a kapzsi római helytartók tudtával?

– Ilderim ősei mind sejkek voltak – magyarázta Mallukh. – Őseinek egyike – ki tudja, milyen régen – segítségére sietett egy bajba jutott királynak, akit fegyverrel üldöztek; megszabadította ellenségeitől és visszahelyezte trónjára. A király nem feledkezett meg erről a szolgálatról, palotájába vitte a sivatag fiát, majd végleg magához hívta családjával, nyájaival együtt és letelepítette őket, mert ez az egész föld, a folyótól a hegyekig az övé és gyermekeié. És az Úr megsegítette őket: gyarapodtak emberben, jószágban és kincsekben és törzsük úr lett az országutakon, még a prefektus is megtisztelve érzi magát, ha Ilderim feleségeivel, gyermekeivel ellátogat Antiokhiába.

– Hogy lehet az – kérdezte Ben-Hur – hogy a sejk szakállát tépte mérgében, mert egy rómaiban megbízott és szidalmazta azt; vajon a császár mit szolt volna ehhez?

– Ilderim nem szereti Rómát, mert sérelmei vannak – felelte Mallukh. – Három évvel ezelőtt a pártusok átlovagoltak a Boszrából Damaszkuszba vivő úton és egy nagy, megrakott karavánra támadtak; náluk volt a terület vámjövödelméből eredő pénz is. Mindenkit megöltek, s ezt a római cenzorok még elnézték volna, annál fájdalmasabb volt számukra a pénz, az érték elvesztése. A vámbérlők, akik a veszteségért felelősek voltak, panasszal éltek a császárnál, a császár Heró-

desre róttá ennek megfizetését; Heródes viszont Ilderimnél keresett kárpótlást, akit kötelességének elmulasztásával vádolt. A sejk a császárhoz fellebbezett és az Heródesnek adott igazat. Az öreg ember ezt azóta is sérelmesnek tartja és haragját állandóan szítja a római udvar ellen.

– Semmit sem tehet a császár ellen – szólt Ben-Hur.

– Most még nem – felelte Mallukh – de eljöhet az ő ideje is.

– Nem tudom, hogyan? – mondta Ben-Hur és kérdően nézett társára.

– Hosszú történet ez, de ha nem untat, elmondom – kezdte Mallukh. – Antiokhiában él egy gazdag zsidó kereskedő: Szimonidesz a neve, akinek a házában gyakran megfordulok. Ilderim sejk is gyakori vendég ott, egy idő után jó barátságba kerültem vele. Néhány héttel ezelőtt az idős arab újra meglátogatta Szimonideszt és engem is ott talált. Beszélgetés közben elmondta, hogy néhány évvel ezelőtt három ember jött hozzá a sivatagba. Mindhárman külföldiek, egy hindu, egy görög és egy egyiptomi. Tevéken jöttek, olyan nagy és fehér tevéken, amilyeneket még alig láttunk. A sejk szívesen fogadta őket és szállást adott nekik. Másnap reggel felkeltek és egészen szokatlan módon imádkoztak: Istenhez és fiához fohászkodtak. Reggeli után az egyiptomi elmondta, hogy kik ők és honnan jöttek. Mindhárman egy csillagot láttak, amelyből egy égi hang azt parancsolta nekik, hogy menjenek Jeruzsálembe és kérdezzék: Hol van az, aki a zsidók királyának született? Ők engedelmeskedtek. Jeruzsálemből a csillag Betlehembe vezette őket, ahol egy barlangban újszülött gyermeket találtak; leborulva imádták, majd drága ajándékokat adtak számára. Ezután tevéikre ültek és a sejkhez siettek, nehogy Heródes elérje őket, mert bizonyára életükre tör. A sejk egy évig magánál rejtegette őket és ezért a három király nagy értékű ajándékokkal viszonzta szívességét, majd más-más úton távozva hazájukba mentek.

– Ez valóban csodálatos történet – mondta Ben-Hur az elbeszélés végén. – Mit kellett kérdezniök Jeruzsálemben?

- Azt, hogy: hol van az, aki a zsidók királyának született?
- És megtalálták a gyermeket?
- Igen és imádták őt.
- Mallukh, ha ez igaz, valóban csoda! – kiáltott fel Ben-Hur.

- Ilderim komoly ember és nem kenyere a hazugság.
- És Ilderim nem tud mást a három emberről? Mi lett velük?

- Igen, éppen ezért kereste fel Szimonideszt. Az előtte való éjszaka újra felkereste őt az egyiptomi Boldizsár.

- Azt mondtad: Boldizsár – kérdezte Ben-Hur izgatottan.

- Igen, az egyiptomi Boldizsár!

- Az öreg a forrásnál ugyanezt a nevet mondta nekünk – kiáltott fel Ben-Hur.

- Igaz – döbönt rá Mallukh is – és a teve is az a ritka példány volt. És te megmentetted ennek az embernek az életét!

- És a nőt is – mondta Ben-Hur mintegy magának – aki bizonyára a leánya volt.

Gondolkodásba merült, majd hirtelen azt kérdezte:

- Mondd csak még egyszer; mindhármuknak azt kellett kérdezniük, hogy...

- Hol van az, aki a zsidók királyának született? Az öreg sejk ezeket hallotta a sivatagban és azóta is mindig várakozott a király eljövetelére, senki meg nem ingathatta hitében.

- Hogyan?... Mint király?

- Igen és ez végül Róma pusztulását jelenti... úgy mondta a sejk.

Ben-Hur hallgatott, igyekezett leküzdeni háborgó indulatait.

- Az öreg csak egy a milliók közül, akiknek mind okuk van a bosszúra. Különös hit ez, Mallukh. Mert amíg áll Róma, ki lenne más a zsidók királya, mint Heródes. De hogy ne szakadjon meg a történet fonala, hallottad-e mit mondott neki Szimonidesz?

- Ilderim komoly ember, Szimonidesz pedig bölcs – felelte

Mallukh. – Hallottam, amint mondta... De figyelj csak... Valaki jön utánunk!

A zaj egyre erősödött, végül is lópaták csattogása és kocsi zörgése hallatszott. Ilderim sejk jelent meg lóháton egy csapat kíséretében; a kocsit a négy csodálatos arab pej húzta. A sejk, amikor megpillantotta őket, barátságosan így szólt:

– Béke veletek! Mallukh barátom; Isten hozott! Remélem, éppen hozzám jössz és hoztál valamit számomra a jó Szimonidesztől, akinek életét sokáig tartsa meg atyáinak Istene! Kövessetek engem; van kenyerem és savanyú tejem, vagy ha jobban tetszik: arakom és zsenge kecskehúsom. Gyertek!

Amint leszálltak, a sejk már ott fogadta őket a sátor bejáratánál, lapos tálat tartva három csészével, amely telve volt friss savanyú tejjel.

– Igyatok – mondta barátságosan –, mert ez a sátorlakók szíverősítője. Utána pedig lépjete be, Isten nevében!

Mallukh rögtön félrehívta a sejket és beszélt vele, majd Ben-Hurhoz lépett:

– Rólad beszéltem a sejknek és ő reggel rendelkezésedre bocsátja a lovait, hogy kipróbáljad őket. Barátjának tekint. Ezzel megtettem mindent, amivel segítségedre lehettem, most már rajtad a sor. Magam részéről visszamegyek Antiokhiába. Valakivel okvetlenül beszélnem kell; ma éjjel találkozunk. De holnap visszatérek és veled maradok a játékok befejezéséig.

Mallukh jelentése

Abban az időpontban, amikor az újhold alsó sarlója a Szulpiusz-hegy ormait érintette és Antiokhia lakosságának kétharmada a háztetőkön nézelődött, Szimonidesz a székében ült és a teraszirol a folyót s a ringatózó hajókat bámulta. Eszter behozta szerény vacsoráját: egy kis búzakalácsból, kevés mézből és egy pohár tejből állt.

- Mallukh ma este késik – mondta s ezzel elárulta gondolatait.

- Eljön egyáltalán? – kérdezte Eszter.

- Ha nem szállt tengerre vagy nem ment a sivatagba valaki miatt, akkor biztosan eljön.

- Remélem magam is – mondta Eszter szelíden.

- Kívánod, hogy eljöjjön, Eszter? – kérdezte Szimonidesz fürkészve.

- Igen – mondta a leány határozottan.

- Miért? Elmondanád? – kérdezte Szimonidesz.

- Mert... – a leány habozott és újra kezdte – mert a fiatalember...

- A mi urunk... Ezt akartad mondani? – egészítette ki a leány mondatát az öreg.

- Igen, apám! – Eszter lesütötte a szemét.

- Te még mindig úgy gondolkodol? Közöltem volna vele, hogy vigyen el mindent... mindent, amit akar... az árukat, a pénzt, a hajókat, a rabszolgákat és a mindennél értékesebb hitelt? Igazán kegyelt ember a mi urunk. A vagyonért egy csöpp verítéket, egy parányi aggodalmat sem kellett áldoznia; úgy juthatna hozzá, hogy nem is álmodja. És ráadásul megkapna téged, igen, téged gyermekem, elveszett Ráhelem legszébb virágát!...

Magához vonta és kétszer megcsókolta a leányt.

- Ne beszélj így – tiltakozott Eszter, miután gyengéden lefejtette magáról apja karját. – Higgyük őt jobbnak, aki ismeri a szomorúságot és felszabadít bennünket.

Csend lett. Messziről énekszó és zene foszlányait hozta feléjük a szél és a kertek virágzó fáinak illatát. Sokáig hallgattak mindketten; Szimonidesz már lefekvéshez készülődött, amikor halk léptek hallatszottak a teraszcélra. Mallukh volt. Közelebb jött és mély meghajlással köszöntötte a kereskedőt:

- Béke veled, jó mesterem és veled is, Eszter, te ki leányok legkiválóbbja vagy!

Tisztelettel állt meg előttük; a szavakból és a tartásból ne-

héz lehetett megállapítani, hogy milyen viszonyban vannak: szolgáljuk-e vagy meghitt barátjuk. Szimonidesz, ahogyan üzleti ügyeinél is szokta, rögtön a lényegre tért.

– Mi hír a fiatalemberről, Mallukh? – kérdezte élénken.

Nyugodtan végighallgatta Mallukh jelentését, a keze sem moccant az elbeszélés alatt.

– Köszönöm, Mallukh – mondta végül barátságosan –, helyesen jártál el... De most mondd, milyen fajta ő?

– Ő kétségkívül zsidó, Júda nemzetségéből – felelte Mallukh.

– Biztos vagy ebben?

– Kétség nem fér hozzá.

– Az életéből keveset mondott el neked.

– Megtanulta, hogy okos legyen. Magam részéről bizalmatlannak tartom őt – felelte Mallukh. És egy szót sem vehettem ki belőle, amíg a Kasztália-forrástól Dafnéba nem mentünk.

– Utálatos hely! – fakadt ki Szimonidesz. – Miért ment oda?

– Lehet, hogy kíváncsiságból. Ám inkább azt hiszem, hogy a bánatától akart megszabadulni. Úgy kereste fel a ligetet, mint amikor mi a temetőbe megyünk, hogy megkönnyebbuljunk.

– Bár így lenne! – mondta Szimonidesz halkán, majd másra fordítva a szót hangosan folytatta: – Mallukh, a kor átka a pazarlás. A szegények még jobban elszegényítik magukat, hogy a gazdagokat majmolják és a gazdagok úgy viselkednek, mint a fejedelmek. Ennek a jeleit nem láttad ebben az ifjúban? Nem szórta a pénzt?... Akár a rómaid, akár a zsidó pénzt?

– Nem, egyáltalán nem – rázta a fejét Mallukh.

– Mallukh, ahol annyi alkalom nyílik a pénzszerzésre... mondjuk evésre és ivásra... nyilvánvalóan meghívott téged ilyen alkalomból? Ha más nem, kora indokolja ezt.

– Társaságomban nem evett és nem ivott.

– Szavából, tetteiből nem ismerted fel, milyen eszmék vezetnek? Tudod, hogy a gondolatok olyan szűk résen is kifernek, ahol a szél sem hatolhatna be.

– Erre már határozottan felelhetek, mester. Az első célja: anyjának és húgának megtalálása. Sérelmet érez Rómával szemben és mivel Messzala, akiről beszéltem, komoly részese a sérelemnek, annak megalázása a legfőbb gondja.

– Messzala befolyásos ember – mondta Szimonidesz.

– Igen, de a legközelebbi találkozó a cirkuszban zajlik le – felelte Mallukh – és Arriusz fia a győzelemre tör.

– Honnan tudod? . . . És mi a célja bosszútervének? Csak azok felé irányul, akik megbántották vagy minden rómaira vonatkozik? Nem illanó szeszély ez nála?

– Amennyire láttam – felelte Mallukh – türtőztette magát s ezt még Rómában tanulta. De láttam hirtelen fellobbanásait is. . . egyszer, amikor Ilderim és Róma kapcsán az egyiptomi Boldizsár történetét elmondtam neki és elhangzott az a kérdés: Hol van az, aki a zsidók királyának született?

Szimonidesz előre hajolt és izgatottan mondta:

– Mallukh, mondd gyorsan. . . mondd a szavait, hadd ítélem meg, milyen hatással volt rá a titok!

– Többször megismételtette a szavakat. . . És amikor hozzátettem Ilderim magyarázatát, hogy a király születése Róma pusztulását jelenti, arcába szökött a vér s ezt mondta: amíg Róma áll, ki lenne más a zsidók királya, mint Heródes?

– Mit értett ezen? – kérdezte Szimonidesz.

– Bizonyára azt, hogy mielőtt új uralom jönne, a birodalomnak el kell pusztulnia.

Szimonidesz a távolba nézett, majd hirtelen véget vetett a beszélgetésnek.

– Jól van, Mallukh. Egyél valamit és készülődj a visszamenetelre. Segítened kell a fiatal embert próbálkozásában. Jöjj be hozzám reggel; levelet küldök Ilderimnek. – Mintha magában beszélne, halkán hozzátette: – Magam is ott leszek a cirkuszban.

Amikor Mallukh a szokásos áldás után eltávozott, Szimonidesz nagyot kortyolt a tejből és magához szólította leányát. Eszter odaült apja mellé a szék karfájára.

– Isten jó hozzám – kezdte Szimonidesz. – Ő titokban munkálkodik, de néha bepillantást enged rejtelseibe, hogy lássuk és megértsük őt. Már öreg vagyok, kedvesem és nemsokára távoznom kell a földről, de most az utolsó előtti órában, amikor már reményeimet vesztettem, egy élő ígérettel újra felemel. Látom az összefüggést, miért kaptam ezt a roppant gazdagságot és látom a célt is, amelyre fordíthatom. Hidd el, gyermekem, újra feléled életkedvem.

Eszter közelebb simult hozzá, mintha gátolni próbálná gondolatainak további szárnyalását.

– A király megszületett – folytatta Szimonidesz tűnődve – és a rendes életkor feléhez kellett elérnie. Boldizsár szerint az anyja ölében volt a gyermek, amikor látta és imádta őt; s Ilderim állítja, hogy a múlt decemberben volt huszonhét éve, hogy Boldizsár és társai az ő sátrában kaptak menedéket Heródes elől. Már nincs messze az eljövetele. Talán ma éjjel... vagy holnap következik be. Izrael szent atyái, milyen boldogságot rejt ez a gondolat! Mintha hallanám a leomló falak robaját és a nagy változás minden zaját... igen, és az emberiség legnagyobb öröme megnyílik a föld, hogy elnyelje Rómát. Gondolataimban zengő cimbalmok és hangosan pengetett hárfák zenéje vegyül a sokaság hangjával egy újonnan emelt trón körül... És az eljövendő királynak szüksége lesz pénzre és hívekre, mert ha asszonytól született gyermek volt, akkor igazi ember is lesz, aki emberek módjára él majd, mint te vagy én... Eszter, látod-e ezt a széles utat, amelyen magam is, s az ifjú is jár?... És végül a dicsőséget s a bosszút mindketőnkért?... És... és – egészen ellágyult, amint Esztert megcsókolta – a boldogságot a te számodra is?

A leány csendesen ült, egy szót sem szólt. Majd megcsókolta apja kezét és szelíden könnyögött:

– Küldj érte, apám. Küldj érte még ma éjjel és ne engedd őt a cirkuszba.

– Ó! – riadt meg Szimonidesz és a féltékenység járta át. – Hátha a leány szereti ezt a fiatal embert. A leány tizenhetedik évében járt. A tizenhatodik születésnapján együtt mentek a hajóépítő műhelybe, ahol éppen vízre eresztettek egy új hajót. A sárga lobogón „Eszter” neve volt látható; így ünnepelték meg ezt a napot. És most elveszítse leányát, aki talán szerelmes az ifjúba és a kedvéért még őt is elhagyná?... Szeretett volna felkiáltani fájdalomában, de legyőzte érzelmeit és nyugodtan kérdezte:

– Miért ne menjen a cirkuszba, Eszter?

– Nem Izrael fiának való hely, apám.

– Ez rabbinusi felfogás. Ez az egész?...

A kérdés gyanakvó hangja a leány szívéig hatolt; olyan erősen kezdett el a szíve dobogni, hogy nem tudott válaszolni. Sajátosan új érzés kerítette hatalmába.

– A fiatalembernek szerencsét kell próbálnia – törte meg a csendet Szimonidesz és megfogta a leány kezét. Majd gyengéden folytatta: – Övé lesz minden... a hajók és a pénz... minden. De talán mégsem leszek szegény, mert te megmaradsz nekem. Megmarad a szereteted, amely annyira emlékeztet anyádéra. Vagy az is az övé legyen, Eszter?

A leány közelebb hajolt apjához és vállára tette a fejét.

– Beszélj, Eszter! – sürgette Szimonidesz. – Erősebb leszek, ha tudom az igazságot.

A leány felült és szelíden mondta:

– Nyugodt lehetsz, apám. Sohasem hagylak el, mégha elfogadná is szerelmemet, a te lányod maradok mindig, mint ahogy most is az vagyok.

Lehajolt és megcsókolta apját.

– De ő tetszik nekem – folytatta bátran. – Megborzadok arra a gondolatra, hogy veszélyben látom. Igen, apám, megvallom, hogy nagyon örülnék, ha újra láthatnám. De mivel

a viszonzatlan érzés nem tökéletes, egy ideig mindenképpen várok.

– Az Úr áldása vagy te, Eszter! Áldás, amely akkor is dagdaggá tesz, ha minden mást elveszítenék. Az Úr szent nevére esküszöm, hogy nem engedlek szenvedni.

Később a szolga betolta őt székével együtt a szobába, ahol Szimonidesz egy ideig még a király eljövételén tűnődött, ezalatt leánya az igazak álmát aludta.

Messzala hírt hall Arriuszról

A palotát, amely a folyón túl, Szimonidesz házával szemben állt, a híres Epifanesz fejezte be. Perzsa stílusban épült, a dísztermének csodájára jártak az idegenek. Tágas, csiszolt márványkövekkel kirakott terem volt ez, mindezt nappal a színes macskaüvegen áthatoló napsugár világította meg. A falakat különböző atlaszok tarkították, mindegyik arabeszkkel díszített párkányt tartott, pazar színekben – kék, zöld, tiruszi bíbor és arany – pompáztak. A falak mentén a szobában indiai selyemből és kasmíri gyapjából készült dívány volt látható, körülötte groteszk faragású, egyiptomi asztalok és székek álltak. A mennyezetről csigán működő bronzláncokon öt csillár függött, a négy sarokról és középről is egy-egy valóságos égő piramisok, amelyek nemcsak a párkányok díszítését, az atlaszok démoni arcát is megvilágították. Az asztalok körül különböző helyzetben mintegy száz személy tartózkodott. Mindnyájan fiatalok, itáliaiak, többségük római. Tiszta latinsággal beszéltek; valamennyi a Tiberis menti város kedvelt háziruháját viselte: kurtaujjú és rövid-derekú tunikát, amely megfelelt az antiokhiai éghajlatnak és a szalonok füledt légkörének. A fekhelyen tógák és lacernák heverték, volt közöttük bíborral beszegett is. De emberek is pihentek ott: a forró naptól elpilledtek vagy Bacchusz nedűje ártott meg nekik – ezt nem lehetett megállapítani.

A hangok zivaja egy pillanatra sem szűnt meg. Időnként nevetés, ujjongás vagy a bosszankodás jelei hallatszottak és mindezek felett egy állandó zaj érződött: az elefántcsont kockák zöreje; a társaság folyamatosan kockázott.

Új társaság lépett a szobába és tagjai észrevétlenül a középső asztalhoz mentek. Egy nemrég abbahagyott tivornyából érkezettek. Egyesek alig álltak a lábukon. A társaság vezéralakjának homlokát koszorú díszítette; ő volt az ünnepség hőse, esetleg házigazdája. A bor nem fogott rajta, külseje kifogástalan római megjelenésű volt; fejét büszkén magasba emelte, arca kitelt, szeme ragyogott – fehér tógájában határozottan fejedelemre emlékeztetett. Az asztalhoz ment, helyet foglalt társaival együtt; magabiztos fellépését nemsokára feltűnő érdeklődés fogadta minden oldalról:

– Messzala! Messzala! – kiáltották feléje többen.

Akik távolabb voltak, azok is továbbadták a nevet. Azonnal feloszlottak a csoportok, a játék abbamaradt, mindenki beszaladt középre. Messzala egykedvűen fogadta a feléje áradó rokonszenvet, majd megpróbálta fokozni a népszerűséget.

– Egészségedre, Druzusz barátom – mondta az egyik játékosnak – mutasd csak egy pillanatra a tábláidat.

Felemelte a viaszos táblákat, egy pillantást vetett az egyes tételekre:

– Dénárok, csak dénárok... a kocsisok és a mészárosok pénzneme – mondta gúnyos nevetéssel. – Hová süllyedt Róma, hogy a cézárok ivadéka éjszakákon át lesi a szerencse forgását egy hitvány dénárért?

A Druzuszok utóda füle tövéig elpirult, de mielőtt megszólalhatott volna, Messzala tovább folytatta:

– Tiberiszi férfiak: ki az, akit az istenek leginkább kegyelnek? A római. Ki a nemzetek törvényhozója? A római. Ki az, aki a kard jogánál fogva a világ ura?

A társaságot tűzbe hozta ez az ember, a szívükből is szólt, nem késlekedtek a felelettel.

– A római, a római! – kiáltották.

– Hallgassatok ide! – folytatta Messzala és kikapta a kockás ládikót az egyik játékos kezéből. – Ki mer utánozni?... A fellegvárban öt talentumom van napi árfolyamon, itt az elismervény róluk...

Tunikájából papírtekercset vett elő, az asztalra dobta, majd látva, hogy mindenki rá figyel, így folytatta:

– Ez az összeg mértéke annak, amit kockáztatni merek. Ki tesz ugyanennyit? Hallgattok? Túlságosan nagy a tét? Legegyen egy talentummal kevesebb. Még mindig hallgattok? Gyertek hát és vessünk kockát egyszerre ezért a három talentumért... csak háromért... kettőért... egyért, legalább egyért... egyért annak a folyónak a becsületéért, amelynek a partján születtetek... a Keleti Róma a Nyugati Róma ellen! A barbár Orontesz a szent Tiberisz ellen!...

A kockát zörgette feje fölött, amíg várakozott.

– Az Orontesz a Tiberisz ellen! – ismételte egyre gúnyosabb hangszínnel.

Senki sem mozdult; erre a ládikát az asztalra vetette és nevetve elrakta az elismervényt.

– Az olimposzi Jupiterre, most már látom, hogy üres zsebbel érkeztetek Antiokhiába és szerencsét akartok próbálni. Hó, Ceciliusz!

– Itt vagyok, Messzala! – hangzott a háta mögött – itt vagyok, elvesztem a tömegben s egy drahmát koldultam, hogy a rongyos révésszel játsszam.

– Menj a szobába – mondta Messzala – és parancsold meg a szolgálknak, hogy hozzanak amforákat, poharakat és serlegeket. Ha a cimboráknak nincs pénzük, legalább azt szeretném látni, hogy gyomorral jobban bírják-e.

Majd Druzuszhoz fordult, nevetése hangosan csengett a teremben.

– Nos, barátom! Ne vedd sértésnek, hogy cézári származásodat a dénárok színvonalához mértem. Gyere, próbáljunk szerencsét, olyan összeggel, ahogyan akarod.

– Nem bánom – felelte Druzusz. – Szívesen játszom veled, Messzala – egy dénárban.

Messzala megrázta a kockás ládikót és már ki akarta borítani az asztalra, amikor Druzusz rákiáltott:

– Megállj, Messzala! Nem tudom, baljóslatú-e a megrázott kockát egy kérdéssel megállítani, de valami nagyon érdekel.

– Ej, Druzusz, engedd befejezni ezt a dobást. Így...

Megfordította a kis ládát és szorosan a kocka fölött tartotta, mialatt Druzusz ezt kérdezte:

– Találkoztál-e valamikor Kvintusz Arriusszal?

– A duumvirral?

– Nem, a fiával.

– Azt sem tudtam, hogy fia van.

– Nem tesz semmit – vonta meg a vállát Druzusz – de hidd el, Messzala, Pollux nem hasonlíthatott jobban Kasztorhoz, mint te ehhez az Arriuszhoz.

Többen is megerősítették:

– Igaz, igaz! A szeme... az arca... – kiabálták össze-vissza.

– Mit mondtok? – méltatlankodott valaki. – Hiszen Messzala római, Arriusz pedig zsidó!

– Igazad van! – kiáltotta egy másik. – Arriusz zsidó és még le sem tagadhatja.

– Akár zsidó, akár római – vágta el a vitát Druzusz. – Arriusz szép, bátor és eszes. Rejtélyesen él, távortartja magát mindentől, mintha jobbnak vagy rosszabbnak tartaná magát nálunk.

A palesztrákban nem volt párja; a Rajna menti kékszemű óriásokkal és a szarmata szarvatlan bikákkal úgy játszott, mintha forgácsok lennének. A duumvir hatalmas vagyont hagyott rá. Szenvedélyesen szereti a fegyvereket és egyetlen gondolata a háború. Maxenciusz a családja körébe fogadta őt és velünk kellett volna hajóra szállnia, de Ravennánál elvesztettük őt. Ennek ellenére megérkezett, ma reggel hallottuk.

De a helyett, hogy a fellegrvárba érkezett volna, a khánban helyezte el a poggyászát és újra eltűnt.

Az elbeszélés kezdetén Messzala unott udvariassággal figyelt, de aztán egyre érdeklődőbb lett; levette kezét a kocás ládikóról és felkiáltott:

– Kájusz, hallod-e?

A közelében egy fiatalember – aki a kocsiban is vele volt – így felelt:

– Nem volnék a barátod, Messzala, ha nem hallottam volna.

– Emlékszel arra az emberre, aki ma felborított?

– Bacchusra mondom, az összezúzott vállam nem is engedi elfelejteni őt – mondta dühösen az ifjú.

– Adjunk hálát a sorsnak – mondta Messzala – mert megtaláltam az ellenségedet. Figyelj csak ide...

Druzuszhoz fordult:

– Beszélj többet erről a zsidó rómainról... – Milyen ruhát hord?

– Zsidóhoz illőt – felelte Druzusz.

– Hallod, Kájusz? – derült fel Messzala. – Először is: a fickó fiatal; másodszor: zsidó viseletben jár; harmadszor: a palesztrákban olyan erős lett, hogy felfordít egy kocsit, ha szükség van rá. És Druzusz, mondd csak... Ez az Arriusz több nyelven is beszél bizonyára, hiszen nem lehetne egyik nap zsidó, máskor meg római... De a görögöt... azt is olyan jól beszéli?

– Olyan tiszta kiejtéssel, hogy az iszthmoszi játékokon is résztvehetne – felelte Druzusz.

– Figyelj csak, Kájusz! – mondta Messzala. – A fickó még arra is képes, hogy görögül köszöntsön egy nőt – ez már az ötödik bizonyíték. Mit szólsz hozzá?

– Megtaláltad, Messzala! – felelte Kájusz – ne legyen Kájusz a nevem, ha nincs igazad.

– Bocsáss meg, Druzusz – szolt Messzala – de az előbb va-

lami titokkal hoztad kapcsolatba Arriusz fiának felbukkanását. Mondj valamit erről.

– Semmi lényeges, Messzala – bizonyára mese az egész – felelte Druzusz. – Amikor Arriusz a kalózok ellen indult, nem volt sem felesége, sem gyermeke, és a tengeri ütközetből mégis egy fiúval tért vissza... azzal, akiről beszélünk. Másnap örökbe fogadta őt.

– Örökbe fogadta? – ismételte Messzala. – Az istenekre, Druzusz, ez roppant érdekes! Hol találhatta a duumvir a fiút? És ki volt valójában?

– Erre a fiatal Arriusz válaszolhatna – mondta Druzusz vállát vonva. – Az ütközetben a duumvir, akkor még tribun, elvesztette hajóhadát. Egy visszatérő hajó vette fel őt egy másik személlyel együtt, akivel egy deszkán lebegtek a tengeren. Ezt a megmentőiktől tudom s nyilvánvaló tények. Azt is elmondták, hogy a duumvir társa a deszkán egy zsidó volt...

– Egy zsidó?! – ismételte Messzala.

– És rabszolga – tette hozzá Druzusz.

– Hogyan mondd, Druzusz? Rabszolga?...

– Amikor a fedélzetre emelték őket, a duumvir tribuni viselkedésében és fegyverzetével volt, a másik pedig az evezősök ruhájában.

Messzala felemelkedett az asztal mellől.

– Egy gálya... – és elharapta a becstelenséget jelző szót, szinte meg is zavarodott tőle. Ugyanekkor egy csapat rabszolga lépett a szobába hatalmas boros korsókkal, mások gyümölcscsel és édességekkel roskadó kosarakkal; voltak, akik ezüst poharakat és palackokat hoztak. A látvány mindenkit felderített. Messzala felállt egy székre.

– Tiberiszi férfiak – szólt csengő hangon – engedjétek meg, hogy ezt az alkalmat Bacchusz ünnepévé emeljük. Kit akartok mesterré választani?

Druzusz felemelkedett helyéről.

– Ki lehetne más a mester, mint az ünnep szervezője?! Így van, rómaiak?

Egy kiáltásban hangzott fel Messzala neve.

Ő levette fejéről a koszorút, Druzusznak nyújtotta, aki fellépett az asztalra és újra visszahelyezvén a koszorút, az est mesterévé avatta Messzalát.

– A szobában néhány barátom volt velem – mondta. – Hogy hívek legyünk a szokásokhoz, hozzátok ide azt, akinek a legjobban fejébe szállt a bor.

– Itt van... itt van – kiabáltak többen is.

És egy ifjút hoztak magukkal, akinek fiatalos szépsége a gyermek Bacchuszra emlékeztetett.

– Emeljétek fel az asztalra – parancsolta a mester.

Kiderült, hogy ülni sem tud, mire Druzusz karjával feltámasztotta a részegét. Messzala így szólította meg az alélt fiút:

– Ó, Bacchusz, a legnagyobb az istenek között, légy kegyes hozzánk ezen az éjjelen. Magamért és tisztelőidért neked ajánlom ezt a koszorút és oltárodnak szentelem Dafne ligetében.

Meghajolt s a levett, bemutatott koszorút újra visszahelyezte fejére. Leszállt a székről, kitakarta a kockát és nevetve így szólt:

– Lásd, Druzusz; Szilénusz szamarára mondom, megnyerem az egy dénárt.

Szavait óriási kiáltozás kísérte – az orgia megkezdődött.

A tivornyát követő reggelen a heverőn fiatal patríciusok feküdtek. Jöhet Maxenciusz és tódulhat fogadására az egész város; a légio lejöhet a Szulpiusz-hegyről ragyogó fegyverzetben; a Nimfeumtól Omfaluszig vakíthat a szertartás fénye, pompája, amely felülmúlja a híres Kelet pazar gazdagságát – ez a sok ember részegen hánykolódik fekvőhelyén, ahová a rabszolgák vetették őket. Rendkívül valószínűtlen volt, hogy ez az elázott társaság egy ünnepi fogadáson résztvegyen.

Voltak néhányan, akik jobb állapotban érték meg a reggelt. Amikor a nagyterem ablakain át beszűrődött a hajnali fény, Messzala felkelt, ledobta fejéről a koszorút, jelezvén, hogy az orgia véget ért, felöltözött, végigmérte az alvó társaságot és búcsúzás nélkül hazaindult. Cicero vonulhatott így el, ekkora méltósággal egy-egy véget nem érő tanácskozásról. Három órával később két futár lépett be Messzala szobájába s mindkettő sürgős, lepecsételt iratot vett át azonos tartalommal; Valériusz Grátusz prokurátornak szólt Cezareába. Fontos levelek lehettek, hiszen az egyik futárnak a szárazföldön, a másiknak a tengeren kellett az utat megtennie; abban az esetben, ha az egyik elpusztul, a másik kézbesíthesse az írást.

Ben-Hur a Megváltóról hall

Ilderim sejk az utazásoknál is jobban kedvelte a pompát. Ez a vonása emelte méltóságát az idegenek szemében s egyúttal saját kényelmét és büszkeségét is kielégítette. A pálmaligetben is tekintélyes dóvárja, azaz három nagy sátra volt: egy a sajátmaga, egy a látogatók és egy kedvelt felesége s annak szolgálója számára. Ezenkívül hat-nyolc kisebb sátorral is rendelkezett; ezekben szolgálai és azok a törzsbeliak laktak, akik testőrségét alkották: bátor, kipróbált, nyíllal, dárdával és lóval bánni tudó, erős férfiak. Itt a ligetben ugyan semmiféle vagyon nem forgott veszélyben, Ilderim azonban népének minden szokását megtartotta, az élet itt is csak olyan volt, mint a sivatagban. Az édesvízi tó mellett, a pálmafák alatti sátorban kapott helyet Ben-Hur. Szolgák várták a gazda parancsával: az egyik leoldotta saruját; majd fehér lenruhával cserélték ki poros útiköntösét.

– Lépj be, Isten nevében és foglalj helyet – mondta a házigazda derűsen, a jeruzsálemi vásártér tájszólásával.

Egy asszony, hogy kényelmesen ülhessenek, felrakta a pár-

nákat és vánkosoakat, majd a többől hozott friss vízzel megmosták lábukat és szárazra törölték.

– Van egy közmondásunk a sivatagban – szólalt meg Ilderim – s e szerint a jó étvágy hosszú életet ígér. Van-e étvágyad?

– Akkor száz esztendeig élek. Éhes vagyok, mint a farkas, nemes Ilderim – felelte Ben-Hur.

– Itt tartjuk a farkast – nevetett Ilderim – sőt a nyáj javát is felkínáljuk.

A házigazda tapsolt egyet, mire egy szolga jelent meg a sátor bejáratánál.

– Nézd meg látogatónkat a vendégsátorban és mondd meg neki, hogy másodmagammal várom kenyértöréshez – parancsolta Ilderim. – Ha a bölcs Boldizsár hajlandó megosztani velünk a kenyeret, úgy hárman leszünk.

A szolga kiment, Ilderim a díványra ült, abban a testhelyzetben, ahogy a kereskedők a damaszkuszi bazárookban ma is ülnek szőnyegeiken és komolyan így szólt:

– Vendégem vagy; ittál savanyú tejemből és megízleled majd a sómat is, ne haragudj a kérdésért: ki vagy?

– Ilderim sejk – felelte Ben-Hur előzékenyen – kérlek, ne hidd, hogy semmibe veszem jogos kívánságodat, de a te életedben még sohasem adódott olyan helyzet, hogy a kérdésre adott válasz bűn lett volna önmagad ellen?

– Salamon fényességére, volt ilyen eset – mondta Ilderim. – Önmagunk elárulása olykor legalább annyira bűnös tett, mint egy törzs elárulása.

– Köszönöm, nemes Ilderim – mondta Ben-Hur. – A válasz méltó hozzád. De korántse gondolj rosszat rólam; először is nevemmel ellentétben nem vagyok római; másodszor zsidó vagyok Júda nemzetségéből.

A sejk felvonta szemöldökét; Ben-Hur nekihevülten folytatta:

– De ez még semmi. Olyan zsidó vagyok, akinek a szívében

akkora gyűlölet él Róma ellen, amelyhez képest a tiéd csak a gyermek ártatlan érzelme.

Az idős ember nyugtalanul tépkedte szakállát.

– Esküszöm neked, Ilderim sejk – folytatta Ben-Hur – a frigyre, amelyet az Úr apáimmal kötött, ha támogatsz bosszútervemben, tiéd lehet a verseny dicsősége és nyeresége.

Ilderim visszanyerte nyugalmát; fejét felemelte, arca ragyogott, láthatóan elégedett volt a hallottakkal.

– Elég, barátom! Ha szavaidban hazugság rejlene, bölcs Salamon se érezhetné magát biztonságban ellened. Hogy nem vagy római, s mint zsidónak jogos panaszod van Róma ellen és mindezért bosszút forralsz, elhiszem. De ügyességedre is biztosítékot kérek. Milyen gyakorlatod van a kocsihajtásban? Akaratod alá gyűrheted-e a lovakat? . . . hogy ismerjenek . . . hogy hívásodra hallgassanak és végül is a szakadásig, minden erejüket latbavetve a célba érjenek?! Ezt az adományt, fiam csak kevesek számára adja meg a sors. Isten fényességére mondom! Ismertem egy királyt, aki milliókat kormányzott, mint tökéletes uralkodó, de egyetlen lóval sem tudott bánni. Értsd meg, nem azokról az igavonóknak való lovakról beszélek, hanem az enyémekekről, amelyek fajuk legkiválóbb példányai. Családfájuk az első fáraó koráig nyúlik vissza; csodálatos állatok; nekem barátaim, ösztönükkel mindent megéreznek, amit mi is érzünk. Hé, gyertek ide! . . .

Egy szolga jött elő.

– Hozzátok az arabjaimat! – mondta a sejk.

A szolga félrehúzta a sátor lapját, több jó ló várakozott kint, mintha hívásra számítanának.

Ilderim csettintve hívta a lovakat.

– Gyertek! Hó, gyertek csak! Ide hozzám!

A lovak lassan bejöttek.

– Izrael fia – mondta a házigazda – a te Mózesed hatalmas ember volt, de bizonyára tévedett, amikor csak a nehéz munkát végző ökröt és a komor, lassú természetű szamarat en-

gedte meg atyáidnak és eltiltotta a lovak tartását. Gondolod, így tett volna akkor is, ha ezeket látja?

Megveregette az elől álló fejét, végtelen büszkeséggel és gyengédséggel nézve őket.

– Helytelenül ítélsz, sejk. Mózes legalább annyira jó harcos is volt, mint törvényhozó.

Gyönyörű formájú fej, nagy, szelíd szem, félig elrejtve a sűrű homloksörény alatt; előreálló, kicsiny, élesen hegyezett füllel – Ben-Hur odatartotta tenyerét az egyik pompás állatnak.

– Isten az első arabnak egy mérhetetlen homoksivatagot adott – kezdte Ilderim áhítatos komolysággal – mindössze néhány fátlan hegység és egy-egy keserű vizű kút volt található rajta. „Íme, a hazád!” És amikor a szegény ember ezért panaszkodott, a Mindenható megszánta s így szólt: „Bizzál! Kétszeresen megáldalak más embernél!” Az arab hálás szívvel és megerősödött hittel elindult útján, hogy keresse az áldást. Bejárt számos helyet, de hasztalan; átkutatta a sivatagot, ment, mendegélt, végül a pusztaság kellős közepén gyönyörű, zöld ligetre bukkant. Ennek közepén egy tevecsapat és egy ménes pihent. Örömmel fogadta őket és nagy gonddal ápolta valamennyit; Isten legjobb adományai voltak. Ebből a zöld ligetből származik minden ló a földön, még Nezea legelőire is elkerültek; észak felé a rideg, óriási völgyekig, amelyeket a jeges tengerek és az örökös viharok korbácsolnak. Ne kételkedj ebben, de ha óhajtod, megbizonyítom.

Tapsolt egyet.

– Hozd elő a törzs okiratait – parancsolta a megjelenő szolgának.

A sejk várakozás közben is a lovakkal foglalkozott; veregette őket, sörényüket fésülgette, látszott, hogy minddel személyes kapcsolatot tart. Hirtelen hat ember jelent meg hatalmas rézpántokkal kivert cédrusfa ládával. A ládát kinyitották, nagy halom ezüst drótból készült, karikákra fűzött elefántcsont táblácska volt benne, alig vastagabbak az ostyánál,

minden karikára legalább száz ráfért. Ben-Hur látta, hogy a táblácskákat arab hieroglifák borítják, amelyeket tüzes érc hegyével égettek a sima felületre.

– El tudod-e olvasni, Izrael fia? – kérdezte Ilderim.

– Nem – rázta a fejét Ben-Hur –, neked kell elmondanod, hogy mit jelentenek.

A kis táblák közül némelyek elkoptak már s a hosszú idő alatt sárgás színt öltöttek.

– A törzsi származást bizonyítják ezek az írások – magyarázta Ilderim. – És e lovak ősei éppúgy oda jöttek, hogy kézből egyék az árpát; hogy becézzük és szeressük őket. Ha a sivatag ura vagyok, barátom – nézd meg a szolgálmat! Ha elvennéd őket tőlem, az életem fabatkát sem érne többé, mint a beteg emberé, akit otthagy a karaván. E paripák ősei csodákat műveltek. Félek, hogy most először kerültek nehéz helyzetbe, mert rendkívüli a tét. Büszkéek, gyorsak és kitaratóak; ha mesterükre találhatnak, nem lehet tőlük elvenni a győzelmet. Izrael fia, ha te vagy az az ember, akkor boldoggá teszem napjaidat. Kérlek, most beszélj magadról!

– Megtudtam, miért van az, hogy az arab a gyermekei után a lovait szereti a legjobban – mondta Ben-Hur. – És azt is tudom, hogy miért az arab lovak a legjobbak a világon. De nem szeretném, ha csak szavaim alapján ítélnél meg. Engedd, hogy alkalmas terepen kipróbáljam őket; holnap bízd rám a négyest.

Ilderim arca ragyogóvá vált s mielőtt megszólalhatott volna, Ben-Hur gyorsan folytatta:

– Megbocsáss egy pillanatra, nemes Ilderim. Meggyőződésem, hogy ezek a kitűnő lovak hiába szárnyalnak a sasok sebességével és hiába futnak az oroszlán kitartásával, kudarcot vallanak, ha nem gyakoroljuk be, hogy a járom alatt együtt fussanak. Minden négyesben akad egy leglassúbb és egy leggyorsabb; a futás a leglassúbbtól függ s a baj mindig a leggyorsabbal adódik. Így volt ma is; a hajtó nem tudta összehangba hozni a leggyorsabbat a leglassúbbal. Lehet, hogy a

magam próbálkozása sem jár sikerrel, de ezt időben közlöm veled. Igaz lelkemre mondom, hogyha akaratomat érvényesíthetem s a lovak futását összhangba hozom, tiéd lesz a kifizűzött díj, a koszorú és enyém a bosszú. Mit szólsz ehhez?

– Többre értékellek, mint gondolod Izrael fia – mondta Ilderim a szakállát simogatva. – Reggel megkapod a lovakat.

A sátor bejáratánál nesz hallatszott.

– Elkészült a vacsora – mondta a sejk – és már jön Boldizsár barátom, aki ugyancsak vendégünk lesz.

Ezután a szolgálkhoz fordult:

– Vigyétek az okiratokat és a drágaságaimat is vezessétek a helyükre...

Szőnyegetek terítették le és a középre egy alacsony asztalt helyeztek. Boldizsárt a díványhoz vezették, ahol Ilderim és Ben-Hur állva fogadták az idős vendéget. Testét bő, fekete ruha fedte; járása lassú és bizonytalan volt, botjára és egy szolgálkarjára támaszkodott.

– Béke veled, barátom – köszöntötte őt Ilderim nagy tisztelettel. – Béke veled és üdvözlégy!

– Veled is, sejk: az igaz és szerető Isten áldása és békéje kísérjen!

Gyengéd és barátságos modorát, szemének szelíd fényét Ben-Hur azonnal megkedvelte.

– Ő az, Boldizsár – szólt a sejk és kezét Ben-Hur karjára tette – aki ma este kenyeret tör velünk.

Az idős egyiptomi a fiatal emberre nézett, majd meglepődve emelte fel a kezét; a sejk nem értette ezt a mozdulatot s kissé zavartan folytatta:

– Lovaimat kipróbálja holnap és ha minden rendben történik, a cirkuszban is ő hajtja őket.

Boldizsár merően nézte Ben-Hurt és egy szót sem szólt.

– Nagyon jó ajánlással jött – folytatta Ilderim egyre nagyobb megütközéssel. – Tudd meg, hogy ő a nemes Arriusz fia – bár zsidónak vallja magát Júda nemzetségéből. Isten fényességére mondom, hiszem, amit mond.

Boldizsár sem hallgatott tovább; kinyújtotta reszkető karját és így szólt:

– Ma reggel veszélyben forgott az életem és elvesztem volna, ha egy ifjú, aki szakasztott mása ennek, ha valósággal nem ugyanaz... közbe nem lép és megmentésemre nem siet, amíg a többiek szétszaladtak. Majd Ben-Hurt szólította meg: Nem te voltál az?...

– Igen, én voltam – mondta Ben-Hur szerényen – aki megállítottam a gőgös római lovait a Kasztália forrásánál. Leányod egy poharat hagyott nálam.

Tunikája zsebéből előhúzza a poharat és Boldizsárnak adta. Az idős egyiptomi fonnyadt arca felderült.

– Az Úr küldött ma hozzám a forrásnál – mondta reszkető hangon és kezét Ben-Hur felé nyújtotta – és ő küld most is. Hálát adok neki és dicsérd te is őt, mert az ő kegyelméből megjutalmazlak. A pohár a tiéd.

Ben-Hur visszavette az ajándékot. Boldizsár látta Ilderim érdeklődő arcát s elbeszélte a forrásnál történeteket.

– Micsoda?! – kiáltott fel a sejk és Ben-Hur felé fordult. – Te semmit sem szóltál erről, holott jobb ajánlást nem is hozhattál volna. És mivel a vendégemmel jót tettél, olyan mintha velem cselekedted volna. A jutalom tőlem illet téged.

A szolgák felé fordult, akik hozzákezdtek a vacsora feltálalásához. Boldizsár közelebb lépett Ben-Hurhoz és kedvesen kérdezte tőle:

– Mit is mondott a sejk; hogyan hívhatlak? Úgy emlékszem, római név volt.

– Arriusz, Arriusz fia – felelte Ben-Hur.

– De nem vagy római?

– Egész családom zsidó volt.

– Volt? Azt mondod? Miért, már nem élnek? – kérdezte Boldizsár.

A kérdés egyszerűségében is ravasz volt, szerencsére Ilderim megmentette Ben-Hurt a választól.

– Gyertek – szólt hozzájuk – a vacsora elkészült.

Ben-Hur karját nyújtotta Boldizsárnak és az asztalhoz vezette őt, ahol a keleti szőnyegeken azonnal helyet foglaltak. Mosdótálakban kezet öblítettek, majd a sejk jelt adott. A szolgák megálltak; az egyiptomi hangja reszketve, átszellemülten hangzott fel:

– Mindenek Atyja, Isten! Amink van, tőled kaptuk; fogdadd hálánkat ezért és áldj meg bennünket, hogy szüntelenül a te akaratodhoz híven cselekedjünk!

Ilyen társaságban – egy arab, egy zsidó és egy egyiptomi jelenlétében, akik egy Istenben hittek – a beszélgetésnek csak egyetlen tárgya lehetett. És ki más beszélhetett volna elsőnek, mint az, aki látta az istenséget egy csillagban; hallotta hangját s akit az ő Lelke olyan csodálatos módon, olyan messzire vezetett?! És kiről beszélt volna, mint arról, akihez tanúként meghívták?...

Az egyiptomi hármójuk sivatagbeli találkozását beszélte el és a sejkkal együtt megállapították, hogy huszonhét évvel ezelőtt, decemberben történt, amikor ő és társai Heródes elől menekülve e sátorhoz érkeztek s menedéket kértek. Az elbeszélést mindnyájan nagy érdeklődéssel hallgatták, még a szolgák is odafigyeltek egy-egy részletre. Ben-Hur úgy hallgatta, mint az egész emberiséget, de különösen Izrael népét érintő kinyilatkoztatást. Valami érlelődött benne, hogy életének irányát gyökeresen megváltoztassa.

Ilderim már ismerte a történetet. A három bölcs beszélte el neki, amikor Heródes haragja elől hozzá menekültek. Most az egyik a három közül újra asztalánál ült, mint szívesen látott vendég és megtisztelt barát. Ilderim sejk elhitte a történetet, de annak lényege rá nem lehetett akkora hatással, mint Ben-Hurra. Ő arab volt, érdeklődése ebben a kérdésben szűkebb körre terjedt, míg Ben-Hur, zsidó létére és a zsidó elme tisztaságával a dolgok mélyére hatolt. Gyermekkorától hallott a Messiásról; az iskolában sokat beszéltek róla, hogy ő a választott nép reménysége és várt dicsősége; a próféták egytől

egyig megjövendölték érkezését és eljövetele hosszú fejtegetésekre adott lehetőséget a rabbik számára, a zsinagógákban, az iskolákban, nyilvános helyeken és magán érintkezések során. Ábrahám minden gyermeke, bárhová vetette is a sors, várva várta a Messiást, életének mértékévé tette és azt hozzá formálta.

A zsidók között is széleskörű vita folyt a Messiásról, különösen egy vonatkozásban: mikor várható eljövetele? És most Ben-Hur egyszeriben csak azt hallotta, hogy a Messiás eljött; mindezt egy szemtanútól, aki közvetlenül születése után látta és imádta őt. Látta az isteni gyermeket, aki „azért született, hogy a zsidók királya legyen” és hogy megtörje a római zsarnokságot, hogy kiszabadítsa Izrael népét a szolgaságból és úrrá tegye a földkerekségen minden nemzetek felett... De amikor mindezt tudatosította magában, két kérdés merült fel s ezekre feleletet várt:

– Hol van most a gyermek?... És mi a küldetése? .

– Ha erre felelhetnék – mondta Boldizsár a maga egyszerű és szelíd modorában – ha tudnám, hol van: azonnal odamenek hozzá. Sem a tengerek, sem a hegyek nem akadályoznának meg ebben.

– Ezek szerint megpróbáltad már felkeresni őt? – kérdezte Ben-Hur.

– A sivatagi menedékem elhagyása után – felelte Boldizsár és itt hálás pillantást vetett Ilderimre – első dolgom az volt, hogy a gyermek után érdeklődjem. Akkor egy év múlt el születése után s még személyesen nem mehettem Júdeába, mert a kegyetlen Heródes ült a trónon. Egyiptomban volt néhány barátom, akik elhitték azokat a csodálatos dolgokat, amelyeket átéltem. Ezek közül többen kutattak a gyermek után. Először Betlehembe mentek, ahol a khánt és a barlangot megtalálták, de a kapus, aki a születés éjszakáján ott tartózkodott, amikor a csillagot követve odaértünk, már nem volt a helyén, eltűnt. A király elvitette és azóta nyoma veszett.

– De valami nyomot s bizonyítékot találtak? – kérdezte Ben-Hur élénken.

– Igen, vérrel írott bizonyítékokat – sóhajtott fel az egyiptomi – egy gyászoló falut és anyákat, akik még ma is siratják gyermekeiket. Amikor Heródes meghallotta menekülésünket, egy csapat fegyverest küldött és a betlehemi újszülötteket mind leölette. Egy sem menekült meg. Az én küldötteim hite megerősödött ugyan, de azzal a hírrel tértek vissza, hogy az isteni gyermek meghalt; megölték a többi ártatlannal együtt.

– Meghalt?! – kiáltott fel Ben-Hur fájdalmas arccal. – Meghalt, azt mondd?

– Nem fiam, azt én nem mondom – rázta a fejét Boldizsár. – Azt mondtam csak, hogy a küldötteim hozták hírül, hogy a Gyermeke meghalt. Ezt akkor sem hittem el és nem hiszem ma sem. És ha érdekel, elmondom, hogy miért vagyok biztos abban, hogy a Gyermeke él. Ítéld meg magad, hogy helyes-e az érvem.

Ilderim és Ben-Hur egyetértően néztek az idős emberre, az érdeklődés láza a szolgálakra is áttért. Az egész sátorban mély csend honolt.

– Mi mind a hárman hiszünk Istenben – kezdte az egyiptomi – ő az Igazság. A hegyek porrá válhatnak és a tengereket kiszáríthatja a szél, de az ő szava megmarad, mert az az Igazság. És most figyeljete! Isten hangja akkor így szólt hozzám: „Boldog vagy, Mizraim fia! A megváltás küszöbön áll. A föld távoli vidékeiről érkező másik két emberrel együtt meglátod majd az Üdvözítőt.” S én láttam az Üdvözítőt... áldott legyen a neve!... de a megváltás, amely az ígélet második része volt, még nem érkezett el. Értitek-e már?... Ha a Gyermeke halott, akkor nincs, aki a megváltást véghez vigye, tehát az ígélet semmit sem... és Isten... nem, nem merem kimondani!...

Mindkét kezét iszonyodva felkapta, majd kissé lehiggadva így folytatta:

– A Gyermeke a megváltásért született és addig nem halhat

meg, amíg nincs megváltás. De figyeljete tovább!... Az Űdvözítő, akit gyermekként láttam, asszonytól született, hozzánk hasonló természetben, emberségben, ugyanúgy elérik a bajok, sőt a halál is. És most tekintetek a megváltásra, amelyért született. Nem olyan feladat-e, amelyre csak férfi alkalmas?... Bölcs, szilárd és körültekintő férfi, aki már nem gyermek? Hogy azzá váljon, növekednie kell, mint ahogy mi is növekszünk. Gondoljatok azokra a veszélyekre, amelyek ezalatt életét fenyegették: Heródesre, később Rómára!... És mondjátok, hogyan kerülhetett volna el jobban minden veszedelmet s ellenséges cselvetést, ha nem azzal, hogy az ismeretlenségben marad mindaddig, amíg az eljövétel órája üt?... Ezért mondhatom azt magamnak és hitemnek is, amelyet a szeretet még nagyobbá tesz: ő nem halt meg, csak eltűnt és mivel hivatását még nem töltötte be, újra eljön majd közénk. Ebből táplálkozik hitem, talán nem helyes ez? Ildeirim sötét szeme felragyogott; Ben-Hur is magához tért levertségből és így szólt:

– Egy szóval sem tagadom. Kérlek, folytasd... Mit gondolsz, hol lehet ő? – kérdezte, mint akit szent hallgatás és csend kerített hatalmába, olyan csendesén.

Boldizsár elgondolkozva felelt:

– Hogy hol van, azt nem is sejtem, de majdnem bizonyos, hogy Júdeában jelenik majd meg.

– Júdeában? – kiáltott fel Ben-Hur meglepődéssel – Miből gondolsz?

– Hol jelenne meg másutt, ha nem Júdeában? – emelte fel a hangját az egyiptomi is. – Melyik város méltóbb rá, mint Jeruzsálem? Kik részesüljenek először áldásában, ha nem Ábrahám, Izsák és Jákob gyermekei, akik a szeretetben is az Úr gyermekei? Ha nekem kellene megtalálnom őt, átkutatóm Júdea és Galilea falucskáit és tanyáit, amelyek a Jordán völgyének keleti lejtőjén találhatók. Most is ott van Ő. Az ajtóban vagy a dombtetőn áll, ma este is látta az alkonyatot,

amely egy nappal közelebb hozta az időt, amikor ő maga lesz a világ világossága.

Boldizsár elhallgatott s Júdea felé mutatott ujjával. Mindenkít, a figyelő szolgálkat is, áthatotta ez a lelkesedés; nem is csillapult le hosszú ideig. Egy darabig átszellemülten hallgattak. A varázst végül is Ben-Hur szakította meg.

– Látom, jó Boldizsár – mondta – hogy csodás kegyelemben részesültél. Hálás vagyok neked mindazért, amit elmondál. Nagy események közeledésére figyelmeztetted és most kérlek, beszélj annak a hivatásáról, akit vársz, s akit ma éjjeltől fogva magam is várok, mint Júda hívó fiához illik. Azt említetted, hogy megváltó lesz; tehát nem lesz a zsidók királya is?

– Fiam – felelte Boldizsár – ez a hivatás még Isten által elrejtett szándék ebben a pillanatban. A magam véleménye szerint a megváltás az egész világot érinti, tehát nem politikai természetű és célú esemény. Sokan azt hiszik, hogy amíg meg nem dől Róma hatalma, nem lehet boldogság a földön. Ez helytelen okoskodás, hiszen a rómaiak után jöhetne más zsarnoki és kegyetlen nép. Királyok bukása és birodalmak összeomlása nem válthatja meg nyomorúságából az emberiséget. Ezért hiszem, hogy aki eljön, a lelkek Megváltója lesz és nem földi király.

Ben-Hur szemmel láthatóan elkedvetlenedett; az egyiptomi érvelése nem győzte meg, de vitázni sem tudott vele. Annál jobban tűzbe jött Ilderim:

– Isten fényességére, ez a felfogás minden szokással ellentétben áll. Minden közösségben lennie kell egy hatalommal felruházott vezetőnek, különben nincs sem megváltás, sem újjászületés.

Boldizsár komolyan hallgatta ezt a kifakadást és szelíden válaszolt:

– A te bölcsességed világi bölcsesség és éppen arról feledkezel meg, hogy e világ útjaitól kell, hogy megváltsanak bennünket. Az ember, mint alattvaló a királyhoz tartozik; az emberi lélek megváltása pedig Isten óhajta. Az emberi faj

hibái és bűnei nem a rossz kormányzásból fakadnak, hanem abból, hogy az emberek nem ismerik az Istent és nem tartják meg törvényeit.

Ben-Hur is megszólalt:

– Mit parancsolt neked az égi hang: ki felől kellett érdeklődnöd Jeruzsálem kapujában?

– Azt kellett kérdezniem – felelte Boldizsár – hogy hol van az, aki a zsidók királyának született?

– És ti Betlehem mellett, a barlangban, láttátok őt?

– Láttuk és imádtuk őt s ajándékokat adtunk neki. Menyhért aranyat, Gáspár tömjént, én pedig mirrhát.

– Azt mondtad, hogy a Gyermeke a zsidók királyának született – szólt Ben-Hur – de nem értem, milyen királynak nevezted őt, ha elválasztod az uralkodót hatalmától és kötelességeitől.

– Te most csak a címet tekinted – felelte Boldizsár – azt, hogy a zsidók királya. De vajon mi az Heródesnek lenni? Akkora méltóság lenne ez, hogy Isten külön Megváltót rendelne a betöltésére?

– Ha másképp van – kérdezte Ben-Hur tétován – nem értem, hogyan gondolod a királyságot?

– Van egy királyság a földön, bár nem a földről való: egy királyság nagyobb határokkal, mint a tenger és a föld. Születésünktől a halálunkig átutazunk rajta, de egy ember sem látja meg, ha nem ismerte meg saját lelkét, mert a királyság a lelkéért van. Ez a birodalom lesz a Megváltó országa, az Ígéret földje és ennek a királyságnak lesz fejedelme a Gyermeke.

– Amit mondasz, még mindig rejtély előtttem – mondta Ben-Hur. – Sohasem hallottam ilyen királyságról.

– Én sem – rázta a fejét Ilderim.

– Többet magam sem mondhatok róla – fejezte be Boldizsár. – Mi az valójában, hogyan érhető el, egyikünk sem tudja, amíg a Gyermeke el nem jön, hogy birtokába vegye, mint tulajdonát. Ő hozza a láthatatlan kapu kulcsát és szeretettel

megnyitja mindnyájunk számára, akik szeretjük őt, mert a megváltottak csak ilyenek lehetnek.

Hosszú csend következett, majd mindnyájan felkeltek az asztaltól. A sejk és Ben-Hur sokáig néztek a távozó egyiptomi után.

– Ilderim sejk – szólt Ben-Hur – különös dolgokat hallottam ma éjjel. Engedd meg, hogy a tónál sétálhassak és gondolkodjam egy keveset.

Újra megmosták kezüket; ezután egy szolga behozta Ben-Hur cipőit és hamarosan kilépett a sátorból.

Nyugodt éjszaka volt, a parton egyetlen nesz sem hallatszott. Kelet csillagai mind szokott helyükön látszottak az égen; lángolt a nyár, a földön, a tavon s a csillagok birodalmában is. Ben-Hur képzelete kigyulladt, lelkében különböző érzések viharzottak, de mindezekről még nem tudott számot adni magának. Boldizsár fejtegetése legszebb reményeit sorvasztotta el. A Róma elleni bosszú élete vágya volt, szent cél, amelyért életét is feláldozta volna. Ezért járt a palesztrákba, ezért lett katona; minden tettét az a titkos gondolat vezette, hogy egyszer megszervezi és harcba viszi népét a gyűlölt Róma ellen. És amikor Mallukh elmondta Boldizsár történetét, érezte, elérkezett végre az áhított hős, az oroszlán-nemzetség fia és a zsidók királya!... A királyi címmel királyság jár; mint hadvezér dicsőséges lesz, mind Dávid; bölcs és nagyvonalú uralkodó, mint Salamon – a királyság olyan hatalommá válik, amelynek erején darabokra zúzódik Róma. Hatalmas háború lesz – a halál és a születés vívódásai – azután következik el a béke, amely nyilvánvalóan az örökös zsidó uralmat jelenti.

Ben-Hur szíve hevesen dobogott, amint elképzelte Jeruzsálemet, mint a világ fővárosát és Szijónt, az uralkodó székhelyét. . . És ezt az álmot, ezt a viruló reménységet ezen az estén megölte Boldizsár. Az a Boldizsár, aki színről színre látta a Gyermekeket, akinek a királysága nem a földről való. Nem az

emberek földi létéért, hanem a lelkükért jön el és dicsősége felülmúlhatatlan lesz. . .

– Az ilyen király uralmából nem sokat nyernek az emberek – mondta magában elcsüggedve Ben-Hur. – Nem lesz szüksége sem kétkezi munkásokra, sem tanácsosokra, sem pedig katonákra. A föld elpusztul vagy újjá kell szervezni a rajta levő uralmat. Az erőszak helyére is újat kell alkotni. De mit.

Amíg tépelődött, egy kéz nehezedett a vállára.

– Egy szavam volna hozzád, Arriusz fia – mondta Ilderim.

– Csak egy rövid ideig zavarlak; eljár az éjszaka, nyugovóra kell térnem.

– Szívesen hallgatlak, nemes Ilderim.

– Mindabból, amit az előbb hallottál – folytatta Ilderim – mindent elhihetsz, kivéve a Gyermekre vonatkozót. Erről sokkal jobb, ha Szimonidesz kereskedő okfejtését hallgatom meg, akivel majd megismertetek. Ez az antiokhiaí kereskedő bölcsőbb ember, mint az egyiptomi; jól ismeri a próféták tanítását, nemcsak a könyvet, a lapot is pontosan megjelöli, amely szerint a Gyermek a zsidók királya lesz. . . Igen, Isten fényességére, olyan király, mint Heródes, de mindenben jobb és nagyszerűbb személy. És akkor számunkra a bosszú sem marad el. Béke veled!

– Sejk! . . . Megállj! . . .

Ilderim hallotta a kiáltást, de nem állt meg, hamarosan eltűnt az éjszaka sötétjében.

– Újra Szimonidesz! – fakadt ki Ben-Hur keserűen. – Mindenütt az ő nevét hallom! Azt látom, úgy kell táncolnom, ahogy apám szolgája fütyül, mindenesetre keményen tartja a kezében mindazt, ami az enyém. Bizonyára gazdagabb, ha nem bölcsőbb is, mint az egyiptomi. De csitt! . . . mi lehet ez?

A tóról énekszó hallatszott. Egy asszony jött csónakkal a vízen és hangja szomorúan csengett. Ben-Hur rövidesen meghallotta az evezők zaját is, majd kivehette a görög nyelvű

dalt, amely a rabságba süllyedt Egyiptom régi dicsőségét siratta.

A dal utolsó hangjainál az énekes éppen a pálmák előtt haladt el. Az utolsó szavak – Isten veled – az elválás édes bánatával nehezedtek Ben-Hurra. A csónak eltávolodása után is úgy tűnt, mintha súlyosabb árnyék nehezedne a sötét éjszakára.

– Megismertem az énekéről – suttogta Ben-Hur. – Boldizsár leánya. Milyen szép volt ez a dal; és milyen szép ő maga is!

Felidézte magában hosszú pilláktól beárnyékolt nagy szemét, szép alakú és rózsaszínű arcát, vonzó ajkát és karcsú, szép alakját.

– Milyen szép! – ismételte önkéntelenül.

Amint szíve gyorsabban vert, abban a pillanatban egy másik fiatal, szép arc – de gyengédebb és szelídebb – idéződött fel szeme előtt.

– Eszter! – mondta mosolyogva önmagának – s lassan visszament a sátorhoz.

Élete tele volt bánattal és a bosszúra való készülődéssel. De most mintha a szerelem is közelébe ért volna. De melyik az igazi a kettő közül? Bent a sátorban is ez a gondolat foglalkoztatta.

Esztertől serleget kapott ajándékba, az egyiptomi lánytól is. És most mindkét arc egyszerre jelent meg előtte. Melyik lesz az igazi?

Élet a táborban

Abban az időben, amikor a futárok elindultak Messzalától, Ben-Hur Ilderim sátrába ment. Korábban megfürdött a tóban, megreggelizett és most ujjatlan alsó tunikában jelent meg a sejknél.

– Béke veled, Arriusz fia! – köszöntötte őt a sejk és elége-

detten nézte végig a magas, izmos ifjút. – A lovak rendelkezésre állnak, magam is készen vagyok. És te?

– Béke veled is, sejk! Ha óhajtod, indulhatunk!

Ilderim tapsolt a szolgálknak.

– A lovakat akarom elővezettetni. Ül le – mondta.

– Engedd meg, hogy ezúttal a magam szolgálja legyek – kérte Ben-Hur. – Szükséges, hogy megismerkedjem a paripákkal. Nevükön kell ismernem őket, hogy egyenként is szólíthassam bármelyiket; alaposan meg kell ismernem a természetüket és jellemüket is, mint az emberekét. Ha merészek, korholást érdemelnek; ha félénkek, dicsérettel és hízelgéssel lehet helyrehozni őket. A szolgálkkal csak a szerszámot hozasd elő, kérlek.

– És a kocsit is? – kérdezte a sejk.

– A kocsit ma nem vesszük – felelte Ben-Hur. – Helyette inkább ötödik lóra volna szükségem. Ha lehet, gyorsabbat, mint a többi, de a hátán ne legyen semmi sem.

Ilderim elcsodálkozott, de behívott egy szolgát. Megparancsolta, hogy hozzák elő a négyes szerszámait és Szíriusz részére a zablát. Majd így szólt:

– Szíriusz a kedvelt lovam, úgy is mondhatnám: barátom, Arriusz fia. Húsz éve vagyunk barátok, a sátorban, a háborúban, a sivatag minden helyén. Megmutatom neked.

Az elválasztó függönyhöz lépett és tartotta, amíg Ben-Hur bebújt alatta. A lovak csoportosan odajöttek gazdájukhoz. Az egyik, kis fejjel, ragyogó szemmel, pompásan ívelt nyakkal és erős szüggyel, nagyot nyerített, amikor a sejket meglátta.

– Jó ló, csoda ló! – mondta Ilderim és megveregette a paripa sötétbarna pofáját: – Jó ló, jó reggelt! – Azután Ben-Hurhoz fordult:

– Szíriusz a másik négy ló apja. Mira, az anyjuk nincs itt, igen értékes állat, nem kockáztathatom, hogy baja essék. Ez a ló a törzs dicsősége, mindenütt ismerik. A sivatag fiai, mintegy tízezer jó lovas, ha szóba kerül Mira neve és az,

hogy jól van, ezt mondják: Jó az Isten, áldott legyen az Úr!

– Mira... Szíriusz, ezek csillagok nevei? – kérdezte Ben-Hur és odalépve a ménhez nyújtotta kezét.

– Szeretjük a csillagokat – felelte Ilderim – és róluk nevezük el lovainkat. Őseimnek mind volt Mira nevű lovuk, nekem is van és a fiaik ugyancsak csillagok. Nézd, ott látod Rigelt, amott Antareszt; amaz ott Atair és amelyikhez lépsz: Aldebarán, a legfiatalabb ló. A szél ellen is úgy vágtaázik, hogy eláll a lélegzeted és odamegy, ahová mondod, Arriusz fia!... Igen, Salamon dicsőségére, még az oroszlán torkába is elvisz, ha odáig merészkedel.

Előhozták a szerszámokat. Ben-Hur maga szerszámozta fel a lovakat, kivezette őket a sátorból és itt csatolta rájuk a gyeplőt.

– Hozzátok elő Szíriuszt! – mondta és felpattant a ló hátára. – És most a gyeplőket. Küldj egy vezetőt előttem a sik terepre – szóló Ilderimhez – és néhány embert ivóvízzel.

Az indulás jól sikerült. A lovak nem ijedtek meg. Néma egyetértés jött létre közöttük és az új hajtó között, aki nyugodtan, magabiztosan végezte a dolgát. A próba olyan volt, mint rendesen, csak Ben-Hur a Szíriusz hátán ült és nem a kocsiban állva irányította a lovakat. Ilderim csendesen, mosolyogva szemlélte az előkészületeket.

– Isten fényességére, ő nem római! – mondta halkan. Gyalog ment utánuk s nyomába tódult a tábor valamennyi lakója: férfiak, asszonyok és gyermekek.

Amikor a mezőt elérték, Ben-Hur a négyest először lassan és nyílegyenesen, majd nagy köröket téve hajtotta. Az ügetést váltogatta a vágtaával, végül szűkítette a köröket és szabálytalan alakzatban ide-oda, jobbra s balra, előre-hátra mozgatta őket szünet nélkül. Egy órát töltött el így a lovakkal. Majd lépésre szorítva azokat, Ilderimhez fordult:

– A mai munkát még nem fejeztük be, később folytatjuk a gyakorlást. Örülök, hogy ilyen lovaidd vannak. Látod – és le-

szállás után a lovakhoz lépett – a szőrükön semmi folt, ki sem hevültek, olyan könnyen lélegzenek, mint amikor elkezdtük a munkát. Végtelenül örülök ennek és furcsának tartanám, ha nem a miénk lenne a győzelem és...

Hirtelen elhallgatott, mert a sejk oldalán megpillantotta a botjára támaszkodó Boldizsárt és a társaságában levő két lefátyolozott nőt. Az egyiket látva Ben-Hur szíve nagyot dobant: „Ő az, az egyiptomi! – suttogta magában. Ilderim folytatta az ifjú félbenhagyott mondatát:

– A bosszú is! – Majd hangosabban így fejezte ki örömét:

– Magam is nagyon örülök, Arriusz fia; kiváló ember vagy! Ha a folytatás is olyan lesz, mint a kezdet, akkor megismerheted igazán az arab bőkezűséget is.

– Köszönöm – felelte Ben-Hur szerényen. – Kérlek, hozass még vizet a lovaknak.

Az itatást is saját maga végezte. Majd újra felült Sziriusz hátára és folytatta a gyakorlást, ugyanúgy, mint az előbb. A hajtás egyre izgalmasabb lett, többen megcsodálták a négyes pazar kezelését a különböző gyakorlatok közben. Egyöntetűség, erő és könnyedség jellemezte futásukat.

Időközben Mallukh is a terepre érkezett, a sejket kereste.

– Üzenetet hoztam számodra Szimonidesz kereskedőtől – mondta – illetve ezt az iratot. Kéri, hogy amint lehet, olvasd el.

Ilderim rögtön feltörte a levél pecsétjét, kivette a finom gyolcs borítékból az írást és olvasni kezdte.

Szimonidesz Ilderim sejknek

Köszöntelek, barátom! Táborodban egy kellemes külsejű ifjú tartózkodik, akit Arriusz fiának neveznek és valóban az is, a római annak idején örökbefogadta. Különleges életéről legközelebb mesélek neked; addig is kérlek, ha lehetséges, teljesítsd minden kérését. Ha ezzel kapcsolatosan kárpótlásra van szükséged, mindent vállalok. A cirkuszban a játékok napján Boldizsár barátunkkal és mindazokkal együtt, akiket

meghívsz, vendékként várlak. Ülőhelyekről már előre gondoskodtam.

Tapasztalataimból átadnék néhányat. Intelméül szolgálhat ez minden vagyonnal vagy pénzzel rendelkező nem rómainak, abban az esetben, ha egy különleges felhatalmazással ellátott római főtiszt seregével megérkezik... Ma jön Maxentiusz konzul... Ajánlom, hogy vigyázz és megbízható őreidnek, akik az Antiokhiától délre eső utakon őrködnek, parancsold meg, hogy kutassanak át minden irányból érkező futárt s ha titkos vagy sürgős írásokat találnak, amely rád vagy ügyeidre vonatkozik, kobozzák el, s nehogy tovább engedjék őket az írásokkal. Olvasás után ezt a levelet azonnal égesd el.

Ilderim másodszor is elolvasta a levelet, majd összehajtva az övébe dugta. Ezután tovább nézte a gyakorlást; Ben-Hur még két órát foglalkozott a lovakkal.

– Engedelmeddel – mondta a sejknek – visszaviszem őket a sátorba, de délután újra kezdjük.

– Arriusz fia, rádbízom, hogy kedved szerint tégy – mondta Ilderim komolyan. – Neked két óra alatt sikerült az, amit a római – a sakál rágja le a húst a csontjairól! – két hét alatt sem tudott megvalósítani. Isten fényességére: nyerni fogunk!

Ben-Hur, amint elvitték a lovakat, megfürdött a tóban, egy pohár arrakot ivott a sejkkal, akinek ettől széles jókedve kerekedett, majd felöltve zsidó ruházatát Mallukhkal együtt a ligetbe sétált.

– Valamivel megbíználak, Mallukh – kezdte Ben-Hur – a szeleukiai hídnál, a folyótól innen eső khánban hagytan a holmijaimat. Ha ezeket elhoznád nekem... És jó Mallukh, ha nem lenne terhedre...

Mallukh barátságos arccal némán jelezte, hogy új barátja rendelkezésére áll.

– Köszönöm neked, Mallukh, nagyon köszönöm. Szavaddon foglak, hiszen az ősi törzs testvérei vagyunk és a római ellenségünk. Mivel üzletember vagy s amitől tartok, hogy Ilderim nem az...

- Az arabok általában nem azok – erősítette meg Mallukh.

- Éppen ezért kell utána néznünk – mondta Ben-Hur. – Elmegy azokhoz, akik a cirkusz ügyeit intézik és megnézed, hogy Ilderim hogyan állapodott meg a szabályokban s ha lehetne, azok másolatát megszerezned. Mindez nagy segítségemre volna. Ismernem kell a színeket, amelyben indulok, a rajt számát; fontos, hogy Messzala mellett jobbról vagy balról leszek-e, ha nem, ki kell csikarni, hogy a római mellé kerüljek. Milyen az emlékezőtehetséged, Mallukh?

- Ha a szívem is mellette áll, még sohasem hagyott cserben, Arriusz fia.

- Akkor még egy kérésem lesz hozzád. Tegnap láttam, hogy Messzala rendkívül büszke a kocsijára. Kérkedését arra kellene felhasználni, hogy megtudjuk, a fogat könnyű-e vagy nehéz? Szükségem volna a súly és a méretek adataira... És Mallukh... a legfontosabb a tengely magassága a föld felett... Nem akarom, hogy előnye legyen velem szemben. Nem törődöm a kocsi pompájával, ha megverem őt, a bukását súlyosabbá teszi s a diadalom teljesebbé válik. De a jelentős előnyeiről, ha vannak, tudnom kell.

- Sejtem már – mondta Mallukh. – A tengely középpontjától egy vonallal kevesebbre van szükséged.

- Kitaláltad – bólintott Ben-Hur – és ez lesz az utolsó megbízásom. Most térjünk vissza a táborba.

Mallukh nemsokára visszatért a városba és nem látta azt a lovas hírvivőt, akit Ilderim korábban a pusztába küldött. Arab volt, minden írás nélkül indult útjára.

Ezután egy szolga jelent meg Ben-Hurnál, amint sátrában pihent.

- Irasz, Boldizsár leánya küldi üdvözlétét és kérdi, nem volna-e kedved a tavon csónakázni?

- Magam viszem a választ. Csak ennyit mondj – felelte Ben-Hur. Rövid idő múlva kisietett, hogy felkeresse a szép egyiptomi leányt. A hegyek árnyéka az éjszaka közeledtével a pálmaliget fölé húzódott. Távolról, a fákon túlról juhok ko-

lompjának csengése, a jószágok hangja s a nyájakat hazaterelő pásztorok szava hallatszott.

Ilderim a városba készült Szimonidesz meghívására és csak éjszaka szándékozott onnan visszatérni. Ben-Hur indulhatott a tóra, hogy találkozzék a szép leánnyal, aki úgy élt gondolataiban, mint ahogy először látta a forrásnál: magas, karcsú és finom jelenség, mindenben hasonlatos a legendásan szép Szulamithoz. Ezzel az érzéssel ment Ben-Hur a tó felé; nem is annyira szerelem volt, ami eltöltötte, hanem csodálat és kíváncsiság, mintegy előhírnökei a szerelemnek.

A kikötő mindössze egy rövid lépcsőből és néhány emelvényből állt. Egy csónak könnyedén ringott a tiszta vizen, mint a tojáshéj. Egy szerencsen evezett, sötét arcszínét még jobban kihangsúlyozta vakító, fehér ruhája. A csónak tiruszi bíborvörös anyaggal volt kipárnázva. Az egyiptomi nő indiai sálakba, finom fátyolokba és kendőkbe burkolva ült a helyén. Két karja vállig fedetlen volt; nyakát és vállát hatalmas kendő védelmezte az esti levegő ellen, ám a vékony szövet nem rejtette el alakjának ingerlő szépségét. Ben-Hur gondolatain átcikáztak Salamon szenvedélyes verssorai: „Ajkad, mint biborszalag; halántékom, mint a gránátalma cikkelye fürtjeid között. Kelj fel, én szépem, szerelmesem és jöjj, mert íme, a tél elmúlt, a zápor elvonult; virágok bújnak elő a földön s a madarak hangja zeng, a gerle bűgása övez...” Ezt érezte Ben-Hur a nő közelében.

– Jöjj! – szólt a leány, amikor észrevette, hogy az ifjú megáll – mert különben azt hiszem, hogy gyenge tengerész vagy.

Ben-Hur elpirult. A leány talán ismeri az ő korábbi életét? Hogy gályarab volt?... Beszállt a csónakba és leült Irasz mellé.

– Féltem – mondta – és azért álltam meg.

– Mitől?

– Attól, hogy a csónak elsüllyed – felelte Ben-Hur mosolyogva.

– A parton? – kacagott Irasz és jelt adott a feketének az

indulásra. Az evezők alámerültek s a csónak tovasiklott a vízen.

Az egyiptomi leány úgy ült, hogy Ben-Hur csak őt láthatta. A nő szeme annyira beletapadt a tekintetébe, hogy meg sem látta a körülöttük szikrázó csillagokat.

– Átveszem az evezőket – kérte Ben-Hur.

– Nem – rázta a fejét Irasz. – Magam kértelek, hogy csónakázz velem. Adósod vagyok és megkezdem a törlesztést. Te mesélj s én figyelek – vagy én beszélek és te figyelsz rám. Ez a választás a tied, az útvonalat azonban én döntöm el.

– És hová visz az út?

– Most újra megijedtél.

– Ó, szép egyiptomi, minden rabnak ez az első kérdése.

– Hívjál Egyiptomnak!

– Irasznek szeretnék hívni.

– Ezen a néven gondolhatsz rám, de hívj Egyiptomnak.

– Ezek szerint Egyiptomba megyünk? – kérdezte nevetve Ben-Hur.

– Bár ott lehetnénk! Boldoggá tenne – sóhajtott a leány.

– Akkor nem törődnél velem – kötődött Ben-Hur.

– Van egy rózsakertem – csacsogta ingerlően Irasz – s annak a közepén áll egy fa. Annak a virága a leggazdagabb valamennyi között. Honnan való, mit gondolsz?

– Perzsiából, a rózsák hazájából.

– Nem! – rázta a fejét Irasz.

– Indiából vagy valamelyik görög szigetről.

– Megmondom, mert úgysem találod ki. Egy utas lelt rá a Refaim síkságon, már pusztulófélben volt.

– Tehát Júdeában? – kiáltott fel Ben-Hur meglepődve.

– A visszahúzódó Nílus hordalékos iszapjába ültettem – folytatta Irasz – a szelíd déli szél játszott vele s a nap élesztgetve csókolta; ezek után nem tehetett mást, mint hogy magához tért, növekedett és virágot hajtott. Árnyékába húzódok s ezt dús illattal hálálja meg. . . Miként a rózsákkal, úgy

vagyunk Izrael férfiaiival is. Hol érhetnék el legnagyobb tökéletességüket, ha nem Egyiptomban?

– Mózes csak egy volt a milliók között – mondta Ben-Hur.

– Volt egy álmfejtő is; arról megfeledekezel?

– A barátságos fáraók meghaltak.

– Ó, igen. A folyó haló poraikban is énekel nekik. Ugyanaz a nap hevíti a levegőt ugyanannak a népnek.

– Alexandria nem más, mint római város – tiltakozott Ben-Hur.

– Csak gazdát cserélt – vitázott vele a leány. – Cézár elvette tőle a kardot és cserében otthagyta a tudományt. Jöjj velem Brukheiumba és megmutatom neked a nemzetek kollégiумát; a Szerapeionba és láthatod az építészet remekeit; a könyvtárba és olvashatod a halhatatlanokat. A színházba is követhetsz és meghallhatod a görögök és hinduk hősi játékeit; a kőpartra és számba veheted a kereskedelem diadalát; gyere velem az utcára, Arriusz fia és ha leszál a nap, a csendes alkonyatban olyan történeteket hallasz, amelyek kezdetől fogva mulattatták az embereket és dalokat, amelyek örökké élnek.

Ben-Hurnak ezalatt eszébe jutott az a jeruzsálemi éjszaka, amikor anyja a hazaszeretet lángoló lírájával emlékezett meg Izrael dicsőséges múltjáról.

– Most látom, miért óhajtod, hogy Egyiptomnak hívjalak – mondta elfogódott hangon. – Énekelnél-e, ha ezen a néven szólítalak? A múlt éjjel hallottalak!

– Az a Nílus himnusza volt – felelte Irasz: – panaszos dal s akkor énekelem, ha szinte érzem a sivatag lehelletét és a kedves, öreg folyó duruzsolását. Ha Alexandriába megyünk, elviszlek abba az utcába, ahol ezt Ganga leányától hallhatod. Ő tanított rá.

A csónak zökkent egyet a homokon és partra ért.

– Gyors utazás, kedves Egyiptom! – nevetett Ben-Hur.

– És még rövidebb megállás! – felelte a nő és újra a nyílt vízre irányította a csónakot.

– Most már csak megkaphatom az evezőket? – kérte Ben-Hur.

– Beszélj inkább arról a rómairól, akitől ma megmentettél minket – szólt Irasz.

– Szeretném, ha ez volna a Nílus – mondta Ben-Hur kissé kelletlenül. – A királyok és királynék eleget aludtak, ki-jöhetnének sírjaikból, hogy velünk csónakázhassanak.

– Azok óriások voltak és elsüllyesztenék a csónakot. De valóban beszélj a rómairól. Romlott ember?

– Nem mondhatom – felelte Ben-Hur szárazon.

– Bizonyára nemes családból való és gazdag?

– Nem szólhatok sem a gazdagságáról, sem a származásáról.

– Milyen szépek voltak a lovai. És a kocsijának oldala aranyból készült, a kerekei elefántcsontból kovácsoltak. S a merészsége! A bámészkodók nevettek, amikor elhajtott mellettük s majdnem a kerekek alá kerültek.

Nevetett, amint felidézte a délutánt.

– Csőcselék volt – mondta Ben-Hur kesernyén.

– Azoknak a szörnyetegeknek egyike lehet – folytatta Irasz merengve –, akikről mondják, hogy Rómában nevelkedtek... afféle rablótermészetű Apolló. Antiokhiában lakik?

– Valahonnan keletről való.

– Egyiptom jobban illenék hozzá, mint Szíria.

– Alig hiszem – mondta Ben-Hur. – Kleopátra meghalt. Abban a pillanatban feltűntek a tábor lámpái.

– A tábor – szólt Irasz.

– E szerint nem voltunk Egyiptomban – mondta tréfásan Ben-Hur. – Nem láttam Karnakot, sem Filét, sem Abidoszt. Ez nem a Nílus és csak álmomban csónakáztam.

– Filé... Karnak... Különleges helyek... De menjünk a folyóra és éneklés helyett legalább egyiptomi történeteket mesélek neked.

– Kezdd el! – kapott rajta Ben-Hur. – Amíg eljön a reggel, az este és az újabb reggel.

- Miről szóljon a történetem? - kérdezte Irasz - a varázslókról és a szellemekről?

- Ha úgy tetszik - felelte Ben-Hur nem nagy meggyőződéssel.

- Vagy inkább a háborúról?

- Ahogy gondolod.

- Már tudom: a szerelemről akarsz hallani!? - nevetett Irasz.

- Igen, beszélj arról - esengett Ben-Hur.

- A szerelem halálos betegség, amelynek nincs orvossága - mondta Irasz komolyan.

- De van, a halál - felelte Ben-Hur is komolyan.

Így töltötték együtt az időt, vidám és komoly beszélgetések között.

Amikor partraszálltak, a leány így szólt:

- Holnap a városba megyünk.

- De a játékokon ott leszel? - kérdezte Ben-Hur sóváran.

- Bizonyára.

- Elküldöm neked a színeimet - mondta Ben-Hur.

Ezzel elváltak.

Ilderim másnap három óra körül érkezett vissza a táborba. Amikor leszállt a lováról, egy törzséből való férfi odalépett hozzá és megszólította:

- Ezt a csomagot kell részedre átadnom. Kérlek, hogy a benne levő írást olvasd el. Ha válaszolsz rá, azt is megvárom.

Ilderim rögtön szemügyre vette a csomagot, a pecsétet már feltörték rajta. A címzett: „Valeriusz Grátusz Cezáréában.”

- Az ördög vigyen el! - mormogta a sejk, mert észrevette, hogy latinul írták.

Ha arabul vagy görögül vetették volna papírra, semmi gonddal nem járna, de a római szövegből csak annyit tudott kivenni, hogy Messzala.

- Merre van Arriusz fia? - kérdezte a körüllevőktől.

- A terepen a lovakkal - mondta egy szolgál.

A sejk visszatette az írást borítékjába, a küldeményt az övébe dugta és lóra ült. Ekkor egy idegen jelent meg, láthatóan a város felől érkezett.

- A nemes Ilderim sejket keresem - köszönt az idegen.

Beszéde és ruházata római formázott. Az arab végigmérte és méltósággal felelt:

- Én vagyok Ilderim sejk.

A férfi lesütötte szemét, majd újra felnézett és erőltetett nyugalommal mondta:

- Azt hallottam, hajtóra van szükséged a játékokhoz.

Ilderim megvetően lebiggyesztette ajkát fehér bajusza alatt.

- Már van hajtóm; eredj utadra!

A sejk megfordult, hogy ellovagoljon, de az ember könnyörögve fordult hozzá:

- Sejk, nagyon kedvelem a lovakat és azt mondják, hogy a te lovaid a legszebbek a világon.

Az öreget meghatotta ez a dicséret; meghúzta a kantárszárat, mintha engedne a kérésnek, de aztán meggondolta magát:

- Ma nem; ma semmiképpen sem, majd egy más alkalommal! Sok a tennivalóm.

Kilovagolt a terepre, míg az idegen elégedett arccal elindult a város felé. Megbízatása ezzel véget ért. És ettől az esettől kezdve a játékok napjáig mindennap jött egy ember - olykor több is - a pálmaligetbe; a sejket keresték, hogy alkalmazza őket hajtónak. Messzala ezzel a csellel érte el azt, hogy szemmel tarthatta Ben-Hurt.

A vipera mérge

A sejk nyugodtan várakozott, amíg Ben-Hur pihenőhelyükre hajtotta a lovakat. Láta, hogy teljes összehangoltságban futottak.

– Ma délután visszaadom Sziriuszt – mondta Ben-Hur és megveregette az öreg ló nyakát – és elővesszük a kocsit.

– Ilyen hamar? – csodálkozott Ilderim.

– Olyan képességű lovakkal, mint ezek, az a fajta gyakorlás elegendő volt – mondta Ben-Hur nagy örömmel. – Nem félnek; értelmesek, mint az ember és kedvelik a gyakorlást. Ez itt – s a legfiatalabb állatra mutatott – Aldebaránnak hívtad, véleményem szerint a leggyorsabb: egy stadion kört végigfutva három hossal előzné meg a többi.

Ilderim a szakállát morzsolta és örömeiben hunyorított:

– Aldebarán valóban a leggyorsabb, de melyik a leglassúbb?

– Ez – mondta Ben-Hur s a gyeplőt Antaresz fölé tartotta.

– De nyerni akar és teljes erejéből fut egy teljes napon át. Nem túlzok: egész nap és mire beesteledik, utoléri a leggyorsabbat.

– Nagyon helyes – bólintott Ilderim.

– Csak egytől félek – Ben-Hur arca aggodalmat tükrözött.

A sejk is elkomorodott, kérdően nézett az ifjúra.

– Ha egy római diadalra áhítozik, sok esetben vét a becsület ellen – mondta Ben-Hur. – A játékokban sokféle cselfogás ismeretes; a kocsi, a lovak, a hajtó és a tulajdonos megannyi lehetőség a tisztátalan versenyzésre. Ezért kérlek, jól vigyázz a tulajdonodra a mai pillanattól a verseny végéig; még megnézni se engedd lovaiddat idegeneknek. Ha biztosak akarunk lenni, még többre van szükség: fegyveres és éber őrökkel kell vigyázni rájuk. Abban az esetben nyugodtan várom a verseny végét.

Megérkeztek a sátrakhoz.

– Minden úgy lesz, ahogy kívánod! – fogadkozott Ilderim.

rim. – Isten fényességére, csak a hű emberek juthatnak a közelükbe. Még ma éjjel őrséget állítok fel... De, Arriusz fia – folytatta a sejk és előhúzta a csomagot, lassan, kibontva, mielőtt leültek volna – kérlek, most segíts ki latin tudományoddal is!

Átadta a levelet Ben-Hurnak.

Az ifjú jókedvűen és gyanútlanul kezdte el olvasni az írást. „Messzala Grátusznak”... Elhallgatott, nyugalma is elillant, Szíve gyorsabban vert. Ilderim észrevette a fiatalember felindulását.

– Csak nyugodtan, én várok – mondta türelmesen.

Ben-Hur belemélyedett a levélbe, amely másolata volt Messzala Grátuszhhoz írt küldeményének. Olvasni kezdett. A bevezető részek a levél írójának gúnyolódó természetéről vallottak. Ezt követően azonban Ben-Hur megrezzent az olvasás közben, kétszer is megállt, hogy visszanyerje önuralmát. A levélben ez állt: „Megemlítem még, hogy a Hur családra vonatkozóan intézkedéseket tettél, mert abban az időben mindketten jónak láttuk, hogy a cél érdekében átadjuk őket az elkerülhetetlen, biztos halálnak.”

Ben-Hur egészen megtört. Anyjáról és húgáról esett szó, akiket Grátusz börtönbe vetett a család vagyonának elkobása után. És most... A papír kiesett az ifjú kezéből s ő kezébe temette arcát.

– Meghaltak... meghaltak – suttogta megsemmisülten. – Magam maradtam.

A sejk tanúja volt a fiatalember szenvedésének; felállt és így szólt hozzá:

– Arriusz fia, ne haragudj rám. Olvasd el az írást magadban. Ha elég erős vagy, hogy felolvasd nekem, üzenj értem.

Kiment a sátorból. Ben-Hur szabadjára engedte érzelmeit. Amikor magához tért, eszébe jutott, hogy a levél egy része olvasatlan maradt. Újra kézbe vette az írást... „Bizonyára emlékezel, mit tettél a gonosztevő anyjával és húgával. Most szeretném tudni, vajon élnek-e vagy meghaltak?...”

Ben-Hur megdöbbszent, többször elolvasta ezt a részt és felkiáltott:

– Nem tudja, hogy élnek-e vagy meghaltak! Legyen áldott az Úr neve! Így még van remény!

Ezután bátran végigolvasta a levelet, majd a sejkért küldött.

– Amikor vendégszerető otthonodba jöttem, atyám – kezdte, amikor az arab leült és magukra maradtak – nem volt szándékomban, hogy magamról többet mondjak; mindaz elegendő volt, hogy a lovaiddat rám bízod. De a véletlen, amely ezt a levelet a kezembe adta, olyan különös, hogy kötelességem mindent közölni veled. Erre azért is hajlandó vagyok, mert kettőnket ugyanaz az ellenség fenyeget, közös érdekünk tehát, hogy szövetkezzünk ellene. Felolvasom a levelet és kellő magyarázatot is fűzök hozzá s azt is megérted, miért izgatott fel annyira. Ha gyengének vagy gyermekesnek talál, talán mentséget találsz számomra.

A sejk megőrizte nyugalma és éberén figyelt, amíg Ben-Hur olvasott. . . „A zsidót tegnap Dafne ligetében láttam – olvasta az ifjú – és most is bizonyosan ott vagy a közelben tartózkodik; így könnyen szemmel tarthatom. Fellelhető helye az ősi pálmaliget.”

Ilderim felkiáltott.

– „Az ősi pálmaliget. . . – ismételte Ben-Hur – ahol az áruló Ilderim sejk oltalmát élvezi.”

– Áruló. . . én? – kiabált az idős ember dühösen, csak úgy lüktettek az erei a haragtól.

– Még egy pillanatra, sejk – kérte Ben-Hur. – Ez Messzala véleménye rólad, nem az igazság. Halld a fenyegetését! És tovább olvasta: – „Az áruló Ilderim sejk oltalmát élvezi, aki nem sokáig kerülheti ki karunk erejét. Ne lepődj meg, ha Maxenciusz rendelkezése szerint hajóra ültetik az arabot, hogy Rómába vigyék.”

– Rómába! Engem?! Tízezer jól fegyverzett lovas sejkjét? Rómába?

Talpra ugrott nemes haragjában; reszketett az indulattól, a szeme szikrázott.

– Ó, Isten!... Valamennyi isten, kivéve a római isteneket!... Mikor lesz vége ennek a pimaszságnak? Szabad ember vagyok, a népem is szabad. Mégis rabszolgaként kell meghalnunk? Vagy ami még rosszabb: hitvány kutyaként az Úr lábaihoz dörgölőzzem? A kezét csókoljam, hogy meg ne üssön? Ami jogosan az enyém, az sem az enyém; önmagam sem vagyok magamé! Ó, ha újra fiatal lennék! Ha lerázhatnék a vállamról húsz évet... vagy tízet... de legalább ötöt!

Csikorgatta a fogát dühében, és öklét rázta, majd megragadta Ben-Hur izmos vállát és így szólt:

– Ha olyan volnék, mint te, Arriusz fia... olyan fiatal és erős; annyira jártas a fegyverforgatásban. Ha olyan okom volna a bosszúra, mint neked... Hur fia, azt mondom...

E névre Ben-Hurnak elállt a lélegzete és megütközve nézett az arab tűzben égő szemébe.

– Hur fia, szavamra – folytatta Ilderim rekedt hangon – ha olyan fiatal volnék, mint te és feleannyi sérelmem, egy pillanatra sem nyugodnék. – Szava zuhatag módjára áradt az ifjú felé. – Sérelmeimhez adnám a világ sérelmét és teljesen a bosszúnak szentelném életemet. Országról országra járnék, hogy a népeket feltüzeltsem. Minden Róma elleni háborúban résztvennék. Pártussá lennék, ha más lehetőségem nem volna. Ha nem lennének embereim, akkor sem adnám fel a harcot. Isten fényességére! A farkasokkal tanyáznék, barátságot kötnék az oroszlánokkal és a tigrisekkel, hogy a közös ellenség ellen vezessem őket. Felhasználnék minden fegyvert. Nem kérnék, de nem is adnék kegyelmet! Tűzbe mindent, ami római; kardélre minden római újszülöttet! Éjjelente a jó és rossz isteneket arra kérném, hogy árásszák el csapásaikkal Rómát; vihart, aszályt, forróságot, fagyot, ismeretlen mérgeket, ezernyi bajt küldenék rájuk. És nem nyugodnék... én... én...

A sejk lélegzete elfogyott, abbahagyta az áradó beszédet.

Ben-Hur mindebből csak homályos szavakat hallott, egyre csak a tulajdon neve csengett a fülében.

Évek óta nem szólították ezen a néven. Mindössze egy ember ismerte őt és fogadta el az azonosság bizonygatása nélkül és ez az egy ember a sivatagból való arab.

Honnan tudhatta meg a valóságot? – A levélből? Nem. Az írás csak a kegyetlenségeket mondta el, amelyek családját sújtották, róla egyebet nem közölt. Ez volt az a pont, amelyet Ilderimnek meg akart magyarázni, amint a levéllel végzett és íme, a sejk már mindent tudott.

– Jó sejk – kérdezte Ben-Hur – hogyan jutottál ehhez a levélhez?

– Embereim őrzik a városokat összekötő utakat – felelte Ilderim. – Ők vették el egy futártól.

– Megtudhatják, hogy a te embereid tették?

– Nem, a világ szemében ők rablók, akiket nekem kell elfognom és megsemmisítenem.

– Még egyet, sejk – folytatta Ben-Hur. – Te Hur fiának neveztl az előbb, az apám nevén. Nem gondolod, hogy ismer valaki ezen a földön? S hogyan tudta meg?

Ilderim habozott, majd összeszedve magát így felelt:

– Ismerlek, de többet nem szabad mondanom.

– Valaki erre kért?

Az arab már elindult, de észrevéve az ifjú kedvetlenségét, visszatért hozzá és kérlelve mondta:

– Ne beszéljünk most erről többet. A városba megyek, ha visszajöttem, mindent elmondok neked. Add ide a levelet!

Gondosan összehajtotta az írást, s amíg lovára és kíséretére várt, komolyan így szólt Ben-Hurhoz.

– Elmondtam neked, mit tennék a te helyedben. Te erre még nem feleltél.

– Nem maradok adósod a válasszal, sejk – mondta Ben-Hur; arcán és hangján érződött az emelkedő indulat. – Amit mondtál, azt meg akarom valósítani; ami egy ember számára lehetséges. Már régóta csak a bosszúnak élek. Az elmúlt öt

évben nem is gondoltam másra; nem pihentem, nem élveztem az ifjúság örömeit. Róma dicséreteit megvettem, de azokra is szükségem volt a bosszú érdekében. Leghíresebb mestereit és nevelőit látogattam. . . Nem a szónoklat vagy a bölcsélet nagyjait; számukra sajnós, nem volt időm. A katonai mesterséget kellett elsajátítanom. Gladiátorokkal és cirkuszi győztesekkel barátkoztam; ők voltak a tanítóim. A gyakorló mesterek a nagy táborban tanítványul fogadtak és büszkék is voltak rám. Katona vagyok, de álmaim eléréséhez magasabbra kell emelkednem. Ezért veszek részt a pártusok elleni hadjáratban is – és ha az véget ért s az Isten éltet, erőt ad. . . akkor. . . – ökölbe szorította a kezét – Rómában kitanult ellenség leszek és Róma fizet meg bántásaiért, római életekkel! Ez a válaszom, sejk!

Ilderim átfogta az ifjú vállát, megcsókolta és szenvedélyesen így szólt:

– Ha az Istened nem vesz pártfogásába téged, Hur fia, az azt jelenti, hogy meghalt. Esküvel ígérem: a tiéd kezem és minden, amivel rendelkezem: emberek, lovak, tevék s az egész sivatag. Még az éjszaka előtt találkozunk vagy hallasz rólam.

Hirtelen megfordult és a városba vezető út felé indult.

Az elfogott levél több jelentős pontot tisztázott Ben-Hur előtt. Vallomás jellege volt; írója részes volt a Hur család kiirtásában; ő szentesítette magát a tervet, részt kapott a hatalmas vagyonból is. Emellett félt az ő váratlan felbukkanásától, fenyegetőnek érezte és saját biztonsága érdekében mindent vállalt, amit cezárei bűntársa tanácsolt. Amikor Ilderim elhagyta a táborn, Ben-Hur áttekintette a közeli jövőt. Ha ellenségei féltek tőle, neki is oka volt, hogy tartson tőlük. Minden érzésén áttört azonban az a gondolat, hogy anyja és húga él és valaki azt is tudja, hol tartózkodnak. Ez a tudat boldog-

gá tette; egy gondja volt: mentől előbb megtalálni őket, ki tudja, Júdeának melyik börtönében sorvadoznak... Így kevésbé foglalkoztatta őt, honnan tudhatta meg Ilderim a nevét.

A súlyos gondolatok elől kiment sétálni és öntudatlanul a tóhoz ért le, amelyen a szép egyiptomi leánnyal csónakázott az elmúlt éjszakán. Felidézte a bájos Irasz kacagását és kezének melegségét. Gondolata ezután átsiklott Boldizsárra és azokra a különös dolgokra, amelyeket az öreg átélt; őróla pedig a zsidók királyára, akit ez a jó ember olyan türelemmel és elhivatottsággal várt a szent ígélet alapján. Újra tépelődni kezdett: miféle királyság lehet az? A lelkek királysága, ahogyan Boldizsár képzelte, túlságosan egyszerű és ábrándos fel fogásnak látszott. Sokkal vonzóbbnak tűnt számára a korábbi Júdea-királyságnál hatalmasabb, nagyobb és ragyogóbb uralom, amely mindenben felülmúlja a régit; s az új király bölcsőbb és kiemelkedőbb lesz, mint Salamon...

Ebben a hangulatban tért vissza a táborba. Ebéd után szemügyre vette a kocsit. Örömmel vette észre a görög szerkezetet: a kerekek között szélesebb, alacsonyabb és erősebb volt, mint a római. A súly többletéből származó hátrányt kiegyenlítette az arab lovak nagyobb kitartása. Majd kivezette a lovakat, a kocsiba fogta őket és a terepen megkezdte az újabb gyakorlást.

Amikor este hazatért a lovakkal, jobb kedvre hangolódott. Elhatározta, hogy Messzalával csak a verseny után számol le. Nem akart lemondani az örömről, hogy ellenségével a Kelet szemeláttára megmérkőzzék. A győzelemben nem kételkedett, mert bízott ügyességében és a négy lovat tökéletes segítőtársnak tartotta.

Este Ben-Hur a sátor ajtajában ült és várta Ilderim visszaérkezését. Helyette Mallukh jött meg lóháton és Ilderim nevében arra kérte, hogy azonnal induljanak a városba. Útra keltek, a szeleukiai hídon a gázlónál átvágtak a folyón és nyugat felől érkeztek a városba, majd a parton érkeztek Szimo-

nidesz kikötőjéhez. A híd alatt, a nagy áruházzal szemben Mallukh meghúzta a kantárszárat.

– Megérkeztünk – mondta. – Kérlek, szállj le!

Egy ór átvette tőlük a lovakat. Ben-Hur újra ott állt Szimonidesz érdekes házánál. Amikor meghallotta a hívó, barátságos szót, befelé indult.

Szimonidesz elszámolása

Mallukh megállt az ajtóban, nem követte Ben-Hurt. Hárman tartózkodtak a szobában, s amint belépett, mind ránéztek: Szimonidesz, Ilderim és Eszter. Az ifjú agyán hirtelen átvillant: mi dolguk lehet velem... Barátok-e vagy ellenségek?

Szeme végül is Eszteren nyugodott meg. A férfiak barátságosan tekintettek rá, a leány arca ennél is többet árult el. Nem lehetett pontosan meghatározni, hogy mit, de Ben-Hurt boldogsággal töltötte el.

– Hur fia...

Ben-Hur a megszólaló felé fordult.

– Hur fia – ismételte határozottan a megszólítást Szimonidesz – atyáink Ura és Istene kíséren békével! Mindnyájunk köszöntését fogadd!

A kereskedő székében ült, arcán méltóság tükröződött, feledtette testének eltorzított voltát. Nagy, fekete szeme kivillant a fehér szemöldök alól, kezét keresztbe fonta a mellén.

– Szimonidesz – felelte Ben-Hur ünnepélyesen – a kívánt békét elfogadom és mint fiú az apjának, úgy viszonzom. Szeretném, ha megértenénk egymást.

Szimonidesz Eszterhez fordult.

– Egy széket a vendégnek, leányom!

Amint Ben-Hur helyet foglalt, szeme egy pillanatra találkozott a leányéval. Szimonidesz észrevette ezt a pillantást és helyeslően bólintott. Majd különböző írásokat hozatott oda Eszterrel. Az öreg kigöngyölytette az egyes íveket s így szólt:

– Kimutatást készítettem, amely magába foglalja a vagyont és a kapcsolatunkat is. Mindent pontosan tisztáztam. Átolvasod most?

Ben-Hur átvette az írásokat és közben Ilderimre pillantott. A kereskedő megértette a néma jelzést és így felelt:

– Az elszámolás tanút is kíván. Az utolsó oldalon, a hitelesítés helyén ott találod Ilderim sejk nevét. Őt mindenbe bevattam és a te barátod. Amilyen jó barátom volt eddig nekem, olyan lesz neked is.

Szimonidesz barátságosan ránézett az arabra, aki helyeslően bólintott.

– Úgy van, ahogy mondtad.

Ben-Hur tisztelettel felelt:

– Már megismertem Ilderim sejk barátságának értékeit. Most rajtam a sor, hogy kiérdemeljem. – Szimonidesz, később gondosan áttanulmányozom az iratokat, de egyelőre vedd vissza őket és ha nem fáraszt, mondd el előszóban.

Szimonidesz visszavette az írásokat és leányához fordult:

– Eszter, állj ide mellém és fogd az íveket, nehogy összekeveredjenek!

– Ez itt – kezdte Szimonidesz az első lapra mutatva – azt az összeget jelzi, amely atyádé volt s amelyet a rómaiaktól menttettem meg. A vagynon nem volt segítség s a pénzt is megkaparintották volna, ha zsidó szokás szerint nem lett volna váltókban elhelyezve. A megmentett összeg, amelyet Rómából, Alexandriából, Damaszkusból, Karthágóból, Valenciából és a kereskedelem egyéb forgalmi helyeiről beszedtem, százhusz talentumot tett ki zsidó pénzben.

Az ívet odaadta Eszternek és máris a következőt vette elő.

– Ezzel az összeggel – folytatta – azaz százhusz talentummal magamat terheltem meg. Halld most követeléseimet. Ezt a fogalmat, amint látni fogod, leginkább azokra a jövedelmekre alkalmazom, amelyeket a pénz használatából nyertem.

Ekkor a különböző ívekről a következő végösszegeket olvasta fel, a tört összegek elhagyásával:

V a g y o n :

Hajókban	60 talentum
Kész árukban	110 talentum
Átviteli árukban	75 talentum
Jószágokban (tevék, lovak)	20 talentum
Áruházakban	10 talentum
Kötelezvényekben	54 talentum
Készpénzben és idegen váltókban	224 talentum
Összesen	553 talentum

- Ehhez az ötszázötvenhárom talentum nyereséghez add most az atyádtól származó eredeti összeget – és hatszázhetvenhárom talentumod van! És ez a tömérdék vagyon téged, Hur fia, a világ leggazdagabb emberévé tesz.

Az írásokat elvette Esztertől; egyet visszatartott, a többi összegöngyölítette és átnyújtotta Ben-Hurnak. Mindezt nemcsak büszkeséggel hajtotta végre, s ez elsősorban kötelességérzetéből fakadt.

- És most nincs semmi, amit meg nem tehetnél!

Ez a pillanat valamennyiük számára rendkívül izgalmas volt. Szimonidesz ismét keresztbe fonta karját, Eszter szomorú tekintettel figyelt; Ilderim nyugtalan lett. Az ember soha sincs annyira kísértésben, mint amikor szerencse éri.

Ben-Hur átvette a tekercset, felállt és megindultan így szólt:

- Mindez olyan számomra, mint a fénysugár az égből, amelyet a Mindenható azért küldött, hogy eloszlassa az éjszakát. Először is hálát adok az Úrnak, hogy nem taszított el magától. Azután pedig neked, kedves Szimonidesz. A te hűséged többet ér, mint mások kegyetlensége; becsületet szerez emberi mivoltunknak. Nincs semmi, amit meg ne tehetnék – mondtad. Ezek szerint is cselekszem. Légy most a tanúm, Ilderim sejk! Hallgasd jól szavamat és emlékezz rá! És te, Eszter, aki e jó embernek jó, igaz angyala vagy; halld te is.

A kezét a tekercssel együtt Szimonidesznek nyújtotta.

- Mindazt, amelyekről az írások számot adnak, nevezete-

sen: a hajókat, házakat, árukat, jószágokat és a pénzt, a legkisebb tételtől a legnagyobbig visszaadom neked, Szimonidesz. A tiéd lesz örök érvénnyel.

Eszter könnyein át mosolygott; Ilderim nyugtalanságában a szakállát húzogatta, de a szeme úgy ragyogott, mint a drágő. Szimonidesz nyugodt maradt.

– Neked és a hozzád tartozónak adományozom örökre – ismételte Ben-Hur – egy kikötéssel; egy feltételem van.

Mind lélegzetüket visszafojtva lesték szavát.

– A százhusz talentumot, amely atyámé volt, add vissza nekem.

Ilderim arca ragyogott.

– És kérlek, csatlakozz hozzám anyám és húgom felkérésére – folytatta az ifjú – és kötelezd embereidet is erre a feladatra; magam is kötelezem az enyéimet.

Szimonidesz meghatottan válaszolt.

– Nagylelkű vagy, Hur fia és hálát adok az Úrnak, hogy ilyen vagy. Igazul szolgáltam atyádat, amíg élt, nem kevésbé emlékét is halála után. Nem követek el mulasztást veled szemben, de azt is ki kell jelentenem, hogy a kikötésed nem érvényes.

Kinyitotta a visszatartott ívet és így szólt:

– Még nincs nálad minden számadás. Nézd ezt és olvasd... hangosan.

Ben-Hur átvette a kiegészítő írást és felolvasta:

K i m u t a t á s B e n - H u r s z o l g á i r ó l :

1. Amra, egyiptomi nő, a jeruzsálemi palotában
2. Szimonidesz, felügyelő, Antiokhiában
3. Eszter; Szimonidesz leánya.

Ben-Hurnak még egyszer sem jutott eszébe, hogy a törvény a szülők után a leányt is rabszolgának minősíti. Amikor Eszterre gondolt, a kedves arcú leány úgy szerepelt gondolataiban, mint az egyiptomi nő vetélytársa, akit szerethet. Most megdöbbsent, hogy a vonzó leány rabszolga; Eszter is elpirult

és lesütötte szemét. A papír összezsavarása után Ben-Hur átforrósodott hangon szólalt meg:

– Akinek hatszáz talentuma van, valóban gazdag ember, aki kénye-kedvére cselekedhet. De a pénznél értékesebb az ész, amely a kincset felhalmozza és minden vagyonnál sokkal többet érő a szív, amelyet nem ronthatott meg a felhalmozott kincs. Szimonidesz és te, kedves Eszter: ne féljetek! Ilderim sejk legyen a tanúm, hogy abban a pillanatban, amikor rabszolgának neveztétek magatokat, abban a szobában már benne is volt, hogy felszabadítalak benneteket. És amit itt kijelentek, írásba foglalom.

– Hur fia – rázta a fejét Szimonidesz – te valóban vonzóvá teszed a szolgaságot. De törvény szerint nem tehetsz szabadokká, mert örökös rabszolgád vagyok. Itt a visszavonhatatlan jel, a fülemlen viselem.

– Apám tette ezt? – csattant fel Ben-Hur szenvedélyesen.

– Ne ítélj el őt ezért – vágott közbe Szimonidesz – magam kértem rá, hogy örökös rabszolgául fogadjon. Sohasem bántam meg ezt a lépést. Egyetlen gyermekem anyjáért, Ráhelért fizettem ezt az árat, aki mindaddig nem akart a feleségem lenni, amíg nem vállalom vele az örökös rabszolgaságot.

– Örökös rabszolga volt?

– Igen és csak őérte vállaltam én is.

Ben-Hur zavarában fel és alá járkált, tehetetlen volt.

– Már az előbb is gazdag voltam – szólalt meg hirtelen. – A nemeslelkű Arriusz adományával is éppen elég vagyonnal rendelkeztem. Most még nagyobb bőség ömlik hozzám, ráadásul a vagyont szerző ész is nekem munkálkodik. Isten szándéka rejlik ebben. Kérem a tanácsodat, Szimonidesz! Segíts, hogy helyesen döntsék. És hogy méltó legyek a nevemre! És ami törvény szerint te vagy számomra, hadd lehessen ugyanaz neked a gyakorlatban. A szolgád leszek és te irányítasz engem!

Szimonideszt elöntötte a forróság.

– Meghalt uram fia! Minden erőmmel a te szolgád vagyok!

Testem megtört; a te ügyedben szenvedett sérülést, de értelmem és szívem melletted áll. Erre esküszöm. Csak tégy forma szerint is azzá, ami korábban voltam.

– Tekintsd magad ettől a pillanattól fogva felügyelőnek. Adjam írásban?

– A szavad önmagában is elég. Atyádnál is így volt s nem kívánok többet a fiától sem. – És te, Ráhel leánya, szólj te is!

– Magam sem vagyok több, mint az anyám volt – szólt a leány kedves hangon, amikor felocsúdott – és mivel ő már nincs életben, engedd meg, uram, hogy továbbra is gondját viseljem apámnak.

Ben-Hur megfogta a leány kezét és visszavezette helyére.

– Valóban jó vagy! Legyen a kívánságod szerint!

Csend lett, a megelégedettség néma csendje vette körül őket.

Szimonidesz a leányához fordult:

– Az éjszaka gyorsan elszalad, de fáradtság ellen hozass be frissítőket.

A leány csengetett; egy szolga jött be borral és kenyérrel. Amikor kiszolgálták a vendégeket, Szimonidesz így szólt az ifjúhoz:

– Már az első látogatásod során felismertelek. Erre Eszter a tanúm. S hogy nem hagytalak magadra, ezt Mallukh igazolhatja.

– Mallukh?! – kiáltott fel Ben-Hur csodálkozva.

– Igen, ő. Mallukhot küldtem el, hogy nyomodban legyen és megtudja, hogy ki vagy. Ne haragudj ezért, hiszen csupa jót közölt rólad.

– Nem haragszom. Jóságod bölcsességgel párosult – felelte Ben-Hur jókedvűen.

– Az előbb tanácsot kértél tőlem – folytatta Szimonidesz – tanácsot és segítséget, hogy a helyes utat megtaláld. Ez valóban kötelességed az Istennel szemben, aki megáldotta az én fáradozásaimat és megsokszorozta munkám gyümölcseit. Izrael Ura nem céltalanul halmozott fel ilyen hatalmas va-

gyont: éveken át vártam akaratának szent kinyilatkoztatását, hogy milyen ügynek szenteljem a megszerzett talentumokat. Végre eljött az a nap, amikor világosan látom az Úr szándékát és akaratát!

Ben-Hur feszülten figyelt. Szimonidesz ivott egy korty bort és ünnepélyesen folytatta:

– Évekkel ezelőtt, Jeruzsálemtől északra, a királyok sírja közelében az útfélen ültem, amikor nagy fehér tevéken három ember haladt el mellettünk. Idegenek és messze országból valók voltak. Az első megállt és azt kérdezte tőlem: „Hol van az, aki a zsidók királyának született?” Csodálkozásomat látva így magyarázta szavait: „Keleten láttuk a csillagát és imádni jöttünk őt!” Nem érthettem őket, de utánuk mentem a damaszkuszi kapuig. Minden embertől, akivel találoztak, sőt a kapuban levő őrtől is ezt kérdezték. Mindenki elámult a kérdésre. Időközben elfeledkeztem erről az eseményről, bár sokáig beszéltek róla, mint a Messiás eljövételéről. Ó, milyen gyermekek vagyunk mi, emberek, még a legbölcsebbek is! Amikor Isten jár a földön, olykor századok választják el a lépteit. Te láttad Boldizsárt?

– És hallottam, amint elbeszélte történetét – mondta Ben-Hur.

– Igazi csoda! – kiáltott fel Szimonidesz rajongó hittel. – Amit ő elbeszért, mintha a válaszát hallottam volna a régi kérdésnek; az Isten szándéka hirtelen feltárult előttem. A király eljövetelekor szegény kíván lenni; szegény és társtalan, kíséret, hadsereg és erősítés nélkül és mégis királyságot állít fel, hogy Rómát leigázza és eltörölje. – Látod, uram, te erőből duzzadsz, a fegyvereket jól forгатod és gazdag vagy. Nem látod-e a lehetőséget, amit az Úr küldött neked? Hiszen az ő szándéka a tied is. Született-e ember teljesebb dicsőségre?

– De a királyság? – érdeklődött Ben-Hur. – Boldizsár azt mondta, hogy a lelkek királysága lesz.

A zsidó büszkeség szólalt meg Szimonideszből:

– Boldizsár csodálatos események tanúja volt. És amikor

ezeokról beszél, mint hívő, meghajlok, mert személyesen látta és átélte mindazt. De ő Mizraim fia és még nem is próféta. Magam részéről inkább hiszek a prófétáknak, akik a világosságot hozták le az égből... Hozd ide a tórát, Eszter.

Eszter egy sötétbarna vászonba burkolt tekercset hozott elő, amelynek arany betűi szinte ragyogtak.

– Hiszel-e a prófétákban, uram? – kérdezte Szimonidesz. – Tudom, hogy hiszel, mert hozzátartozóid hite is ezt vallotta... Add ide Eszter az Izajás látomásairól szólót.

Kézbevette a tekercset és olvasta: „A nép, amelyik sötét-ségben járt, nagy világosságot látott... Mert Gyermekek született nekünk és fiú adatott nekünk, hogy az ő vállára nehezedjék a kormányzás... Birodalma gyarapszik és békében élhet Dávid királyi székében, hogy megerősítse és megszilárdítsa országát mindörökre...” Hiszel-e a prófétákban, uram?... És most Eszter, az Úr Mikeáshoz intézett ígét!

A leány azt is odaadta.

– „De te, efratai Betlehem – olvasta Szimonidesz – habár kicsiny vagy Júda ezrei között, mégis belőled származik az, aki uralkodik majd Izraelben...” Ez ő volt, ugyanaz a gyermek, akit Boldizsár a barlangban látott és imádott. Hiszel-e a prófétákban, uram?... Eszter, add Jeremiás szavait.

Ezeket olvasta: „Íme eljönnek a napok, mondta az Úr, amikor feltámasztom Dávid örökösét, hogy mint király uralkodjon az országban; bölcs lesz és igazságot szolgáltat a földön. Akkor megszabadul Júda és biztonságban élhet Izrael...” Hallod-e, uram, mint király! Hiszel-e a prófétákban?...

Eszter ezután Dániel próféta könyvét vette elő és Szimonidesz rendületlenül olvasott:

– „Néztem az éjjeli látomásban és íme, az ég felhőiben jött valaki, mint az ember fia... Hatalom adatott neki és dicsőség és ország, hogy minden fajta és nyelvű nép s nemzetség szolgáljon neki. Az ő hatalma örökkévaló, soha el nem múlik és országa el nem enyészik...” Hiszel-e a prófétákban, uram?

– Igen, hiszek! – kiáltotta Ben-Hur lángoló lelkesedéssel.

– Ha a király szegényen jön el – kérdezte Szimonidesz – az én uram segíti-e az ő bőségéből?

– Az utolsó leheletig és az utolsó sékelig. De miért érkezne ő szegényen?

– Add ide, Eszter az Úr szavát, amit Zakariás mondott el – szólt Szimonidesz.

A leány egy újabb tekercset adott át.

– Halld, hogyan vonul be a király Jeruzsálembe... Vigadj, Szijón leánya... Íme, a te királyod érkezik hozzád, az igaz és üdvözítő. Ő szegény és számár hátán közeledik.

Ben-Hur félrepillantott, feldúltnak látszott.

– Mit látsz, uram? – kérdezte Szimonidesz meghökkenve.

– Rómát – felelte az ifjú sötét hangon – és légióit. Velük laktam táboraikban; ismerem őket.

– A királyi légiók vezére leszel és millióknak parancsolsz.

– Millióknak? – csodálkozott Ben-Hur.

– Te a szegény királyt láttad, amint övéihez érkezik – mondta Szimonidesz – jobb kéz felől pillantottad meg őt és balról a cézár légióit s azt kérdezted: „Mit tehet ő?...”

– Valóban erre gondoltam – szólt Ben-Hur csüggedten.

– Uram, te nem tudod, milyen erős a mi Izraelünk – folytatta Szimonidesz. – Úgy gondolsz rá, mint a babiloni vizeknél sírdogáló öregre. De menj csak fel Jeruzsálembe a legközelebbi húsvétkor és állj meg a Xisztusznál vagy a kalmárok utcájában és megláthatod valódi arculatát. Az Úr ígérete, amelyet Jákobnak tett, hogy megsokasítja nemzetségét: törvény volt. Népünk a fogságban is szaporodott, sem az egyiptomiak, sem a rómaiak meg nem törhették. Jeruzsálem csak egy köve a templomnak. De számláld meg a hívek csapatát, akik a táborba hívó szót várják. Vedd számba a Perzsiában élőket, a sok testvért Egyiptomban és Afrika távolabbi partjain; add hozzá azokat, akik nyugatra szakadtak, s Lodinum és Spanyolország piacain kereskednek. Számláld meg a tisztavérűeket és prozélitákat Görögországban, a tenger szigetein és feljebb Pontuszban vagy itt, Antiokhiában. Azokat se fe-

ledd, akik Róma tisztátalan falai között elátkozva élnek; számláld meg az Úr imádóit a sivatagi sátorok alatt, valamint a Níluson túli pusztaságokban vagy a Kaspi-tengeren túl levő vidékeken és feljebb, Góg és Magóg ősi országaiban is... Számold össze valamennyit és ha elkészültél a művelettel: azok a kardforgató kezek! Íme, a királyság a Messiás számára, aki igazságot oszt az egész földön, Rómában éppúgy, mint Sziójónban!

Ilderimre úgy hatott mindez, mint a pezsdítő trombita hangja.

– Csak visszakaphatnám az ifjúságomat! – kiáltotta.

Ben-Hur csendesen ült. Amit hallott, felszólítás volt arra, hogy életét és javait a titokzatos Lénynek szentelje, aki Szimonidesz és Boldizsár reményeit is táplálta. Vére hevesen lüktetett, de a végső indítékra még szüksége volt.

– Fogadjuk el a mondottakat, Szimonidesz – szólalt meg kis hallgatás után – hogy a király elérkezik és országa olyan lesz, mint Salamoné. Magamat és mindenemet, amim van, hajlandó vagyok átadni neki. De még mindig nem tudjuk, hogy mit tegyünk? Cselekedetünk olyan lehet, mint a vak ember építkezése. Mindaddig várjunk, amíg a király eljön? Vagy, amíg értem küld, hogy induljak? Te idős és tapasztalt ember vagy, felelj a kérdéseimre!

Szimonidesz gondolkodás nélkül válaszolt.

– Nincs más lehetőségünk – mondta határozottan. – Ez a levél – és elővette Messzala írását – jeladás a cselekvésre. A Messzala- és Grátusz-féle szövetséggel nem szállhatunk szembe, mert nincs elég erőnk. Rómában sincs befolyásunk, itt sincs annyi erőnk, amennyire szükségünk volna. Végül is megölnek, ha tovább várakozunk. Irgalmasságukra az én példámból is következtethetsz.

Megrázkódott a szörnyű emléktől.

– Erős vagy-e, uram? – kérdezte. – Már mint a szándékoskodóiban?

- A szándékban és a bosszúban egyaránt erősnek érzem magam - felelte Ben-Hur. - Életem célja: a bosszú!

Szimonidesz szeme fellángolt, a keze reszketett. Gyorsan, szaggatottan mondta:

- A bosszú a zsidó előjoga; ez a törvény!

- A teve, sőt a kutya sem felejt el a bántalmakat - tette hozzá Ilderim.

Szimonidesz folytatta:

- Van még egy nehéz munka, amelyet a király eljöveteleig teljesíteni kell. Kétségtelen, hogy Izrael lesz a jobbkeze, de ez a békés kéz még nem készült fel a harcra. A milliókból nem állíthatsz ki egy gyakorlott csapatot; hadvezér sincs. Heródes zsoldosai csak arra valók, hogy bennünket sanyargassanak. Pedig amikor a pásztor fegyvert ragad és a legelő nyájak harcos oroszlánná válnak, valakinek a király jobbján kell lennie, fiam. És ki legyen ott, ha nem az, aki erre a legalkalmasabb?

Ben-Hur arca kipirult a célzásra, de még világosabb beszédet kívánt:

- Kérlek, beszélj még világosabban! Mit kell tennünk; és hogyan tegyük azt?

- A sejk és te lesztek a vezetők - szötte tovább gondolatait Szimonidesz - mindketten külön megbízatással. Magam itt maradok és gyarapítom a vagyont, hogy a forrás ki ne apadjon. Te Jeruzsálemben, majd a vadonban mégy és számba veszed Izrael fegyverfogható férfait. Századosokat jelölsz ki, titkos fegyverraktárakat létesítesz; mindenben segítségedre leszek. Pereában kezded, később Galileába mégy; onnan már csak egy ugrás Jeruzsálem. Pereában a sivatag is a szövetségünk és ott lesz Ilderim is. Ő az utakat ellenőrzi, hogy senki sem haladhat át a te tudtodon kívül.

Ben-Hur a sejkre nézett.

- Úgy lesz, amint ő mondja, Hur fia - bólintott az arab - Szavamat adtam, s ő megelégszik ezzel, de neked megeskü-

szöm, hogy törzsemmel együtt mindenben a szolgálatodra leszek.

Mindhárman feszülten várták Ben-Hur válaszát.

– Az életben minden embernek van egy örömpohara, amelyet számára töltöttek teli, előbb-utóbb kezébe veszi és megissza... Csak számomra nincs. Ha elfogadom, amit mondtok és síkra szállok, vége a békének és a reménynek. A nyugodt élet kapui bezáródnak mögöttem és soha többé meg nem nyílnak, mert Róma őrzi valamennyit. Az ő számkivetése és üldözése vár rám attól kezdve. A városok közelében a sírboltokban és nyirkos barlangokban húzhatom meg magam és ehetem az üres kenyérhéjat.

Beszédét zokogás szakította félbe. Mindnyájan Eszter felé fordultak, aki apja vállán sírt.

– Nem gondoltam rád, Eszter – szólt hozzá Szimonidesz gyengéden; őt magát is meghatotta Ben-Hur szava.

– Nincs semmi baj, Szimonidesz – folytatta Ben-Hur vidámabban. – A férfi könnyebben viseli el a kemény sorsot, ha részvétet tanúsítanak iránta. Érzem, hogy vállalnom kell a feladatot, amelyet megjelöltél. S mivel itt maradnom egyenlő a dicstelen halállal, azonnal megyek és hozzáfogok a munkámhoz.

– Ábrahám Istene segítsen bennünket! – fohászkodott Szimonidesz.

– Még egy szót, barátaim – szólt Ben-Hur. – Engedelmezzetek a magam ura kívánok lenni a játékok befejezéséig. Megmérkőzőm Messzalával a cirkuszban; porig aládom, hogy személyén kezdjem a bosszút.

Ebben egyet értettek. Ameddig Grátusz nem felel Messzálának, nincs mitől tartaniok. S ez egy hétnél előbb nem történhet.

– Hozasd elő a lovakat – kérte Ben-Hur a sejket. – Visszatérek a ligetbe; a négyes örül majd, ha meglát.

Másnap éjjel Ben-Hur a nagy ház tetején állt Eszterrel. A teraszról néztek le; alattuk a rakodónál serény munka folyt, lőtás-futás, csomagok és ládák ki-be rakása, emberek kiáltozása vegyült az amúgy is hangos éjszakai órába. Egy gályát raktak meg, amely megállás nélkül sietett Osztíába, Róma kikötőjébe.

Ben-Hur nehéz szívvel figyelte a gályát és Rómára gondolt. A hét domb csodás városára, amely a világ szívét jelentette akkor, ahol hatalmas vagyonával az élet örömeinek élhetett volna. Hívogatta, csalogatta az a pompázó élet; egyik szórakozás a másik után – és elszorult szívvel gondolt a szenvedést, fáradságot és veszélyt jelentő sivár esztendőkre. Talán a halál is leselkedhet rá... Győzhet-e a cézároknak légiónak ellen, amelyek erős acélbronzként tartják össze Róma világbirodalmát? Önkéntelenül kiszaladt a száján a kérdés:

– Voltál már Rómában?

– Nem, még soha – felelte Eszter.

– Szeretnél eljutni oda?

– Félek Rómától – mondta a fiatal leány és összerendezte.

Az ifjú ekkor ránézett, de a sötétben nem láthatta tisztán a leány arcát. Ismét Tirzára emlékeztette őt és hirtelen gyengédség fogta el... Éppen így állt a háztetőn vele elveszett húga is a Grátusszal történt baleset szomorú reggelén.

– Úgy gondolok Rómára – mondta Eszter halkán – mint egy szörnyetegre, amely az embereket romlásba és halálba csalogatja... Ragadozó vadállat, örökké vért szomjazik. Miért akarod...

Lesütötte a szemét és elhallgatott.

– Folytasd! – biztatta Ben-Hur.

A leány közelebb húzódtott hozzá, felnézett rá és most már bátrabban beszélt:

– Miért teszed ellenségeddé? Miért nem békülsz ki vele saját nyugalmad érdekében? Sok baj ért és mindet elviselted; kikerülted a cselvetéseket, amelyeket számodra készítettek.

Szomorúság fogta körül ifjúságodat; helyes-e, hogy hátra-
levő napjaidat is bánattal övezd?

Míntha a finom arc közeledett volna hozzá és elfehéredett
vona e szavak közben; Ben-Hur odahajolt és szelíden kér-
dezte:

– Mit kellene cselekednem?

A leány pillanatnyi habozás után ezt mondta:

– Róma közelében van egy villád? Valóban szép?

– Igen, szép – felelte Ben-Hur – kert közepén álló palota,
árnyas fasorokkal, szökőkutakkal, az árnyas helyeken szob-
rok; a dombok szőlővel borítva, róluk még Neapolisz és a
Vezúv is látható s a tenger kék tükrét vitorlák színesítik.
A közelben van Cézár nyaralója is, de Rómában úgy tartják,
hogy a régi Arriusz-villa a legszebb.

– És az élet is nyugodt benne?

– Sehol sem nyugodtabb a nyári nap és a holdas éj, mint
ebben a villában. Csendjét semmi sem háborítja, csak az ön-
feledt madarak csicsergése vagy a szökőkutak halk csörgése
hallatszik. Egyhangú és csendes itt az élet, csak annyiban vál-
tozik, hogy a régi virágok elhervadnak és újak nyílnak he-
lyettük. A derűs napfényt pedig az árnyék váltja fel... De
miért kérdezed?

– Jó uram...

– Ne így, Eszter – vágott közbe Ben-Hur. – Szólíts bará-
todnak, bátyádnak, ha úgy tetszik, de én nem vagyok urad és
nem is akarok az lenni. Igen, hívj bátyádnak!

Nem láthatta a leány arcán az öröm fellobbanását, sem a
szeme ragyogását.

– Nem értem azt a természetet – mondta habozva Eszter –,
amely többre becsüli azt az életet, amelyre készülsz és...

– Erőszakos is meg kegyetlen – egészítette ki a mondatot az
ifjú.

– Akkor miért becsülöd többre ezt az életet annál, amelyet
abban a szép villában élhetnél?

– Nem becsülöm többre, Eszter – mondta Ben-Hur ko-

molyan. – De valamit meg kell magyaráznom. A római kapzsi és rosszindulatú és nem hagyná élveznem az életet. Mint mondtam: itt maradnom egyenlő volna a halállal, de ha odamegyek, az eredmény ugyanaz lehet; egy méregpohár, az orgyilkos tűre vagy bírói ítélet hamis eskü alapján. Messzala és Grátusz prokurátor meggazdagodtak apám vagyonának elrablásával és jelenleg fontosabb számukra, hogy megtartsák a rablott zsákmányt, mint annak idején a megszerzése volt. A békés megegyezésről nem lehet szó közöttünk, hiszen engem kifosztottak, a családomat börtönbe vetették. Ha sikerül megtalálnom, ne lakoljon tehát a bűnös, aki sanyargatta őket? Ha erőszakos halált szenvedtek, megmeneküljenek-e a gyilkosok? Nem tudnék aludni az álmaim miatt. Semmiféle érzés nem ringathatna olyan nyugalomba, hogy ne érezzem a lelkiismeret szavát.

– Annyira boldogtalan vagy? – kérdezte a leány reszkető hangon. – Semmit sem tehetnénk?

Ben-Hur megfogta Eszter kezét és gyengéden kérdezte:

– Így szíveden viseled a sorsomat?

– Igen – felelte a leány egyszerűen.

A kéz meleg volt és szinte elveszett Ben-Hur tenyerében. Az ifjú érezte, hogy a leány reszket és ekkor hirtelen felidéződött emlékeiben az egyiptomi nő, ennek az ellentéte; magas, merész, hízelgő és ravasz s olyan szép, hogy megbabonázza az embert. De csak egy villanás volt, hirtelen eltűnt a kép és Ben-Hur megcsókolta Eszter kezét.

– Légy te a második Tirzám – mondta gyengéden és elbocsátotta a kezét.

– Ki az a Tirza?

– A húgom, akit a római elrabolt tőlem és akit meg kell találnom, hogy megnyugodjam; hogy boldog lehessenek.

Éppen ekkor egy fénycsík világította meg őket a teraszon; látták, hogy egy szolga kitolja Szimonidesz székét az ajtón. Odamentek hozzá és mialatt köszöntötték, a hajósok

eloldották a gálya köteleit. Lobogtak a fáklyák, a tengerészek vígan daloltak és a hajó elindult, otthagya Antiokhiát és a nagy szolgálatra készülő Ben-Hurt is.

A verseny előtt

A játékok megkezdése előtti délután Ilderim minden versennyel kapcsolatos tulajdonát a városba vitette. A ligetből való kimozdulása így egy törzs vándorlásához hasonlított. Az utakon járó nép jót derült ezen a tarka menetén, de Ilderim nem törődött ezzel, arra gondolt, hogy tizenkét óra múlva bottal ütheti a nyomát az, aki üldözni akarja. Az ember akkor érezheti magát a legnagyobb biztonságban, ha kinevetik és a ravasz, idős arab tudta ezt.

Ilderim és Ben-Hur is úgy ítélték meg, hogy Messzala nem nyúl erőszakos eszközökhöz velük szemben, csak a cirkuszi mérkőzés után. Ha ott vereséget szenved, különösen Ben-Hurtól, azonnal elkészülhetnek a legrosszabbra; Messzala abban az esetben nem várja meg a Grátusztól érkező utasításokat. Ennek megfelelően intézkedtek. Jókedvűen lovagolhattak tehát együtt és bíztak a másnapi sikerben.

Az úton Mallukhkal találkoztak, aki már várt rájuk és meghozta a játékok műsorát. Átadta Ilderimnek, majd Ben-Hurhoz fordult:

– Fogadd szerencsekívánataimat, Arriusz fia! Most már semmi sincs, ami megakadályozhatná mérkőzésedet Messzálával. A gyermekek már fehér szalagokat kínálnak az utcákon; holnap a városban minden arab és zsidó azt viseli majd. A cirkuszban meglátod, hogy a fehér milyen szépen osztozik a vörössel a karzatokon.

– Ott lehetséges, de nem a Porta Pompae felett, a versenybírói székben.

– Nem, ott bizonyára a skarlát és az arany uralkodik. De ha nyerünk – Mallukh felderült erre a gondolatra –

megremegnek a nagyurak. Fogadásokat kötnek, mert lenéznek mindent, ami nem római... Kettőt, hármat, sőt ötöt tesznek egy ellen Messzalára, mert ő római. – Hangját lehalkítva folytatta – Nem illendő egy hívő zsidóhoz, hogy pénzét könnyelműen kockára tegye, de lesz egy barátom a konzul páholya mögött, aki az ajánlatokat hárommal, öttel vagy tízzel egy ellen elfogadja... mert az örület láza ilyen magasra is emelkedhet. Hatezer sékelt bocsátottam rendelkezésére ebből a célból.

– Jól van, Mallukh – szólta Ben-Hur vidáman – ha ma este találkozol barátoddal, vedd rá, hogy Messzalával és társaival fogadjon; Ilderim négyesére Messzaláé ellen.

– Ez azt eredményezi, hogy a ti versengésetek kerül az érdeklődés középpontjába – mondta Mallukh.

– Éppen ezt akarom, Mallukh.

És amikor társa kérdően nézett rá, így folytatta:

– Így nyerhetem vissza, amit elrabolt tőlem. Más alkalom nem nyílik erre. Bárcsak a vagyonában is éppúgy megtörhetném, mint a büszkeségében! Jákob atyánk ezt nem veheti rossz néven tőlem.

Az elszántság tükröződött arcán, amíg beszélt:

– Igen, úgy legyen! Hallod, Mallukh!? Ajánlhatsz talentumokat is, ha valaki ilyen nagyban merne fogadni. Öt, tíz, húsz talentumot; sőt ötvenet is, ha a fogadás magával Messzalával történne.

– Hatalmas összeg ez – aggodalmaskodott Mallukh. – Arra biztosítékot kellene szereznem.

– Az is rendben lesz. Menj Szimonideszhez és mondd meg neki, hogy itt az alkalom az ellenség lesújtására, még a kockázatot is vállalnom kell. Támogat minket atyáink Istene. Menj, jó Mallukh, ne késs!

– Még van valami – mondta Mallukh búcsúzás előtt. – Magam nem férközhettem Messzala kocsijához, de sikerült megtudnom, hogy a kerék agya egy egész tenyérnyivel magasabban áll a földtől, mint a tiéd.

– Egy tenyérnyivel; ilyen sokkal? – kiáltott fel Ben-Hur vidáman. – Te Júda fia vagy és hűségese atyádfiaihoz, kérek, hogy a diadalkapu feletti karzaton bérelj egy ülést, mindezt a homlokzati erkély alatt és figyelj, amikor a fordulókat tesztjük meg. Jól vigyázz, mert én... De nem, Mallukh, ez maradjon titokban. Csak legyél ott és figyelj!

Ebben a pillanatban Ilderim felkiáltott.

– Isten fényességére! Mi ez?

Odanyújtotta a műsort Ben-Hurnak. Hat résztvevő szerepelt benne – csak a négyeseket engedték indulni s hogy a verseny érdekesebb legyen, valamennyien egy futamba lettek sorolva.

Részletesen ismertették a négyeseket:

- I. A korinthuszi Lizippusz négyese: két szürke, egy pej és egy fekete. Tavalý Alexandriában, majd Korinthusban versenyzett, ahol nyertes volt. Hajtó: Lizippusz. Színe: sárga.
- II. A római Messzala négyese: két fehér és két fekete. Tavalý a Cirkusz Maximusz versenyének győztese. Hajtó: Messzala. Színe: skarlát és arany.
- III. Az athéni Kleanthesz négyese: három szürke, egy pej. Tavalý az iszthmoszi játékok győztese. Hajtó: Kleanthesz. Színe: zöld.
- IV. A bizánci Dikéusz négyese: két fekete, egy szürke és egy pej. Az idén Bizáncban győzött. Hajtó: Dikéusz. Színe: fekete.
- V. A szidóni Admétusz négyese: mind szürke. Cezáreában háromszor győztes. Hajtó: Admétusz. Színe: kék.
- VI. Ilderim, a sivatagi sejk négyese: mind pej. Első versenye. Hajtó: Ben-Hur, zsidó. Színe: fehér.

Hajtó: Ben-Hur, zsidó!... Miért ezt a nevet közölték Ariusz helyett? Az ifjú Ilderimre nézett. Megértette az arab felháborodását; tudták, hogy Messzala keze van a dologban.

*

Már alkonyodott Antiokhiában, amikor a város közepén fekvő Omfalusz olyanná vált, mint a hangyaboly, minden irányban hatalmas néparadat hullámozott, különösen lefelé a Nimfeumhoz és Heródes oszlopcsarnoka közelében. Csaknem mindenki a másnapi futtatás versenyzőinek színét viselte; különösen három színt lehetett felfedezni: a zöldet, a fehérét és a skarlátot arannyal.

A szigeti palota nagytermében ismét égett az öt nagy gyertyatartó. A társaság is jobbra ugyanaz volt, mint legutóbb. A heverőn néhányan alszanak, ruhák is tornyosulnak s az asztalokon most is zörög a kocka. A társaság zöme semmit sem csinál; van aki sétál, ásítózik vagy semmitmondó szavakat vált társaival. Tábláik telis-tele vannak fogadásokkal a különböző versenyekre: a futásra, a birkózásra és az ökölvívásra, kivéve a kocsiversenyt. Erre a versenyszámra azért nem fogadtak, mert senkit sem találtak, aki egy dénárt is megtenne Messzala ellen. A teremben az ő színe virít és senki sem gondol a vereségére. Hiszen egy kimagasló szakértő készítette elő lovait és legutóbb is ő győzedelmeskedett a Cirkusz Maximuszban. És aztán, nem utolsósorban: Messzala római! Ő maga ott található az egyik sarokban, éppen pihen. A rajongói nem hagyják nyugton, kérdéseikkel zaklatják. Druzusz és Ceciliusz lépnek a terembe.

– Bacchusra, jól elfáradtam – kiáltott Druzusz és helyet foglalt Messzala lábainál.

– Merre jártál? – kérdezte Messzala – és láttál-e valami érdekeset?

– A fehérek menetét láttuk – felelte Druzusz – zászlójuk is volt. De valójában csőcselék a sivatagból és éhenkórászok a jeruzsálemi Jákob-templomból. Mit törődünk velük?

Ebben a pillanatban az ajtó körül hangoskodás és zaj hallatszott és mivel nem szűnt, a kockázók félbeszakították a játékot, az alvók felébredtek, néhányan előhúzták tábláikat és középre húzódtak. A tolongás oka ugyanaz a zsidó férfi volt, aki együtt érkezett hajóval Ben-Hur társaságában. Ko-

moly, nyugodt léptekkel jött a rómaiak közé. Ruhája kifogástalan fehér, turbánjának anyaga is hasonló. Mosolyogva, magabiztosan a középső asztal felé tartott. Ott megigazította ruháját, leült és intett a kezével. Az ujján levő szikrázó kövű gyűrű is tekintélyt parancsolt, hamarosan csend lett.

– Legnemesebb rómaiak, üdvözöllek benneteket!

– Jupiterre, ez jó figura! Ki ez? – kérdezte Druzusz.

– Egy zsidó kutya – felelte Messzala – Szanballatnak hívják és a hadsereg szállítója. Rómában lakik, dúsgazdag, meggazdagodott olyan szállítmányokon, amelyek sohasem érkezték meg. Finomabban szövi gonosztetteit, mint a pók a hálóját. A Vénusz övére, kapjuk el végre!

Felállt és Druzusszal együtt a tömeghez csatlakozott, amely széles körben vette körül a zsidó szállítót.

– Az utcán hallottam – mondta a zsidó és az asztalra rakta különböző tábláit – hogy a palotában rosszkedv uralkodik, mert Messzalával szemben senki sem fogad. Az isteneknek áldozatokra van szükségük; ezért vagyok itt. Látjátok színeimet, kezdjünk hozzá. Megállapítjuk az arányt és az összeget. Mennyire adjátok Messzalát Ben-Hur ellen?

A merészség szemmel láthatóan megdöbbenettette a jelenlevőket.

– Siessetek! – sürgette őket a szállító. – Még a konzult is fel kell keresnem.

Ez a kijelentés is hatott.

– Kettőt egy ellen! – kiáltott öt-hat ember szinte egyszerre.

– Hogy mondjátok? – szólt gúnyosan a vendég. – Kettő az egyhez egy római ellen?

– Akkor hármat!

– Hármat? Csak három... amikor az enyém egy zsidó kutya? Egy a négyhez – erősködött a szállító.

– Jó, legyen négy! – mondta az egyik ifjú, akit bántott a gúnyolódó hang.

– Ötöt! Öt az egyhez! Senki sem tartja?

Mély csend támadt. Szanballat folytatta:

– A konzul már vár rám... nincs időm... Fogadjatok öt az egyhez, Róma becsületéért!

– Legyen hát öt az egyhez! – mondta valaki, mert a zsidó kihívó modora vérig sértette.

Nagy mozgás és éljenzés támadt s ekkor Messzala is a fogadókhoz lépett.

– Tartom az öt az egyhez fogadást! – mondta fölényesen.

Szanballat magabiztosan mosolygott és írást készített elő.

– Ha a cézár holnap meghalna – mondta csípősen –, Róma abban az esetben sem veszítene el mindent. Van itt egy férfiú, aki bátorságával pótolhatja. Nem lehetne hat az egyhez?!

– Legyen úgy – felelte Messzala bosszúsan.

Egyre nagyobb zajongás vette körül őket.

– Tehát: hat az egyhez! Ez a különbség egy római és egy zsidó között. Ez az arány; és most intézzük el végre – mondta Messzala. – Írd be az összeget, mert a konzul érted küldhet, ó, disznóhús tagadója s vége a nyereségemnek.

Szanballat nem törődött azzal, hogy most rajta nevettek, gyorsan elkészítette az írást és odanyújtotta Messzalának.

– Olvasd fel! – kérte a sokaság.

Messzala olvasni kezdte.

Jegyzék: kocsiversenyről. A római Messzala fogad az ugyancsak római Szanballattal, hogy legyőzi a zsidó Ben-Hurt. A fogadás tétje: hús talentum. A fogadás aránya: hat az egyhez Szanballat javára. Tanúk:

Néma csend lett. Olyan nagy volt a meghökkenés, hogy senki sem mozdult s minden szem Messzalára tapadt. Messzala is némán állt, ellentétes gondolatok kavargtak benne. Érezte, hogy tekintélye forog kockán, legszívesebben megölte volna a zsidót. Ha nem írja alá, vége a becsületének. De mégsem írhatta alá, mert nem volt száz talentuma, az igazság az, hogy még húsz sem. Szótlanul állt, az arca elsápadt, végül egy ötlete támadt, ezt igyekezett megragadni.

- Te zsidó! - kiáltott fel dölyfösen. - Egyáltalán van neked hús talentumod? Hadd lássuk!

Szanballat arcáról nem hervadt le a magabiztos mosoly.

- Itt van, parancsolj! - és egy írást nyújtott át Messzalának.

- Olvasd! - követelték újra a jelenlevők.

Messzala újra olvasott.

Antiokhia, Tammuz 16. napján

A felmutató, a római Szanballat részére biztosítok ötven talentumot, császári pénzben.

Szimonidesz

- Ötven talentum. . . ötven talentum - visszhangozta a tömeg mély csodálattal.

Druzusz barátja segítségére sietett.

- Herkulesre! - kiáltott fel Druzusz hitetlenkedve. - Az írás ugyanúgy hazudik, mint a zsidó! Cézárón kívül kinek áll még rendelkezésére ötven talentum? Le ezzel a pimasz fehérrel!

A felszólaló dühét a többiek is átvették, de Szanballat nyugodtan ült a helyén és mosolygott. Végre Messzala megszólalt.

- Csend! - kiáltotta határozottan. - Egy az egy ellen honfitársaim. . . egy az egy ellen és ne mindannyian, legyünk tisztelettel ősi római nevünk iránt. . . S te, körülmetélt kutya! - fordult Szanballathoz - hatot adtam neked egy ellen, igaz-e?

- Annyit - bólintott a szállító zavartalanul.

- Rendben van - hagyta helyben Messzala - most állapítsuk meg a fogadás végső összegét. Írj ötöt a hús helyébe.

- Rendelkezel annyival? - kérdezte Szanballat komolyan.

- Az istenek anyjára; megmutatom az elismervényeket - dühödött fel újra Messzala.

- Nem szükséges; egy nemes rómainak a szava is elég - mondta nyugtatóan a vendég. - De emeljük fel az összeget legalább hatra.

- Legyen annyi - hagyta rá a római.

Kicserélték az írásokat, Szanballat felkelt a helyéről, arca meglegedettséget sugárzott. Nála aligha ismerte jobban valaki ezeket az embereket. A csoporthoz fordulva így szólt:

– Rómaiak, még egy fogadást ajánlok! Öt talentumot öt ellen a fehér győzelmére. Együttesen hívlak ki benneteket.

Az előkelő társaság még jobban meglepődött, mint az előbb. Páratlan vakmerőségnek hangzott, hogy a szállító egyenlő esélyt adott a zsidónak – Messzala ellen.

– Micsoda? – ingerkedett Szanballat nagy hangon. – Szájra szájra terjedjen holnap a cirkuszbán, hogy egy zsidó kutya a palota dísztermében, ahol római nemesek tartózkodtak, köztük egy cézár sarjadéka is... öt talentumot ajánlott egy az egyhez fogadásra Messzala ellen és nem volt bátorságuk elfogadni?

Ez a kemény vágás megoldotta a néma ajkakát.

– Legyen meg, te szemtelen! – kiáltott fel Druzusz ingerülten. – Állítsd ki az írást és hagyd az asztalon! Holnap majd meglátjuk, hogy csakugyan annyi pénzed van-e reménytelen kockázatokra. Én, Druzusz ígérem, hogy elfogadjuk az ajánlatot.

Szanballat ezt is megírta és ezúttal is nyugodtan szólt a jelenlevő rómaiakhoz:

– Druzusz, az ajánlatot nálad hagyom. Ha aláírtátok, küldd hozzám a verseny megkezdése előtt. A konzullal leszek a Porta Pompae feletti páholyban. Béke veletek; mindnyájatokkal!

Meghajolt és nem törődve a gúnyos kiáltásokkal, megjegyzésekkel, távozott... De ennek a rendkívüli fogadásnak a híre még azon az éjjel elterjedt a városban, az utcákon – Ben-Hur, aki a négyesével együtt maradt éjszakára, idejében megtudta azt is, hogy a fogadás kapcsán Messzala egész vagyona kockán forog.

Ben-Hur régóta nem aludt olyan jóízűen, mint azon az éjszakán.

A cirkuszban

Az antiokhiaai cirkusz a folyó déli partján, csaknem a szigettel szemben állt és semmiben sem különbözött a rómaiak hasonló épületeitől. Mivel a játékokat elsősorban a közönség számára rendezték, a cirkuszba mindenkinek szabad bemenele volt. De a nép ezúttal félt, hogy nem lesz elegendő hely részére s így már előző napon elfoglalták a szomszédos tereket és utcákat; a környék táborozó hadseregére emlékeztetett. A bejáratokat éjfélkor kitárták és a tömeg betódult, elfoglalta a számára kijelölt helyeket, ahonnan földinduláson vagy a felfegyverzett katonaságon kívül semmi sem mozdíthatta ki. Egész éjszakán át a padokon bóbiskoltak, ott falatoztak és kíváncsian várták a játékok kezdetét.

A jó módúak előre biztosították ülőhelyeiket s a reggeli órákban már megindultak a cirkusz felé; a nemesek és a gazdagabb réteg gyaloghinton és formaruhás szolgák kíséretében jelentek meg. Hamarosan fokozódott a tolongás a város utcáin, hatalmas áradathoz hasonlított.

Amikor a légio teljes felszereléssel s fényes lobogódíszben levonult a Szulpiusz-hegyről és az utolsó kohorsz csapata is eltűnt a hídról, Antiokhia a szó szoros értelmében kiürült, mindenki a cirkuszban tartózkodott.

A felharsanó trombiták hangja csendet parancsolt és a százezres tömeg pillantása azonnal a cirkusz keleti szárnya felé fordult. A földszint közepét széles, boltíves átjáró törte meg; ez volt az említett Porta Pompae és felette helyezkedett el a legionárius zászlókkal és jelvényekkel feldíszített páholy, a konzul megszokott helye. Az átjáró két oldalán voltak az istállók, előlről tömör kapuk védték. Felettük alacsony mellvéddel ellátott párkányzat húzódott, mögöttük emelkedtek az ülések.

A Porta Pompae alatt terült el az aréna, nagykiterjedésű, sima tér finom, fehér homokkal borítva. A futtatáson kívül minden verseny itt játszódtott. A homokkal borított arénán

túl márványtalapzat található, három szürke kőből faragott oszlopot tartott; ezek az első sorompók s a versenyfuttatás starthelye és célja. A talapzat mögött magas fal emelkedett, egészen az olimpiai stadionig. A versenylovak a futamot az első sorompó jobb felén kezdték meg és a bal oldalukon húzódott a fal. A verseny indítása és hajrája a konzullal szemben zajlottak le; természetesen az ő ülése volt a legkedvezőbb helyen.

Az erkély nyugati végén a pálya félkör alakban végződött és két nagy karzatot tartott fenn. Közvetlenül a mellvéd mögött, az erkélyen található az első ülés, ahonnan a következő padok emelkedtek és mindegyik magasabb, mint az előbbi. Az egymás fölé emelkedő padok sokasága érdekes látványt nyújtott, emberi arcok és különböző színű öltözetek tették még színesebbé.

A Porta Pompae felől különböző zajok és zeneszó áradtak. Megindult az ünnepséget bevezető énekkar menete, nyomukban a rendezők és a város előjárói díszruhákban s virágfüzérekkel, mögöttük az istenek: emberek hordozták gyaloghintókon vagy négykerekű, pazarul díszített kocsikon mutatták be őket. Ezt követően a nap versenyzői vonultak, az egyes versenyszámoknak megfelelő ruhákban. Az arénán lassan áthaladtak és nagy kört írtak le a versenypályán. Szép és felemelő látvány; a tetszés zaja követte mindezt.

Az atléták fogadtatása nagyobb zajjal járt; jóformán nincs a gyülekezetben senki, aki nem fogadott rájuk, még ha kis összegben is. A csoportok elvonulása után hamar kiválasztják a kedvelt versenyzőket: nevüket emlegetik és elárasztják az erkélyekről ledobált virágokkal és koszorúkkal. Hamarosan kiderül, hogy valamennyi versenyszám között a kocsilversegy a legnépszerűbb. A kocsik pompájához és a lovak csodás külleméhez a hajtók adták a látványos keretet. Legfinomabb gyapjúból készült, rövid, ujjatlan tunikájuk a megjelölt színeket viselte. Minden fogatot lovász kísért, kivéve Ben-Hurt, aki valamely okból egyedül volt; a többiek sisakban,

ő hajadonfővel. Amikor közelebb érték, a nézők a padokra álltak, a láрма észrevehetően erősödött s az erkélyről valóságos virágözön hullott a kocsikra.

Mint a más versenyszámokban is, itt is hamar kiderült, hogy egyesek jobban élvezték a népszerűséget társaiknál; asszonyok és gyermekek, sőt férfiak is bizonyos szint öltöttek magukra, elsősorban mellre vagy hajra tűzött szalagot. Feltűnt a zöld, a sárga s a kék szín, de a tömeget gondosan szemügyre véve nyilvánvalóvá vált a fehér és a skarlát-arany fölénye a többivel szemben. Tehát a zsidó és a római versenyző között oszlott meg a nép lelkesedése és rokonszenve. Ahogy a hajtók körbejárták fogataikat, az izgalom nőttön-nőtt; a második sorompónál, különösen a karzatokon a fehér lett a leggyakoribb szín, a nép, amikor már virágait szétdobálta, hangos kiáltásokkal vétette észre magát.

– Messzala! Messzala!

– Ben-Hur! Ben-Hur!

A felvonulás után megkezdődtek az értékelések.

– Bacchuszra mondom, szép volt – kiáltotta egy asszony, hajában a római színeit viselte.

– És milyen pazar a kocsija – folytatta egy szomszédja. – Minden csupa elefántcsont és arany. Ha Jupiter is úgy akarja, biztosan nyer!

De elhangzottak más megjegyzések is.

– Száz sékelt a zsidóra! – kiáltotta egy magas hang.

– Ne siesd el – csitította egyik társa. – Jákob fiai nem hódolnak az ilyen játékoknak, az Úr előtt nem kedvesek.

– De láttál valakit, aki nála keményebb és magabiztosabb lenne? És milyen erős a karja!

– Hát még a lovai! – tette hozzá egy harmadik.

– Azt is beszélik, hogy ismeri a rómaiak minden fogását – mondta egy eddig hallgató néző.

– Igen, és ő szebb is, mint a római! – ez egy másik asszony véleménye volt.

A felvonulás befejeződött; újra a Porta Pompaehez ért a

menet; Ben-Hur érezte, hogy sokan lehetnek, akik érte imádkoznak. Az egész Kelet szeme rajta függ, hogy végignézze nagy küzdelmét Messzalával.

A többi verseny kivétel nélkül lezajlott. A kivezető ajtók megnyitáltak és sokan kisiettek a csarnokon kívül, ahol a vendéglősök tartózkodtak. A helyükön maradók beszélgettek, tábláikat vizsgálgatták és várták a legérdekesebb versenyszámot, a kocsiversenyt. Ekkor érkezett meg a közönségnek az a része, amely csak a kocsiversenyért rajongott. Ezek közé tartozott Szimonidesz és társasága; ülőhelyük az északi főbejárat szomszédságában, a konzul páholyával szemben volt.

Amikor négy erős szolga székkal együtt behozta a kereskedőt, komoly feltűnést keltett. Többen a nevét említették. Futótűz gyorsasággal terjedt el ennek a rendkívül érdekes történetű embernek a jelenléte a nézőtéren. Megismerték Ilderimet is; barátságosan üdvözölték, de Boldizsárt és a kíséretében levő két nőt, Iraszt és Esztert senki sem ismerte.

Eszter elfogódottan nézett körül a cirkuszban, fátyolát összehúzta, az egyiptomi azonban szabaddá tette arcát és láthatóan ügyet sem vetett arra, hogy bámulják. Nemsokára néhány pályafenntartó szaladt be és köteleket feszített ki az arénán keresztül az erkélyek között. Ugyanakkor hat személy jött a Porta Pompaen át s az egyes istállókkal szemben megállt. Nagy zúgás támadt a nézőtéren.

– Nézd csak! A zöld a négyes számhoz ment jobb felől; ez az athéni.

– És Messzala! Ő a kettes!

– Ott a fehér! Nem látom, hol áll meg!... Ez az egyes szám. Az egyes balról!

– Nem, ott a fekete állt meg, a fehér a hatos számnál található!

– Valóban!

Az ott álldogáló férfiak a kapusok voltak, akik éppen olyan színű tunikát hordtak, mint a versenyzők és felállásukból lehetett következtetni a rajtszámokra.

– Láttad már Messzalát? – kérdezte az egyiptomi nő Esztertől. A zsidó leány megrezzent és nemmel válaszol. A római, ha atyjának nem is, Ben-Hurnak feltétlenül ellensége volt.

– Olyan szép, mint Apolló! – mondta elfogultan Irasz.

Beszéd közben a szeme felragyogott a drágaköves legyezője mögött. Eszter ránézett: valóban szebb lenne, mint Ben-Hur? De aztán inkább Ilderimre figyelt, aki azt mondta apjának: „Igen, az ő száma a hatos a Porta Pompaetól balra...” Sejtette, hogy Ben-Hurt említették és arra tekintett. Röpké kis imádságot suttogott az ifjúért. Szanballat érkezett a társasághoz.

– Most jövök az istállóktól – mondta komolyan és meghajtotta magát Ilderim előtt. – A lovak kifogástalan állapotban vannak.

– Ha vesztünk – felelte Ilderim fojtott hangon – legalább ne Messzala győzzön.

Szanballat ezután Szimonideszhez fordult, elővéve a táblácskáját.

– Valami érdekeset mutatok neked. Emlékszel, hogy a múlt éjjel, amikor a fogadást lezártuk Messzalával, egy másik táblát is otthagytam, amelyet elfogadása esetén a verseny előtt kértem hozzám eljuttatni. Itt van.

Szimonidesz gondosan áttanulmányozta a jegyzéket.

– Igen – mondta – már ellenőrizték is nálam, hogy rendelkezel-e ilyen nagy összeggel. Őrizd meg jól a táblát. Ha veszítesz, tudod, hová kell jönnöd, ha nyersz... – az arca szigorú lett – barátom, csak láss hozzá! Gondod legyen rá, hogy az aláírók ki ne csússzanak a kezünk közül. Az utolsó sékelt is hajtsd be rajtuk! Ők is ezt tették volna!

– Bízzál bennem – mosolygott gúnyosan a szállító.

Elbúcsúzott és visszatért a konzul páholyába. Közben véget ért a szünet, a trombitások jelt adtak, mire mindenki sürgősen visszasietett a helyére. Az arénában néhány szolga jelent meg és felkúszva a választófalra, a nyugati részen levő

második sorompónál hét fagolyót helyeztek egy gerendára, s az első sorompónál hét delfint ábrázoló fafigurát állítottak fel.

– Mit akarnak azokkal a golyókkal és halakkal? – kérdezte a sejtől Boldizsár.

– Ezekkel számolják a fordulókat – felelte Ilderim. – Mind-egyik kocsiforduló végén levesznek egy labdát és egy delfint.

Az előkészületek után egy diszruhás trombitás a rendező mellé állt, hogy a rajtot pontosan jelezze. A nép mozgolódása és zsvaja rögtön lecsillapult. Minden arc kelet felé fordult és izgatottan leste a hat istálló ajtaját, az indulókat. Szimoni-desz nyugodt arcán is ott piroslott az izgalom. Ilderim szokása szerint dühödten húzogatta a szakállát.

– Nézd meg majd a rómaid – mondta Irasz Eszternek, aki meg sem hallotta ezt, csak Ben-Hur megjelenését várta.

Éles trombitaszó harsant, mire az indítók – mindegyik kócsi számára egy jutott – leugrottak a sorompó oszlopai mögül, arra az esetre, ha a négyesek közül valamelyik megbökrosodna. A második trombitaszóra a kapusok kinyitották az istállókat. Először a hajtók lovas kísérői jelentek meg – öten, mert Ben-Hur nem tartott igényt e szolgálatra. A kötelet leeresztették, hogy a lovasok átmehessenek, majd újra felhúzták. A tömeg alig figyelt a lovasokra; a lovak türelmetlen dobogását és a hajtók hangját figyelték távolról; minden szem a kitárt ajtókra szegeződött. A kötelet ismét felhúzták, a kapusok kihívták embereiket, az erkélyen állók határozottan intettek kezükkel és teli tüdőből kiáltották: le, le!

Mindegyik istállóból, mint a viharos fergeteg, tört elő a hat négyes fogat. Fenn a nézők egy emberként ugrottak talpra, a padokon ugráltak, a cirkusz levegőjét hatalmas kiáltás töltötte be. Ez volt a legnagyobb pillanat, amelyre a játékok meghirdetése óta az emberek vártak.

– Nézd, ott jön... – kiáltotta Irasz Messzalára mutatva.

– Látom – felelte Eszter és Ben-Hur nézte.

Most Eszter is félrehajtotta a fátyolt. Átérezte, hogy mi-

Ilyen nagyszerű lehet hőstettet végrehajtani ekkora sokaság előtt. Az ember ilyen pillanatokban megszállottá válik és ügyet sem vet a halálra.

A versenyzők most a cirkusz minden részéből láthatók voltak, de ez még nem volt maga a verseny. Előbb a kötélnek kellett szerencsésen átjutniuk. A kötélen az egyenlő indulást biztosította. Ha nekirohannak a kötélnak, ember is, lovak is veszélybe kerülhetnek; ha óvatosan hajtanak, a verseny elején már hátrányos helyzetbe jutnak, amelyből nehéz előbbre kerülni. Minden versenyző arra törekedett, hogy a versenypálya belső felében levő választófalhoz közelebb jusson. Az aréna vakító fényben úszott. Minden hajtó a kötelet figyelte, majd a belső vonalra összpontosított. Mind a hatan ugyanazt a pontot célozták meg és vadul vágtattak előre a kettős veszély árnyékában. A nagy rohanás következtében egymásnak rohanhattak, de az a veszély is fennállt, hogy az indító nem adja meg a jelet a kötélen leeresztésére. Vagy ha nem adja meg a jelet idejében?!

A pálya szélessége kétszázötven lábnyi volt. Biztos szem, erős kéz és csalhatatlan ítélőképesség kellett ahhoz, hogy a hajtó elkerülje a veszélyt. Ha csak egy is félrenéz! Vagy nem összpontosít kellően! Ha elejti a gyeplőt!... Valamennyien a legrövidebb utat választották a fal melletti hely elérésére; a másikat előreengedni egyenlő lett volna a verseny korai feladásával. Senki sem engedett a másiknak... Az emberi természet nem olyan, hogy szándékát a pálya közepén megváltoztassa; a serkentő és bátorító bekiabálások az erkélyről minden hajtót erejének további fokozására sarkalltak.

A négyesek együtt közeledtek a kötélnél. A rendező mellett álló trombitás hangos jelt adott, de a kúrtharsogás nem hallatszott húslépcsényire sem. A bírák a kellő időben leeresztették a kötelet, Messzala négyesének egyik lóva patáját érintette az, de hajtója kikapva az ostort, megeresztette a gyeplőket és szédítő iramban először érte el a falat.

- Jupiter velünk van! - üvöltötte torkaszakadtából a római párti közönség, az öröm mámorában.

Amikor Messzala befordult a fal mellé, a tengelyen levő bronz oroszlánfej megkapta az athéni hajtó lógós lovának az első lábát és az állatot alaposan kibillentette futásából; a jármos lovat is megakadályozva a haladásban. Megakadtak, kapálózva igyekeztek kibontakozni, de elvették az irányt. Az örök majdnem beavatkoztak. A hatalmas tömeg lélegzet visszafojtva figyelt, csak a konzul körüli helyekről hallatszott erős kiabálás.

- Jupiter velünk van! - ordította Druzusz megszállottan.

- Ó nyer; Jupiter velünk! - vették át társai is, látva Messzala száguldását.

Szanballat táblával kezében feléjük fordult, de szavait a versenypályáról felhallatszó erős csattanás elnyelte. Riadtan fordult meg s az arénában rettenetes dolgot látott.

Messzala előretört, az athéni jobbán a korinthuszi maradt az egyetlen versenyző és Kleantesz ebbe a hézagba próbálta terelni megzavarodott négyesét. Ekkor azonban a szerencse újra elpártolt tőle, a bizánci kereke hátulról megtaszította kocsiját és hajtója a porondra repült. A szerencsétlen Kleantesz saját lovainak patái alatt: szörnyű látvány volt, Eszter azonnal elfedte szemét.

A korinthuszi, a bizánci és a szidóni tovább vágatott, mintha semmi sem történt volna; a versenyláz erősebb volt bennük. Szanballat Ben-Hurt nézte és hátrafordult Druzushoz s cimboráihoz.

- Száz szeszterciuszt a zsidóra! - kiáltotta hangosan.

- Tartom! - felelte Druzusz.

- Újabb százat a zsidóra - mondta Szanballat.

Senki sem hallgatott rá. Újra szólt, ismét nem feleltek; odalent érdekes volt a verseny, a rómaiak feszülten figyeltek:

- Messzala... Messzala! Jupiter velünk!

Amikor Eszter újra felpillantott, a pályafenntartók a lovakat és a törött kocsit távolították el; egy másik csapat a le-

zuhant hajtót vitte ki; a görögök padjai körül szitkozódások és dühös kiáltások hallatszottak. A fiatal leány leeresztette izgalmában felemelt kezét; Ben-Hur sértetlenül vágatott elől a rómaival. Nyomukban egy bolyban a szidóni, a korinthoszi és a bizánci következett. . . A verseny izgalma fokozódott, a versenyzők mindent beleadtak és a nézők szívdobogva, szikrázó szemmel figyelték az eseményeket.

Júdea legyőzi Rómát

Amikor a kedvező helyért való küzdelem megkezdődött, Ben-Hur a pálya bal szélén foglalt teret a hat versenyző közül. Egy rövid időre az ő szemét is elkápráztatta az aréna tündöklő fénye, de aztán magához tért, szemügyre vette ellenfeleit és megpróbálta kitalálni szándékaikat. Messzalát alaposan megfigyelte, több volt, mint egyszerű ellenfél. A finom arcélú patríciuson most is látható volt a szenvedélytelen felsőbbség érzése, de Ben-Hur mégis azt gondolta, hogy az ember lelkét mintegy üvegen keresztül látja: sötéten, kegyetlenül és kétségbeesve; egy elszántságban megfeszült valakit, aki érzi, hogy mindent kockára tett és utolsó erőfeszítésével, még a halál vállalásával is a győzelemre tör.

Ben-Hur elszántsága sem volt kisebb. Minden áron, a legnagyobb kockázattal is ellensége megalázására törekedett. Jutalom, kitüntetés, fogadások és barátok lelkesedése – minden, ami a verseny során előtérbe kerülhet, eltűnt az egyetlen, igazi cél mögött. Még életét sem kímélte ezért. De ebben az eltökélt szándékban nem volt semmi szenvedély; a vérnek egy magasabb hőfokú lüktetése. A szerencsére sem bízta magát. Kidolgozta a maga tervét és bízott önmagában; megkülönböztetett figyelemmel és ügyességgel készült a megvalósítására.

Még a táv felét sem tették meg, amikor látta, hogy Messzala eléri a falat, ha összeütközés nem történik és ha a kötél

is időben hullik le. Hirtelen felvillant benne, hogy Messzala pontosan tudja, hogy mikor engedik le a kötelet: az utolsó pillanatban. Ez Messzala önbizalmából is kitűnt, amellyel négyesét hajtotta, amíg az ellenfelek, a kötélről való óvakodásukban, kissé visszafogták lovaik száguldását. Messzala vakmerően vágtatott előre, mert bizonyára előzetesen megállapodott a rendezőkkel, hogy a kötelet csak az adott – és általa tudott – pillanatban engedik le.

A kötélt tehát lehullt és a négyesek – Ben-Hurét kivéve – a szóval és az ostorral történt biztatás hatására előrenyomultak. Ben-Hur egyelőre lemondott a fal eléréséről; jobbfelé rántotta a gyeplőket és arab paripáinak teljes gyorsaságával átvágott versenytársai mögött a pálya külső oldalára. Amíg a nézők az athéni balesetért reszkettek s a szidóni, a bizánci és a korinthuszi tőlük telhető ügyességgel igyekezett a bonyodalmakat elkerülni, Ben-Hur távol tartotta magát az összeütközéstől és a pályán – kívülről ugyan – Messzalával egy magasságban haladt. A bámulatos ügyesség, amellyel a pálya bal széléről idővesztés nélkül a jobb oldalon termett, nem kerülte el a nézők figyelmét, hatalmas üdvrigalissal fogadták látványos hajtását. Eszter örömet sugárzó arccal nézte az eseményeket, Szanballat ekkor ajánlotta fogadásra másodszor a száz szeszterciuszt, amelyre már nem akadt jelentkező. A rómaiak belátták, hogy Messzala mesterére akadt a zsidó ifjában.

Egymás mellett, szinte egy résnyi távolságban egymástól a második sorompóhoz közeledtek. A három oszlop talpazata itt félkör alakú kőfal volt. Ezt a fordulót tekintették a verseny igazi próbájának, a közönség is teljesen elcsitult. A verseny során most hallatszott először tisztán a kocsik zörgése... Ekkor Messzala láthatóan felismerte Ben-Hurt s ez a gátlástalan emberből megdöbbenő tettet csiholt ki.

– Le Érosszal, éljen Mars! – kiáltotta nagy erővel és megforgatta ostorát. – Vesszen Érosz, éljen Mars! – üvöltötte is-

mét és egy oldalvágással akkora ostorcsapást mért Ben-Hur lovaira, amelyet azok sohasem kaptak.

A szabálytalan ütést mindenütt látták, nagy meghökkenést keltett a nézőkben. A cirkuszban először mély csend támadt, majd elemi erővel tört ki a nép méltatlankodása és felzúdulása az erkélyről.

Ben-Hur négyese vadul szökkent előre. E lovakkal eddig még szeretettel bántak, gyengéden ápolták őket, az emberek iránti bizalmuk töretlen volt. Nem szoktak a durvasághoz; ez az ostorcsapás váratlanul érte őket, teljes erőből vágatni kezdtek. Honnan nyerte azt a páratlan erőt Ben-Hur a karjában, amely most kisegítette a bajból? Honnan, ha nem az evezőktől, amelyeket kemény kézzel markolt meg a tengeren? Mi volt a kocsi zökkenése és irama ahhoz a szédületes tánc-hoz képest, amelyet a hajó szenvedett a hullámok vad hánykolódása közben? Szilárdan a helyén maradt és hosszúra engedte a gyeplőt a lovak után. Mielőtt a nép felháborodása lecsillapult volna, már teljesen visszaszerezte uralmát a kocsi s a lovak felett, sőt az első sorompóhoz közeledve ismét Messzala közelében volt. A tömeg hangulatát erősen befolyásolta a római szabálytalansága, ezért Messzala a továbbiakban vakmerősége ellenére sem engedett meg magának hasonló tréfákat.

Eszter Ben-Hur arcát figyelte; a szokásosnál halványabb, de nyugodt és magabiztos volt. A választófal nyugati felén levő gerendáról időközben levettek egy fagolyót és a keleti gerendáról is egy delfint. Majd a másodikat. . . s a harmadikat is. Ez azt jelentette, hogy három fordulót tettek meg és Messzala változatlanul tartotta belső helyét, Ben-Hur pedig az oldala mellett kis különbséggel következett; a többiek távolabbról követték őket. A küzdelem a Rómában annyira népszerű kettős versenyekre emlékeztetett: Messzala és Ben-Hur a mezőny első felében, a korinthuszi, a szidóni és a bizánci a második felében vívott öldöklő harcot.

Az ötödik fordulóban a szidóni felnyomult Ben-Hur mellé,

de az iramot nem sokáig bírta és leszakadt; a hatodik fordulóban a korábbi sorrend alakult ki: Messzala, Ben-Hur és őket távolabbról követve a többi versenyző.

A nézők érdeklődése kezdettől a római és a zsidó hajtó felé fordult. Minden helyen feszült érdeklődéssel figyelték a versenyt; Ilderim már nem tépkedte a szakállát és Eszter is megfedkezett korábbi félelméről.

– Száz szeszterciuszt a zsidóra! – kiáltotta Szanballat a konzul páholyában ülő rómaiaknak, de azoknak nem támadt kedvük a fogadásra.

– Egy talentumot... vagy ötöt... lehet tíz is... válasz-
szatok!

Megvető arccal rázogatta fogadási tábláit.

– Tartom a fogadást! – mondta egy római ifjú, készen arra, hogy írásba foglalják az összeget.

– Ne tedd! – szólt rá egyik társa.

– Miért?

– Messzala elérte legnagyobb gyorsaságát. 'Nézd, mennyire előredől a kocsijában és a gyeplői lazák. És nézd a zsidót!

– Herkulesre! – döbrent meg a fogadni kész római megnyúlt arccal. – Ez a kutya minden erejével visszafogja a lo-
vait. Látom, hogy még sok van bennük. Ha az istenek nem segítenek Messzalan, ez a zsidó megelőzi őt. De nem, még nem! Nézd! Jupiter velünk van!

A kiáltás, amely a római torkokból most felharsant, szinte meglebbentette a konzul feje fölött levő függönyöket.

Ha a megfigyelés jó volt és Messzala valóban elérte legnagyobb sebességét, ez a manőver érvényesült, mert kocsija előnyt szerzett. Lovai mélyen leeresztett fejjel száguldottak, felülről úgy látszott, mintha testük a földet érintené; orrlikaik és szemük kitágultak. Megfeszített erővel futottak. De meddig bírják az iramot? A hatodik fordulóban látszott, hogy Ben-Hur már a római kocsi mögött van jócskán, mintha nem bírná átvenni Messzala szédítő iramát.

A Messzala-tábor örömmámorban úszott; üvöltöttek, han-

goscoktak, lengették zászlóikat és egyszeriben megjött a kedvük a fogadásra is; Szanballat táblái hamarosan beteltek új tételekkel.

Mallukh a diadalkapu alsó karzatán ülve csak nehezen tudta megőrizni nyugalmát. Állandóan Ben-Hur megjegyzésére gondolt, hogy valami történik majd a nyugati oszlopok fordulójánál. Ez az esemény nem következett be az ötödik forduló során, sőt a következőben sem; Ben-Hur Messzala mögé került, fogata szinte vánszorgott a római kocsija után.

Szimonidesz és társasága vegyes érzelmekkel ült a helyén. A kereskedő mélyen lehajtotta fejét, Ilderim a szakállát rángatta, Eszter halkán pihegett. Egyedül csak Irasz örült. A versenyzők már a hatodik fordulót tették meg és még mindig Messzala vezetett, Ben-Hur a második helyen... Messzala helyzetét féltve egészen megközelítette a kőfalat, egy hajszálnyi hiányzott, hogy nem zúzta szét magát és kocsiját; Ben-Hur ugyanazon a keréknyomon hajtott utána nem kevésbé veszélyes kanyarral. Eszter ismét látta Ben-Hur arcát s az még fehérebb volt, mint korábban. Szimonidesz ravaszabb lévén leányánál, így szólt Ilderimhez:

– Akármilyen legyek, ez az ifjú valamiben törli a fejét. Ezt olvasom le az arcáról.

– Látjátok, mennyire frissek még a lovak? – szólt Ilderim. – Isten fényességére, ezek még nem futották ki magukat! De most vigyázz!

A gerendákon már csak egy labda és egy delfin volt látható. A hatalmas tömeg nagy lélegzetet vett: következett az utolsó menet. Először a szidóni próbálta meghajszolni lovait; az állatok egy rövid időre felzárkóztak, de nem tudtak lépést tartani a vezetőkkel. A bizánci és a korinthuszi is kitöréssel próbálkozott, de hamar visszaestek és már nem szólhattak bele az elsőség kérdésébe. A rómaiakat kivéve a többi párthoz tartozók most már Ben-Hur győzelmét kívánták, ennek hangos kifejezését is adták kiáltásaikkal.

– Ben-Hur! Ben-Hur! – a sokaság erős ujjongása hatalmas

erővel áradt a konzul páholya felé. A padokról heves biztatásokkal, tanácsokkal látták el a zsidó ifjút.

– Vigyázz! Most közelebb a falhoz!... Rajta! Hadd induljanak az arabok! Ereszd meg a gyeplőt!... Ne engedd a rómaid! Most vagy soha!

A mellvéd felett kihajoltak, mintha segíteni akarnának... De Ben-Hur nem hallott semmit. A forduló felénél tartottak és ő még mindig a második helyen futott, a második sorompónál sem változott a helyzet. Ekkor Messzala a bal oldali lovakat befelé húzta s ezzel lassította futásukat. Emelkedett hangulatban volt, előre érezte a győzelem mámorát: a római génusz legyőzhetetlenségét. A három oszlopon túl – mintegy hatszáz lépésnyire – a dicsőség, a vagyon és a bosszú érzésének beteljesülése várta.

Ebben a pillanatban Mallukh a karzatról észrevette, hogy Ben-Hur előrehajol lovai fölé és megereszti a gyeplőket. A hosszú, összetekert ostort kibontva hatalmas pattogtatással adott jelt a lovaknak és azok egy roppant erőfeszítéssel a római kocsijának oldaláig repítették. Messzala a sorompó veszélyes szélén megsejtett valamit, de nem mert odanézni. A közönségtől sem kapott jelzést. A futás zaján kívül csak egyetlen hang hallatszott: Ben-Huré. Ó-arám nyelven biztatta a száguldó lovakat:

– Rajta, Atair! Előre Rigel! Antaresz, ne késlekedj! Előre, Aldebarán! Repüljetek, előre!

Messzala éppen a sorompót kerülte és Ben-Hur ekkor tört előre, hogy megelőzze. Veszélyes helyzet volt, csak pontos számítás alapján történhetett; Ben-Hurnak kereszteznie kellett a keréknyomot a fal irányába, s ha egy gondolattal elkészik, a római menthetetlenül a falhoz szorítja. A közönség látta ezt: a merész kanyart és Ben-Hur kocsijának erős hajráját.

Aztán éles csattanás törte meg a cirkusz csendjét, a versenypálya utolsó szakasza felett fehér és sárga szilánkok röppentek szerteszét... A római kocsija féloldalra fordult, a

kocsi darabokra törött és Messzala a gyepelőkbe gabalyodva teljes hosszában előre zuhant.

A látvány borzalmát fokozta az a körülmény, hogy a szidóni, aki Messzala mögött futott, már nem állíthatta le lovait és teljes sebességgel Messzala kocsijának roncsaihoz vágódott, a fekvő római fölé, a négyesek összegabalyodva kiismerhetetlen helyzetben, a félelemtől majdnem megvadultak. A zűrzavarból, az áttekinthetetlen kavarodásból, a por és a homok sűrű felhőjéből azonban egyszerre előbukkant Ben-Hur négyese; hajtójuk sziklaszilárdan, lángba borult arccal, mint a bosszú eleven szobra diadalmasan tört előre, már semmi sem tartóztathatta fel.

A nép azonnal talpra ugrott, a padokon táncolt és kiabált önfeledt örömeiben. Sokan a rómaid keresték a roncsok és a lovak alatt. Nem mozdult, talán halott is már; de a túlnyomó többség Ben-Hurt kísérte szemmel. Valójában nem látták azt az ügyes hajtást, amellyel kissé balra fordulva, tengelyének vasban végződő részével szétzúzta Messzala kerekét, de észrevették az ember átalakulását, szinte érezték lelkének izzó lángolását, a hősi elszántságot, a cselekvés mindent lebíró erejét, amellyel győzelemre vitte kocsiját. És hogyan repültek ezek a lovak! Inkább oroszlánok vágatására emlékeztetett... Amikor a bizánci és a korinthuszi a pálya felénél haladtak, Ben-Hur már befordult az első sorompónál.

A versenyt megnyerte!

A konzul felkelt helyéről; a nép rekedtre kiabálta magát, a rendező ünnepélyesen megkoszorúzta a győzteseket.

Az ökölvívók között egy alacsony homlokú, sárga hajú szász bizonyult a legjobbnak, durva arca rögtön feltűnt Ben-Hurnak. Régi mesterére ismert benne, akivel egy időben Róma kedveltjei voltak... Ben-Hur Szimonideszre és erkélyen ülő társaságára emelte tekintetét. Valamennyien feléje integettek. Eszter még ült, de Irasz felállt és mosolyogva,

a legyezőjével integetett . . . Az ifjú mit sem tudott arról, hogy ezt a kitüntetést a leány Messzalának szánta, ha megnyeri a versenyt.

Csapda az idernei palotában

Ben-Hur a folyón túl találkozott Ilderimmal, mert előzetesen elhatározták, hogy éjfélkor követik a már harminc órával korábban elindult karavánt. A sejk nagyon boldog volt, csak az bántotta, hogy Ben-Hur visszautasította a fejedelmi ajándékokat. Számára elegendő volt az ellenség megalázása. A vita hosszú ideig tartott e körül, időközben ketten is érkeztek: egy idegen és Mallukh. Először Mallukhot bocsátották be, aki nem is titkolta rendkívüli örömét.

– Megbízással jöttem; Szimonidesz üzeni, hogy a római párt egyes tagjai a játékok megszakításának ürügyével tiltakoztak a díjak kifizetése ellen.

Ilderim felpattant és haragosan kiáltotta:

– Isten fényességére! Döntse el a Kelet, hogy szabályosan nyertük-e a versenyt?!

– A rendező szabályosnak nyilvánította, mert kifizette a pénzt. – folytatta Mallukh. – Amikor arra hívatkoztak, hogy Ben-Hur összetörte Messzala kocsijának kerekét, a rendező eszükbe juttatta a korábbi ostorcsapást, amelyet Ben-Hur lovai kaptak a rómainál a sorompó fordulójánál.

– És mi történt az athénival?

– Meghalt.

– Meghalt! – ismételte Ilderim. – Milyen szerencsájuk van ezeknek a római szörnyetegeknek. Messzala bizonyára életben maradt?

– Életben – felelte Mallukh –, de nem sok köszönet lesz benne. Az orvosok szerint megmarad, de soha nem állhat a lábára; nyomorék marad.

Ben-Hur szóltanul az égre nézett. Láta maga előtt Messza-

lát, székhez kötötte, mint Szimonideszt és arra gondolt: hogyan viseli ezt el a büszke és becsvágyó római?...

– Szimonidesz azt is üzeni – folytatta Mallukh –, hogy Druzusz és azok a fogadók, akik aláírták Szanballatnak az elvesztett öt talentum kifizetését, Maxenciusz konzul elé terjesztették az ügyet, aki azt felküldte a cézárnak. Messzala is letagadta veszteségét, mire Szanballat ugyancsak a konzulhoz ment orvoslásért. Még nem döntöttek, de a jobbjézű rómaiak elítélik ezt a magatartást s az egész városban elterjedt a botrány híre.

– Mit mond Szimonidesz? – kérdezte Ben-Hur.

– A mester derűs és örül ennek a helyzetnek. Ha a rómaiak fizetnek, tönkremennek; ha megtagadják: oda a becsületük. Másrészt a Keletet megsérteni efféle botrányral rossz kezdet volna a parthusokkal tervezett háborúban – Róma jól tudja ezt. Ilderim sejket megsérteni nem más, mint szembekerülni a sivataggal, holott ez Maxenciusz működési területe. Szimonidesz éppen ezért azt üzeni, hogy ne nyugtalankodjál; Messzala megfizeti adósságát.

Ilderim jókedve nyomban visszatért. Szívélyesen búcsúzott el Mallukhtól és bebocsátotta a második küldöttet, aki féltérdre ereszkedve, mély tisztelettel így szólt:

– Irasz, Boldizsár leánya bízott meg, hogy követségbe jöj-jek a sejkhez és szerencsekívánatait tolmácsoljam négyesének győzelméhez.

– Barátom leánya nagyon kedves – felelte Ilderim ragyogó szemmel. – Vidd el neki ezt az ékszert annak jeléül, hogy örömmel fogadtam üzenetét.

Beszéd közben egy gyűrűt húzott le ujjáról. A követ átvette a gyűrűt és így folytatta:

– Az egyiptomi leánya mással is megbízott. Kéri a jó Ilderim sejket, hogy közölje Ben-Hurral, atyja egy időre az ider-nei palotában szállt meg, ahol az ifjút holnap négy óra tájban szívesen látja.

A sejk Ben-Hurra nézett, akinek kipirult az arca az örömtől.

– Mit teszel? – kérdezte tőle.

– Engedelmeddel, meglátogatom a szép egyiptomi leányt – felelte Ben-Hur.

Ilderim nevetett és cinkosan nézett az ifjúra.

– Valóban, az ember ne élvezze ifjúságát? . . .

Ben-Hur a követhoz fordult:

– Mondd meg, hogy Ben-Hur szerencséjének tartja, hogy meghívást kapott az ildernei palotába.

A küldött néma köszöntéssel távozott. Ilderim éjfélkor útnak indult és Ben-Hur részére egy lovat és útikalauzt biztosított, hogy a későbbiek során kövesse őt.

Ben-Hur másnap elindult, hogy a meghívásnak eleget tegyen; rövid idő alatt az ildernei palotához ért. Az udvarból fedett lépcsőkön át jutott az oszlopos görög stílusú csarnokba, amely hófehér márványból készült. Egy magas, szárnyas ajtón át keskeny sikátorba került, majd egy csukott ajtó előtt megállt. Érdekes módon a széles ajtószárnyak zár és kilincs zöreje nélkül, szinte maguktól megnyíltak; mindez azonban fel sem tűnt az eléje táruló látvány mellett.

A sötét sikátorból egy római ház tágas, mesével határos és gazdag átriuma bontakozott ki.

Ben-Hur, Iraszra várakozva, ábrándos hangulatban nézelődött a pazar palotában. Türelmes volt, nem törődött a csekély késéssel; ha elkészül, bizonyára jön érte Irasz, vagy szolgát küld. A római házakban ez az átrium volt a látogatók részére tartott fogadószoba.

Kétszer-háromszor is körüljárta a helyiséget. Többször megállt a tető nyílása alatt is, nézte az eget, annak azúros kék színét, majd egy oszlopnak dőlve a fény és árnyék arányát és hatását vizsgálgatta. Aztán meguntta ezt is, mert nem jött

senki. Az idő múlása végül is nyugtalanítani kezdte; nem értette Irasz késését. Hirtelen a türelmetlenség lázas lehellete csapta meg és végre tudatára ébredt, mit is jelenthet ez az egész házat uraló csend. Ez a gondolat nyugtalanná tette, feléledt bizalmatlansága, figyelt, de semmiféle hang nem hallatszott; a palota néma volt, mint a sír.

Talán valami tévedés történt? De nem, a küldött határozottan az idernei palotát említette.

Aztán eszébe jutott az ajtó titokzatos feltárulása. Vissza ment az ajtóhoz és most léptei is sokkal keményebben, zajosabban koppantak, mint az előbb. Megrezzent ettől, egyre idegesebb lett. A nehézkes római zár ellenállt mozdulatának, majd amikor erős keze alatt sem mozdult meg az ajtó második kísérletre, a vére meghűlt. Bezárták! Átjárta a veszély közelléte, egy pillanatra elvesztette határozottságát. . . Kinek lehet érdekében Antiokhiában, hogy ártson neki?

Ha csak nem – Messzalának?!

És ez az idernei palota? . . . Az előudvarban Egyiptom tűnt elé; Athént idézte a hófehér csarnok; de ez itt, maga az átrium Róma volt és minden előkelőségével, szépségével együtt csapdát jelentett a számára. . . Aggodalmát jogosnak érezte. Az átrium jobb- és baloldalán több ajtót látott, amelyek a hálósobába nyíltak; valamennyit zárva találta. Talán kopognia kellene. Kiáltani székelyelt s ezért inkább ledőlt egy pamlagra és átgondolta helyzetét.

Most már nem kétséges, hogy fogoly; de milyen célból? És kinek a foglya?

Messzala műve volna? . . . Felült, körülnézett: fegyvereket látott több asztalon is. Arra gondolt, hogy madarak is haltak már éhen aranykalitkában; ő nem akarta ezt a sorsot. A fekvőhelyet faltörő kosként használhatja; tisztában volt erejével és a harag ezt még kellően fokozza.

Messzala személyesen nem jöhet. Nem tud járni többé, nyomorék lett, mint Szimonidesz, de másokat irányíthat! Többeket megmozgatna, hogy bosszút álljon. . . Ben-Hur fel-

kelt, újra az ajtók zárját próbálgatta. Nagyot kiáltott, a szoba erősen visszhangzott tőle. Töprengése ezután arra a következtetésre jutott, hogy tévedés történt; véletlen eset: a palota bizonyára valakinek a tulajdona, amelyet gondolnak, sőt őriznek is. Az est folyamán jönnie kell az őrnök; feltétlenül elő kell kerülnie. Türelem!

Félóra telhetett el – Ben-Hur sokkal többnek érezte – amikor az ajtó megnyílt és zajtalanul újra bezáródott. Ben-Hur a szoba másik végében ült. Lépések riasztották fel töprengéséből.

Nehéz lépések voltak, a saruk durva súrlódása hallatszott. Aranyozott oszlopok álltak az ajtó és az ő helye között; az ifjú az egyik oszlophoz támaszkodva megállt. Hangok áradtak feléje – férfihangok –, az egyik durva torokhang volt. Nem értette, hogy mit beszélnek, a nyelv nem tartozott a keleti vagy a dél-európai nyelvekhez. A két idegen balra fordult és ekkor Ben-Hur megpillantotta őket: két férfi tunikában, az egyik közülük kivételes izomzatú. Nem tartozhattak a palota személyzetéhez, mert idegenül mozogtak; mindent megcsodáltak maguk körül, sőt több tárgyhoz hozzányúltak, vizsgálgatták. Közönséges embereknek látszottak. Kényelmes ténfergésük és biztonságuk azt jelezte, hogy valami dolguk akadt itt; és ha dolguk van... kivel?

Sokat fecsegték és lassú léptekkel közeledtek ahhoz az oszlophoz, amelynél Ben-Hur állt. Egy szobor tetszett meg nekik, azt nézegették; az egyikben Ben-Hur ráismert arra a normannra, aki az ökölvívás győztese lett tegnap a cirkuszban. Az arcát számos korábbi seb borította, vad, elállatiasodott külsejű ember, akinek fedetlen tagjai páratlan izomzatot mutattak, szinte megfagyasztotta a vért Ben-Hur ereiben. Csalhatatlan ösztöne megsúgta, hogy megfelelőbb alkalom nem is nyilhatna a gyilkosságra, mint itt s ezeknek a mirmidonoknak övele van dolguk... Aggódó pillantást vetett a normann társára, aki fiatal, fekete szemű és sötét hajú, kissé zsidós külsejű ember volt; mindketten a birkózók arénában

hordott ruháját viselték. Ben-Hur most már nem kételkedett, hogy tudatosan csalták a palotába. Szó sem lehetett véletlenről; minden segítségtől elzárva, ebben a fényes környezetben kell meghalnia.

S az egyébként határozott ifjú nem tudta, mit tegyen; nézte a két férfit és közben elméjének ritka csodája érvényesült: rendkívüli részletességgel úgy tűnt számára saját élete, mint ha kívülállóként szemlélné a más sorsát. Valami rejtett mélységből az a bizonyosság alakult ki benne, hogy új élet következik számára. Eddig mindig ő volt mások áldozata, ezentúl ő lesz a támadó. Tegnap hajtotta végre az első ilyen tettet: Messzala mindenképpen megérdemelt büntetésben részesült általa. Az Úr segítségével diadalmaskodott rajta és ez most erőt, biztonságot adott a kialakult, veszélyes helyzetben.

Levette derekáról az övet, ruháját és fejkendőjét is, alsó tunikára vetkőzött, – az ellenfél ruházatához alakította a magáét; testben és lélekben készen állt a küzdelemre. Karját keresztbe fonta, hátát az oszlopnak támasztotta és várakozott. A két idegen ezalatt továbblépett a szobortól. A normann hirtelen megfordult és ismeretlen nyelven mondott valamit; mindketten észrevették Ben-Hurt. Néhány szót még váltottak maguk között és megindultak az ifjú felé.

– Kik vagytok? – kérdezte tőlük Ben-Hur latin nyelven.

– Barbárok! – A normann mosolygott, de ez nem csökkentette arcának durvaságát; mély torokhangja is félelmetes volt.

– Ez az idernei palota. Kit kerestek? Álljatok meg és feleljetek a kérdésekre! – szólt rájuk Ben-Hur parancsoló hangon.

Az idegenek megálltak és a normann viszonzásul ezt kérdezte:

– Ki vagy te?

– Római – felelte Ben-Hur komolyan.

Az óriás hátravetette fejét és teli torokból nevetni kezdett:

– Azt már hallottam, hogy egy isten bűjt ki a sós követ

nyalogató tehénből, de azt még nem, hogy volna olyan isten, aki egy zsidóból rómaint csinálna.

Abbahagyta a nevetést, újra társához szólt és mindketten közelebb léptek az ifjúhoz.

– Megálljatok! – kiáltott rájuk Ben-Hur, elhagyva az oszlopot. – Egy szót!...

Ismét megálltak.

– Halljuk a szót! – mondta az óriás és a mellén összefonta roppant karját.

– Te a normann Thord vagy!

Az óriás elcsodálkozott.

– A gladiátorok oktatója voltál Rómában – folytatta Ben-Hur.

Thord némán bólintott.

– És én a tanítványod voltam...

– Nem – rázta a fejét Thord –, Irmin szakállára, sohasem tanult nálam zsidó, hogy gladiátort faragjak belőle.

– Bebizonyítom, hogy igazat mondok – mondta Ben-Hur.

– Azért jöttetek ide, hogy megöljete?

– Igen, azért! – hagyta helyben a normann kedélyesen.

– Akkor engedd meg, hogy ez az ember külön birkózzék velem s akkor bebizonyítom igazamat.

A normann arcán gúnyos vonás villant meg; társához szólt, majd a játékos gyermek együgyűségével mondta Ben-Hurnak:

– Rendben van, de addig várj, amíg nem mondom, hogy kezdheted!

Lábával a terem közepére rugdosott egy heverőt, lefeküdt rá és kényelmesen kinyújtózkodott rajta, majd röviden így szólt:

– Most kezdheted!

Ben-Hur minden további nélkül ellenfeléhez lépett.

– Véd magad! – szólt rá egyszerűen.

Amint szembenálltak egymással, két testvérre hasonlítottak testi felépítésben. Az idegen önhitten mosolygott, Ben-

Hur arca teljesen komoly maradt. Mindketten tudták, hogy ez élet halálharc lesz.

A küzdelem elején Ben-Hur jobbkezével egy cseles mozdulatot tett, amelyet az idegen baljával elhárított. Mielőtt azonban alapállásba kerülhetett volna, Ben-Hur a csuklójánál megragadta egy olyan vasszorítással, amelyet az evező mellett töltött évek edzettek félelmetessé. Karját az ellenfél nyaka és válla fölé helyezte ezután és hirtelen átfordította, majd hatalmas csapást mért a nyakszirtjére. Második ütésre már nem volt szüksége; a mirmidon némán a földre zuhant és mozdulatlanul feküdt.

Ben-Hur Thord felé fordult, mintha elismerését várná.

– Irmin szakállára! – kiáltott fel a normann és felkelt heverő helyzetéből. – Magam sem tudtam volna különben végrehajtani. – Végigmérte az ifjút és leplezetlen csodálattal nézett rá.

– Ez az én fogásom volt – mondta –, tíz évig gyakoroltam Róma iskoláiban. Te nem lehetsz zsidó! Ki vagy hát?

– Ismerted Arriusz duumvirt? – kérdezte Ben-Hur.

– Kvintusz Arriusz? Igen, ő pártfogóm volt.

– Volt neki egy fia – folytatta Ben-Hur.

– Igen – bólintott Thord –, ismertem a fiút. Gladiátorok királya lehetett volna belőle. Cézár felajánlotta neki pártfogását. Magam tanítottam erre a fogásra, amelyet az előbb tőled láttam. Azt hittem, ezt csak az én karommal lehet megtenni. Sok-sok koszorút szerzett nekem.

– Én vagyok Arriusznak a fia – mondta Ben-Hur.

Thord közelebb jött, gondosan megnézte; szeme örömtől ragyogott és barátságosan nyújtotta a kezét.

– Nekem pedig azt mondták, hogy egy zsidót találok itt... egy zsidó kutyát, akinek megölése kedves az isteneknek!

– Ki mondta ezt? – kérdezte Ben-Hur és megfogta a normann kezét.

– Messzala.

– Mikor mondta ezt, Thord?

Ma éjjel.

– Úgy tudtam, hogy megsérült – mondta az ifjú és fürkészve nézte a normannt.

– Valóban nem áll talpra többé – mondta az óriás részvétlenül. – Az ágyában feküdt és úgy adta a megbízást.

Ben-Hur világosan látta, hogyha a római életben marad, kérlelhetetlenül üldözőbe veszi őt, mert halálosan gyűlöli. A bosszú édesítheti meg csak tönkrement életét és a fogadásban elvesztett vagyonához is azért ragaszkodik, hogy sikerüljön bosszút állnia. De miért ne előzze meg ő a római? ... Az az ember, akit Messzala felbérelt az ő megölésére, hajlandó lesz az ő megbízását is végrehajtani. Módjában állt, hogy kedvezőbb ajánlatot tegyen, hiszen gazdag! ... A kísértés erős volt, félig már hajlott rá, amikor a földön fekvő ellenfélre pillantott, fehér arcával olyan volt, mint ő maga. Hirtelem világosság gyúlt agyában s így szólt a normannhoz:

– Thord, mit ígért neked Messzala a megölésemért?

– Ezer szeszterciuszt – válaszolt az óriás őszintén.

– Azt így is megkapod – mondta Ben-Hur – és ha kedvemre cselekszel, még háromezret kapsz.

A normann hangosan számolgatott.

– Tegnap ötezret nyertem; a rómaidól kaptam egyet... az hat. Adj négyet, jó Arriusz... csak négyet... s én szilárdan melléd állok, akármi történik is. Kerekítsd ki négyre és én megölöm a fekvő patríciust, ha kívánod. Elég, ha a száját befogom a tenyeremmel... így.

És meg is mutatta, hogyan.

– Látom – bólintott Ben-Hur –, tízezer szeszterciuszt valóságos vagyon. Ennyivel visszatérhetsz Rómába, hogy a nagy cirkusz közelében kocsmát nyiss és úgy élj, mint az első gladiátoroktatóhoz illik.

Az óriás arcán még a sebhelyek is lángolni kezdtek az örömtől; annyira tetszett neki a felrajzolt jövő.

– Kikerekítem az összegedet négyezerre – folytatta Ben-Hur –, és azzal, amit kívánok, még vérrel sem kell beszeny-

nyezned a kezed. Hallgass most rám! Ez a társad nem hasonlított hozzám?

– Éppen azt akartam mondani, hogy szakasztott olyan, mint te.

– Ha felveszem a tunikáját, őt pedig átöltöztetjük az én ruhámba, itt hagyjuk és együtt távozunk – ugyanúgy megkapod Messzalától a szeszterciusokat. Csak azt kell elhítened vele, hogy a halott én vagyok.

Thord olyan nevetésre fakadt, hogy a könnye is kicsordult.

– Tízezer szeszterciuszt még sohasem kerestek ilyen könnyen! És a kocsma a nagy cirkusz mellett!... Mindezt egy vértelen hazugsággal! Add a kezed, Arriusz fia! Rendben van minden... Ha valamikor Rómába jössz, ne mulaszd el, hogy betérj a normann Thord csapszékébe. Irmin szakállára, a legjobbat adom neked, még ha a cézártól kölcsönzöm is!

Újra kezét ráztak és kicserélték a ruhákat. Megegyeztek, hogy Ben-Hur az éji órákban küldi Thord lakására a négyezer szeszterciuszt. Végezetül az óriás kopogtatott a homlokzat ajtaján, kinyílt és az átriumon keresztül – Ben-Hur a halott ökölvívó ruhájában – mindketten távoztak a palotából. Az Omfalusznál váltak el egymástól.

– Ne mulaszd el, Arriusz fia, kérlek... a bormérést a cirkusz közelében – búcsúzott vígan a normann. – Irmin szakállára, a jó szerencse még nem legyintett meg ilyen könnyen életem során. Az istenek őrizzenek!

Éjjel Szimonidesz házában Ben-Hur elmondta az idernei palotában történeteket. Megállapodtak, hogy néhány nap múlva nyilvános nyomozást rendeztetnek Arriusz fia felkutatása ügyében, esetleg Maxenciusz elé viszik az esetet. Ha sikerül titokban tartani mindezt, Messzala és Grátusz fellélegezve, nyugodtan élhetnek és Ben-Hur szabadon mehet Jeruzsálembe, hogy elveszett családját felkutassa.

A búcsúzásnál Szimonidesz a folyóra néző teraszon ült székeben, Eszter a lépcső aljáig kísérté az ifjút.

– Ha megtalálom anyámat, Eszter – mondta Ben-Hur –, Jeruzsálembé jössz hozzá és testvére leszel Tirzának.

E szavakkal megcsókolta a leányt; vajon a béke csókja volt ez? Ben-Hur a folyón átkelve megtalálta azt az arabot, akit Ilderim vezetőül küldött részére. Előhozták a lovakat.

– Ez az egyik a tied! – mondta az arab.

Ben-Hur megnézte: Aldebarán volt, Mira legszebb és leggyorsabb fia, Szíriusz után a sejk legkedveltebb paripája. Ben-Hur jól tudta, hogy az öreg Ilderim mintha a szívét adta volna ajándékba ezzel a lóval.

Az idernei palota átriumában fekvő holttestet kivitték és éjjel eltemették. Messzala gyors futárt küldött Grátuszhoz Ben-Hur halálának hírével... Fél évvel később a Cirkusz Maximusz közelében új bormérés nyílt meg, ajtaja felett ezzel a felírással:

„A NORMANN THORD”

Az Antoniusz-torony hatos cellája

Harminc nappal azután, hogy Ben-Hur Antiokhiát elhagyta, Valeriusz Grátuszt elcsapták és helyére Poncius Piátust nevezték ki. Ez a személycsere Szimonidesznek öt talentumába került római pénzben, amelyet a császár kegyeltjének, Szejánusznak juttatott, aki hatalmának tetőpontján állt. A kereskedő Ben-Huron kívánt segíteni, hogy ne forogjon veszedelemben, amíg Jeruzsálem és környékén családja felkutatásán fáradozik. A hű szolga azokat a nagy összegeket, amelyeket Druzusztól és társaitól fogadáson nyert, ilyen célokra fordította.

Időnként a legrosszabb emberek is jócselekedetekkel próbálják ellensúlyozni gáztetteiket; így történt Pilátus esetében is. Elrendelte Júdea összes börtönének átvizsgálását és a fogásban levők személyi összeírását, feltüntetve az elkövetett bűnöket is, amelyekért elítélték őket. A leleplezések megdöb-

bentőek voltak. Száz és száz személyt bocsátottak szabadon, akik ellen semmi vádat nem találtak; sokan kerültek napfényre, akiket már halottnak hittek, de ami még meglepőbb volt: olyan börtönöket is találtak, amelyekről a nép nem tudott, sőt a börtönhatóságok nyilvántartásában sem szerepeltek. Az egyik börtönt, nagy meglepetésre, Jeruzsálem területén találták.

Az Antóniusz-torony Grátusz kormányzása idején helyőrséggel ellátott fellegrvár volt, elrettentő földalatti börtöne a forradalmároknak. Jaj volt, ha a kohorszok kitódultak kapuin, hogy a zavargásokat elnyomják! De nem volt kevésbé veszedelemes annak a zsidónak sem, aki a földalatti börtönbe került...

Az új prokurátor rendeletét az Antóniusz-toronyban is végrehajtották; két nap múlt el, amíg az utolsó sínylődő rabot is felhozták kihallgatásra. Az elküldésre kész kimutatás a parancsnokságot ellátó tribun asztalán fekszik; öt perc múlva útban lesz Pilátushoz, aki a szíjón-hegyi palotában tartózkodik.

A tribun már éppen összeszedte a kimutatást, amikor egy személy jelent meg az ajtóban. Kezében egy csomó kulcsot zörgetett, egy-egy olyan súlyos volt, mint a kalapács.

– Géziusz, jöjj be! – hívta a tribun.

Az újonnan jött arcán harag és rémület látszott, amint közeledett a tribun karosszéke felé.

– Ó, tribun – mondta meghajlás közben –, alig merem elmondani neked...

– Pedig bizonyára azért jöttél, mert beszéded van velem – mosolygott a tribun. – Hallgatlak, Géziusz!

– Mintegy nyolc esztendeje, hogy Valeriusz Grátusz a toronyba zárt foglyok őrévé tett – kezdte az elbeszélését Géziusz. – Világosan emlékezem arra a reggelre, amikor hivatalomat megkaptam. Előző napon lázadás zajlott le az utcákon; sok zsidót megöltünk, nekünk is voltak veszteségeink. Mindez azért történt, mert Grátusz ellen merényletet követ-

tek el, egy tetőről ledobott téglá le is ütötte a lováról a prokurátort. Ott ült, ahol most te ülsz, tribun, bekötött fejfel. Beiktatott hivatalomba és ezeket a kulcsokat adta át nekem, ellenőrizte, hogy a zárkák számával megegyezzenek. Az asztalon pergamentekercs volt, amelyet kibontott. „A zárkák térképei” – magyarázta. Három térkép volt. „Ez a felső emelet beosztása; emez a második emeleté, az utolsó az alsó emelet elrendezését tartalmazza. Rád bízom mindhármát. Menj és ismerd meg közlről a beosztásokat; járd végig a zárkákat és állapítsd meg azok jelenlegi állapotát. Ha szükséges, intézkedjél belátásod szerint. Te közvetlenül alá tartozol fontos beosztással.”

– Elköszöntem tőle és távoztam; ekkor visszahívott. „Majdnem elfelejtettem – mondta – add csak ide a harmadik emelet térképét.” Odaadtam neki s kiterítette az asztalon. „Nézz ide, Géziusz, látod ezt a zárkát? . . .” Ujját rátette arra a helyre, ahol az V. számmal volt megjelölve. „Ebben a zárkában három veszedelmes ember található, akik államtitok megsértése miatt lakolnak. Egész életükben itt maradnak. Semmi mást nem kaphatnak, mint ételt és italt! Egy nyíláson keresztül kell nekik beadni, melyet a falban, retenessel elfedve találsz. De jól vigyázz, Géziusz: az V. számú zárkát. . . ezt az egyet soha, semmiféle céllal ki ne nyisd; senkit be ne engedj oda, még magadat sem!” – De ha meghalnak? – kérdeztem. – „Akkor a zárka legyen a sírjuk – felelte Grátusz –, azért tettük őket oda, hogy elveszenek. Ez a belpoklosok zárkája. Érted most már? . . .”

Géziusz megállt és három pergament húzott elő; elsőként iratok voltak, egyet kiválasztva közülük kiterítette a tribun elé. Röviden csak ennyit mondott: ez az alsó emelet.

Az egész társaság a térképre nézett.

Folyosó				
II	—	II	—	II
V		IV		III
				II
				I

- Ez az, tribun, amit Grátusztól kaptam. Látod, az ott az V. számú zárka - magyarázta Géziusz. - És a térkép mégsem pontos!

A tribun meglepődve nézett fel.

- Nem pontos - ismételte az őr. - Csak öt zárkát tüntet fel az emeleten, holott hat van.

- Hat? Hogy monddod?...

- Megmutatom az emeletet, amint van... vagy legalábbis úgy hiszem, hogy van - felelte Géziusz és táblácskáinak egyike-re rögtön a következő vázlatot rajzolta:

V	IV	III	II	I
VI				

- Helyesen tetted - mondta elismerően a tribun és azt hitte, hogy az őrnek ez a jelentenivalója. - Kijavítottam a térképet vagy talán újat csináltatok. Jöjj érte reggel!

Ezzel felállt, jelezve, hogy a kihallgatást befejezte.

- Még nincs vége a mondanivalómnak, tribun - szólt Géziusz izgatottan. - Azt a parancsot, hogy az V. szám ajtója ki ne nyíljk, megtartottam; nyolc éven át három embernek való étel és ital jutott be a nyíláson. Tegnap odamentem az ajtóhoz, hogy megnézzem a nyomorultakat, akik minden vázrakozás ellenére olyan sokáig éltek. A zárok nem engedtek a kulcsnak, kissé megráztuk s az ajtó megrozsdásodott sarokvasaival együtt leesett. Odabent csak egy idős, vak és ruhátlan embert találtam. Haja megkeményedett tincsekben lógott le a derekáig. A bőre olyan volt, mint a pergamen. Kinyújtotta kezét és körmei a madár karmaihoz hasonlítottak. Kérdeztem tőle, hol vannak a társai. Tagadóan rázta a fejét. Átvizsgáltuk a cellát: a padló száraz volt, a falakon semmi gyanús jel. Ha a három odazárt közül kettő meghalt volna már, a csontjaiknak ott kellett volna lenniök... Semmit sem talál-

tunk; az az érzésem, tribun, hogy csak egy fogoly volt ott végig nyolc esztendő alatt.

A tribun végigmérte az őrt és élesen így szólt:

– Vigyázz, te hazugsággal vádolsz Valeriusz Grátuszt! Nem magad állítottad, hogy nyolc éven át három embert élelmeztél?

– Csak a történet felét tudod, tribun – tiltakozott Géziusz.

– Ha végighallgatod, nem vádolsz többé. Az említett embert fürdőbe küldtem, megnyírtam, felruháztam s aztán a torony kapujához vezetve útnak bocsátottam... Ez tegnap volt. És ma visszajött ugyanez az ember; jelekkel – mert hiszen nem tudott beszélni – megértette velem, hogy visszamenne a cellájába; leborult eléem és szájalmas, néma könyörgéssel kért, hogy vele menjek. Vele mentem, hiszen három ember titka járt állandóan az eszemben. Nem tudtam semmit. Most végül örülök, hogy engedtem a kérésének...

A jelenlevők egészen elcsendesedtek; Géziusz szinte önkívületben folytatta:

– Amikor ismét a zárkában voltunk, a fogoly megfogta a kezemet és egy nyíláshoz vezetett, amely ahhoz a réshez hasonlított, melyen át az ő élelmét is beadtuk. Ez a nyílás előző napon elkerülte a figyelmemet. Kezemet folyamatosan szorítva a fogoly elfojtott, állati hangot adott ki. Egy hang felelt rá gyengén, alig hallhatóan. Meglepődtem s az embert félretolva, felkiáltottam: „Hó, ide!” – Először nem kaptam feleletet. Ismét elkiáltottam magamat, s ezúttal válasz is jött: „Légy áldott, ó, Uram!” Ami még jobban meglepett: egy asszony hangja volt. „Ki vagy?” – kérdeztem. – „Egy zsidó asszony, akit a leányával együtt idetemettek. Segíts gyorsan rajtunk, mert meghalunk!” Megnyugtattam, hogy bízzanak bennem és idesiettem, hogy megtudjam parancsodat.

A tribun azonnal felkelt. Barátaihoz fordult, hogy tanúi is legyenek és így szólt:

– Szabadítsuk ki az asszonyokat. Kövessetek mindnyájan!

– Áttörjük a falat! – mondta Géziusz örömmel. – Megta-

láltam az ajtó helyét, de kövekkel és vakolattal igyekeztek teljesen eltüntetni.

A tribun megállt és odaszólt egyik beosztottjának:

– Küldj utánunk sürgősen embereket falbontó szerszámokkal. Siess és a jelentést tartsd magadnál, mert látom, hogy még ki kell egészíteni.

*

A tribun gyorsan intézkedett. Félóra múlva már valamenynyen az V-ös számú zárkában voltak; a tribun fojtott hangon bekiáltott a nyíláson a VI. zárkába:

– Hó, odabenn... Merre vagytok?...

– Itt vagyunk – hangzott a reszkető válasz a szűk nyíláson át. Nekiálltak a falnak, a zárka hamarosan visszhangzott a hatalmas ütésektől. A belső zárkából egy hang sem hallatszott... A foglyok hallgatóztak: jól tudták, hogy mit jelenthet számukra, hogy a szabadsághoz vezető utat készítik elő. A munkálkodó kezek erőteljesen és ügyesen dolgoztak. Kemény csapások alatt hullt a kő és a vakolat; olykor egy nagyobb darab fal omlott le, mindig közelebb értek a célhoz. Óriási tömegű falrész megtisztítása után szabaddá vált az ajtó helye. Vakolattól és törmeléktől borított férfi, kezében fáklyával s nyomában két-három másik ember megállt, hogy előre engedjék a tribunt.

A nők iránti tisztelet és udvariasság az ember természetes ösztöne. A tribun is lefékezte lépteit, mert a nők elfutottak előle – nem a félelem, sőt nem is a szégyen miatt –, és félreeső rejtékhelyük homályából kiáltottak feléje. Az emberi nyelv legszomorúbb és legkétségbeesettebb szavai voltak ezek:

– Ne jöjjetek a közelünkbe... megálljatok... tisztátalanok vagytok!

A férfiak kezében lobogtak a fáklyák és megrettenve néztek egymásra... A foglyok ezek szerint bélpoklosok!

Ilyen kiáltással távozik a lélek a paradicsom kapuitól.

A Talmud szerint ezt a négyet kell a halottak közé sorolni: a vakot, a belpoklost, a szegényt és a gyermektelent.

A belpoklost valóban úgy tekintették, mint a halottat. Kizárták a városból, mint a holttestet; a közelállók csak távolról beszélhettek vele; nem lakhatott mással, csak belpoklossal; megfosztották minden kiváltságától; nem mehetett a templomba; megszaggatott ruhákban, eltakart szájjal kellett járnia, kivéve, amikor fel kellett hívnia magára a figyelmet: „tisztátalan, tisztátalan!” Elhagyatott sírokban talált csak lakóhelyet; élő gyötrelméül szolgált önmagának. Félt meghalni, holott egyetlen megváltása lehetett csak, a halál.

Akit ez a szörnyű kór megtámad, egyszer csak száraz, varas sebet érez a tenyerén, amit megpróbál lemosni. De ez a varas rész makacsul tartja magát, majd átterjed az egész kézre, a bőr felrepedezik, a körmök leválnak a húsról. Egyelőre nagyobb fájdalommal nem jár, de egyre kényelmetlenebbek a tünetek. Az ajkak kicserepesednek, a szemöldökök kifehérednek, mint a hó. Lassú, állandó biztonsággal terjed a betegség; egy idő múlva fehérre festi a fejet, lyukat rág az ajkakba és a szemhéjakba. Megtámadja a torkot, a beteg hangja is tönkremegy; ráhúzódik az ízületekre és izmokra, megtámadja a tüdőt, az ereket, sőt a csontokat is. S a betegség terjedésével egyre undokabbá válik az élet, de a halál csak évek múlva váltja meg az embert a további szenvedésektől.

De a megszokás ereje folytán ezek a szerencsétlenek már nemcsak betegségükről tudtak beszélni, hanem elviselték külsőjük ijesztő átalakulását is, természetesnek tartották és ragaszkodtak az élethez. A VI-os zárka rabjai is bíztak az Úr jóságában, hogy visszaadja majd életük egyetlen örömét: az anyának a fiát; a leánynak a testvérbátyját. Már csak ez az egyetlen földi kötelék maradt számukra; nem törődtek saját maguk elhagyatottságával, bizonyos derű is megmaradt bennük, amikor Ben-Hurról beszéltek. Mindketten abban erősítették egymást, hogy megérik a páratlan örömet jelentő találkozást a fiúval. És ennek a vékony fonálnak a szövöge-

tésével elérték azt, hogy a felidézett öröm érzése életben tartotta őket.

A fáklyák fénye bevilágította a börtönt: a szabadság elérkezett.

– Az Isten jó! – kiáltotta az özvegy.

A tribun egyenesen feléjük indult. A sarokban, ahol a két nő állt, egyszerre csak a vérükbe ivódott kötelesség hangja szólaltatta meg az özvegyet:

– Tisztátalanok... Tisztátalanok!

Az anyában ott élt a szabadulás öröme és elegyedett a keserű gonddal. A régi, boldog élet nem következhet el újra. A régi házhoz, melyet otthonának érzett, nem juthat el...

A tribunt megdöbbenetette e szörnyű betegség hangja, de a helyén maradt és határozottan kérdezte:

– Kik vagytok?

– Két nő, aki majdnem meghal az éhségtől és a szomjúságtól – felelte az idősebbik. – De ne közeledjetez hozzánk és ne érintsetek sem a kövezetet, sem a falat, mert mi tisztátalanok vagyunk!

– Mondd el a történetedet, asszony – mondta részvétellel a tribun – tudni akarom a nevedet; mikor tettek ide és ki. És miért?

– Itt, Jeruzsálem városában élt egykor egy fejedelem – kezdte reszkető hangon az asszony. – Ben-Hur, a nemes rómaiak barátja, akinek a cézár is barátja volt. Az ő özvegye vagyok s ez itt a leányunk. Nem tudom, hogy miért kerültünk ide. Hacsak azért nem, mert gazdagok voltunk? Valeriusz Grátusz, aki ellenségünk volt, megmondhatja, hogy mikor kezdődött a fogságunk. Én már nem emlékezem. Látod, mi-vé lettünk... lásd és légy irgalmas!

Nehéz volt a levegő a ragályos kórtól és a fáklyák füstjétől, de a tribun maga mellé hívott egy embert és lejegyeztette a hallottakat. Tisztának és tartalmasnak érezte az asszony szavait: benne volt maga a történet, a vád és a könyörgés is. Egy pillanatra sem kételkedett abban, hogy igazat hall.

– Visszanyered szabadságodat, asszony – mondta és öszszecsukta táblácskáit. – Étezt és italt küldök neked.

– És ha lehetne ruhákat és vizet a tisztálkodáshoz, nemeslelkű római! – könyörgött az asszony.

– Amint akarod – bólintott a tribun.

– Az Isten jó! – zokogott az özvegy. – Legyen az ő békéje veled!

– Ezután nem láthatjuk egymást többé – tette hozzá a tribun. – Készülj fel, mert ma éjjel a torony kapujába vitetlek és szabadon bocsátalak. Te ismered a törvényt. Isten veled!

Ezzel kiment az ajtón. Csakhamar néhány rabszolga jött a zárkába, vizes tömlővel, medencével, törülközőkkel és élelemmel. Hoztak néhány női ruhát is, lerakták a foglyok közelében és kifutottak.

Az első őrsváltás közepe táján a két nőt a kapuhoz vezették és elbocsátották. A tribun megszabadult tőlük és ők újra szabadok voltak atyáik városában. Feltekintettek a csillagokra, olyan fényesen tündököltek, mint régen. Ezután ezt kérdezték önmaguktól:

– Most mi lesz? És hová?...

Ben-Hur Jeruzsálemben

Abban az órában, amikor Géziusz felügyelő megjelent a tribun előtt az Antóniusz-toronyban, egy gyalogos ment fel az Olajfák hegyének keleti lejtőjén. Az út köves és poros volt, a növényzet ezen az oldalon kisült, mert száraz időszak uralkodott ekkor Júdeában. Az utas lassan ballagott, jobbra és balra nézegetett, mint aki örömmel kutatja a számára ismerős vidéket. Amint magasabbra ért, megállt és visszanézett a kiszélesülő tájra, amelyet Moáb hegyei határoltak, de amikor a tető közelébe ért, meggyorsította lépteit és megállás nélkül sietett tovább. Fent újra megnézte az elébe táruló látványt.

Az utas Ben-Hur volt, a különleges látvány Jeruzsálem vá-

rosa. Napszállta volt. A lángoló korong egy ideig mintha megállt volna a nyugati hegyek távoli csúcsain, az eget bronzszínűre festette a város felett, a falakat és a tornyokat az arany ragyogásával vonta be. Majd hirtelen a látóhatár mögé bukott s az alkonyattal együtt lehűlt a levegő is. Ez a környezet az otthont juttatta Ben-Hur eszébe. Valahol ott lent állt apja háza – ha ugyan még áll a ház.

Ide indult volna, amikor egy este azt a hírt kapta, hogy Grátuszt elmozdították és helyette Poncius Pilátus lett a prokurátor. Messzala nyomorék volt és őt holtnak hitte; Grátusz elvesztette hatalmát és eltűnt szem elől – miért halogatná tovább anyjának és hűgának felkeresését? Most már semmitől sem kell tartania. Ha ő nem tekinthet is körül Júdea börtöneiben, megteheti más személy. Ha az elveszetteket megtalálja, Pilátusnak semmi oka sem lehet, hogy fogságban tartsa őket – s ha igen, azt is legyőzhetné pénzzel. Ha megtalálja őket, biztos helyre viteti majd mindkettőt és azután nyugodt lelkiismerettel és ép ésszel az eljövendő királynak szentelheti magát. Ezeket forgatva eszében került Jeruzsálembe, ahol Mallukhkal kellett találkoznia.

A jövő érdekében azonban ésszerű volt rejtőzködnie a hatóságok, különösen a rómaiak elől. Mallukh nagy segítségére lehetett; ravasz és megbízható ember, mindenképpen rátermett arra, hogy anyjáék felkutatásában a vezető szerepet vigye.

A kiindulás az volt, hogy hol kezdjék a keresést. Ben-Hur véleménye szerint az Antóniusz-torony felkutatása az első, emlékezett rá, hogy hozzátartozóit akkor látta utoljára, amikor az őr az utcán a torony felé irányította őket. Ha jelenleg nem találhatók is ott, de bizonyára ott voltak és arról a helyről kell kiindulniok. Szimonidesztől azt is tudta, hogy Amra, a hűséges egyiptomi dajka életben van. Amra azon a reggelen, amikor a Hurokat a szerencsétlenség érte, megszökött őretől és visszafutott a palotába, ahová az ingóságokkal együtt őt is bezárták. Most is ott kellett tartózkodnia; egye-

düli lakosa volt a nagy háznak, amelyet Grátusz minden kínálgatása ellenére sem vásárolt meg senki sem. A járókelők suttogva haladtak el a palota mellett. Olyan híre lett, mint a kísértetháznak, mert a szegény Amrát időnként a háztetőn és a rácsos ablakban is megpillantották. Ben-Hur feltétlenül ide készült, hogy Amrát felkeresse.

Naplemente után el is indult. Besötétedett már, amikor a Getszemáne mellett a Halas-kapun át bejutott a városba és egy déli irányba vivő szűk közbe fordult. Néhány járókelő köszöntötte őt. A kövezet durva kövekből készült, a házak mindkét oldalon alacsonyak, sötétek és barátságtalanok voltak; az ajtók zártak, a tetőkről néha gyermekhangokat, gügyögéseket hallott. Szomorú szívvel ahhoz a mély medencéhez lépett, amely most Betheszda tava néven ismeretes. Feltekintett és az Antóniusz-torony északi falát pillantotta meg, egy fekete, komor tömeget, amely a sötét, acélszürke égbe nyúlt. Lefékezte lépteit, mintha fenyegető őr állta volna útját...

A torony magasba emelkedett és óriásinak látszott, keserűség öntötte el láttára... Ha anyja ott van elevenen eltemetve, – mit tehet érte? Pusztá kézzel – semmit. Egy hadsereg kellene hozzá faltörő kossal és ostromgépekkel s az őrség akkor is kinevetné a hasztalan igyekezetet. A jó szándék mennyire meghiúsul gyakran és Isten, a gyámoltalanok utolsó menedéke is milyen lassan cselekszik!

Kétségek és aggodalmak között befordult a torony homlokzata felé vivő utcába és nyugati irányban haladt. Végre atyja házához ért. Az öreg ház északi oldalán, a kapunál megállt. A sarokban még tisztán kivehető volt a lepecsételésnél használt viasz és a kapuszárnyakon a deszka ezzel a felírással:

„A CSÁSZÁR TULAJDONA”

Zörgessen-e, mint régen? Tudta, hogy értelmetlen, de nem állhatott ellen a kísértésnek. Amra meghallhatja és hátha ki-

néz valamelyik ablakon. Követ ragadott, felment az egyik kőlépcsőn és háromszor halkán kopogott. Tompa visszhang felelt rá. Újra megpróbálta, hangosabban, mint az előbb, ismét kopogott és kis szünetet tartott, hogy hallgatózzék. De a csend szinte gúnyosan vette körül: Amra nem adott jelet, egy lélek sem mozdult a lakatlan palotában. Ekkor leült a lépcsőre és az új király eljöveteleért imádkozott... Majd észrevétlenül úrrá lett rajta a nyári hőségben megtett hosszú gyaloglás fáradalma és elnyomta az álom...

Ebben az időben két asszony jött le az utcán az Antóniusz-torony felől és a Hurok palotájához közeledett. Félnék léptekkel jöttek és gyakran megálltak hallgatózni. A hatalmas épület sarkán, az egyik halk hangon így szólt:

– Ez az, Tirza!

Tirza felpillantott a házra, megfogta anyja kezét, rátámaszkodott és némán zokogni kezdett.

– Menjünk tovább, gyermekem – az anya hangja is megremegett, de nyugalmat erőltetett magára – mert amint megvirrad, kitesznek bennünket a város kapuján kívül, hogy... ne térjünk vissza többé.

Tirza csaknem a kövekre rogyott és fájdalmasan zokogta:

– Igen, anyám; elfelejtettem, hogy belpoklosok vagyunk és nincs otthonunk. A halottak közé tartozunk!

Az anya lehajolt és gyengéden felemelte:

– Nem kell semmitől sem tartanunk. Menjünk tovább!

Valóban, a belpoklosoktól egy egész légió megfutamodott volna, annyira irtóztak tőlük... Tovább mentek, a szemcsés falhoz lapulva, mint két kószáló lélek. A kapu előtt újra megálltak. Felmentek a kőlépcsőn és elolvasták a felírást: „A császár tulajdona...” Az anya mérhetetlen fájdalmában feljajdult.

– Mi lelt, anyám? Megijesztesz! – riadt fel a leány.

A válasz gyorsan érkezett.

– Ó, Tirza, meghaltak szegények! Ő is meghalt!

– Kicsoda, anyám?

- A bátyád! Mindent elvettek tőle... mindent... még ezt a házat is!

Csend lett, az anya ziláltan, rekedten folytatta:

- Holnap... holnap, gyermekem, ülőhelyet kell keresnünk az útfélen és majd alamizsnát koldulunk, mint a belpoklosok szokták. Koldulni vagy...

Tirza ismét rátámaszkodott és suttogva így szólt:

- Haljunk meg... haljunk meg inkább, anyám!

- Nem! - kiáltotta az anya szilárdan. - Az Úr megszabta időnket és mi hiszünk az Úrban! Gyere menjünk!

Megfogta Tirza kezét és a falat megkerülve tovább mentek a másik sarokhoz. A holdvilág fénye ráhullott a déli homlokzatra s az utca nagy részét is megvilágította. Az anya még egy utolsó pillantást vetett a nyugati ablakokra és megindultak a holdfényben. Az erős sugárzásban jól látszott szörnyű betegségük, kísértetfehér arcuk. Szinte nem látszott a koruk sem.

- Csend! - figyelte fel az anya - Ott a lépcsőn fekszik valaki... egy férfi... kerüljük el gyorsan.

Sietve az utca másik végére mentek, egészen a kapuig, ahol megálltak.

- Alszik, Tirza!...

Hallgatóztak, de a férfi csendesen aludt, meg sem moccan.

- Várj itt, megpróbálkozom a kapuval - szólt az anya nekibátorodva.

Nesztelenül odalépett a kapuhoz és megpróbálta kinyitni. A férfi ebben a pillanatban nagyot sóhajtott, önkéntelenül is félretolta a fején levő kendőt s az arca látható lett a sugárzó holdfényben. A nő rámeredt és megdöbben; kissé lehajolva ismét megnézte, majd felegyenesedett és összekulcsolva kezét néma fohászkodással az ég felé fordult. Aztán visszafutott Tirzához.

- Amint az Úr él, olyan igaz, hogy ez a férfi: a fiam... A te bátyád... - mondta még mindig nagy megdöbbenéssel.

- A bátyám?... Júda?

– Gyere, nézzük meg együtt... még egyszer... csak egyszer... aztán segíts szolgálidnak, Uram!

Rendkívüli gyorsasággal, kísérteties csendben vonultak az utcán. Amikor árnyékuk a férfira esett, megálltak. Az alvó egyik keze felfordított tenyérrel a lépcsőhöz ért. Tirza térdre rogyott és meg akarta csókolni, de az anya visszahúzta.

– A világért sem... Ne tedd!... – suttogta elfúló hangon. – Tisztátalan, tisztátalan!

Tirza úgy visszahőkölt bátyjától, mintha az alvó lett volna a belpoklos.

Nézték Ben-Hur férfias szépségét. Arca és homloka megbarnult a sivatag napjától és levegőjétől; ajka a kis bajusz alatt kicsattanóan piros volt, fogai fehéren ragyogtak. Menynyire vágyódott az anya, hogy átölelje és keblére szorítsa őt s megcsókolja, mint annyiszor tette gyermekkorában! Honnan vette az erőt, hogy ellenálljon természetes ösztönének? Csak az anyai szeretet műve volt ez... De talán mégis meg kellene érintenie, hiszen abban a pillanatban, amikor megtalálta, máris örökre lemondhat róla! Letérdelt végül és fia lábához csúszott, egyik sarujának talpát megérintette ajkával, bár a lábbeli poros volt, újra és újra megcsókolta – egész lelkét e csókokba sűrítette.

Ben-Hur megmozdult és felemelte kezét. A nők visszahúzódtak és hallották, amint álmában suttogta:

– Anyám!... Amra!... Hol van?...

Újra elaludt. Az anya porba temette arcát és mindenképpen el akarta fojtani a kikívánczoló mély zokogást. A fia álmában is emlegette őt és rá gondolt. Nem volt-e elég mindez?... Hirtelen intett Tirzának, még egy pillantást vetettek a kedves arcra, mintha bevésnék emlékezetükbe és aztán elindultak a túlsó oldalra. Ott, a fal árnyékában meghúzódtak és várták, hogy felébredjen... valami kinyilatkoztatásra vártak, maguk sem tudták, hogy mire.

Később, amikor az ifjú még aludt, egy másik asszony jelent meg a palota sarkánál. Anya és leánya várakozásuk közben

jól látták: gyenge, meghajlott hátú, sötétbőrű, szürkehajú nő volt, élelmiszeres kosarat cipelt. A lépcsőn fekvő ember látára megállt, majd elszántan tovább ment. Egy kis kerülővel a kapuhoz lépett a kis ajtó reteszét félretolta és kezét a nyílásba helyezte. A bal kapuszárny egyik széles deszkája nesztelenül kitárult. Bedugta rajta a kosarat és már majdnem maga is bemászott, amikor kíváncsiságának engedve még egy pillantást vetett a fekvő idegenre.

A két várakozó nő egyszer csak halk kiáltást hallott és látták, hogy az asszony a szemét dörzsöli, mintha nem hinne saját magának; közelebb hajol az alvóhoz s határozottan meglepetést árul el minden mozdulata. Újra az alvóra néz, felemeli kinyújtott kezét s gyengéden megcsókolja... És látták, hogy Ben-Hur erre az érintésre felébredt, ösztönösen visszahúzta kezét, de eközben tekintete találkozott az asszonyéval.

– Amra! – kiáltott fel ujjongva. – Ó, Amra, valóban te vagy az? A jó lélek örömkönnyek között borult Ben-Hur nyakába. Az ifjú lefejtette válláról a nő karját és a könnytől nedves arcot megcsókolta; öröme semmivel sem volt kisebb, mint az asszonyé.

– Anyám... Tirza... ó, Amra, beszélj róluk! Beszélj, kérlek!

Amra újra sírt.

– Te láttad őket, Amra. És tudod, hogy hol vannak – könnyögött Ben-Hur: – mondd, hogy itthon vannak.

Tirza megmozdult, de az anya látva a leány szándékát, visszafogta őt:

– Ne menj, a világért sem! Tisztátalan, tisztátalan!...

Szeretete mindent felülmúlt. Még ha a szívük meghasadna is, akkor se tudja meg a fiú: mivé lettek!

Amra Ben-Hur kérdései közben tovább sírdogált.

– Bementél volna? – kérdezte Ben-Hur a félrehúzott deszkát megpillantva. – Most menjünk együtt. – Felállt helyéről.

- A rómaiak... az Úr átka legyen rajtuk!... Hazudtak, ez a ház az enyém! Induljunk, Amra!

Távoztak; a másik kettő ezalatt nézte a félig tárt kaput... azt a kaput, amelyen nem mehetnek be többé... A porban kuporodva maradtak tört szívvel, de némi vigasszal is... Megtették kötelességüket: hősie próbát tettek szeretetből. De aztán menniök kellett, mert ha másnap reggel itt találják őket, kövekkel kergetik ki a városból. „Takarodjatok! Ti a halottak közé tartoztok; menjetek a halottakhoz!”

Ez az ítélet a fülükben csengett, amint tovább vánszorgtak.

A Kidrón-völgyében híres helynek tartják a „Király kertjét”; felette balról emelkedik a Gonosz Tanács hegye. Zordon sziklabérc ez, a magva – a régi babona szerint – a kénköves, tüzes pokolban, a bibliai Gyhennában gyökerezik. A déli és délkeleti oldalát, a város felé eső részt sírok szegélyezik és emberemlékezet óta a belpoklosok lakóhelye volt. Itt alapítottak várost és itt laktak önmagukban, mert elkerülték őket, mint Isten elátkozottjait.

A találkozás utáni második reggelen Amra az En-rógel kútja közelébe ment és egy kőre leülve várakozott. Vizes korsót és kosarat hozott, mindkettőt letette maga mellé a földre. leoldotta fejéről a sálat és szemével a távot kutatta.

Korán volt még, senki sem érkezett a kúthoz, szabadjára engedhette gondolatait. Tegnap este, amikor a Halaskapu mellett a piacon friss mézet keresett Ben-Hur számára, olyan történetet hallott, amelytől megfagyott ereiben a vér... Azoknak az embereknek egyikétől hallotta, akik a VI-os zárka felkutatása során a fáklyát tartották. A részletek során szóba került a foglyok neve és az özvegy önmagáról vallott története a tribun érdeklődésére... A hűséges cseléd szédülten vásárolta meg a kívánt árukat és sietett haza. Micsoda

boldogság a fiú számára: megtalálta anyját? Ben-Hur menten a nyakába borul, ha meghallja a jó hírt!

Félretette a kosarat, a derű és bánat elegyedett benne. Az ifjút megölné azzal, ha elmondaná neki, hogy hozzátartozói belpoklosok lettek. Ben-Hur felkeresné a Gonosz Tanács hegyén a településüket, átkutatná a megfertőzött sírokat s végül a betegség őt is elérné; sorsa ugyanaz lenne, mint az övék. Nem volt könnyű döntenie: mit tegyen?

A belpoklosok a reggeli órákban rendszerint lejöttek sírkamráikból, hogy az En-rógel kútról egész napra való vizet vigyenek. Korsóikat ilyenkor leteszik a földre és távol állva várakoznak, amíg megtöltik azokat. Úrnője és Tirza is jönni szokott, mert a törvény nem tűr megkülönböztetést: a gazdag belpoklos sem különb, mint a szegény.

Amra végül is elhatározta, hogy nem szól Ben-Hurnak a hallottakról; egyedül megy a kúthoz és megvárja, amíg az özvegy és Tirza vízért jönnek. A hajnal közeledtével megrakta kosarát, kiválasztott egy korsót és megindult a kút felé. Kezéssel napfelkelte után, amikor a kútnál a legnagyobb csoportosulás és hat vödörrel merik a vizet, a sírok lakói is lassan megjelentek. Csoportosan érkeztek asszonyok, korsókkal vállukon, öreg és elgyengült férfiak nehéz járással. Volt, aki más vállára támaszkodott; egy-két személyt gyaloghinton cipeltek, mert jártányi erejük sem volt.

Amra a kút mellől tartotta szemmel a kísérteties csapatot. Tudta, hogy ott vannak a dombon, akiket várt, de sejtette, hogy később jönnek le, amikor a kútnál levők már telemerítették edényeiket.

A sziklatömb alján az egyik sír lakatlannak látszott, Amra mégis innen látott két asszonyt kijönni; az egyik vezette, támogatta a másikat. Mindketten fehér hajúak voltak és öreges külsejűek, de a ruhájuk nem volt megszaggatva; látszott is rajtuk, hogy újak még ezen a helyen. Az ijesztő gyülekezet láttára, bár maguk is hozzájuk tartoztak, félénken összerendeztek.

A két nő lassú, kimért léptekkel haladt a kút felé. Több hang is hallatszott, amely megállást parancsolt nekik, de ők nem méltatták figyelemre és tovább haladtak. A vízmerő néhány kavicsot kapott fel, hogy meghajigálja őket s a dombon levő nagyobb csoport rikácsolva kiabálta: Tisztátalan, tisztátalan!

– Ezek számára még ismeretlenek a belpoklosok szokásai – gondolta Amra.

Felkelt helyéről, a kosárral és korsóval együtt eléjük ment. A kútnál levők csodálkoztak:

– Milyen bolond – mondta az egyik nevetve –, halottaknak viszi a jó kenyeret!

– És még eléjük siet! – tódította a másik.

Amra rájuk sem hederített, ment az útján. Hátha csalódnia kell! Szíve majdnem kiugrott a helyéből. Zavarban volt. Egy kis távolságra a két nőtől, megállt. – Ez volna szeretett úrnője!? Akinek kedves arca olyan mélyen élt emlékezetében!? És ez lenne Tirza, akit csecsemő korában dajkált? Akinek fájdalmait ő csillapította, akinek örömeiben, játékaiban osztozott? Ez az a mosolygó, derűs és dalos Tirza; a nagy ház fényessége, öreg korának sugara? A szegény cseléd szíve megfájdult e boldogtalanok láttára.

– Nem lehet, hiszen ezek öreg asszonyok! – mondta önmagának. – Sohasem láttam őket.

Elfordult, hogy visszafelé menjen az úton. Ekkor az egyik nő megszólalt:

– Amra!...

Az egyiptomi nő elejtette a korsót és riadtan visszanézett.

– Ki szólított? – kérdezte fojtott hangon.

– Amra! – ismételte az előbbi hang.

A cseléd tekintete egyre jobban a beszélő arcára tapadt.

– Kik vagytok?

– Azok vagyunk, akiket keresel – felelte az egyik nő.

Amra térdre rogyott.

– Ó, kedves úrnőm! – rebegte Amra. – Amint magaménak

fogadtam Istenedet, úgy legyen sokszorosan áldott, hogy hoz-
zátok vezetett engem!

Amra eléjük borult volna, de az asszony tiltóan emelte fel
kezét:

– Megállj, Amra! Ne jöjj közelebb! Tisztátalan, tisztáta-
lan! A hű cseléd hangosan felzokogott, a kútnál levők is
meghallották. Majd szorongással a hangjában kérdezte:

– És úrnőm, hol van Tirza?

– Itt vagyok, Amra! – szólalt meg a másik szerencsétlen. –
Hozol nekem egy kis vizet?

A szolgáló ösztön nyomban feléledt Amrában. Kosarához
ment és kitakarta.

– Itt van kenyér és hús.

És máris odanyúlt, hogy kiterítse az asztalkendőt, de az
özvegy újra megszólalt:

– Ne tedd, Amra! Azok ott megköveznének téged és mi
mégsem ihatnánk. Hagyd nálam a kosarat. Fogd a korsót
és töltsd meg; magunkkal visszük. A mai napra megtettél
minden szolgálatot, amit a törvény megenged. Siess, Amra!

A nép utat nyitott a cselédnek, sőt még a korsóját is segí-
tett megtölteni, annyira meghatotta az embereket az arcán
tükröződő fájdalom és együttérzés.

– Kik azok? – kérdezte tőle az egyik asszony.

Amra csendesen válaszolt:

– Valamikor jók voltak hozzám.

A korsót vállára emelte és visszasietett. Feledékenységében
már majdnem hozzájuk lépett, amikor a szokásos felkiáltás
megállította. A vizet ekkor a kosár mellé helyezte és egy kis
távolságra tőlük megállt.

– Köszönöm, Amra! – mondta az özvegy, amikor magá-
hoz vette a kosarat és a korsót – Nagyon jó vagy hozzánk!

– Semmit sem tehetnék értetek? – kérdezte Amra.

Az anya keze a korsón volt, majdnem kitikkadt már a
szomjúságtól, de nem ivott, hanem határozottan mondta:

– Tudom, hogy Júda hazajött. Láttam tegnap, amint a lépcsőn aludt. És azt is láttam, hogy felkeltetted őt. . .

Amra összecsapta a kezét.

– Ó, úrnőm, te láttad és mégsem jöttél oda?

– Az annyi lett volna, mint megölni őt – felelte az anya. – Sohasem csókolhatom meg többé. Amra, tudom, hogy te szereted őt! . . .

– Igen – bólintott a jó lélek –, meghalnék érte!

– Bizonyítsd be, hogy igazán szereted – folytatta az úrnő komolyan – és ne mondd meg neki, hogy hol vagyunk s hogy láttál bennünket. . . csak ezt, Amra!

– De ő keres titeket. Messziről jött, hogy megtaláljon mindkettőtöket.

– Nem szabad megtalálnia minket, mert azzá válhat, amik mi is vagyunk. Te azonban szolgálj nekünk úgy, mint ma tetted. Hozd el azt a keveset, amelyre szükségünk van. . . hidd el, már nem sokáig! Jöjj el minden reggel és este, Amra és. . . és – a hangja megremegett – beszélj róla nekünk, de felőlünk semmit se szólj!

– Nagyon nehéz lesz hallgatni, amint rólatok beszél és még nehezebb látni azt, hogy keres benneteket. . . És még annyit sem mondhatok neki, hogy életben vagytok!

– Mondhatnád-e azt Amra, hogy semmi bajunk sincs?

A cseléd szótlanul lehajtotta a fejét, míg az özvegy folytatta:

– Hallgatnod kell, Amra. Most menj és este várunk rád. Addig Isten veled!

– Nehéz lesz a terhet viselnem, úrnőm! – sóhajtott Amra.

– Mennyivel nehezebb volna, ha olyannak látnánk őt is, mint magunkat – szólt az anya és a kosarat átadta Tirzának. – Jöjj el ma ismét! – búcsúzott és a vizet átvéve megindult leányával együtt.

Amra térden állva várta meg, amíg eltávoztak és szomorúan indult hazafelé. Este azonban visszatért és ettől kezdve reggel és este kiszolgálta őket, hogy semmiben hiányt ne

szenvedjenek. Így aztán a szerencsétlenek is lassan beletörődtek sorsukba. Az elhagyatott sírkamra, ha nem is barátságos otthont jelentett, nem volt olyan zord hely, mint a toronybeli zárka. Napfény vette körül és a világ szépségéből is hullott rájuk valami. A szabad ég alatt az ember nagyobb hittel várhatja a halált...

Beh-Hur legyőzi a századost

A hetedik hónap – zsidóban Tisri – első napjának reggelén Ben-Hur elégedetlenül kelt fel ágyából a khánban. Mallukh az Antóniusz-toronymnál kezdte meg nyomozását; merészen közvetlenül a parancsnokságot ellátó tribunhoz fordult. Elmondta a Hurok történetét és Grátusz balesetének minden részletét, hozzátéve, hogyha a szerencsétlen családból még élne valaki, ő kegyelemért folyamodik a cészárhoz... A tribun figyelmesen végighallgatta Mallukhot, majd ő kezdett beszélni. Elmondta, hogyan fedezték fel a két nőt a toronyban és betekintést engedett abba a feljegyzésbe, amelyet róluk, az ő érdekükben vett fel. Azt is megengedte Mallukhnak, hogy a feljegyzést lemásolja.

Nehéz volna érzékeltetni, milyen hatással volt ez a történet Ben-Hurra. A fájdalmát sem a könnyek, sem a szenvedélyes felkiáltások nem enyhíthették; megülte lelkét, nem szabadulhatott tőle. Hosszú ideig csendesen ült a helyén; olykor egy-egy szófoszlány tört fel belőle, rávilágítva arra a mérhetetlen kínra, amelyet el kellett viselnie.

– Belpoklosok!... Ők... anyám és Tirza... belpoklosok... Meddig még, Uram... meddig?...

Végre felállt.

– Fel kell keresnem őket – mondta határozottan. – Hátha haldokolnak.

– Hol keresed őket? – kérdezte Mallukh ijedten.

– Csak egy hely van számukra, ahol lehetnek...

Mallukh csak nagy könyörgéssel tudta elérni, hogy az ifjú a további kutatást rábízza. Együtt mentek a Gonosz Tanács hegyével szemben levő oldalkapuhoz, amely hosszú idő óta a belpoklosok koldulóhelye volt. Itt álltak egész nap, alamizsnát osztogattak és a két nő után érdeklődtek, gazdag jutalmat ígérve annak, aki nyomra vezeti őket. És a belpoklosok szorgalmasan kutatták a rettentő települést, de a két nő szigorúan őrizte titkát. Most, a hetedik hónap első napjának reggelén Mallukh azt a hírt hozta, hogy a hatóság a Halaskapunál két belpoklos asszonyt megköveztetett. Az adatok egyeztetése után erős gyanú merült fel, hogy a megkövezettek a Hurok asszonyai voltak.

– Nem volt elég, hogy belpoklossá tették a családomat? – fakadt ki Ben-Hur mérhetetlen keserűséggel. – Még azt is meg kell érnem, hogy megkövezték őket? Anyám halott. Magam maradtam meg. És miért? Meddig, ó Isten, atyáim Ura, Istene, meddig tart még Róma szörnyűsége?...

Haragosan, bosszút szomjazva lépett a khán udvarára, amely zsúfolt volt éjjel érkezett utasokkal. Különösen megragadta figyelmét egy fiatalokból álló csoport, erős, edzett és vidéki beszédű férfiak voltak. Megtudta róluk, hogy galileaiak, akik a Harsonák ünnepére érkeztek a szent városba. Szemügyre véve őket azon tűnődött, hogy milyen hőstettekre volna képes ez a csoport, ha szigorú római módszerrel képeznék ki őket. Ezalatt egy kipirult arcú férfi jött az udvarba, a szeme haragtól villámlott.

– Miért vagytok itt? – kiáltott a galileaiakra. – A rabbik és a vének mind kimennek a templomból, hogy lássák Pilátust. Gyertek, siessünk mi is.

Egy pillanat alatt körülvették.

– Miért kellene Pilátust látnunk? – kérdezték csodálkozva.

– A rabbik visszaélést fedeztek fel – folytatta az újonnan jött. – Pilátus a templom pénzéből akarja kifizetni az új vízvezetékét.

– Micsoda? A szent kincsből? – háborogtak a galileaiak.

Pillanatok alatt haragra gerjedtek.

– Az Isten pénze; csak merjen hozzányúlni, akár egy sékelhez is!

– Induljunk – mondta a hírhozó. – A menet már a hídon Siessetek!

Azonnal ledobták a fölösleges ruhadarabokat és hajadon fővel, ujjatlan, alsó tunikában készen álltak az indulásra. Egyet szorítottak öveiken és máris elszánt csoporttá váltak:

– Készen vagyunk!

Ben-Hur megszólította őket.

– Galileai férfiak – mondta – én Júda fia vagyok. Akartok-e a társaságotokba fogadni?

– Bizonyára harcolnunk kell majd – felelték kitérően.

– Nem én leszek az első, aki kereket old – mondta az ifjú.

A visszavágást derűsen fogadták, majd a hírvívő így szólt:

– Elég erősnek látszol. Tarts velünk!

Ben-Hur is letette felső ruháját.

– Azt gondoljátok, hogy harc lesz? – kérdezte nyugodtan, amint megszorította övét.

– Még pedig a légionáriusokkal – felelte a hírmondó dacosan.

– Mivel akartok harcolni? – kérdezte Ben-Hur.

Némán ránéztek, de ő nyugodtan folytatta:

– Mindent megteszünk, ami tőlünk telik, de jobb volna vezetőt választanunk. A légionáriusok között mindig van egy, aki összetartja őket.

A galileaiak számára ez teljesen új volt.

– Legalább abban állapodjunk meg, hogy együtt maradjunk – oktatta őket Ben-Hur. – Magam is készen állok mindenre, ha ti is elszánjátok magatokat.

– Igen, készen állunk – kiabáltak a többiek.

Kivonultak a khánból és elindultak a Pretorium felé, amely a Szijón hegyén emelkedett. Utolérték a nagyobb tömeget, amely hozzájuk hasonlóan haragra gerjedt Pilátus

szándéka miatt. Amikor a Pretorium kapujához értek, a vének és rabbik menete nagy kísérettel bevonult és kívül hagyott egy nagyobb létszámú, kiabáló csoportot. A bejáratot egy százados őrizte a teljes fegyverzetben kivonult őrséggel a szép márványoromzat alatt. A nap hevesen sütött a katonák sisakjára és pajzsára, de ők egykedvűen álltak, ügyet sem vetve az égető hőségre s a csőcselék szitkozódására. A nyitott bronzkapukon áradt be a nép, kifelé csak kevesen jöttek.

– Mi történik odabent? – kérdezték a galileaiak egy kijövőtől.

– Semmi – volt a válasz. – A rabbik a palota ajtaja előtt várnak és látni kívánják Pilátust. Ő azonban nem akar kijönni. Beküldtek valakit azzal az üzenettel, hogy nem távoznak el, amíg meg nem hallgatta őket. Most a válaszra várnak.

– Menjünk be mi is! – tanácsolta Ben-Hur.

A kapun belül egy lombos fa emelkedett, alatta ülések voltak elhelyezve. A társaság jobbra kanyarodott és néhány száz lépés után tágas térre jutott; ennek nyugati oldalán állt a kormányzó székhelye. A teret ingerült tömeg töltötte meg. Az arcok a csarnok felé fordultak, amely a zárt, széles bejárat felett emelkedett. A csarnok alatt egy szakasz légionárius várakozott fegyveresen. Ben-Hur és társai nem juthattak át a sűrű tömegen, csak távolabbról figyelték az eseményeket. Láthatták a rabbik magas turbánját, akiknek türelmetlensége olykor átragadt a körülöttük állókra; időnként gúnyos felkiáltások hallatszottak:

– Pilátus, ha kormányzó vagy, jöjj ki!

A palotából egy haragtól kipirult arcú ember jött a tömeg közé.

– Izraelre ügyet sem vetnek – kiáltott fel nagy hangerővel. – Ezen a szent földön mi csak Róma kutyái vagyunk!

– Azt gondolod, hogy nem jön ki? – kérdezték többen.

– Már eddig is háromszor megtagadta – tört ki a férfi keserűen.

– Mit akarnak a rabbik?

- Amit Cezaréában... itt táboroznak, amíg meg nem hallgatja őket.

- Csak nem mer hozzányúlni a kincshez? - kérdezte az egyik galileai.

- Hogy nem mer? Mi szent a rómaiak előtt?

Eltelt egy óra, Pilátus feleletre sem méltatta őket; a rabbik és a tömeg ott maradtak. Eljött a dél, záporosó kerekedett s a tömeg még nagyobb és zajosabb lett. A kiabálások szakadatlanul hallatszottak:

- Jöjj ki, jöjj ki!...

Ben-Hur együtt tartotta galileai barátait. Azt gondolta, hogy Pilátus azért várakozik, hogy a felingerelt nép ürügyet adjon az erőszakos beavatkozásra. Ben-Hurnak igaza lett. Csattogó ütések zajára figyeltek fel, a fájdalom és a harag kiáltásai töltötték be a teret, megkezdődött a dulakodás. A csarnok homlokzatánál megszorult tisztos korú férfiak megfordultak, de a több helyről összenyomott tömeg nem tudott helyhez jutni, majdnem agyonnyomták egymást. Az egymást szorító embertömeget megülte a félelem érzése; valójában nem tudták, mi történt. Csak Ben-Hur őrizte meg nyugalma.

- Látod, mi történik? - kérdezte az egyik galileaitól.

- Nem, semmit sem látok.

- Majd felemeltek - mondta Ben-Hur és derekánál fogva fellódította társát.

- Most már látom, néhány férfi dorongokkal veri a népet. Zsidó ruházatban vannak.

- Kik azok? - kérdezte Ben-Hur.

- Rómaiak; olyan igaz, mint ahogy az Úr él - fakadt ki a galileai. - Rómaiak álruhában. Dorongjuk úgy jár, mint a cséphadaró. Most egy rabbit ütöttek le a lábáról... most egy öreg embert! Nem kímélnék senkit!

- Galileai férfiak, ez Pilátus cselfogása. Ha megteszitek, amit mondok, elbánhatunk velük.

A galileaiak bátorsága feléledt, csatlakoztak Ben-Hurhoz.

– Menjünk vissza a kapu előtti fákhöz – ajánlotta Ben-Hur – de gyorsan!...

Sebesen visszarohtak és a faágakból husángokat tördeltek le maguknak. Most már nekik is volt fegyverük, de időközben szembetalálkoztak a kapu felé rohanó tömeggel; lármá, szitkozódás elegyedett jajkiáltásokkal.

– A falhoz! – kiáltott saját embereire Ben-Hur – Gyorsan a falhoz és a nyáját hagyjátok futni!

Sikerült az áradatot kikerülniök, végül kiértek a térre.

– Most tömörüljétek és kövessetek! – mondta Ben-Hur.

Ekkor már ő volt a vezér és amint beleroht a forrongó tömegbe, társai egy emberként követték. Korábban a rómaiak nagyokat derültek a leütött és felhempergő zsidókon, most egyszeriben szembe találták magukat jó mozgású, harcra szomjas és botokkal felfegyverzett galileaiakkal. Meglepődtek ezen a fordulaton. A kiabálás s a botok csattogása már nemcsak az egyik felet érintette; a roham erejét a gyűlölet még csak fokozta.

Ben-Hur járt az élen; nemcsak kiválóan harcolt, hanem irányította is bátor csapatát. A legnehezebb dorong az ő kezében volt, ezzel elég volt egyet sújtania. Barátainak küzdelmét is szemmel tartotta és mindig azon a helyen bukkant fel, ahol a legnagyobb szükség volt a segítségére. A rómaiakat meglepte ez az ellenállás, eleinte visszavonultak, majd nyíltan a csarnok felé menekültek előlük. A felhevült galileaiak a lépcsőig akarták üldözni az ellenséget, de Ben-Hur okosan visszatartotta őket.

– Álljatok meg, embereim! – mondta határozottan. – Ott jön a százados az őrséggel. Kardjuk és pajzsuk van, nem mérkőzhetünk velük. Derekasán helyálltunk eddig, vissza kell vonulnunk. Siessünk ki a kapun, anígy lehet.

Engedelmeskedtek neki és a földön heverő sérülteken át volt köztük zsidó és római is, megindultak a kapu irányába.

A százados rájuk kiáltott, de Ben-Hur nevető arccal, latin nyelven felelt neki:

– Ha mi Izrael kutyái vagyunk, ti Róma sakáljai vagytok! Várjatok csak ránk, hamarosan eljövünk!

A galileaiak megéljenezték vezérüket és jókedvűen távoztak. A kapun kívül akkora tömeg tartózkodott, amelyet Ben-Hur még az antiokhiaai cirkuszban sem látott. A háztetőkön, az utcákon és a domb lejtőjén hatalmas emberáradat hullámozott. A levegő megtelt kiáltásaikkal és átkaikkal. Ben-Hur és társait a külső őrség könnyen átengedte. Alig értek a kapun kívüli területre, amikor a csarnoknál felügyelő római százados megjelent és Ben-Hurra kiáltott:

– Hó, te szemtelen! Mi vagy te, római vagy zsidó?

– Júda fia vagyok – felelte Ben-Hur büszkén –, itt születtem. Mit akarsz velem?

– Állj ki és vívj meg velem – mondta a római.

Az ifjú gúnyosan felnevetett.

– Méltó fia vagy a korcs római Jupiternek! Nekem nincsenek fegyvereim.

– Megkapod az enyémekeket – felelte a százados. – Az őről kölcsönzök magam számára.

A nép e párbeszéd hatására elnémult, a piacon egyszeriben csend lett. Ben-Hur rendkívüli módon megörült ennek a lehetőségnek. Nemrég győzött le egy rómaint Antiokhiában az egész Kelet szemeláttára; most ha Jeruzsálem előtt egy másik rómaint verne meg, ez a tett még az új király ügyének is hasznos volna. Egy pillanatra sem habozott. Bátran a századoshoz lépett és így szólt:

– Legyen a kívánságod szerint. Add kölcsön a kardodat és a pajzsot.

– És a sisakot meg a mellvértet? – kérdezte a római.

– Azokat tartsd meg; nem illenek rám – mondta a zsidó ifjú. Átvette a fegyvereket és a százados is gyorsan elkészült. A kapu mellett sorban álló katonák egész idő alatt meg sem moccantak, némán figyeltek. A tömeg élénken érdeklődött, hogy ki lehet az, aki szembeszáll a római tiszttel, de senki sem tudta.

A rómaiak fölényét a fegyveres harcban két tényező biztosította: a vasfegyelem és a rövid kard biztos használata. Az ütközetekben az ütés vagy vágás helyett mindig szúrtak: szúrva nyomultak előre és szúrva hátráltak; rendszerint az ellenség arca volt a célpont. Hogy a római százados ne legyen elbizakodott, a párharc előtt Ben-Hur figyelmeztette őt:

– Már említettem, hogy Júda fia vagyok, de azt nem mondtam, hogy gladiátortanítvány is vagyok! Védd magad!

Az utolsó szónál Ben-Hur szembefordult ellenfelével. Egy pillanatig méregették egymást, majd a római előre rontott és egy alsó szúrással próbálkozott. Ben-Hur derült ezen a kísérleten. Majd egy arc felé szúrt mozdulat következett. A zsidó ifjú könnyedén bal oldalra lépett s így a gyors szúrást elkerülte. S ahogy az ellenfél fegyvere a magasba emelkedett, Ben-Hur a fentlevő fegyver alá nyomta pajzsát s a római karját kardjával együtt kiszorította, majd hirtelen ugrással kitért és a százados szabadon levő jobboldala felé szúrt. A százados teljes súlyával a földre zuhant. . . Ben-Hur győzött. Lábát ellenfelének hátára téve, pajzsát gladiátorszokás szerint a feje fölé emelte és üdvözölte a katonákat, akik a harcot feszült figyelemmel, de a beavatkozás minden szándéka nélkül nézték végig.

A nép a győzelem láttára őrvongott örömében. A házakon egészen a Xisztuszig futótűzként terjedt el a hír; sálak és zsebkendők lobogtak és legszívesebben vállukra emelték volna a győztes ifjút.

Ben-Hur leintette őket és egy alacsony rangú tisztnek, aki a kapuból közeledett felé, így szólt:

– Társad, mint katona halt meg. Nem gyalázom meg őt a kifosztásával. Csak a kardja és a pajsa marad az enyém.

Ezzel távozott, de menet közben megdicsérte a galileaiakat:

– Atyámfiak, derekasan viselkedtetek. Ajánlom, most vájunk el, hogy ne üldözzenek bennünket. Jöjjetek el ma éjjel a khánba. Valamit közlök veletek, ami egész Izraelnek érdeke.

– Ki vagy te? – kérdezték tőle.

– Júda fia – felelte Ben-Hur röviden. – Ha jöttök: hozzátok magatokkal ezt a kardot és pajzsot, hogy megismerjelek titeket.

Büszke léptekkel áttört a tömeg és gyorsan eltűnt.

Pilátus rendelkezése értelmében a nép ezután elhordta halottait és sebesültjeit; nagyon meggyászolták az itt pusztultakat, de a fájdalmat enyhítette az ismeretlen bajnok győzelme, akit mindenki az egekig dicsért. A nemzet szunnyadó erejét és bátorságát ébresztette fel ez a hősi tett; az utcákon és a templomokban, még az ünnepi szertartások közben is a Makabeusok régi történeteiről beszéltek és titokzatosan suttogtak egymásnak az emberek:

– Még egy keveset várjunk, atyafiak és Izrael ismét a régi lesz. Bízunk az Úrban és legyünk türelemmel!

Így nyerte meg Ben-Hur Galilea rokonszenvét és ezzel próbálta egyengetni az utat a nagyobb szolgálatokra az eljövendő király ügyében.

Az egyiptomi Irasz mesterkedései

A nagy esemény után Ben-Hur Galileában maradt, a jeruzsálemi vásártéren aratott nagyszerű győzelme híressé tette. Még a tél vége előtt három légiónyi embert szervezett római mintára. Többet egyelőre nem akart, nehogy Róma vagy Heródes Antipasz gyanút fogjon. A három légio begyakorlására a kiválasztott tiszteket a Trakhonitisz lávamélyedései közé vitte és kiképezte őket a fegyverek, különösen a dárda és a kard használatára s a légiók sajátos hadi mozdulataitól is beszélt nekik. A gyakorlatozást az emberek hamar megszerették.

Ben-Hur a szervezendő hadsereg magját helyesen választotta meg a galileaiak személyében. A templom közelében született zsidó megvetette ugyan északi testvéreit, de azt a Talmuddal együtt elismerte, hogy: „A galileai a becsületet

szereti, a zsidó a pénzt”... Mivel Rómát hevesen gyűlölték, a hazaszeretet lángja a galileaiakat a harcban és a lázadásban is az első sorokba vitte, ők futamodtak meg utoljára. Az utolsó, Róma elleni háborúban százötvenezer galileai ifjú veszett el. A nagy ünnepnapokon hadsereg módjára vonultak fel Jeruzsálembe; elszántan ragaszkodtak szent vallásukhoz és a zsidóság dicsőségére olyan költőt adtak, mint az Énekek énekének lantosa és olyan prófétát, mint Ozeás – mindketten Galileából származtak.

Az ilyen büszke, bátor és áhítatos népre nagy hatással volt az a beszéd, amely a „király” eljövetelét ígerte. Ben-Hur már azzal is megnyerte őket az ügynek, hogy Róma megsemmisítését említette, de amikor arról is szólt, hogy a zsidók eljövendő királya hatalmasabb lesz, mint a cézár, fényesebb uralkodó, mint Salamon és uralma örök ideig tart – teljes egészében mellé álltak. Ben-Hur szavai a Messiásról szóló, régi legendát idézték, de ez a hajdani álom valóságossá vált azzal, hogy a király már meg is született...

Egy este Trakhonitiszban Ben-Hur néhány galileaival a barlangjánál üldögélt, amikor egy arab futár levelet nyújtott át részére.

A levelet Mallukh írta és a következőket tartalmazta:

„Próféta jelent meg, akiről azt mondják az emberek, hogy Illés. Olyan a beszéde is; azt hangoztatja, hogy ő csak hírnöke egy sokkal nagyobbak, aki nemsokára eljön és akire most a Jordán folyó keleti partján várakozik. Egész Jeruzsálem kimegy a prófétához és a part, amelyen lakik a sok emberrel együtt olyan, mint az Olajfák hegye húsvét utolsó napján...”

Ben-Hur elöntötte az öröm forrósága.

– Ez a levél, barátaim – mondta – véget vet a várakozásoknak. A király hírhozója megjelent és kihirdette őt.

Hangosan felolvasta a levelet, majd így szólt:

– Most pedig készüljétek és a többieknek is vigyétek meg a hírt, hogy készen álljanak a gyülekezésre, amint parancsot

adok. Magam meggyőződöm, hogy a király valóban eljön-e és hírt hozok nektek róla. Ez a remény éltesse minket!

Ezután bement a barlangba, levelet írt Ilderimnek és Szimonidesznek is, beszámolt az eseményekről és közölte, hogy elindul Jeruzsálembe. A leveleket gyorsfutárokkal küldte el, ő maga napnyugta után lóra ült és egy arab vezetővel elindult a Jordán folyóhoz. A szürkület már a sivatagban érte. Ben-Hur lázasan gondolt az eljövendő csodás eseményekre, amikor az éber vezető a hátuk mögött idegeneket vett észre.

– Egy teve közeledik – mondta a vezető.

– Mások is vannak mögötte? – kérdezte Ben-Hur.

– Egyedül van. De nem, lóháton is látok valakit.

Rövid idő múlva Ben-Hur is meglátta a szokatlanul nagy, fehér tevét és arra a különleges állatra emlékeztette, amely Boldizsárt és Iraszt vitte a Dafne ligetében a forráshoz. Gondolataiban rögtön felidézte a szép egyiptomi leányt. . . Hátha ők azok, Boldizsár és Irasz. . . Amíg szívdobogása közben ezen tűnődött, hosszú, hintázó lépteivel odaért hozzá a teve. Az ifjú ismét hallotta az apró csengettyűk szavát és látta a pazarul díszített takarókat, amelyeket Kasztália forrásánál annyira megbámult a nép. És látta az egyiptomiak állandó kísérőjét, a szerezest is. A hatalmas állat éppen Ben-Hur mellett állt meg s az ifjú valóban az öreg Boldizsár arcát pillantotta meg, aki reszkető hangon így köszöntötte őt:

– Az igaz Isten áldása szálljon rád!

– És veled s tieiddel az Úr békéje legyen! – felelte Ben-Hur.

– Szemem meggyengült az évek folyamán – folytatta Boldizsár, de úgy látom mégis, hogy te Hur fia vagy, akit nemrégiben a nemeslelkű Ilderim vendégeként ismerhettem meg.

– És te az a bölcs egyiptomi Boldizsár vagy, akinek szent jóslatára mindig hálás szívvel gondolok – felelte Ben-Hur.

– Ha te valóban az a Ben-Hur vagy, akivel olyan sok kedves órát töltöttem a sivatagban – szólalt meg Irasz mosolyogva –, akkor meghívlak a mi szerény reggelinkhez, mielőtt olyan víz közelébe érünk, ahol megpihenhetünk.

– Az áhított forrás itt van a közelben – felelte Ben-Hur készségesen – és ígérem, hogy vize olyan édes és hűsítő lesz, mint a híres Kasztália forrásé. Ha nincs akadály, siessünk!

Hamarosan sekély vízü vádihoz értek; a vezető jobbra lefordult és egy szép, tágas völgybe vezette őket, amelyeket apró vízeretek szeltek át s az élő forrás a sziklán levő hasadékból ömlött elő. A lovakat szabadon engedték és a szerencsen lesegítette a térdelő tevéről Boldizsárt és leányát. Az idős ember arcát kelet felé fordítva, kezét a mellén keresztbe tette és imádkozott.

A rabszolga kristályserleget vett elő s ekkor Irasz így szólt Ben-Hurhoz:

– A forrásnál én leszek szolgálatodra!

Együtt mentek a vízhez, ahol Irasz letérdelt és a forrás víz-sugara alá helyezte a serleget s az első korttyal Ben-Hurt kínálta meg.

– Nem, hadd legyek én a szolgálatodra – tiltakozott az ifjú. De Irasz nem engedett.

– Hazámban van egy kedvelt mondás, ó Hur fia: „Inkább vagyok serleghordozója egy szerencsésnek, mint szolgája egy királynak.”

– Szerencsésnek? – ismételte Ben-Hur meglepődve.

– Az istenek a sikerrel jelzik azt, hogy velünk vannak – szólt Irasz. – Nem te voltál a győztes a cirkuszban?

Ben-Hur arca kigyúlt, mialatt a szép egyiptomi leány folytatta:

– Az volt az első jel. És a második, hogy kardpárbajban megöltél egy rómat.

Az ifjút jólesően töltötte el, hogy ez a szép nő érdeklődéssel kísérte pályáját. De aztán az öröm átalakult benne. A párbaj hírért szétvitték egész Keleten, de a győztes neve nem forogott közszájon, csak Mallukh, Ilderim és Szimonidesz tudtak róla. Kitől tudhatta meg Irasz? . . . Az egyiptomi nő a forrás fölé tartotta a serleget és így szólt:

– Ó, Egyiptom istenei! Hálát adok ezért a felfedezett

hőseért és hálás vagyok azért is, hogy az idernei palota áldozata nem a férfiak királya volt! Erre üritem a serleget!

Beleivott a serlegbe s egy részét visszaöntötte a forrásba. Majd rámosolygott Ben-Hurra és átnyújtotta neki a serleget, aki szintén megmerítette a vízben.

– Izrael fiának nincsenek istenei, akiknek áldozhatna – mondta és megpróbálta leplezni csodálkozását.

... Mi mindent tudhat róla ez az egyiptomi nő? Elmondták-e neki Szimonideszhez fűződő kapcsolatát, És ott van az Ilderimmal kötött szerződés – erről tud-e?... Gyanakvás fogta el. Valaki elárulhatta komoly titkait. Most ő Jeruzsálembe készül menni s ha az ellenség megtudja ezeket a titkokat, halálos veszedelem leselkedik rá és társaira s a szent ügy is elvesz. ... Valóban ellenség-e ez a nő?... Ezen tűnődött Ben-Hur és a serleggel a kezében színlelt egykedvűséggel így szólt Iraszhoz:

– Ó, te legszebb a szépek között! Ha egyiptomi, görög vagy római volnék, a következőket mondanám: Ti hatalmas istenek! Hálát adok nektek, hogy a világ annyi fájdalma és szenvedése között megmaradt a szépség bája és a szerelem vigasza. Arra iszom, aki a legméltóbb minderre: Iraszra, Egyiptom legvonzóbb leányára!

– A törvény ellen vétettél – ingerkedett vele Irasz. – Hamis istenekre ittál; ne vádoljalak be ezért a rabbiknál?

– Ezzel keveset mondana az, aki olyan sokat tud sokkal fontosabb dolgokról – felelte Ben-Hur nevetve.

– Akkor elmegyek a kis zsidólánnyhoz, aki rózsákat nevel és még az árnyékot is égővé varázsolja az antiokhiai kereskedő házában – folytatta Irasz. – A rabbiknál a törvény mulasztásával vádollar be; nála pedig...

– És nála?...

– Megismétlem azt, amit a serleggel a kezemben mondtál az isteneket szólítva bizonyosággal – mondta Irasz kacér mosollyal.

Ben-Hur hallgatott és várta, hogy a leány folytassa, mi-

közben változatlanul azon tűnődött, miképp tudhatta meg a leány az ő rejtett titkait. Eszter és Irasz barátnők voltak; az egyik ravasz és gyakorlatias, a másik egyszerű és gyengéd – sok mindenre rávehető. Szimonidesz nem szeghetette meg esküjét; Ilderim hallgatásában is megbízott; ezek szerint csak Eszter lehetett az egyiptomi nő hírforrása... Bizonyára ravasz fondorlattal csalta ki belőle mindazt, amit tudni akart. Ez bántotta Ben-Hurt. Miért tette? – A gyanú elhatalmasodott benne, de még mielőtt bármit is szólt volna, a forráshoz odajött Boldizsár is.

– Amikor utolértünk, Hur fia – mondta Boldizsár az asztali áldás után –, úgy láttam, hogy Jeruzsálem irányába megy.

– Valóban a szent városba megyek – felelte Ben-Hur.

– Akkor egy cél felé haladunk – bólintott Boldizsár – és már nagyon türelmetlen vagyok. Nemrégén álmodtam és egy hang a következőket mondta: „Siess és indulj! Az, akit olyan régóta vártál, már közel van!”

– Arra érted, aki a zsidók királya lesz? – kérdezte Ben-Hur.

– Igen, arra! – mondta Boldizsár komolyan.

– Ez a hír, amely számomra olyan nagy örömet jelentett, bizonyára neked is örömet szerez – szólt Ben-Hur.

Elővette a Mallukhtól kapott levelet és átadta az idős embernek.

– Jó voltál hozzám, Istenem – fohászkodott Boldizsár. – Add, kérlek, hogy újra lássam a Megváltót és imádjam őt. Utána békével meghalok.

Csend lett. Ben-Hur halkán, megilletődve kérdezte:

– Most, hogy eljött az, akit olyan nehezen vártunk, még mindig azt vallod, hogy a Megváltó lesz és nem király?

– Igen – felelte az egyiptomi –, semmi sem változott ebben. Te azért még, hogy az emberek királyával találkozzál, magam részéről a lelkek Megváltóját kívánom imádni.

– A különbség az köztünk – szólt közbe Ben-Hur élen-

ken –, hogy bár szerinted is király lesz, akire vártunk, mégsem hasonló a cézárhoz. A szellem és a lélek uralma lesz az övé; nem erről a világról való. De miért?...

– A lelki élet fontosabb és értékeesebb, mint ez az arasznyi földi élet – mondta Boldizsár komolyan –, ha az örök lét jelentőségére gondolsz, amely a halál után várja a lelket, rájössz, hogy az emberiségnek nagyobb szüksége van a Megváltóra, mint a királyra, hiszen a lélek megmentése minden földi hatalomnál többet ér.

– De miről ismerem meg a Messiást, ha nem földi pompával és világi hatalommal érkezik? – aggódott az ifjú.

– A kérdésben már ott rejlik a felelet is – válaszolta Boldizsár. – Ha megmaradsz abban a hitedben, hogy a Messiás olyan király lesz, mint Heródes volt, addig várhatsz, amíg egy bíborba öltözött, kormánypalcás férfival nem találkozol. Akit én várok: szegény, alázatos és egyszerű valaki; olyan megjelenésű ember, mint a többi földi lény, de a jel, amelyről megismerhetem, már nem olyan egyszerű. Arra vállalkozik majd, hogy nekem és az egész emberiségnek megmutassa az utat az örök életre és a bizonyosság erre egyedül saját életének és tetteinek tündöklő példája lehet.

Valamennyien csendben maradtak, majd Boldizsár jelt adott az indulásra. Ben-Hur Irasz mellett lovagolt, aki mosolyával árasztotta el az ifjút; kacér pillantásokat vetett rá és minden eszközzel igyekezett őt megnyerni magának.

Így jött el a délidő és az este is. Amikor a nap leáldozott a hegyek mögött, sátrat vertek az abilénei sivatagban egy édesvízű tó partján. Elköltötték a vacsorát és lefekvéshez készülődtek. A második örváltás Ben-Huré volt, lándzsával a kezében, mintegy jó lépésnyire a szunnyadó tevéől megállt és a csillagokat nézte. Mélységes csend volt, gondolataiban Ben-Hur az egyiptomi leánnyal foglalkozott. Újra azon tűnődött, hogyan juthatott Irasz az ő titkaihoz – és nem tudta, hogy bízhat-e benne vagy óvatosabbnak kell lennie... Ugyanakkor azt is érezte, hogy vonzódik hozzá. Ebben a vívódásában

egyszer csak egy kezét érzett a vállán. Megrezzent az érintésre: Irasz állt mögötte.

– Azt hittem, már régen alszol – mondta azután, hogy kissé összeszedte magát.

– Az alvás öreg embereknek és kisgyermeknek való. Kijöttem, hogy meglepjelek.

Ben-Hur megfogta a vállát érintő kezét és tréfásan kérdezte:

– Orozva, mint az ellenség?

– Ó, nem! Az ellenség tele van gyűlölettel és a gyűlölet olyan betegség, amelyet Irasz nem enged bennem elhatalmasodni. Tudd meg, hogy az istennő gyermekkoromban szíven csókolt.

– Beszéded semmiben sem hasonlít atyádéhoz. Te nem az ő hitén vagy? – kérdezte Ben-Hur fürkészközve.

– Bizonyára azon volnék – mondta Irasz és kissé mulatott azon, amit mondott –, ha láttam volna azt, amit ő látott. Talán öreg koromban azon a hiten leszek. De szerintem az ifjúságnak csak az a vallás kell, amelyet az életöröm és a szerelem sugall. Apám Istene számomra túl rideg és szigorú. Dafne ligetében nem találtam meg. Róma átriumjaiban sem volt jelen. De beszéljünk másról, Hur fia; volna egy kívánságom... Segíteni akarok neked!

Közelebb húzódott beszéd közben, de Ben-Hur nem vette komolyan és nevetve ezt kérdezte:

– Ó, Egyiptom! Nem a ti országotokban található a szfinx?

– Miért? – kérdezte Irasz megütközve.

– Te is éppen olyan rejtélyes vagy. Légy olyan kedves és közöld velem az óhajodat. Miben szorulok a segítségedre? És hogyan segíthetsz te nekem?

A nő elhúzta a kezét és a tevé fejét kezdte veregetni. Hozzá intézte szavait:

– Ó, Jób nyájainak legutolsó és legderebb leszármazottja. Néha te is megbotlasz, mert az út durva és köves s a teher rádnehezedik. Megcsókollak, te királyi jószág – ajkával meg-

érintette az állat széles homlokát –, mert benned nincs gyanakvás!

– A szemrehányás nem tévesztette el célját, Egyiptom! – szólalt meg Ben-Hur komolyan. – Úgy véled, hogy hallgatok előtted. De nem gondolsz arra, hogy a becsületszó köt és hallgatásom mások életét és vagyonát védi?

– Lehet – bólintott Irasz – sőt biztosan úgy van!

Az ifjú hátralepett és csodálkozó, éles hangon kérdezte:

– Mi mindent tudsz te rólam?

Irasz mosolyogva válaszolt:

– Arcodat mindennap láttam a sivatagban. Csak rád kellett néznem és láttam, hogy valami nyomaszt belül. Egyszerű volt rájönnöm, hogy apámmal folytatott beszélgetéseidben kell keresnem a titok nyitját. Hur fia! – folytatta és még közelebb lépett, lehelete szinte perzselt – ...akit te keresel, a zsidók királya lesz?

Az ifjú szíve nagyot dobbant.

– A zsidók királya, mint Heródes, de nagyobb – folytatta Irasz. Ben Hur a csillagokat nézte, de közben szeme találkozott a nő tekintetével, érezte ajkának közelségét. Mivel továbbra is hallgatott, Irasz eltaszította az ifjú kezét és elfordult. Erre Ben-Hur megragadta a leány kezét és hevesen így szólt:

– Maradj!... és beszélj, kérlek!

A nő visszalépett és amikor újra az ifjú vállára helyezte kezét, Ben-Hur magához vonta őt.

– Beszélj, kedves Egyiptom! – kérlette fojtott szenvedélyel. – Hallgatok rád, sőt a szolgád vagyok és parancsaidat várom.

Irasz odasimult hozzá és halkán beszélni kezdett:

– Álmodtam s ez az álom egy szárazföldön és tengeren játszódó háború volt... Fegyverek csattogtak... hadseregek vonultak... mintha újra Cézár, Pompejus, Oktáviusz és Antóniusz lettek volna a szereplők. Por- és hamufelhő keletkezett és elborította a világot; Róma nem volt többé. Az ural-

mat Kelet nyerte vissza; a felhőkből más hősök bukkantak elő. Nagyobb uralkodók és fényesebb koronák következtek, mint a régiek. És amíg ez a látomás tartott, ezt kérdeztem magamtól: „Mit érdemel az, aki a királyt legjobban és a legkorábbi időtől fogva szolgálja?”

Ben-Hur ezúttal is meghökkent. A kérdés ugyanazt fejtette, amivel ő maga is foglalkozott az elmúlt napokban. De hogyan sejtette meg ezt Irasz? Hirtelen azt hitte, hogy rájött a dolgok nyitjára.

– Most megfogtalak – mondta félig komolyan, félig tréfásan. – Az uralom és a korona az, amelyekre céloztál. Látom már! Csakugyan: sohasem volt még olyan királyné, mint amilyen te lennél; annyira eszes, szép és fenséges. De hidd el, Egyiptom, hogy a koronához vezető út nem rajtad keresztül vezet, hanem kizárólag a kardon át! Talán ismersz egy biztosabb utat; ha így van, kérlek, mutasd meg nekem és én csak azon járok, már a te kedvedért is.

A nő kibontakozott az ifjú karjából és így szólt:

– Terítsd a köpenyedet a földre... ide, így a tevéhez dőlve pihenhetek.

Ben-Hur eleget tett kívánságának és lándzsáját a földbe szúrta. Ezt követően leheveredett a földre és a nő karját a nyaka köré fonta.

– Te megtalálod a királyt – mondta Irasz enyelegve. – Megtalálod és szolgálsz neki. Kardoddal te szerzed meg számára a legértékesebb ajándékot. Az én hősöm lesz az ő legjobb katonája.

Ebben a pillanatban Ben-Hur a csillagos égen nem látott szebb ragyogást, mint a leány szemében. Felült, átölelte Iraszt és szenvedélyesen megcsókolta.

– Ó, Egyiptom; ha a királynak koronái lesznek, egy közülük az enyém lesz és azt elhozom neked, a homlokodra! Királyné leszel; az én királyném... mindenkinél szebb! És mindig... mindig boldogok leszünk!

– És mindent elmondasz nekem? S megengeded, hogy

mindenben segítségedre legyek? – kérdezte Irasz és visszacsókolta az ifjút.

A kérdések kissé lehűtötték Ben-Hurt.

– Nem elég az, hogy igazán szeretlek? – kérdezte szemrehányóan.

– Igazán szeretni csak teljes bizalommal lehet – felelte a nő. – Majd jobban megismeresz!

Kivonta magát az ifjú öleléséből és felállt. Távozásakor újra megcsókolta a tevét.

– Te, fajod legnemesebbje – mondta csípősen – s ezt senki sem vitathatja, mert benned nincs semmi gyanakvás...

Egy pillanat alatt eltűnt a környékről.

Zakariás fia, János

Az utazás harmadik napján a Jabbók folyó mellett deleltek, ahol éppen száznál több ember tartózkodott, leginkább Pereából, nyájaikkal megpihenve. Alig érkeztek meg, egy ember máris odajött hozzájuk, itallal kínálva meg őket. Beszélgetés közben elmondta, hogy nemrég tért vissza a Jordántól, amelynek egyik gázlójánál rengetegen gyűltek össze.

– És mit keres ott az a sok ember? – kérdezte Ben-Hur.

– Látom, hogy te is külhoni vagy – felelte az idegen. – és nem hallottad, mi történt.

– Mi történt?

– Egy férfi jött elő a pusztából... Egy szent férfiú, aki különös dolgokat mond; mindenkit magával ragad, aki hallgatja. Jánosnak, Zakariás fiának nevezi magát és azt mondja, hogy ő a Messiás előhírnöke.

Irasz is érdeklődéssel fogadta az idegen közlését.

– Az a hír járja, hogy János gyermekkorától kezdve lenn, Én-Gedi mellett egy barlangban élt, ahol az esszénusoknál is szigorúbb keretek között töltött el éveket. Imádkozott és prédikált. Magam is meghallgattam őt.

– Mit prédikált? – kérdezte Ben-Hur.

– Új tanítás ez, amelyet még sohasem hallottak Izraelben. Bűnbánatnak és keresztségnek nevezi. A rabbik nem tudják, mit kezdjenek vele és mi sem tudjuk. Sokan azt kérdezték tőle, hogy ő a Krisztus; mások Illésnek vélték, de ő csak annyit mondott: „Én vagyok a pusztába kiáltó szava. Egyen-gessétek az Úr útját!”

Közben elszólították társai, s mielőtt távozott volna, Boldizsár ezeket mondta:

– Jó idegen! – a hangja megremegett – Mondd meg nekünk, hogy megtaláljuk-e a prédikátort azon a helyen, ahol említetted?

– Igen, Beth-Abaránál – felelte a zsidó.

– Ki volna ez az ember – fordult Ben-Hur Iraszhoz –, ha nem a királyunk hírnöke?

Az ifjú bevonta ebbe a fontos kérdésbe a leányt, mintha az agg apánál is közelebb állna mindehhez.

– Siessünk – szólalt meg Boldizsár élénken –, én nem vagyok fáradt.

Felkerekedtek és napszálltáig egyfolytában mentek. Rámót-Gileádtól nyugatra megálltak; itt megvacsoráztak és nyugovóra tértek.

– Keljünk korán, Hur fia – mondta az idős ember –, a Megváltó ideér és mi nem leszünk mellette.

– A király nem lehet messze hírnökétől – suttogta Irasz, amint felszállt apja mellé a tevére.

– Majd meglátjuk holnap – felelte Ben-Hur és megcsókolta a leány kezét.

Másnap három óra tájban a szent folyótól keletre, egy pár pusztára érkeztek. Velük szemben Jerikó régi pálmaligetének felső határát pillantották meg, messzire benyúlt Júdea dombos vidékébe. Ben-Hur izgatott lett, mert tudta, hogy a gázló közelében járnak.

– Légy nyugodt, jó Boldizsár, nemsokára megérkezünk.

A hajtó gyorsabb ügetésre készítette a tevét. Nemsokára

kalyibákat, sátrakat és megbéklyózott jószágokat vettek észre, azután a folyót és a parton az összegyűlt sokaságot; különösen a nyugati parton tolongott a nép. Úgy tudták, hogy a prédikátor beszél és ezért jobban siettek, de amint közelebb értek, a tömeg egy része oszlásnak indult. Későn jöttek!

– Azért maradjunk itt – mondta Ben-Hur a kétségbeesett Boldizsárnak – talán erre jön a názáreus.

Amikor már több százan eltávoztak, a folyó felől egy furcsa külsejű férfi jött feléjük. Minden szem rászegeződött. Barna, pergamenszerű sovány arcán és vállán a háta közepéig kuszált fürtökben hullott alá napszitta haja. Szeme tűzben égett. Jobboldala mezítelen volt és durva teveszőrből készült ing fedte testének többi részét egészen a térdéig s ezt az inget cserzetlen bőrből való széles öv szorította a derekához. Meztelán volt. Övéről nyers bőrből összerótt tarisnya lógott. Görcsös botra támaszkodva jött, de járása gyors és határozott volt. Állandóan félresimította szemébe hulló, rendetlen haját és körülnézett, mintha keresne valakit. A szép egyiptomi meglepődéssel sőt undorral vette szemügyre a sivatag fiát. Odaszólt Ben-Hurnak, aki mellette lovagolt.

– Ez a király előhírnöke?

– Ez a názáreus – felelte Ben-Hur és elfordította fejét. Valójában ő maga is csalódott. Ismerte ugyan az Én-Gediben lakó aszkéták szigorú szokásait, hogy sanyargatják testüket és sem a ruházattal, sem az élelemmel nem törődnek – ilyennek is hitte a magát pusztába kiáltó szónak nevező prédikátort, képzelőereje azonban kiszínezte a királyhoz kapcsolódó személyeket is és többet várt e találkozástól. Az előtte álló elvadult alakról az udvari emberek egész sora ötlött eszébe, akiket Rómában a thermákban és a császári folyosókon látott s kissé csalódottan, megszágyulva ismételte:

– Ez a názáreus.

Boldizsár azonban nem csalódott. Ő, aki a Megváltót, mint gyermeket a jászolban látta, magától értetődőnek tartotta a szegényes külsejűt, az egyszerűt. Ülve maradt, kezét

keresztbe tette a mellén és ajka imádságra nyílt. Ő nem királyra várt, a Megváltót akarta imádni.

Ugyanekkor a folyó szélén egy ember ült a kövön egymagában és a beszéden gondolkodott. Azután belélt és megindult a part mentén, keresztezte a názáreus útját. És ahogy mindketten közelebb jöttek, a prédikátor hirtelen megállt, félresimította haját, az idegenre nézett s felemelte a kezét, mintegy jeladásként a népek... És amikor teljes csend lett, a názáreus leeresztette jobbjaából a botot és az idegenre mutatott.

Mindenki arra nézett s a szemek megpihentek a magas, karcú és törékeny alakon. Hosszú és középen elválasztott haja gesztenyeszínben játszott; szépen ívelt fekete szemöldöke alatt nagy sötétkek szem ragyogott. Nőiesen szelíd volt a tekintete; mindenki szépnek látta.

Lassan közelebb jött. Nem a lovon ülő Ben-Hurra nézett, nem is Iraszra, hanem az idős, elaggott Boldizsárra, aki magába mélyedve imádkozott.

Mély csend honolt. A názáreus botjával az idegenre mutatott és felkiáltott:

– Íme, az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit!

A csendesen álló sokaság megdöbbenve hallgatta az értelmét meghaladó szavakat; mindez Boldizsárra megrendítő hatással volt. Újra színről színre láthatta az emberek Megváltóját. Hitének eszményképét látta maga előtt, aki arcban, alakban, ruházatban és korban egyaránt tökéletesen megfelelt várakozásának. És ha még valami rendkívüli is történné, amely az idegent minden kétségen kívül azonosítaná.

S ez megtörtént. A názáreus megismételte előző felkiáltását:

– Íme, az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit!

Boldizsár térdre borult. Neki nem volt szüksége magyarázatra s a názáreus, mintha tudta volna ezt, azokhoz fordult, akik csodálkozva tekintettek rá:

– Ő az, akiről mondtam, hogy utánam jön a férfiú, aki

előttem lett. Én nem ismertem őt, de hogy megismerje őt Izrael, eljöttem vízzel kereszteni. És én láttam s bizonyosságot szereztem, hogy Ő az Isten fia.

– Ő az, ő az! – kiáltotta Boldizsár s a következő pillanatban alétan összerogyott.

Ben-Hur egész idő alatt az idegen arcát nézte és csak egyetlen kérdés foglalkoztatta: – Ki ez az ember?... Messiás-e vagy király? És csalódottan állapította meg, amint erre a nyugodt, jóságos arcra tekintett, hogy a háborúnak, hódításnak és az uralkodnivágyásnak még a puszta gondolata is szentségtörés. Ez az ember nem azért jött, hogy újra felállítsa Salamon trónját; nincs meg benne Heródes nagyravágyása, – király lehet, de nem olyan nagy és hatalmas, mint Róma.

Tűnődése közben Ben-Hur megpróbálta emlékezőtehetségét is feleleveníteni:

– Biztosan láttam ezt az embert – mondta magában –, de hol és mikor?...

Eleinte csak halványan, majd határozottan felidéződött emlékeiben a jelenet a názáreti kútnál, amikor a római őrség gályára hurcolta őt... Ez a kéz segített rajta, amikor majdnem elveszett. Ez a szelíd arc hajolt föléje, amikor az út porában hevert és ez a férfi – akkor még gyermek – itatta meg, amidőn halálra tikkadt... Mindez sűrűsödött benne, amíg a prédikátor beszélt, s csak az utolsó szavakat hallotta, az anyyira csodálatos szavakat, amelynek azóta sincs múlása:

...Ez az Isten Fia!...

Ben-Hur leugrott lováról, hogy hódolatát fejezze ki jótövőjének, de közben Irasz rákiáltott:

– Segíts, Hur fia, vagy meghal az apám!

Az ifjú rögtön a nő segítségére sietett. Irasz egy csészét nyújtott neki s azzal ő a folyóra futott vízéért. Mire visszaért, az idegen eltávozott. Időközben Boldizsár visszanyerte az eszméletét. Kinyújtotta kezét és gyenge hangon kérdezte:

– Hol van ő?

– Kicsoda? – kérdezte Irasz.

– Ő... a Megváltó... az Isten Fia, akit újra láttam – felelte Boldizsár.

– Te is annak hiszed? – kérdezte Irasz halk hangon Ben-Hurtól.

– Az idő csodákat rejt magában, várjunk – mondta Ben-Hur.

És másnap, amikor mindhárman a názáreusra figyeltek, az hirtelen félbeszakította beszédét és tisztelettel mondta:

– Íme, az Isten Báránya!...

Odamutatott, ahol az idegen feltűnt. S amint Ben-Hur szemügyre vette a meghatóan szép arcot, egy újabb gondolata támadt.

– Boldizsárnak igaza van... és Szimonidesznek is... Miért ne lehetne a Megváltó király is?...

És ezzel a mellette állóhoz fordult:

– Ki az az ember, aki ott megy?

A kérdezett fölényes hangon válaszolt:

– Egy ácsnak a fia, Názáretben.

Ben-Hur a Messiásról beszél

Három évvel Krisztus Beth-Abarában történt kihirdetése után érdekes vendégek érkeztek a Hurok jeruzsálemi palotájába. Ben-Hur nem tűrte tovább apja házának pusztulását, s ezért Mallukhkal megvásároltatta azt Poncius Pilátustól és teljesen kijavított, berendezett állapotban felajánlotta lakóhelyül Boldizsárnak és leányának. Tulajdonosként nem ő szerepelt, hanem Mallukh, mivel Ben-Hur még nem tartotta elérkezettnek az időt, hogy családi nevét használja. Még mindig Galileában lakott és kitartóan szervezte légioit a nagy cél érdekében. Időnként feljött a szent városba, ahol megszállt az atyai házban, de csak mint idegen és vendég.

Ezek a látogatások természetesen mind szorosabbra fűzték a kapcsolatot Ben-Hur és a szép egyiptomi leány között; az

ifjú egyre inkább Irasz varázsa alá került. A kedves és szerény Eszter képe lassan elmosódott Ben-Hur emlékezetében és még akkor sem éledt fel, amikor Szimonidesz a húsvéti ünnepek alkalmával az ifjú vendégeként Jeruzsálembe jött. A kereskedő örömmel elfogadta a meghívást és szinte megfiatalodott, amikor a fárasztó utazást követően viszontlathatta szülővárosát. Órákon át elüldögélt a palota teraszán – azon a tetőn, ahonnan hosszú évekkel ezelőtt a téglá Grátusz fejére zuhant – és ilyenkor rendszerint a múltból beszélgetett Eszterrel, aki változatlanul szerető odaadással ápolta és gondoskodott róla.

Ezúttal is kint üldögéltek a tetőn, a márciusi verőfény enyhe meleget árasztott, amikor egy szolga pecsétetes levelet nyújtott át Szimonidesznek. A küldeményt Eszter vette át és elpirult, mert megismerte Ben-Hur pecsétjét. A kereskedő, aki szemmel tartotta leányát, hirtelen elkomolyodott és így szólt:

– Látom, hogy megismerted, kitől érkezett, Eszter.

– Igen... a mi urunktól.

– Te szereted őt, Eszter – mondta Szimonidesz. – Jól gondoltad ezt?

– Megpróbáltam, apám, hogy úgy gondoljak rá, mint uramra, akihez kötelesség fűz, de nem sikerült.

– Bocsásson meg az Úr – sóhajtott Szimonidesz –, de a szerelmed nem lett volna hiábavaló, ha megtarthattam volna minden javamat, hiszen a pénz olyan nagy hatalom! De így a szerelme, egészen másé.

– Tudom – mondta a leány nyugodtan.

– Az egyiptomi nő hálójába kerítette – folytatta Szimonidesz. – Fájának ravaszsága és kivételes szépsége is segíti ebben. De nincs szíve. A leány, aki apját lenézi, férjének is fájdalmat okoz majd. Unja az apját, mert az öreg. Tegnap is azt mondta: „az ifjúság bolondságai menthetők; az öregekben semmi csodálnivaló nincs, csak a bölcsességük, ha ez is elhagyja őket, megérték a halálra...” Szívtelen beszéd, a ró-

maiakhoz illik. Te, Eszter, ezt sohasem mondod rólam!... Mert a te anyád Júda leánya volt.

Eszter megcsókolta apját s könnyes szemmel így szólt:

- Igen, én anyám leánya vagyok.

- És az én leányom – bólintott Szimonidesz –, aki azt jelenti nekem, mint a templom Salamonnak.

Rövid szünet után leánya vállára tette kezét és így folytatta:

- Ha feleségül vette az egyiptomit, bánattal gondol majd rád, Eszter és vágyakozik utánad. Egyszer tudatára ébred, hogy csak Irasz nagyravágásának áldozata lett. A leány szemében ő csak Arriusz duumvir fia és nem Hur, a jeruzsálemi fejedelmek utóda.

- Mentsd meg őt, apám! Talán még nem késő! – könyörgött a leány.

- A fuldokló embert még meg lehet menteni – rázta a fejét szomorúan Szimonidesz –, de a szerelme nem.

- Mutass rá a veszélyre – kérte Eszter az apját –, és világosítsd fel, milyen nő az!

- Mit érnének vele? Talán megszabadítaná őt a nőtől – felelte Szimonidesz –, de megszerezné-e őt neked, Eszter? Nem hiszem, s azt mégsem mondhatnám neki: Itt a leányom! Ő szebb, mint az egyiptomi nő és jobban is szeret téged! – Inkább leharapnám a nyelvem... Nem, a pátriárkára mondom, inkább meghalnék!... Olvasd fel a levelet!

A levél rövid volt, Ben-Hur a Galileától Jeruzsálembe vivő úton írta:

A názáreti úton van; vele tartok, de az ő tudta nélkül követem légiómmal. A húsvét magyarázatot ad a sokaságra. Ő elinduláskor azt mondta: „Felmegyünk Jeruzsálembe és ott beteljesül mindaz, amit a próféták rólam írtak.” Már nem kell sokáig várakoznunk. Béke veled, Szimonidesz!

Eszter visszaadta a levelet atyjának s közben valami a tor-kát fojtogatta. Egy szó sem volt e levélben őróla – még az üd-vözlet is szigorúan csak apjának szólt – pedig az ifjú könnyen odairhatta volna: És béke Tieiddel! Életében először érezte a féltékenység fájdalmát.

A szolga bort és vizet hozott; Eszter öntött atyjának és közben Irasz is feljött a tetőre. Eszter még sohasem látta ilyen szépnek az egyiptomi leányt. Az arcán öröm ragyogott, fűrgé léptekkel, magabiztosan közeledett.

– Béke veled, Szimonidesz és béke a szép Eszternek – kö-szöntötte őket Irasz. Majd karonfogta Esztert, ahhoz a mell-védhez vezette, ahol az emlékezetes baleset történt.

– Tudod-e, hogy jön a király? – kérdezte minden bevezetés nélkül.

És amikor Eszter meglepődve nézett rá, halkabban foly-tatta:

– A názareti, akiről apáink olyan sokat beszéltek és akiért Ben-Hur is fáradozott, holnap itt lesz. Ben-Hur ma éjjel ér-kezik ide.

Eszter igyekezett, hogy megőrizze nyugalma de a vér az arcába szökött, szeme lecsukódott s így nem láthatta az egyiptomi arcán felvillanó diadalmas mosolyt.

– Látod, itt az ígérete – és egy levelet húzott elő övéből: – örülj velem, barátnőm! Ő ma éjjel itt lesz! A Tiberis mellett áll egy ház; királyi tulajdon, azt nekem ígérte és ha annak úrnője leszek...

Az utcáról gyors léptek zaja hallatszott, az egyiptomi nő a mellvéd fölé hajolt és örömmel csapta össze a két kezét:

– Legyen áldott Izisz! Ő az... maga Ben-Hur! Éppen ak-kor érkezett, amikor rá gondoltam. Ez jó jel! Ölelj meg, Esz-ter...

A zsidó leány felnézett. Arca tűzben égett, szemében a ha-rag fényei ragyogtak, amint végigmérte kérkedő vetélytárs-nőjét... De fékezte magát és csak ennyit mondott:

– Valóban annyira szereted őt – vagy Rómát még jobban?

Irasz észrevette a zsidó leány átalakulását, a harag tüzét tekintetében, meglepődött, majd metsző hangon kérdezte:

– Ki ő neked, Szimonidesz leánya?

Eszter minden tagjában remegve válaszolt:

– Ő az én...

Már a nyelve hegyén volt a lesújtó beismerés, hogy ő csak rabnője Ben-Hurnak, de idejében magához tért és így folytatta:

– ...apám barátja.

– Nem több ennél? – kérdezte kacér gúnnyal Irasz. – De hiszen akkor minden rendben van! – Elfordult Esztertől és félvállról még odavetette: – Sietek Ben-Hur elé. Béke veled!

Eszter megvárta, amíg Irasz a lépcsőkön eltűnik, azután kezét az arcára szorítva sírni kezdett, a szégyen és a fojtó szenvedély könnyei peregtek szeméből. A csillagok már mind kigyúltak a város és a hegyek fölött, amikor annyira magához tért, hogy bemehetett apja mellé, belenyugodva abba, hogy neki szenteli ifjúságát vagy akár az egész életét is.

Egy órával később Boldizsár és Szimonidesz, ott állt mögötte Eszter is, a palota nagytermében beszélgetett, amikor megjelent együtt Ben-Hur és Irasz. Az ifjú először Boldizsárt köszöntötte, aztán Szimonideszhez fordult, de Eszter láttára hirtelen megállt. Meglepődve nézte a szép nővé serdült fiatal leányt és egy belső hang a megszegett fogadásokra és nem teljesített kötelességekre emlékeztette...

– Béke veled, kedves Eszter – mondta csöndesen. Leült a kis társaság körébe és a férfiakhoz fordult:

– Azért jöttem, hogy a názáretiről beszéljek nektek.

Valaki bejött a szobába; Ben-Hur megfordult és kitárt karokkal indult feléje:

– Amra, kedves, öreg Amra! – kiáltotta örömmel.

A cseléd közelebb jött, letérdelt az ifjú lábához, átfogta térdét és a kezét csókolgatta. Az ifjú félresimította az idős nő arcáról a ritkás, ősz fürtöket és megsókolta:

- Ó, Amra, semmit sem tudsz róluk? Egy szót sem... egy parányi jelet sem?

Az öreg cseléd zokogása önmagáért szólt.

- Ez Isten akarata - sóhajtott az ifjú csüggedt lemondással.

Már alig volt reménye, hogy megtalálja családját, szemébe könnyek gyűltek, de nem akarta, hogy meglássák.

- Gyere, ülj mellém, Amra - vagy a lábamhoz, mert sok mondanivalóm van egy csodálatos emberről, akihez fogható még nem élt a világon. Holnap a városba jön és fölmegy a templomba, amelyet atyja házának nevez és kinyilatkoztatja magát. Holnap mi és Izrael is megtudjuk, hogy kinek lesz igaza: neked-e, Boldizsár - vagy neked, Szimonidesz.

- Ti éleseszű emberek vagytok - folytatta Ben-Hur kis szünet után - mit szóltok az olyan emberhez, aki gazdag lehetne azáltal, hogy a lábánál heverő köveket arannyá változtatja, de szabad elhatározásából mégis szegény marad?

- Honnan tudod, hogy ez az ember ilyen? - kérdezte Szimonidesz.

- Láttam, hogy a vizet borrá változtatta - felelte Ben-Hur.

- Nagyon különös - rázta a fejét Szimonidesz -, de mégsem annyira, mint az, hogy szegényen akar élni, amikor gazdag is lehetne? Valóban annyira szegény?

- Semmije sincs, de mégsem irigyli senkinek a vagyonát. Inkább sajnálja a gazdagot. Mit szólnátok, ha olyan embert látnátok, aki hét kenyeret és két halat úgy megszoríthat, hogy elegendő ötezer ember jóltartására és még teli kosarak is maradnak? Láttam, amint a názáreti ezt cselekedte és magam is ettem a halból és a kenyérből.

- De vannak még csodálatosabb dolgok is - folytatta Ben-Hur. - Amikor kijöttünk Jerikóból, az úton két világtalan férfi szólt a názáretire; ő megérintette szemüket és a vakok újra láttak. Majd egy inaszakadtat hoztak hozzá és ő csak annyit mondott: „Menj házádba!” - és az ember egészségesen távozott. Mit szóltok mindehhez?

A kereskedő nem válaszolt, Ben-Hur folytatta:

- És ne gondoljátok, hogy ez szemfényvesztés. Még nagyobb tettekre is képes. Ott van a legnagyobb nyomorúság: a bélpoklosság, amelyből csak a halál szabadítja meg az embert.

Amint ezt kimondta, Amra feltérdelt ülőhelyzetéből és nagy érdeklődéssel figyelt Ben-Hurra, aki tovább beszélt:

- Amíg Galileában jártunk, egy bélpoklos jött a názáreti-hez és így könyörgött: „Uram, ha akarod, megtisztíthatsz engem.” Ő meghallgatta a kérést, kezével érintette a számki-vetettet s ezt mondta: „Tisztulj meg”... és az ember újra egészséges lett. Nagyon sokan ott voltunk, amikor ez történt.

Amra itt felkelt helyéről és zavarában kuszált hajfürtjeit simítgatta; alig értett valanút az elhangzottakból.

- Azután újra tíz bélpoklos jött hozzá egyik napon - mondta tovább Ben-Hur és a lábához borulva kérték segítségét. Közvetlenül láttam és hallottam: „Mester, könyörülj rajtunk!” Ő erre így szólt hozzájuk: „Menjetek és mutassátok meg magatokat a papoknak, amint a törvény kívánja és mielőtt odaértek, gyógyultak lesztek!”

- És meggyógyultak? - kérdezte Szimonidesz izgatottan.

- Mind a tíz meggyógyult - felelte az ifjú. - Mentek az úton, betegségükből semmi sem maradt, csak a fertőzött ruhájuk.

- Ilyen dolgokról azelőtt sohasem hallottunk... soha egész Izraelben! - mondta Szimonidesz halkan.

Ezalatt Amra észrevétlenül felkelt helyéről és csendesen távozott.

- De bámulatom és csodálatom még nem ért véget. - Ben-Hur újabb történetbe kezdett. - Amint egyik alkalommal a tengerparton tanított, meg akartuk őt koronázni, függetlenül attól, hogy ő akarja vagy sem. De eltűnt és rövidesen egy hajón láttuk, amint a parttól eltávolodott. A vágyak, amelyek annyira hajtják az embert a kincsek, a hatalom s a királyság iránt, benne egyáltalán nincsenek meg.

A kereskedő felemelte fejét és határozottan ezt mondta:

- Az Úr él és élnek a próféták szavai is. Az idő még csak most teljesül be, inkább holnap válaszolok.

- Még mindig nem végeztem - szólt újra Ben-Hur. - Most olyan vonatkozásról szólok, amely a világ kezdete óta meghaladja az ember erejét. Hallottatok-e már olyasmit, hogy valaki a halál karmaiból hoz vissza valakit?... Ki képes arra, hogy az elveszett élet lélegzetét visszaadja? Ki más, mint...

- Isten - vágott közbe Boldizsár áhítatosan.

Ó, bölcs egyiptomi! Nem utasíthatom el a nevet, amelyet mondtál - hagyta helyben Ben-Hur. - Mit mondanál te... vagy te, Szimonidesz; mit szólnátok, ha láttátok volna, amit én... Hogy egy ember néhány szóval, nem több igyekezettel, mint amikor egy anya felkelti gyermekét, megsemmisíti a halál művét? Lent történt Náimban. Éppen a kapu előtt álltunk, amikor egy halott férfit vittek el mellettünk. A názáreti megállt, hogy utat engedjen a menetnek. Egy jajgató asszony volt velük. Láttam, hogy a názáreti arcára kiül a szájalom. Megszólította az asszonyt, azután odament és megérintette a halottat ezekkel a szavakkal: „Ifjú, mondom neked, kelj föl!”... Mire a halott felült és beszélni kezdett!

- Csak az Isten ilyen nagy! - kiáltott fel Boldizsár.

- Amiket elbeszéltem - folytatta Ben-Hur -, annak személyes résztvevője voltam többekkel együtt. Idefelé jövet még nagyobb tettéről győződtem meg. Bethániában élt egy Lázár nevű ember, aki meghalt és akit eltemettek. Négy napig feküdt a sírban, amelyet egy nagy kő zárt le. A názáretit kivezették arra a helyre. Amikor elhengerítették a követ, látni lehetett, hogy a holttest már nem friss. Sokan álltak ott és mindnyájan hallottuk azt, amit a názáreti mondott: „Lázár, jöjj ki!”... Nem lehet elmondani, hogy mit éreztünk, amikor mintegy feleletül az ember felkelt, kijött hozzánk azokban a vásznakban, amelyekbe a tetemet csavarták. „Oldjátok fel - mondta a názáreti - és hagyjátok elmenni őt.” És amikor a kendőt levették a föltámadt arcáról, íme, a vér újra megindult

az elpusztult testben s Lázár ismét olyan lett, mint mielőtt a halál elragadta volna. Holnap elmehettek és láthatjátok őt. És most kérdelek benneteket: ki ez a názáreti, aki több az embernél?...

A társaság még jóval éjfél után is együtt ült és vitatkozott azon, hogy kinek van igaza... A názáreti a Megváltó-e, amint Boldizsár állítja vagy pedig az a bizonyos király, akit a kereskedő vár?...

Krisztus csodát tesz

Az első személy, aki másnap reggel a Juh-kapun ki akart menni a városból, Amra volt, karján a kosárral. Amikor az örök a kapu kinyitása során átengedték, a keleti völgy felé indult. A törődött kis test időnként megbotlott; majd leült, hogy lélegzetet vegyen, de csakhamar felkelt és újult erővel sietett célja felé. Amikor végre elérte a király kertjét, meglassította lépteit, mert láthatóvá lett a belpoklosok iszonyú városa, amely messzire benyúlt a Hinnóm kiásott halmába.

Az idős Amra egykori úrnőjéhez igyekezett, aki minden reggel várta a hűséges cselédet. Ma reggel is fent volt már és hajadonfővel állt, szívta a friss levegőt. Most látszott igazán, mekkora pusztítást végzett rajta a szörnyű betegség az utolsó három év alatt. A haja hófehér és durvaszálú, arcán, nyakán és minden végtagján észrevehető volt a betegség rombolása.

Amrára várakozott, akinek jövetele fontos esemény volt számára, hiszen nemcsak a napi eleséget hozta, hanem a híreket is az élők világából. A hírt fiáról, aki Galileában és Jeruzsálemben járt és neki nem volt szabad látnia többé... Amíg ott ült saját szomorú sorsán keseregve, hirtelen egy asszony bukkant fel a dombon, botorkálva, az erőlködéstől kimerülten. Az özvegy hirtelen felkelt, a fejét betakarta és erős hangon kiáltotta:

– Tisztátalan, tisztátalan!

De Amra nem törődött a figyelmeztetéssel, hanem egy pillanat alatt ott termett úrnője lábánál. Az egyszerű teremtés régóta elfojtott nagy szeretete tört ki ezúttal; könnyek és szenvedélyes felkiáltások közepett csókolgatta úrnőjének ruháját; aki eleinte menekülni próbált tőle, majd megvárta, amíg a felfokozott szenvedély lecsillapul.

– Mit tettél, Amra? – tört ki ekkor elkeseredve. – Rossz asszony! Te is elvesztél és soha nem térhetsz vissza a városba, hogy hírt hozz nekem a fiamról!

Amra lent zokogott a porban.

– A törvény tilalma rád is vonatkozik – mondta komoly nehezteléssel az özvegy –, nem térhetsz vissza Jeruzsálembe. Mi lesz így velünk? Ki hoz nekünk kenyeret? Ó, rossz, rossz Amra! Mindnyájan éhen veszünk!

Ekkor Tirza is megjelent a sírkamra ajtajában, mert a zaj felébresztette. A hiányosan öltözött, sebektől borított, csaknem megvakult jelenségben senki sem ismerhetett rá a hajdani kedves és tiszta gyermekre, aki maga volt az ifjú szépség.

– Amra az, anyám? – kérdezte fáradt hangon.

A cseléd megpróbált az ő közelébe is férkőzni.

– Megállj, Amra – kiáltott rá az özvegy parancsoló hangon. – Megtiltom, hogy hozzá nyúlj! Kelj föl és távozz, mielőtt a kútnál meglátna valaki. Nem... nem, most már késő! Most már itt kell maradnod és osztoznod kell sorsunkban! Kelj föl, parancsolom!

Amra feltérdelt és összetett kézzel, szaggatottan így szólt:

– Jó asszonyom... Én nem vagyok álnok... nem vagyok rossz. Jó híreket hozok neked.

– Júdáról? – kérdezte az özvegy hirtelen.

– Van itt egy csodálatos ember, akinek egy szavára a betegek meggyógyulnak, sőt a halottak is életre kelnek. Azért jöttem, hogy elvigyelek hozzá benneteket.

– Szegény Amra! – sóhajtott Tirza szánakozóan.

– Igazat beszélek – tiltakozott Amra, amikor látta a leány kételkedését –, az Úrra, Izrael Istenére mondom, hogy mind-

ez igaz! Gyertek velem, kérlek és ne vesztegessük az időt! Ma reggel a városba menet itt vezet az útja. Nézzétek, a nap már virrad. Fogyasszatok el ezt az ételt és menjünk!

Az anya lázasan figyelt. Ő is hallott valamit egy csodálatos emberről, mert a Messiás híre ekkoriban már mindenfelé eljutott az országban.

– Kicsoda ő? – kérdezte izgatottan – és ki beszélt neked róla?

– Júda – felelte Amra. – Ma éjjel érkezett!

Az özvegy igyekezett egy kissé megnyugodni, majd ezt kérdezte:

– Júda küldött, hogy ezt közöld velünk?

– Nem. Ő azt hiszi, hogy már meghaltatok.

– Volt egyszer egy próféta, aki egy bélpoklost meggyógyított – mondta az anya Tirzának –, de ő Istentől nyerte erejét...

Amrához fordulva azt kérdezte:

– Honnan ismeri a fiam ezt a csodatevő embert?

– Vele utazott és hallotta, amint a bélpoklosok kérelték és azt is látta, hogy hamarosan gyógyultan távoztak. Először egy ember került sorra, majd egyszerre tízet gyógyított meg; mindnyájan teljesen egészségesek lettek újra. – Amra komoly arccal beszélt el a hallottakat.

Az özvegy erősen vívódott belül, hogy elhiggye-e a csodát?... Saját fia volt a közvetlen tanú s az öreg cseléd tőle hallotta mindezt, nem volt könnyű elrendezni magában. De töprengése nem tartott sokáig.

– Nem lehet csak a Messiás! – fordult Tirzához. – Volt egy időszak, amikor Jeruzsálem és egész Júdea hangoztatta, hogy megszületett. Jól emlékezem rá. Azóta már férfiú lett. Azzá kellett érnie. És mi elmegyünk hozzá – mondta Amrának – veled együtt. Rakd ki az ételt, elfogyasztjuk és indulunk.

Ezután a három asszony elindult rendkívüli útjára. Amra szerint a csodatevő Bethániából érkezik, onnan három kisebb út vezetett Jeruzsálembe. A három út nem volt messze egy-

mástól, ennek ellenére elkerülhették egymást a názáretivel, ha történetesen másik úton várják.

Rövidesen a Tófetba és a király kertjéhez értek, itt egy kis-sé megpihentek, mert a Botráncozás hegyén kellett átjutniok. Tirza rendkívül gyöngé volt, csak nehezen járt s egészen elcsüggedt, amikor megtudta, hogy nagy hegyen kell keresztülvergődniök.

– A hegy olyan meredek, anyám – mondta szomorúan –, hogy én biztosan nem jutok át rajta.

– Ne felejtse, hogy az egészségért és az életért tesszük meg ezt az utat – biztatta az anyja. – És ott asszonyok jönnek az úton, megköveznek minket, ha itt találunk. Légy erős és menjünk.

Amra is segítségére jött az anyának. A következményekkel és a paracssal nem törődve a hűség teremtés Tirzához lépett s karját a vállára téve ezt suttogeta:

– Támaszkodj rám! Öreg létemre is erős vagyok és hidd el, nem megyünk messzire.

Amra fáradozása ellenére a leánynak olyan nehéz volt ez az út, hogy olykor felsikoltott fájdalmában. Amikor végre felért a magaslatot átszelő útra, a leány kimerültségében lerogyott.

– Menj tovább Amrával, anyám és engem hagyjatok itt – mondta elcsigázva.

– Nem lehet, Tirza – próbált belé lelket önteni anyja –, mit érne, ha én meggyógyulnék és te nem? Ha Júda érdeklődik irántad, mit mondjak neki, hol hagyalak?

– Mond meg neki, hogy szerettem őt – zokogott a fiatal leány.

Az anya felegyenesedett, tekintete üressé vált, mintha minden remény elveszett volna. Már-már ott tartott, hogy feladja a harcot és átadja magát a szörnyű sorsnak, amikor kelet felől az úton egy férfi közeledett.

– Bátorság, Tirza! Bízzál! – mondta újra reménykedve. – Látok valakit, aki bizonyára mondhat valamit a názáretiről.

– Anyám, te megfélekedzel, kik közé tartozunk – mondta Tirza keserűen. – Az idegen kikerül minket és legjobb esetben egy átok lesz az adománya, ha nem egy kő.

Az idegen egyre közelebb ért és amikor kellő távolságba került, már hallhatta a belpoklosok kötelező kiáltását:

– Tisztátalan, tisztátalan!

Meglepetésére a férfi nem állt meg.

– Mit akarsz? – kérdezte egy bizonyos távolságból.

– Látsz bennünket, vigyázz tehát magadra! – mondta az anya méltósággal.

– Asszony – felelte a jövevény ünnepélyesen –, annak a hírmondója vagyok, aki egy szóval meggyógyítja az olyan betegeket, mint amilyen te vagy. Én nem félek.

– Áldott legyen a názáreti! – kiáltott fel az özvegy. – Igaz, hogy ma a városba megy?

– Te mondtad – felelte az idegen –, ráadásul ezen az úton. Az asszony hátatellen nézett rá.

– Minek tartod te őt? – kérdezte a férfi részvétellel.

– Az Isten fiának! – válaszolt az asszony.

– Akkor maradj itt. De talán jobb lesz, ha ahhoz a fehér sziklához állsz a fa alatt és amint elhalad az úton, kiálts neki. És ne félj! Ő meghall téged, még ha az ég dörögne is. Megyek és közlöm a városban, Izrael egybegyűlt gyermekeinek, hogy ő nemsokára megérkezik s készüljenek a fogadására. Béke veled és a tieddel, asszony!

Az idegen tovább ment.

– Hallottad, Tirza? – kérdezte az özvegy lázas örömmel. – A názáreti úton van, ezen az úton és meghallgat minket. Még egyszer s utoljára erősítsd meg magad! Menjünk a sziklához, már csak tíz lépésnyire van.

Tirza nagynehezen talpra állt és Amrára támaszkodva elindult. Időközben az öreg cseléd észrevette, hogy az idegen visszajött.

– Eszembe jutott, hogy a nap forró lesz, amíg a názáreti megérkezik – mondta közvetlenül a férfi – és a vízre nagyobb

szükségetek lesz, mint nekem. Fogadd el és továbbra is bízál. Kiálts rá, amikor elhalad előttetek!

Elővett egy vízzel telt lopótököt és átnyújtotta.

– Te zsidó vagy? – kérdezte meglepődve az asszony.

– Az vagyok, sőt több annál – felelte az idegen –, Krisztus tanítványa vagyok, aki naponta szóval és példájával azt tanítja, amit most veled tettem. A világ régóta ismerte azt a szót, hogy szeretet, anélkül hogy a lényegét értette volna. Béke veletek!

A férfi elment és ők lassan odavánszorogtak a sziklához, amely kiemelkedett és mindössze harminc lépésnyire volt az úttól. A fa alatt, az árnyékban ittak a vízből és pihentek egyet. Tirza nemsokára elaludt, a többiek csendben maradtak, nehogy megzavarják álmát.

Néhány óra múlva nagy sokaság jelent meg az Olajfák hegyén. Amint a többezres tömeg elvonult az úton, a sziklánál pihenők észrevették, hogy mindenki frissen vágott palmaágat visz a kezében. Ekkor az özvegy felkeltette Tirzát.

– Ő jön – mondta. – Akiket látunk, a városból mennek elébe; akiket keleti irányból hallunk, azok a barátai és társai, akik vele együtt érkeznek. Nem csodálkozom, ha a két menet itt, előttünk találkozik.

– Amra – fordult most az özvegy a hű cselédhez –, amikor Júda a tíz bélpoklos meggyógyításáról beszélt, milyen szavakkal szólították meg a názáretit?

– Azt mondták: „Uram, irgalmazz nekünk!” – de az is lehet, hogy „Mester, könyörülj rajtunk!”

– Csak ezt?... És ez elég volt?

– Elég – felelte Amra –, Júda látta őket, amint egészségesen távoztak.

Időközben a sokaság a keleti irányból lassan felért. Az önfeledten éneklő, örömujjongó tömeg közepén, számárháton ült egy fedetlen fejű férfi. Napbarnított arcát hosszú, gesztenyebarna haj árnyékolta be. Nem nézett sem jobbra, sem balra. Követőinek zajos tüntetése nem zavarta, átszellemült

tekintetéről mindenki felismerhette; a belpoklosoknak sem kellett mondani, hogy a názáretit látják maguk előtt.

– Ó itt van, Tirza – mondta az özvegy. – Megérkezett és mi is menjünk!

A fehér szikla elé ment és térdre hullott, a leány és Amra követték ebben. Ezrek és ezrek lengették zöld ágait és fennhangon kiabáltak, szinte egy hangon zengett:

– Áldott Izrael királya, aki az Úr nevében jön!

S a társaságában levők feleltek rá, óriási erővel visszhangozta a táj. Ebben a zajban a belpoklosok kiáltása, mint könnyű madárcsiripelés hallatszott. És mégis mindenki érezte, hogy a szenvedők számára itt az alkalom; ha ezt nem ragadják meg, elvesz örökre és vele együtt maguk is.

– Közelebb, gyermekem... menjünk közelebb – szólt az anya szorongva. – Mert nem hall bennünket... Felkelt és előre botorkált, hangja ijesztően hasított bele a levegőbe. A nép látta ezt a tönkrement embert és megdöbbszent a végtelen emberi nyomorúság láttára... Tirza, valamivel anyja mögött gyengeségében lerogyott, nem tudott tovább menni.

– A belpoklosok! – kiabált a nép. – Kövezzétek meg őket!... Isten átkozottjai! Pusztuljanak!

A hozsannák közé ilyen kiáltások is vegyültek; sokan nem tudták, miről is van szó. A közelben, akik ismerték a Messiás lelkületét és szokásait; a hosszabb együttlét során tudták, milyen mélyen él benne az isteni részvét, most rá szegezték tekintetüket és hallgattak. Egészen közel ért az özvegyhez és megállt. Az asszony is meglátta a Messiást. A nagy csendben felzokogott az asszony és így szólt:

– Ó, Mester, Mester! Te látod nyomorúságunkat, ha akarod, tisztává tehetsz minket! Irgalmazz nekünk!... Irgalmazz...

– Hiszed-e, hogy megtehetem? – kérdezte ő szelíden.

– Te az vagy, akiről a próféták beszéltek: te vagy a Messiás?

– Asszony – mondta a csodatevő gyengéden –, nagy a te hited. És legyen neked a hited szerint!

Egy pillanatig még ott időzött, s mintha nem is lenne tudomása a hatalmas tömegről, elügetett onnan, mialatt az özvegy térdre omlott. Mindkét csapat ujjongással, hozsannákkal és pálmaágak lengetésével köréje csoportosult és tovább vonultak a város felé. Az özvegy Tirzához sietett, karjába szorította leányát és együtt sírtak, amíg a menet lassan haladva eltűnt a hegyek mögött. Amikor az éneklés is elhalkult, olyan messzire jutottak, kézzelfoghatóvá vált a csoda.

A belpoklosok ereiben egyszeriben felfrissült a vér, újra az egészségesek érverése állt helyre és a fájdalom nélküli gyógyulás édes érzetét tapasztalhatták. Erejük visszatért s a testi felfrissülés a lélekre is áterjedt.

Ennek a csodálatos átalakulásnak Amrán kívül még egy tanúja volt. Ben-Hur, aki a názáretit minden vándorlásában követte, ezúttal is jelen volt, amikor a belpoklos asszony a zarándokok útján előkerült. Hallotta könnyörgését és látta betegségtől eltorzult arcát; hallotta a feleletet is, amely erősen felkeltette érdeklődését. Meg akarta várni a csodát; a belpoklosok meggyógyulását, akik ugyan számára idegenek voltak, de gyógyulásuk bizonyosság lehetett a titokzatos názáreti isteni küldetése mellett.

Ben-Hur tehát kíváncsian közeledett a fehér sziklafal felé, de félúton hirtelen megállt, mintha gyökeret vert volna a lába. Egy öreg, töpörödött, fekete asszonyt pillantott meg, aki két tenyerébe rejtette arcát.

– Az Úrra, ez Amra! – mondta magában Ben-Hur.

Elhaladt az anya és leánya mellett, akiket nem ismert és megállt az idős cseléd előtt.

– Amra – mondta neki –, Amra, mit keresel itt?

A cseléd előre rohant és térdreborult előtte; a könnyek szinte megvakították és a nagy örömtől csaknem megnémult.

– Ó, uram – mondta sírva és nevetve –, milyen jó a te Istened és az enyém!

Mint amikor villám cikázik át a sötét éjszakán, úgy villant keresztül a sejtelem Ben-Hur arcán. Érezte, hogy Amra itt-léte és a két belpoklos nő között valami összefüggés rejlik és hirtelen megfordult, éppen abban a pillanatban, amint a nők is talpraálltak. A szívverése majdnem megállt, a lába a földre gyökerezett – a hang is megakadt a torkán –, annyira megdöbbsent a látottaktól.

Az asszony összetett kézzel és sírós szemmel, az ég felé fordulva állt ott. Ben-Hur csak nézte... Vajon csalódhat-e? Soha nem látott még idegent, aki ennyire hasonlított volna anyjára, mint ez az asszony. Csak a haja vegyült őszbe... És ki volt az mellette, ha nem Tirza?... Kedves, szép, már érettebb arc, de egyébként ugyanaz, aki vele együtt kinézett a mellvéd fölött a baleset reggelén... Az ifjú megtántorodott, majd kezét a cseléd fejére tette és reszketve kérdezte:

– Amra... anyám! Tirza! Mondjátok, jól látok-e?

– Szólj hozzájuk, uram, szólj, kérlek! – biztatta az öreg dajka.

Az ifjú most már nem kételkedett, nem várt, hanem kitért karral rohant a két nő felé.

– Anyám! Tirza! Itt vagyok!...

Ők hallották a kiáltását és maguk is a szeretettől hajtva rohantak feléje. De az anya hirtelen megállt és ajkáról a régi kiáltás röpcent el:

– Megállj, Júda fiam; ne jöjj közelebb! Tisztátalan, tisztátalan!

Ezt a kiáltást nemcsak a megszokás sugallta, hanem a félelem is. Az anya még mindig aggódott, bár meggyógyultak, de a ragály fertőzöttsége még ott lehetett a ruhájukon és bajt okozhat. De az ifjú nem gondolt ilyesmire. Ott álltak előtte, akiket már olyan régen keresett, – ki tarthatná vissza tőlük?... A következő pillanatban már egymás karjában zokogtak mindhárman.

Az első elragadtatás után az anya így szólt:

– E boldogságban, gyermekeim, ne legyünk háládatlanok.

Kezdjük újra az életet. És annak tiszteletére, akinek annyival tartozunk...

Szó nélkül térdre borultak, Amra is velük. Az anya imádkozott s ők rajongó hittel, túláradó hálával utána mondták... Amikor felálltak, Ben-Hur, mintha csak önmagának mondaná, így szólt:

– Názáretben, ahol ez az ember született, az ács fiának hívják őt. Kicsoda ő?

Az anya szeme a régi gyöngédséggel simogatta fiát és most ugyanazt felelte, amit a názáretinek is mondott:

– Ő a Messiás, fiam!

– És honnan van az ő ereje?

– Azt abból tudhatjuk meg, hogy mire használja fel. Mondhatsz-e valami rosszat a cselekedeteire?

– Nem! – kiáltott fel Ben-Hur meggyőződéssel.

– E jelből biztosak lehetünk, hogy hatalma az Istentől van.

Mielőtt még az ifjú szólhatott volna, az anya észrevette a köpenye alatt rejtgetett kardot.

– Háborúra készülsz? – kérdezte aggódva – Fegyver van nálad!

– Szükséges lehet a názáreti védelmére – felelte Ben-Hur.

– Vannak ellenségei? – kérdezte az özvegy megütközve. – És kik azok?

– Nem mind rómaiak, anyám. A rabbik és tanítók is haragszanak rá, mert véleményük szerint nagy bűnt követett el – válaszolt Ben-Hur elkeseredve.

– Miféle bűnt?

– Az ő szemében a nem körülmetélt pogány is annyi szeretetet érdemel, mint a legszigorúbb életmódot folytató zsidó. Ez az új tanítás, amit hirdet.

A nap már nyugovóra szállt, készülődniök kellett a hazatérésre. A törvény értelmében a megtisztult belpoklosok addig nem térhetnek vissza az élők közé, amíg a rabbi meg nem vizsgálta őket. Ezért a három nő egy új sírkamrába költözött

egy időre a Kidron völgyében, Ben-Hur pedig Jeruzsálembe sietett, hogy az új helyzetnek megfelelően a szükséges előkészületeket megtegye.

A nílusi kígyó

Ben-Hur két sátrat ütött fel a Felső-Kidronnál és kényelmesen berendezte, majd anyját és húgát minden késedelem nélkül idekísérte, hogy itt várják be a vizsgáló pap véleményét megtisztulásukról. Ezáltal az ifjú komoly fertőzésnek tette ki magát s így az ünnep szertartásain nem vehetett részt, még a templom legkevesbé szent udvarába sem léphetett be. Így kényszerűségből, de szabad akaratából is szeretett családja körében maradt a sátrakban. Sok közölnivalójuk volt egymással, alig várták, hogy kibeszéljék magukat.

Időközben lenn a Kidronnál, különösen az utak mentén, egészen a damaszkuszi kapuig megtelt a környék ideiglenes hajlékokkal a húsvéti zarándokok számára. Ben-Hur meglátogatta ezeket az idegeneket és beszédbe elegyedett velük; sátrukat látva elámult roppant számukon. Rádöbrent, hogy a világ minden része képviselve van itt: a Földközi-tenger mindkét partján levő városok egészen Herkules oszlopáig; a folyamparti települések a távoli Indiában és Európa északi tartományaiban – és hogy ezt a roppant tömeget ugyanaz a cél hozta ide, a nevezetes ünnep megülnése – ez a tény elgondolkodtatta, vajon nem értette-e félre a názáretit? Türelmes várakozásával hátha csak leplezi a csendes előkészületet? . . . Mennyivel alkalmasabb lenne ez az idő a megmozdulásra, mint az a másik, amikor a Genezáret mellett a galileaiak akarták a korona elfogadására kényszeríteni! Akkor csak ezrekről volt szó; most milliók felelnek a felhívására, a számuk meg sem állapítható. A világ minden részéből érkeztek zsidók, akik csak a jelszót várják, hogy egy emberként a zsidók királyának zászlaja alá álljanak. Időközben zömök ter-

metű, fedetlen fejű és sötét szakállú férfiak jöttek és Ben-Hur iránt érdeklődtek a sátorban; a találkozás titokban történt és anyja kérdésére, hogy kik ezek, csak azt válaszolta:

– Néhány jó barátom Galileából.

Tőlük kapott hírt a názáretiről és ellenségeinek szándékairól. Tudta, hogy a jó ember élete veszélyben forog, de nehezen képzelte el, hogy lennének olyanok, akik megtámadására is vetemednének. Úgy látszott, hogy erősen körülbástyázza őt a hírnév és a népszerűség, bár Ben-Hur leginkább mégis Krisztus csodatevő erejében bízott, hiszen megfoghatatlannak tartotta, hogy aki az életen és halálon uralkodik, nem fordítja ezt a hatalmát a saját védelmére.

Ben-Hur végül is nem fékezhetette tovább türelmetlenségét és elhatározta, hogy a városba lovagol. Egész úton senkivel sem találkozott. A házakban, amelyek előtt elnyargalt, nem látszottak lakók; a tüzek nem égtek, – ez volt az az óra, amikor a látogatók a városba sereglettek, ekkor vágták le az áldozati bárányokat is.

A lovas az északi kapun vágatott be és látta, hogy Jeruzsálemet kivilágították az Úr tiszteletére. Csakhamar atyja házához ért, s a nagy szobába sietett. Boldizsár iránt akart érdeklődni, de Irasz lépett be és a szolga magukra hagyta őket. Ben-Hur a szép egyiptomi elé lépett, hogy üdvözlje, de a félúton megdöbbenve állt meg. Irasz megvető gőggel állt a terem közepén és még egy idegenhez sem lehetett volna hidegebb; olyan szenvtelennek látszott, mint egy szobor. Fejét kissé hátra vetve, éles, dölyfös hangon megszólalt:

– Éppen jókor jössz, Hur fia! Köszönetet mondok a vendégszeretetért, holnapután már nem lenne alkalmam rá.

Ben-Hur szótlanul meghajolt, de a szemét nem vette le Iraszról.

– Hallottam egy kockajátékosok közötti szokásról – folytatta az egyiptomi nő –, ha vége a játéknak, előveszik a tábláicskáikat és elszámolnak. Áldoznak az isteneknek és megkoszorúzzák a nyertest. Mi játszottunk... sok napon és éj-

szakán át. És most, hogy a végére jutottunk, lássuk, hogy kit illet a koszorú?...

Ben-Hur gondolkodás nélkül felelt:

– A férfi ne állja útját az olyan asszonynak, aki a maga útján kíván járni!

– Mondd csak, ó, jeruzsálemi fejedelem – a hallottakra igyekezett gúnyosan felelni az egyiptomi nő –, hol van ő, a názareti ácsnak és egyben az Istennek a fia, akitől olyan sokáig nagyszerű dolgokat vártak?

Az ifjú türelmetlenül intett kezével:

– Nem szegődtem az őreül.

Irasz még előbbre hajolt, úgy kérdezte:

– Darabokra törte Rómát? – A gúny átjárta minden szavát.

Ben-Hur mozdulatában most már határozottan a harag érződött.

– Hol van a székvárosa? – vált egyre kellemetlenebbé a nő hangja. – Nem láthatnám a trónját és a bronz oroszlánjait? És a palotáját?... Hiszen ő feltámasztja a halottakat is, az ilyenek semmiség egy aranyházat létesíteni! Csak dobbant egyet a lábával és menten elkészül a ház akár oszlopokkal is, mint Karnak; telis-tele trónusokkal, kincsekkel és koronákkal!

A nő szava annyira epébe mártott volt, hogy Ben-Hurt óvatosságra intette, tettetett jókedvvel felelt tehát:

– Azt ajánlom, egyiptomi, várjunk talán egy napig, sőt egy hétig is, őmiatta vagy inkább az oroszlánok és a koronák miatt.

A nő ügyet sem vetett a közbeszólásra, még maróbb gúnynyal folytatta:

– És hogy van az, hogy ebben a ruhában látlak? India kormányzóinak nem ilyen a viselete! Attól tartok, hogy nem foglaltad el királyságodat... Azt a királyságot, amelyet én osztottam volna meg veled.

Ben-Hur udvariasan hallgatott és Irasz, hiába várva a feleletre, így folytatta:

– Láttam álmodozó cézár od bevonulását Jeruzsálembe. Láttam a hegyről leereszkedő menetet, amellyel érkezett. Hallottam az éneklésüket, de hiába kerestem a királyi termetet... egy lovast bíborban, kocsit ragyogó fegyverzetben levő hajtóval, hatalmas katonákat a kerek pajzs mögött... Kerestem testőrségét... a jeruzsálemi fejedelmet és a galileai légiók egy kohorszát vártam...

Lenéző pillantást vetett Ben-Hurra, majd felkacagott.

– Szeszosztrisz helyett, aki diadallal tér vissza vagy egy sisakos és kardos Cézár helyett egy asszonyos képű és hajviseletű férfit láttam, aki egy nőstényszamár on ül és sír. A király! Az Isten fia! A világ Megváltója!...

Ben-Hurt nagyon rosszul érintették az elhangzott szavak.

– Nem hagytam el a helyemet, jeruzsálemi fejedelem – folytatta Irasz, mielőtt az ifjú megszólalhatott volna. – Nem nevettem és megálljt parancsoltam magamnak. A templomban dicsőül majd meg, mint az olyan hős, aki az egész világot birtokába veszi. Láttam őt bemenni a Susán-kapun és az asszonyok udvarába. Láttam amint megállt és vesztegelt a díszkapu előtt. Sokan voltak velem a tornácon és az udvarokban; az oszlopcsarnokokban és a templom lépcsőin... Egy milliónyi nép lélegzetfojtva várta a Messiás kijelentését. Az oszlopok sem lehettek csendesebbek, mint mi... Azt képzeltem, hogy meghallom a hatalmas római gépezet csikorgását... Ó, fejedelem, Salamon lelkére mondom, hogy akit te a világ királyának tartasz, a te Messiásod összehúzta magán a ruháját és elsétált, mégpedig a legtávolabbi kapun keresztül és ki sem nyitotta a száját... És a római gépezet még mindig forog!

Amikor saját csalódásának megerősítését ilyen durva formában hallotta, Ben-Hurban feltámadt a férfibüszkeség. Rájött, hogy Irasz az ő dicsősége és esetleges koronája reményében volt kedves hozzá s ez a kétszínű játék lelke mélyéig felháborította. De azért fékezte indulatait és nyugodt méltósággal mondta:

– Ha ez az említett játék, Boldizsár leánya, fogadd a koszorút... Átengedem neked. De hagyjuk a szavakat! Valamit közölni akarsz, abban bizonyos vagyok; térj arra, kérlek s én válaszolok rá. Azután menjünk a magunk útján és felejtsük el, hogy valaha találkoztunk.

A nő egy pillanatig merően nézte Ben-Hurt, fontolgatta, hogy mit tegyen, majd hidegen így szólt:

– Engedelmmel... mehetsz!

– Béke veled! – felelte az ifjú és kifelé indult.

A nő megállította.

– Egy szóra még... – mondta dölyfösen.

Ben-Hur megfordult és odanézett.

– Gondold meg, hogy mindent tudok rólad – folytatta Irasz.

– Szép egyiptomi, mit tudhatsz te rólam?

A nő kis szünet után ezt mondta:

– Hur fia, te inkább római vagy, mint bármelyik zsidó testvéred. És ezért vagyok hajlandó megmenteni téged.

– Megmenteni?... Engem?...

Irasz rózsaszínűre festett ujjai vidáman játszottak a nyakán levő ragyogó függődísszel; hangja is halknak és szelídeként tűnt ebben a pillanatban.

– Volt egy zsidó, korábban menekült gályarab, aki az idernei palotában megölt egy embert – kezdte az egyiptomi lassin, kímérten.

Ben-Hur megdöbbsen, Irasz csendesen folytatta:

– Ez a zsidó Jeruzsálemben, a vásártéren megölt egy római tisztet; ugyanez a zsidó Galileából három begyakorolt római légiót hozott, hogy a római kormányzót ma éjjel elfogja; s e mellett szövetséget kötött Róma elleni háborúra: egyik társa Ilderim sejk...

Közelebb húzódott az ifjúhoz és szinte suttogva mondta:

– Te Rómában éltél. Ezeket a dolgokat kellő helyen is el lehet mondani. Ó, te sápadt vagy!...

Az ifjú úgy járt, mint aki macskával játszik s valójában tigrisre akadt. A nő rendületlenül mondta tovább:

– Te ismerős vagy Rómában és ismered Szejánuszt. Gondold csak meg, hogy bizonyítékokkal vagy anélkül elmondják neki, hogy az említett zsidó a leggazdagabb ember egész Keleten..., sőt az egész birodalomban. Ez az ember bizonyára a Tiberis mélyén kötne ki... És milyen pazar események történének a Cirkuszban. A római népet mulattatni szép hivatás, de még szebb mesterség a hozzávaló pénzt megszerezni. Szejánusznál nem volt alkalmasabb ember erre...

Irasz nyilvánvaló aljassága már nem is izgatta az ifjút, higgadtan felmérte az eseményeket. Eszébe jutottak a forrásnál történt jelenetek, amikor Irasz elárulta, hogy ismeri titkait és szemmel tartja őt. Ben-Hur akkoriban Eszterre gyanakodott, hogy az egyiptomi nő tőle szerezte értesüléseit, most meg akart győződni arról, hogy nem tévedett-e. Nagy nyugalommal ezeket mondta:

– Örömet szerzek neked, Egyiptom leánya és elismerem ravaszságodat s azt is, hogy kegyelmedtől függök. Megölhetnélek, de nem teszem, mert nő vagy. De a sivatag nyitva áll előttem és bár Róma ért az embervadászathoz, messzire kell fáradnia, amíg utolér. De hagyjuk ezt. Szeretném tudni, honnan szerezted értesüléseidet rólam? A szökésben, a fogságban vagy a halálban is vigaszom lesz, ha megátkozhatom az árulót. Ki mondta neked mindazt, amit rólam tudsz?

– Az én hazámban vannak olyan emberek, akik a tengerparton tarka színű kagylókat gyűjtenek, felvágják azokat s az egyes darabokat márványlapokba illesztik. Többektől gyűjtöttem össze az adatokat; ettől is, attól is és végül összeraktam őket.

– Ez nem lehet elég – mondta Ben-Hur. – Lehet, hogy holnap már nem élek, de ismernem kell, ki az árulóm!

– Ha ez olyan fontos számodra – felelte Irasz vállat vonva –, egyet s mást Ilderimtől tudtam meg, amint kint volt apámmal a sivatagban. Az éjszaka csendes volt és a sátor fa-

lain átszűrődtek a szavak. Más dolgokat pedig – folytatta mosolyogva – nem mástól hallottam, mint...

– Kitől?

– Magától Hur fiától – felelte Irasz. – Senki mástól nem kérdezősködtem soha.

Ben-Hur megkönnyebbülten lélegzett fel és jókedvűen mondta:

– Köszönöm, most már könnyű szívvel megyek. Szejánusz ne várjon olyan sokat rád! Béke veled, Egyiptom!

Ben-Hur újra távozott, de a nő útját állta:

– Megállj! – mondta parancsolóan.

Az ifjú visszafordult, de a nő kinyújtott kezét nem fogadta el. Sejtette, hogy most jön a jelenet csúcspontja és már előre számított a meglepetésre.

– Kérlek, ne kételkedj bennem, Hur fia! Tudom, miért tett örökösévé a nemes Arriusz. Izisre és Egyiptom összes istenére! Sajnáljalak, ha egy könyörtelen ember kezébe kerülsz vagy eltemetkezel a sivatagban. Ha megteszed, amit mondok, megmentelek. Erre megesküszöm!

– Majdnem hiszek neked – mondta Ben-Hur.

De azért várta, hogy mire lyukad ki az egyiptomi nő, aki lelkesen beszélni kezdett:

– Gyermekekorodban volt egy barátod. Összekülönböztek valamin és attól fogva ellenségek lettetek. Ő rosszat tett neked. Hosszú évek múlva újra találkoztatok Antiokhiában, a cirkuszban.

– Messzala! – kiáltott fel Ben-Hur és ez a név még gyanakvóbbá tette.

– Igen, Messzala – folytatta Irasz. – Te hitelezője vagy. Felejtsd el a múltat és lépj vele újra barátságra s add vissza neki azt az összeget, amelyet a nagy fogadásban elvesztett. Mentsd meg őt! A hat talentum számodra semmiség, de neki... Nyomorék testtel kell élnie. Bárhol találkozol vele, a földről tekint fel rád. Ben-Hur; nemes fejedelem! Olyan római sarja-

déknak, mint ő, a koldulás a halálnál is gyűlöletesebb. Mentsd meg őt a koldulástól!

Mialatt Irasz beszélt, az ifjú Messzala arcát vélte kikandikálni a válla fölött és a római arca cseppet sem emlékeztetett sem a koldusra, sem egy barátra; gúnyos, patriciusi mosolya s kihívó, gőgös lényé olyan volt, mint régen.

–A kérdés máris eldőlt: Messzala semmit sem kap – felelte Ben-Hur nyugodt méltósággal. – Mennem kell, de mindezt feljegyzem a nagy események könyvébe... egy római ítéletét egy római ellen! De vajon ő küldött-e hozzám ezzel a kérelemmel, ő, Egyiptom?

– Ő nemeslelkű és így ítélte meg téged is – mondta Irasz szinte könnyörögve.

Ben-Hur csendes gúnnyal kérdezte:

– És ha a helyzet fordított volna, ő ugyanezt megtenné velem? Felelj, az igazság kedvéért!

– Ő... tudod, hogy ő...

– Római! – egészítette ki a mondatot Ben-Hur. – És te úgy gondoltad, hogy engem, a zsidót másféle mércével mérhetsz! Én engedjem el a tartozását, mert ő római. Ha van még mondanivalód, Boldizsár leánya, beszélj gyorsan, mert Izrael Urára mondom, ha tovább forralod a véretem, elfelejtem, hogy nő vagy és... Csak egy kémet látok benned, aki annál gyűlöletesebb számomra, mert egy római érdekeit szolgálod. Beszélj hát, de gyorsan!

A nő arcára kiült a gyűlölet, úgy rikácsolta:

– Te éhenkórász senki! – üvöltötte. – Azt gondolod, hogy szerethettelek, amikor ismertem Messzalát!? A te fajtád arra született, hogy neki szolgáljon! Ő megelégedett volna a hat talentum elengedésével, de én azt mondom, hogy a hathoz adj még húszat... igen, húszat; hallod? Meg kell fizetned azt, hogy rokonszenvvvel kísértelek és olyan sokáig megtűrtelek magam mellett, holott akkor is csak őt szolgáltam. Ha ez a kereskedő holnap délig nem kap parancsot a huszonhat talentum kifizetésére, jól jegyezd meg az összeget, – akkor

Szejánusszal gyűlik meg a bajod! Ezt vésd eszedbe és élj boldogul!

A nő elindult kifelé, de most Ben-Hur állta útját.

– Akár holnap, vagy azután, itt vagy Rómában látod Messzszalát – kezdte nyugodtan – add át neki az üzenetet. Mondd meg, hogy visszakaptam a pénzt, még a hat talentumot is, amelyet tőlem lopott, amikor apám vagyonát elrabolta. Mondd meg neki, hogy túléltem a gályát, ahová küldött és erőm teljében örvendek az ő koldus voltán és becstelenségén. Anyám és húgom, akiket az Antónia börtön egyik zárkájába küldött, hogy ott meghaljanak, élnek és egészségesek, hála a Názáreti erejének, akit te annyira gyűlölsz. Mondd meg neki, hogy amikor Szejánusz eljön, hogy kifosszon engem, már semmit sem talál, mert a duumvirtól kapott örökséget a mizéniumi villával együtt eladtam s ez a pénz hozzáférhetetlen, mivel a világ piacain váltók formájában forog. A ház, a jószágok, az árucikkek, a hajók és a karavánok, amelyekkel Szimonidesz kereskedik, császári őrizet oltalma alatt állnak, mert ésszerű jövedelmet jelentenek Rómának. S végezetül mondd meg, hogy megvetésemet nem szavakban tolmácsolom; gyűlöletem zálogaként olyan személyt küldök hozzá, aki majd kiteljesíti az átkot. És ha rád néz, amint ezt az üzenetet megviszed neki, az ő római ravaszsága megsúgja, hogy te vagy az átok, amelyre gondolok. Most pedig menj és magam is indulok.

Ezek után az ajtóhoz kísérté és kiengedte a nőt.

– Béke veled – mondta csendesen és Irasz eltűnt.

Amikor Ben-Hur elhagyta a termet, léptei lassúbbá váltak, fejét lecsüggesztve ment tovább. Az a gondolat, hogy az egyiptomi nő éveken át Messzszala érdekeit szolgálta s őt megpróbálta az orránál fogva vezetni, elkeserítette, csorbát ütött a hiúságán. Most már világossá vált, hogy miért nem volt

elítelő szava az álnok római ellen a Kasztália forrásnál. Mennyire magasztalta őt, amikor a Pálmaliget taván csónakáztak. És most már nem lehet vitás az idernei palotába való meghívás sem. Szerencsére, a hiúságon esett sérelmekbe nem hal bele az ember. Ben-Hur is csakhamar megkönnyebbült és ekkor hálatelt szívvel sóhajtott fel:

– Áldott legyen az Úr Isten, hogy ez a nő nem tart tovább rabságban engem! Valójában nem is szerettem őt. . .

Lassan felment a tetőre, odaért, ahol Szimonidesz szokott üldögelni s a következő elhatározásra jutott tépelődése közben.

– Nem bocsátok meg a rómainak. Nem osztom meg vele vagyonomat és meg sem szököm atyáim városából. Galileában kezdem meg a harcot. Az, aki Mózeszt adta, talál nekünk is méltó vezetőt, ha én elbuknék. Ha a názáreti nem is, de a sokaságból lesznek olyanok, akik hajlandók meghalni a szabadságért. . .

A kereskedő itt a tetőn elaludt székében, lábánál Eszter is elszunnyadt, halkan, nyugtalanul lélegzett. Ben-Hur sokáig gyöngéden nézte a fiatal leányt, majd lábujjhegyen távozott a teraszról.

– Nem keltem fel – mondta magában. – Nincs semmi mondanivalóm a számára, hacsak a szerelmem nem. . . Bár nem az a kérdés, hogy én szeretem őt, hanem az, hogy ő szeret-e engem? Mert ő Júda leánya és egészen más, mint az egyiptomi. Ott minden hiúság; itt az igazságosság; ott a nagyravágás, itt a kötelességérzés; ott az önzés, itt az önfeláldozás. . . Még nem is tudja, hogy megtaláltam anyámat és húgomat. Bizonyára örül majd a jó hírnek! Anyám második leánya lesz; Tirza mását találja benne. Szeretném mindezt elmondani neki, de kedvezőbb időre várok. . .

Getszemáne kertje és a Kálvária

Az utcák tele voltak járókelőkkel, többen tűz körül csoportosultak, pecsenyét sütöttek és lakmároztak. Ben-Hurt lépten-nyomon köszöntötték: „Maradj itt, tarts velünk. Testvérek vagyunk az Úr szeretetében.” Ő köszönt és sietett tovább, a Kidron-parti sátrakhoz igyekezett. Egyszer csak mozgó fáklyák lángjait pillantotta meg, majd észrevette, hogy a fáklyák nyomában megszűnik az énekszó. A füst között meghökkenve vette észre a fényesre csiszolt lándzsahegyek villanását; római katonák voltak.

– Mit keresnek a római légionáriusok a zsidók vallási menetében?...

Holdfény világított, de a menetben többen égő lámpát vittek. Ben-Hur megállt, hogy szemügyre vegye a menetet. A fáklyákat és lámpásokat szolgák vitték, mindegyiknek szöges bot vagy husáng volt a kezében; mögöttük ballagtak a papok és a vének, hosszú szakállú, ráncos homlokú rabbik, befolyásos emberek Kajafás és Hannás tanácsában; végül következtek a fegyveres római katonák.

– Hová mehetnek? – tűnődött Ben-Hur. – A templomba bizonyára nem, mert az út Sziójónról, ahonnan ezek jöttek, a Xisztus mellett visz a szent épülethez. És ha békés ügyben járnak: mire kellenek a katonák?...

Különösen három, egy csoportban haladó személy ébresztette fel az ifjú érdeklődését. A két szélsőt megismerte: balról a templom rendőrfőnöke, jobbról pedig egy pap ment; a közepső annyira lehorgasztotta fejét, hogy nem lehetett felismerni. Megjelenése egy rabra emlékeztetett, aki még nem tért magához a börtön élményeitől... olyan volt, mint akit a kópádra visznek.

Ben-Hur mindenáron tudni akarta, hogy ki ez a személy. A pap jobbára állt és velük ment tovább. Egyszer csak hirtelen felemelte a fejét ez az ember, a lámpák fénye megvilágí-

totta félelemtől eltorzult arcát. A férfi szakálla kuszált, szeme beesett és révedező volt – de ő megismerte:

– Az Iskáriót!...

A papot megzavarta Ben-Hur megjelenése:

– Ki vagy te? Takarodj innen! – kiáltott rá és megtaszította.

Az ifjú félreállt és kissé hátrább újra a menethez csatlakozott. Átmentek a Bezetha-dombon, az Antóniusz-erőd melletti lapályon s lefelé haladtak a bethesda medence mellett a Juh-kapuig.

Húsvét éjszakája volt, a kapuszárnyak tárva-nyitva, a menet akadálytalanul ért a Kidron mély szakadékába. Majd bal felé kanyarodtak, ahol az útról egy kőfallal kerített olajfás liget látszott. Ben-Hur tudta, hogy ezen a helyen csak vén, göcsörtös fák, apró cserjék s egy sziklából faragott vályú található, ahol az olajat kitapossák. Hirtelen megálltak. Majdnem egymásnak dőltek az emberek, körös-körül zavart hangok hallatszottak. Ben-Hur kivált a tömegeből és előre futott. A kert bejáratánál megtorpant. Egy fehérbe öltözött férfi állt hajadonfővel, kezét a mellén keresztbe fonta; karcsú, törekeny alak hosszú hajjal és sovány, átszellemült arccal – a lemondó és megadó várakozás megtestesülése.

A názáreti volt!...

Mögötte csoportosultak a tanítványai; roppant izgatottak voltak, de a Mester annál nyugodtabb. A fáklyafény megvilágította: arca csupa szelídség és szeretetreméltóság.

És ezzel a védtelen személlyel állt szemben a csöcselék...

Ben-Hur most már mindent világosan látott; gyors pillantást vetett Júdásra és megértette, hogy mi készül. A látogatás nem lehetett vitás. Itt volt az áruló, ott az elárult és ezek a doronggal s botokkal felszereltek, megerősítve a fegyveres rómaiakkal azért jöttek, hogy elfogják őt.

Ben-Hur már évek óta készült ehhez hasonló eseményre. A férfi, akinek szolgálatára szentelte életét és akit olyan nagyra tartott, súlyos veszedelemben forog. És ő mégis tétlenül

áll?! Talán az a nyugalom tartotta vissza az ifjút, amellyel ez a különleges ember a csőcselék elé állt. Ben-Hur látta, hogy a Mester csodákat tett: halottakat támasztott fel, belpoklosokat gyógyított meg – joggal hihette, hogy az élet és a halál mindenható Ura meg tudja védeni magát. Ebben a hitben várakozott s a názáretit saját magához – az emberi mértékhez mérte... Töprengéséből hirtelen Krisztus csengő hangja ébresztette fel:

– Kit kerestek?

– A názáreti Jézust – felelte a pap.

– Én vagyok az!

Az egyszerű szavakra, melyeket nyugodtan, minden felháborodás nélkül mondott ki, néhányan a támadók közül visszatántorodtak, mások a földre rogytak és talán vissza is fordultak volna, ha Júdás oda nem lép hozzá.

– Üdvözlégy, Mester! – mondta alázatosan és megcsókolta őt.

– Júdás – kérdezte a názáreti szelíden –, csókkal áruod el az emberfiát? Miért jöttél?...

Nem kapott választ és erre ismét a tömeghez fordult:

– Kit kerestek?

– A názáreti Jézust.

– Mondtam nektek, hogy én vagyok – hangzott szelíden a válasz. – Ha tehát engem kerestek, ezeket engedjétek útjukra.

A tanítványaira mutatott, mialatt a rabbik közeledtek feléje.

A tanítványok közül néhányan közelebb húzódtak, sőt egyikük kardot is rántott s az elfogók közül egyiknek a fülét levágta... Ben-Hur csak állt tétlenül. Szó nélkül nézte végig azt is, hogy köteleket szedtek elő. A názáreti mit sem törődött saját halálos veszedelmével.

– Várj csak! – mondta a megcsónkított embernek és azonnal meggyógyította őt.

Mindkét oldalon zavarba jöttek e csodatételtől; Ben-Hur

abban reménykedett, hogy akinek ekkora hatalma van, nem engedheti megkötöztetni magát...

A Mester újra megszólalt, a védelmére kelt tanítványhoz intézte szavait:

– Tedd a hüvelybe kardodat; a poharat, amelyet Atyám nyújt nekem, ki kell innom. – Majd a fogdmegekhez fordult: Mint valami lator ellen, kardokkal és botokkal jöttök az elfogásomra? Naponként a templomban voltam veletek és nem fogtatok el – de ez a ti órátok, a sötétség hatalmáé.

A fegyveresek bátorságot merítettek és körülvették; a tanítványok félelmükben elmenekültek, egy sem maradt közülük. A tömeg végül is megkötözte az elhagyott embert. Ben-Hur a fáklyák füstjén át látta, hogy viszik magukkal az ártatlant. Soha semmi nem hatotta meg őt ennyire, mint ez a számalomraméltó, elhagyott ember, aki védhette volna magát; egy lehelettel megölhette volna ellenségeit, de – mégsem tette. Mi ez az említett pohár? Ki az az atya, akinek engedelmeskednie kell a názáretiinek? Egy sereg titok, amelyre nem kap feleletet.

A csöcselék a katonákkal visszaindult a városba. Ben-Hur lelkiismeret-furdalást érzett, hogy nem teljesítette kötelességét. Hirtelen elhatározta, hogy újra a közelébe megy. Kérdezni akart tőle valamit... Gyorsan a fegyveresek után sietett és bátran csatlakozott hozzájuk. Utat tört magának s ahhoz az emberhez ért, aki a kötél végét vitte, amellyel a foglyot megkötözték.

A názáreti lecsüggesztett fejjel, lassan lépdelt, törékeny alakja a megszokottnál is jobban meghajlott; ő maga mintha mindenről megfeledkezett volna, ami körülötte történt. Elöl, tőle néhány lépésnyire a papok és a vének vonultak; egymással beszélgettek és időnként hátrafordultak. Éppen a Kidron-szakadékban levő hídhoz értek, amikor Ben-Hur elvette a kötelet a szolgától és a názáretihez fordult:

– Mester! – mondta gyorsan a fülébe suttogva. – Egy szót csak, Mester! Mondd meg nekem...

A legény visszavette a kötelet az ifjútól, aki azonban nem tágitott a közeléből:

– Mondd meg – sürgette Ben-Hur a názáretit –, a saját elhatározásodból még ezekkel?

Ekkor már többen észrevették a sugdosást és haragosan taszították félre Ben-Hurt:

– Ki vagy, te ember és mit akarsz itt?

– Ó, Mester – könyörgött Ben-Hur, nem törődve a többiekkel és hangjában erős aggodalom érződött –, barátod és tisztelőd vagyok. Mondd, elfogadod-e, ha segítséget hozok?

A názáreti fel sem nézett s Ben-Hur ebből a néma megadásból megértette, hogy a Mester leszámolt mindennel, ami a világról való... Szorongó lelke mélyén megszólalt egy ösztönös, értő hang: „Hagyd őt magára”; a barátai elhagyták, a világ megtagadta – maga sem tudja már, hogy hová megy, de nem is törődik vele. „Hagyd őt magára!”

A tömeg most már kényszerítette is erre. Többen megragadták és körös-körül ezt kiáltották feléje:

– Ez is közülük való! Fogjátok le és kötözzétek meg őt is!

Ben-Hur szenvedélyesen fordult szembe támadóival; hatalmas ökölcsapásokkal utat tört magának a tömegben. Letépték a ruháját, de őt nem érték el, kibújt közülük és a szakadék mélyén meghúzódott a sötétben. Rejtőzködéséből csak akkor bújt elő, amikor a tömeg már messze járt. A khánba sietett és kilovagolt családja sátrához. Elhatározta, hogy reggel megnézi a názáretit és megpróbál beszélni vele. Ekkor még nem tudta, hogy egyenesen Hannás házába vitték s még az éjjel kihallgatták, hogy rögtön elítélhessék.

A fiatalember nem tudott elaludni, mert a megálmodott zsidó királyság most már végérvényesen semmivé foszlott... A názáreti valóban nem földi királyságra, nem uralkodásra született – ezt be kellett látnia – és csalódott szíve kétségbeesetten keresett új célt, új törekvéseket magának. És ekkor váratlanul felbukkant képzeletében a mizénumi villa, amint Eszterrel annak kertjében sétálgat, majd megpihen a kocka-

köves, hűvös átriumban; fejük fölött a nápolyi égbolt, lábuknál a legnaposabb déli föld és a legkékebb öböl... Nem hadvezér többé és nem kormányzó, hanem egy hűséges hitves boldog férje...

Másnap reggel két ember állt meg Ben-Hur sátrainak bejáratánál, azonnal látni akarták őt. Az ifjú még nem kelt fel, de magához kérte őket.

– Békesség veletek, atyámfiai – köszöntötte őket. Galileai tisztak voltak, bizalmas emberei. – Üljetek le!

– Nem ülünk le – mondta az idősebbik mogorván. – Az annyit jelentene, mint hogy meghalni engedjük a názáretit. Kelj fej, Júda fia és jöjj velünk. Az ítéletet már meghozták és a keresztfát már a Golgotán van.

– A keresztfát! – kiáltott fel ijedten Ben-Hur.

– Ma éjjel elfogták és kihallgatták őt – folytatta a galileai. – Hajnalban Pilátus elé vitték. A római kétszer is az ártatlan voltát hangoztatta és nem volt hajlandó kiadni őt. Majd megmosta kezét és ezt mondta: „Legyen hát rajtatok” és ők azt felelték...

– Kik? Kik felelték?... – vágott közbe az ifjú hevesen.

– A papok és a nép is... „Legyen rajtunk és gyermekeinken a vére!”

– Szent Atyám! – kiáltott fel Ben-Hur elszörnyedve. – A római jobb a zsidóhoz, mint a saját rokonsága! És ha... valóban Isten fia, ki moshatja le vérének a gyermekeiről? Ennek nem szabad megtörténnie. Itt a harc ideje!...

Arca elszántságot tükrözött.

– A lovakat gyorsan! – parancsolta az elősiető arabnak. – Mondd meg Amrának, hogy küldjön tiszta ruhákat, te pedig hozd elő a kardomat! Itt az ideje, barátaim, hogy meghaljunk Izraelért! Várjatok, azonnal jönnek!

Egy-falatot evett, megivott egy pohár bort és már sietett is vissza társaihoz.

– Hová indulsz most? – kérdezte az egyik galileai.

– Összeszedem a légiókat – felelte Ben-Hur.

– Az nehéz lesz – sóhajtott a másik galileai és mérgében a levegőbe suhintott. – Csak ketten maradtunk híveid közül. A többiek a papokat követik.

– És mit akarnak? – kérdezte Ben-Hur csüggedten.

– Megölni őt – válaszolta a galileai szégyenkezve.

– A názáretit?

– Igen, őt!

Ben-Hur végignézett társain és eszébe jutott a Mester éjszakai felkiáltása: „A poharat, amelyet Atyám nyújt nekem, ki kell innom.”... Újra látta a názáretit, amint hallgat a felajánlott segítségre és most már lesújtotta őt a bizonyosság: ezt a halált nem lehet megakadályozni. Ez az ember teljes tudattal erre készült, amikor küldetését megkezdte; egy felsőbb akarat parancsát követi s ez ki másé lenne, mint az Úré? Ha ő beleegyezik és önként vállalja halálát, más mit tehet? A galileaiak elpártolása is jele annak, hogy az Úr akarata megpecsételte a Mester sorsát. Kezébe vette a kantárszárát:

– Menjünk, atyafiak – mondta bizonytalanul.

A Golgotához igyekeztek, de már az Ezekiás tavának völgyében le kellett szállniok, akkora sokaság állta el az útjukat. Egy ház mögött megpihentek és várták, hogy a tömeg felvonuljon a hegyre... Csak úgy hömpölygött az áradat Ben-Hur és társai mellett, szakadatlanul, megállás nélkül. Minden fajta és rangú ember elvonult itt, minden országból való: ki gyalog, ki lóháton, ki pazar kocsikkal, gyaloghintókkal, pompás ruhákban, de mégis az arcvonások egy bizonyos hasonlóságával; valamennyien zsidók voltak. Különböző nyelveken beszélve vonultak; kíváncsian, aggódva, tolakodva – hogy meghalni lássanak egy názáretit. És minden arcon látható volt az a tekintet, amely csak valami szörnyű látvány

esetén, hajótörés, pusztulás vagy a háború nyomorúsága látán vésődik az emberre.

A nagy tornyok felől kiáltások hallatszottak.

– Most jönnek – mondta az egyik galileai.

Valóban közeledett egy csoport s Ben-Hur megpillantotta Szimonidesz szolgálait, akik egy székben vitték urukat. Eszter mellette haladt.

– Békesség neked, Szimonidesz és neked is, Eszter – köszöntötte őket az ifjú. – Ha a Golgotára készültök, várjátok meg, amíg a menet elvonult, magam is veletek megyek. Itt e háznál megpihenhettek.

A kereskedő csüggedt arccal mondta:

– Szólj Boldizsárnak is; nem messzire tőlünk, gyaloghintón hozzák. Az ő döntése az enyém is.

Ben-Hur odasietett a most érkező aggastyánhoz. Az egyiptomi sovány, beesett arcával egy halottra emlékeztetett. Meghallgatta Ben-Hur szavait s bágyadtan kérdezte:

– Megláthatjuk őt?

– A názáretit? Igen, tőlünk néhány lépésnyire kell elhaladnia – felelte Ben-Hur.

Az egész társaság behúzódott az említett házba. Boldizsár, amint kikecmergett a gyaloghintóból, egy szolgára támaszkodva állt; Eszter és Ben-Hur Szimonidesszel foglalkozott. Az áradat tovább özönlött, a hangos kiáltozás egyre nagyobb méreteket öltött.

– Nézzétek! – szólt Ben-Hur keserűen – Itt jön Jeruzsálem.

A menetet gyermeksereg nyitotta meg, vadul visítózva kiáltak: „A zsidók királya! Helyet a zsidók királyának!...” Szimonidesz fejcsóválta nézte őket:

– Ha ezek örökségükhöz jutnak, Hur fia, vége Salamon városának! Ezután egy teljesen felfegyverzett légionárius szakasz következett, egykedvűen lépkedtek, mint akiknek nincs sok közük az ügghöz; bronz fegyvereiken megcsillan a fény.

És jött a názáreti!

Minden lépésnél megtántorodott, mintha el akarna esni.

Szegetlen alsó tunikája fölött rongyos köntös lógott le a válláról. Meztelen lába véres nyomokat hagyott a köveken. Nyakába felírással ellátott deszkát akasztottak. Fejébe töviskoronát nyomtak, fájdalmas sebeket szántott a homlokán. Bőre ijesztően fehér volt. Kezét elől összekötözték. Mivel keresztjének súlya alatt még a városban összeroskadtt, egy férfi vitte helyette. Négy katona kísérte, a tömegből ennek ellenére néhányan közelébe férkőztek, bántalmazták és leköpdösték. De ő semmi hangot nem adott, fel sem tekintett, amíg oda nem ért ahhoz a házhoz, amely mögött Ben-Hur és barátai várakoztak. Eszter az apjába kapaszkodott, ez az erős akaratú ember is reszketett. Boldizsár szótlanul lerogyott, Ben-Hur pedig bánatában felkiáltott:

– Ó, Istenem!

A názáreti, mintha megsejtette volna érzelmeiket vagy halotta volna a kiáltást, rájuk fordította sápadt arcát s úgy nézett rájuk, hogy pillantását hátralevő életükben már el nem feledhették. Láthatták, hogy a Mester rájuk gondolt, nem önmagára és kihúnyó szeme azt az áldást sugározta, amelyet ajka már nem ejthetett ki.

– Hol vannak a légióid, Hur fia? – kérdezte Szimonidesz.

– Hannás jobban megmondhatja, mint én – felelte az ifjú keserűen.

– Elpártoltak? – szörnyedt el a kereskedő.

– Mindnyájan; e kettő kivételével.

– Akkor minden elveszett és ennek a jó, igaz embernek meg kell halnia.

Szimonidesz arca megvonaglott a fájdalomtól. Ő híven támogatta Ben-Hur munkájában; ugyanazok a remények éltek, amelyek most végérvényesen elvesztek.

A názáreti mögött két férfi ment, akik szintén keresztfákat cipeltek.

– Kik ezek? – kérdezte Ben-Hur a galileaiaktól.

– Elítélt latrok, akik együtt halnak meg a názárettivel.

Ezután aranyruhába öltözött, mitrás alak lépkedett a me-

netben. Templomi rendőrök vették körül, utána jött a szanhedrin és a papok hosszú sora, az utóbbiak tiszta fehér öltözetükben, amelyet bő és pompás színű abnéték takartak.

– Hannás veje – mondta Ben-Hur halkan.

– Kajafás! Láttam őt – bólintott Szimonidesz, miközben nézte a döllyfős arcú főpapot. Majd így folytatta:

– Most már meggyőződése, hogy aki ott elöl megy, valóban a zsidók királya! Községes embert vagy bűnöst még sohasem kísérték így utolsó útjára. Nézzétek, itt van egész Jeruzsálem és Izrael. Itt az éfód, itt a rojtos kék ruha s a piros gránátalmák és az aranycsengettyűk, amelyeket senki sem látott az utcán azt követően, hogy Jaddua a Makedón elé ment... Ez a pompa, amellyel kísérik, azt bizonyítja, hogy ő valóban király. Kövessük őt! Szólj Boldizsárnak, kérlek és induljunk! Most úgyis Jeruzsálem söpredéke jön.

Ezután Eszter szólalt meg:

– Ott néhány asszonyt látok, akik sírnak. Kik azok?

A távolban négy síró asszonyt láttak, az egyiket egy férfi támogatta. Ben-Hur megismerte és így szólt:

– A férfi a názáreti legkedvesebb tanítványa. Az asszony pedig, aki a karjára támaszkodik, a Mester anyja; a többiek galileai asszonyok.

Eszter szomorú szemmel kísérte a gyászolókat, amíg a sokaság elnyelte őket. Fanatikus és vérszomjas tömeg hullámozott itt minden irányban; forrongtak és üvöltöztek. Szolgák, tevehajcsárok, vásárosok, kapusok, kertészek, gyümölcs- és borárosok, prozeliták, a templom őrei és cselédei; tolvajok, rablók és sehová sem tartozó, gondozatlan és mosdatlan emberek. Egyesek kardot viseltek, a nagyobbik rész lándzsát és dárdát hozott, de legtöbben botokat, görcsös husángokat szorongattak és parittyákat. A csöcselék között egy-két előkelő férfi is feltűnt – az írástudók, rabbik, farizeusok és szadduceusok sorából – ők voltak a tömeg izgatói és eszmei vezetői. Ha egy-egy torok belefáradt az üvöltözésbe, s a már hangoztatott szavakat is megunták, új kiáltozók következtek

új szövegekkel. „Zsidók királya!” – „Helyet a zsidók királyának!” – „A templom beszennyezője” – „Istenkáromló!” – „Feszítsétek meg!” – Ez az utóbbi kiáltás egyre gyakrabban hangzott fel; kifejezte a csőcselék gyűlöletét a názáreti szelíd lénye ellen.

– Gyertek – mondta Szimonidesz a csőcselék iránti mély undorral, amikor már Boldizsár is készen állt az indulásra –, menjünk már.

Ben-Hur nem hallotta a hívást. Az a kegyetlen, vérszomjas légkör, amelyet a tömeg teremtett, ellentéténél fogva éppen a názáreti szelíd, emberszerető lényét hozta elé; emlékezett a sok jócselekedetre, amelyet a szenvedő emberekért a saját szeme láttára tett. Azután eszébe jutott a maga sorsa, amikor szintén egy római őr kezében volt és a gályarabságba kísérték, majdnem hasonlóan kilátástalan helyre, mint most a názáretit. És eszébe jutott a hűsítő ital, amelyet a názáreti kútnál kapott és aki adta: a fiatal Jézus arcának isteni kifejezése. Majd a későbbi csodálatos jószág, a virágvasárnapi csoda, amikor a Mester meggyógyította bélpoklos hozzátartozóit, anyját és Tirzát. S amikor mindez eszébe jutott, erősen vádolta magát, hogy nem tett meg mindent, amit megtehetett volna... A galileaiakra kellett volna jobban vigyáznia, hogy készen álljanak, ha elkövetkezik a döntés pillanata! Egy jól időzített csapás s nemcsak szétszórná a csőcseléket, megszabadítva a názáretit, hanem ez a tett harsonaként hatna Izraelnek is és siettetné az olyan régóta megálmodott szabadságharcot. Az alkalom kínálkozik, de el lehet szalasztani, a percek elrohannak... S ha egyszer elmúlik, örökre vége a lehetőségeknek... Ábrahám Istene! Valóban semmit nem tehet már? Ebben a pillanatban egy sereg galileait fedezett fel a tömegben. Átrohant a sokaságon és utolérte őket.

– Kövessetek! – szólt oda nekik. – Beszédem van veletek!

Az emberek köréje gyűltek és amikor a kis ház oltalma alatt voltak valamennyien, Ben-Hur elkezdte:

– Ti azok közül valók vagytok, akik csatlakoztatok hoz-

zám. Szövetkeztek velem a szabadságért és az új királyért, mihelyt elérkezik az idő. A kardok most is nálatok vannak s én állítom, hogy itt az idő a harcra. Menjetek, szóljatok társaitoknak, hogy a keresztfánál gyülekezzünk a názáreti megszabadítására. Siessetek mindnyájan! Ne vesztessétek az időt, mert a názáreti a király és vele együtt a szabadság halna meg.

Az emberek tisztelettel néztek rá, de nem mozdultak.

– Hallottátok? – sürgette őket az ifjú izgatottan.

Az egyik közülük így felelt:

– Júda fia! Kardjaink kézben vannak, de a názáreti nem a mi királyunk. Vele voltunk, amikor Jeruzsálembe jött, láttuk a templomban, de ő megcsalt minket és Izraelt is megcsalta. A díszkapunál hátat fordított és visszautasította Dávid trónját. Ő nem király és Galilea nem támogatja őt. De ha a te kardod készen áll, mi hajlandók vagyunk harcolni a szabadságért! Legyen ahogy mondod, találkozzunk a keresztfájánál.

Ben-Hur életének legfőbb pillanata érkezett el. Ha elfogadja az ajánlatot és kimondja a döntő szót, az események másképp alakulhattak volna. De akkor a történelmet az emberek irányították volna és nem az Isten. – Ben-Hur zavarba jött, nem tudta, hogy mit tegyen, szinte gyámoltalanul állt ott. Szimonidesz háromszor is rászólt, hogy induljon, de ő alig hallotta a sürgetést. Öntudatlanul megindult utánuk; Eszter mellette haladt. Mint a bölcseket azon a napon a sivatagban, őt is valami ismeretlen erő hajtotta.

A keresztfeszítés

Amikor a társaság – Boldizsár, Szimonidesz, Eszter, Ben-Hur és a két hű galileai – a keresztfeszítés helyére ért, a vezető Ben-Hur nem tudott számot adni, miképp törtek át a hatalmas tömegen és melyik úton jöttek.

Az alacsony, kopár dombtetőt az emberek élő fala zárta

körül és ezt a sűrű, külső falat a római katonaság belső fala biztosította. Egy százados ügyelt a katonákra. A domb a régi arám Golgota volt, – latinul Calvaria azaz koponya.

A lejtőkön, a lankákon és a magasabb pontokon egy tenyérnyi föld sem látszott ki, annyi ember helyezkedett el körös-körül; Ben-Hur csak vörös arcokat látott mindenütt. Óriási tömeg gyűlt össze; ennyien voltak kíváncsiak a názáretire – a gyűlölet vagy a részvét hozta ide az embereket, nem lehetett tudni, csak azt, hogy Ő valamennyiüket szerette és érettük készült a halálra! . . .

Fenn a dombon, még az élő fal fölött is látható volt, állt a főpap; mitrájáról, díszes ruhájáról és gögös tartásáról meg lehetett ismerni. Még nála is magasabban, csaknem odafenn a kerek tetőn állt a názáreti néma szenvedéssel. Fején a töviskoszorú, kezében, mintha kormánypálca volna, egy nád-szál . . . Egetverő ordítás hangzott feléje, a többmilliós gyülekezet nevetése és szitkozódása óriási erővel áradt szét a környéken . . . Csak egy valaki kívánta ezt a támadó szándékot megakadályozni, de ő is elmulasztotta örökre . . . Elmulasztotta, mert gondolatai ott kalandoztak a múltban, a Genezáret tava körül csapongtak, ahol újra felidézte a názáreti mondasát:

„Én vagyok a feltámadás és az élet.”

Ebből az álomszerű állapotból kalapácsütések zaja ébresztette fel Ben-Hurt. Ekkor vette csak észre a kereszteket előkészítő katonákat és mesterembereket. A gödrök már elkészültek a fák felállítására, jelenleg a keresztgerendákat illesztették a helyükre.

– Parancsold meg az embereknek, hogy siessenek! – sürgette a főpap a századost. – Ezeknek – és a názáretire mutatott – még napnyugta előtt meg kell halniuk. El is kell temetni őket, nehogy megfertőzzék az országot. Ezt rendeli a törvény.

Egy katona megszánta a názáretit, hozzá lépett és itallal

kínálta meg. Ő nem fogadta el a poharat. Azután egy másik ment hozzá és levette nyakáról a táblát a felirattal, majd a keresztfára szögezte.

– A keresztek készen vannak – jelentette a százados a főpapnak, aki így rendelkezett:

– Először hadd menjen az istenkáromló. Ha Isten fia, szabadítsa meg magát.

A nép, amely az előkészület minden egyes mozzanatát látta, hirtelen elhallgatott. Néma csend lett. Elérkezett a büntetés legszörnyesebb része, az elítéltek keresztre szögezése. Amikor a katonák elsőnek a názáretire tették kezüket, a tömeg megrázkódott, még a legdurvább lelkűek is összerezzenek a megdöbbenéstől. Később többen azt mondták, hogy hirtelen lehűlt a levegő és attól reszkettek.

– Milyen nagy a csend! – suttogta Eszter apja mellett.

És az apja újra átélte saját kínszenvedését, leánya arcát pedig eltakarta a látvány elől.

– Ne nézd, Eszter! – mondta halkán Szimonidesz. – Nem tudom, hogy mindazok, akik itt állnak és látják... az ártatlanok éppúgy, mint a vérszomjasok, nem lesznek-e ettől az órától fogva átkozottak?

Boldizsár térdre rogyott.

– Hur fia – lihegte a kereskedő növekvő izgalommal –, ha Jehova nem nyújtja ki karját, akkor Izrael elveszett... és vele együtt mi is!

Ben-Hur nyugodtan felelt:

– Álmodtam, Szimonidesz és álmomban hallottam, hogy ennek azért kell megtörténnie, mert ez a názáreti akarata és egyúttal az Isten akarata is. Tegyük úgy, mint az egyiptomi... Legyünk békében és imádkozzunk!...

Amint ismét felnézett a dombra, az ijesztő csendben ezek a szavak csendültek a fülébe:

„Én vagyok a feltámadás és az élet.”

Ben-Hur tisztelettel meghajolt, mintha élő személy szólt volna hozzá.

Fenn a tetőn tovább folyt a munka. Az őr levette a názáreti ruháit; a Mester mezítelenül állt a tömeg előtt. Az ostorozás véres csíkjai ott voltak a hátán, mégis könnyörtelenül ráfektettk a keresztre és kinyújtóztatták őt – először két karját a keresztgerendára; a szögek hegyesek voltak – néhány ütéssel átfúrták gyenge tenyerét, majd egyik lábát a másikra helyezték és egyetlen szöggel odaerősítették mindkettőt a fához. A kopácsolás zaja önmagában is félelmetesen hangzott.

A szenvedő egyetlen jajszt sem ejtett. . .

– Merre akarod fordíttatni az arcát? – kérdezte az egyik katona a főpaptól.

– A templom felé – válaszolta a főpap. – Azt akarom, hogy haldoklásában is lássa a szent épületet, amely semmit sem veszít a halálával.

A mesteremberek megfogták a keresztet és terhével együtt a felállítási helyére vitték. A végszóra a gödörbe helyezték, e zuhanás közben a názáreti teste kilendült, de vérző kezénél fogva a kereszten maradt. És még mindig nem hangzott el egyetlen jajszt vagy panasz sem, csak ez az isteni, alázatos sóhaj hagyta el szenvedő ajkát:

– Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy mit cselekszenek!

A keresztet, amely most még egyedül magaslott az ég felé, kitörő örömmel üdvözölte a megbódult tömeg. Mindazok, akik láthatták az írást a názáreti feje fölött és olvasni tudtak, megpróbálták kibetűzni. Alig olvasták el, nyomban közölték másokkal és az egész hatalmas tömeg minden oldalról ezt az üdvözlést hajtogatta és gúnyos nevetéssel ismételte:

– A zsidók királya! . . . Üdvözlégy, zsidók királya! . . .

A nap rohamosan emelkedett delelő pontjára. A városban a templom, a paloták, a tornyok, a tetők s a kimagasló pontok mind felemelkedni látszottak a páratlan ragyogásban. . .

Azután hirtelen homályba borult az ég; kezdetben nem volt nagyobb, mint a nap átmeneti elsötétülése. De később egyre jobban besötétedett, most már mindenki észrevette; a kiabálás és a nevetés zaja lecsendesedett. Az emberek érzékeikben kételkedve egymásra bámultak értetlenül, majd újra a napot nézték s a hegyeket és nem utolsósorban a dombot, ahol ez az esemény történt – nem találtak magyarázatot és sápadtan hallgattak.

– Csak köd ez vagy futófelhő – mondta Szimonidesz Eszternek, aki megrémült –, azonnal kiderül.

Ben-Hurnak más volt a véleménye.

– Ez nem köd és nem is felhő – mondta a fejét rázva. – Bizony mondom neked, Szimonidesz; olyan igaz, mint ahogy Isten él: aki ott függ, az Isten fia!

Otthagytá Szimonideszt, aki csodálkozott, hogy az ifjútól ilyen szavakat hall, odament Boldizsárhoz és kezét a térdelő aggastyán vállára tette:

– Bölcs egyiptomi – szólt hozzá –, egyedül neked volt igazad... a názáreti valóban Isten fia!

Boldizsár lehúzta őt magához és gyenge hangon felelte:

– Mint gyermeket láttam őt a jászolban, ahová először fektették; miért kellett megélnem ezt a napot? Bár meghaltam volna a társaimmal. Boldog Menyhért!... És boldog Gáspár!...

A szürkület teljes sötétséggé vált, de a dombon még nem fejeződött be minden. A latrokat egymás után felfeszítették keresztkre és a keresztek a földbe állították. Ekkor az őr-ség visszavonult és a magaslaton eddig körülzárt nép láthatóan felszabadult minden ellenőrzéstől: dulakodás, nevetés, szidalmak özöne áradt szét gátlástalanul.

– Ha te vagy a zsidók királya, szállj le a keresztről! – kiabálta az egyik jelenlevő.

– Igen, ha most lejön hozzánk – gúnyolódott az egyik rabbi –, akkor hiszünk benne.

Voltak, akik a fejüket csóválták és így szóltak:

– Ő le akarta rombolni a templomot, hogy majd három nap alatt felépíti... De magát nem tudja megszabadítani a keresztről.

– Isten fiának nevezte magát; hadd lássuk, hogy Isten szereti-e őt?!

A tömeg gyűlölete fokozódott. A názáreti nem bántotta az embereket, túlnyomó részük sohasem látta őt és ebben a szörnyű órában mégis átokkal halmozták el, a gonosz latrok iránt pedig rokonszenvet mutattak.

A váratlan sötétség riasztóan hatott Eszterre és részvétet érzett a názáreti iránt.

– Menjünk haza – könyörgött. – Ez az Isten haragja, atyám. Ki tudja még, mi történik itt? Félek!

De Szimonidesz makacs volt, hallani sem akart a távozásról. Sőt, amikor a tolongás kissé mérséklődött, az ő javaslatára előbbre mentek a keresztekhez. Ben-Hur vezette az idős egyiptomit, aki csak lassan haladt felfelé. Új helyükről is csak homályosan látták a názáretit, de legalább hallották halk sóhajtasát. Tűrése és kitartása nagyobb volt, mint szenvedő társaié, mert azok hangos jajveszékeléssel, rimánkodással jelezték kínjaikat.

A második óra jobbára úgy múlt el, mint az első. A názáreti egész idő alatt csak egyszer szólalt meg. Néhány asszony jött oda és a kereszt tövében letérdelt. Ezek között anyjára ismert és a kedves tanítványra.

– Asszony – mondta szavát felemelve –, íme, a te fiad! – És a tanítványnak: – íme, a te anyád!

Eljött a harmadik óra és a nép még mindig a halom körül tolongott, mintha valami különös vonzóerő tartotta volna ott. Higgadtabbak voltak, mint az előző órában és az is figyelmenreméltó volt, hogy most csendben közeledtek a názáreti keresztjéhez, szóltanul néztek rá és némán távoztak. Ez a változás az őrésre is hatott; korábban még sorsot vetettek a megfeszített ruháira, ezúttal gondosan figyeltek rá, ha nehezebben lélegzett vagy ha fájdalmában a fejét megmozdította.

A legszembetűnőbb azonban a főpapnak és kíséretének megváltozott magatartása volt; a sötétség hatására elveszítették önbizalmukat. Többen, akik a csillagászatban jártasak voltak, a sötétüléskor megvitatták a látottakat. „Holdtölte van – mondták aggódva – és ez nem lehet napfogyatkozás.” Mivel senki sem talált észokot a hirtelen sötétség magyarázatára, belül a názáretivel hozták összefüggésbe ezt a szokatlan, természetfeletti jelenséget és zavarba jöttek... Ha ez az ember mégis a Messiás volna? – villant át agyukon az önvád... De egyelőre még vártak és kételkedtek.

Amikor a harmadik óra fele is elmúlhatott, néhány ember, a legalsóbb néposztályból való, jött oda és megállt a középső kereszt előtt.

– Ez itt a zsidók új királya – mondta az egyik.

A többiek nevetve kiáltozták:

– Üdvözlégy, zsidók királya!

És mivel nem érkezett válasz, közelebb mentek.

– Ha te vagy a zsidók királya vagy az Isten fia, szállj le a keresztről! – kiabálták hangosan.

Az első lator is megszólalt:

– Igen, ha te vagy a Krisztus, szabadítsd meg magad és minket is.

A nép nevetett és tapsolt, s amíg a válaszra vártak, hallották, amint a második lator ezt mondja társának:

– Nem félsz az Istentől? Mi jogos büntetésünket kaptuk meg, de ez az ember semmi rosszat nem cselekedett.

A körülállók meglepődtek; mélységes csend lett s ebben a nyomasztó némaságban újra megszólalt a második lator, de ezúttal a názáretihez beszélt:

– Uram – mondta könyörögve: – emlékezzél meg rólam, ha országodba érsz!

Szimonidesz meghökkent. „Ha országodba érsz!...” Ez volt a kétség forrása, az a pont, amelyről olyan gyakran vitakozott Boldizsárral.

– Hallottad? – fordult hozzá Ben-Hur. – A királyság nem

e világról való. Ez az ember a király országát említi és ugyanezt hallottam magam is álmomban.

– Hallgass! – kiáltott rá Szimonidesz olyan erőlyesen, mint még sohasem. – Hallgass, kérlek! Ha a názáreti felelne...

A názáreti csengő hangon, teljes önbizalommal szólalt meg a keresztfán:

– Bizony mondom neked, még ma velem leszel a Paradicsomban!

Szimonidesz megvárta a mondat végét, majd kezét összetette és így szólt:

– Ne tovább, Uram! A sötétség elmúlt szememről, másképp látok... Úgy, mint Boldizsár. A teljes hit látásával.

A hű szolga megkapta méltó jutalmát. Összetört teste nem válhatott egészségessé és éppé; lelke sem szabadult meg szenvedéseinek emlékeitől, de a kinyílt szemhatáron túl felderengett az új élet napja – az új életé, amely legyőzte a régit – és ennek a neve: Paradicsom. Ott megtalálja a királyságot, amelyről álmódott és a királyt is. Tökéletes béke szállt szívébe.

Fenn a kereszten előtt a meglepődés és az ijedtség vette át a gyűlölet és a gúny helyét. A názáretit azért feszítették keresztre, mert az egész országban azt hangoztatta, hogy ő a Messiás. És íme, a kereszten nagyobb önbizalommal, mint bármikor, nemcsak megismételte ezt az állítását, hanem egy bűnbánó gonosztevőnek is megígérte a paradicsomot... A főpap, minden kevélysége ellenére, megrendült. Honnan vette az erejét ez az ember, ha nem az Igazságtól? És mi más az Igazság, mint az Isten?...

A názáreti lélegzete elnehezült. – Három órája a keresztfán és már haldoklik!... A hír mindenütt elterjedt s akkor minden elcsendesedett; a szellő is elhalt, fojtó pára nehezedett az emberekre és a csend mindent betakart, szinte hihetetlen volt, hogy milliók szoronganak a völgyben és a dombtetőn... Ekkor a sötétségen át ez a szomorú kiáltás röpített az ég felé:

– Istenem, Istenem! Miért hagytál el engem?

A hang mindenkit megdöböntett, Ben-Hurnak szinte a lélegzete is elállt. Eszébe jutott az ital, amelyet a názáreti kútnál tőle kapott. Nem messze egy edényben bor és víz állt, amelyet a katonák hoztak magukkal, hogy a botra szúrt spongyát belemártva megnedvesítsék a szenvedők ajkát, ha inni kérnek. Odaszaladt, felvette a spongyát, az edénybe mártotta és felnyújtotta a kereszthez.

– Ne bánts! – kiáltott rá a nép az útról haragosan. – Ne bánts!

Az ifjú ügyet sem vetett rájuk; a spongyát a názáreti ajkához emelte... Már későn!...

Az arc, amelyet Ben-Hur tisztán látott, a vértől és a portól fekete volt, mégis ragyogó fénytől sugárzott, a szem tágra nyílt és a magasba szálló tekintetben a túlvilági boldogság tükröződött. S a pár szóban, bár áldozat ajkáról hangzott el, a diadal öröme áradt:

– Beteljesedett! Beteljesedett!...

A fény kialudt a názáreti szemében; a koronázott fő lassan lecsuklott. Ben-Hur azt gondolta, hogy a küzdelem véget ért, de a halódó lélek még egyszer összeszedte magát s a közelben mindenki hallotta utolsó szavait:

– Atyám, a te kezedbe ajánlom lelkemet!

Reszketés rázta meg az elkínzott testet s a Mester élete és küldetése véget ért. A szív, minden szeretetével az emberek és a világ iránt, megszűnt dobogni. Ben-Hur visszatért barátaihoz és röviden csak ennyit mondott:

– Vége van; kiszenvedett!

A sokaság rendkívül gyorsan értesült a történekről. Halk, suttogó hangon terjedt el mindenütt a názáreti halálának híre... A nép óhaja teljesült, a názáreti kiszenvedett, de az emberek mégis megdöbbenve s nem örömmel néztek egymásra. Az ő vére rajtuk volt! S amíg ott álltak egymásra bámulva, a föld megrendült; sokan a szomszédjukba kapaszkodtak, nehogy elvágódjanak – a sötétség egy szempillantás alatt el-

tűnt és a nap felragyogott. Ugyanabban a fényben látni lehetett, hogy a három kereszt a dombon ingadozik, mint a nádszál. Úgy tűnt, mintha a középső kereszt felfelé szállna és terhet felemelné, mindig magasabbra s magasabbra lengetné az ég kékjében. Mindazok, akik kigúnyolták a názáretit, akik megütötték őt vagy a halálára szavaztak – ezek alkották a tömeg nagy részét – most olyasmit éreztek, hogy ez a földrengés személyükben őket fenyegeti s hogyha életben kívánnak maradni, gyorsan menekülniök kell az ég fenyegetése elől. Futásnak eredtek; teljes erejükből rohantak: lóháton, tevéken, kocsikon és gyalog is... És mintha ebben a felfordulásban a körülmények az üldözött ártatlant vették volna pártfogásba, a menekülők szörnyű félelemben, robajok között, sziklák zuhanása közepett remegtek életükért. Mellüket verték a korábban még vérszomjas zsidók és sikoltoztak a félelemtől. Az ő vére volt rajtuk!... Amint az Urat hívták segítségül, a feldühödött föld haraggal felelt helyette és keményen bánt velük. Utolérte a dölyfös főpapot is, feldöntötte őt, ruháját beszennyezte, az arany csengettyűket, a szakállát és arcát telehordta porral. Mindnyájukon egyformán a názáreti vére volt!

A názáreti anyja, a kedvelt tanítvány, a galileai asszonyok, a százados és katonái, valamint Ben-Hur és társasága maradtak csak a dombon. Ide is elért a földrengés hulláma. A latrok iszonyatosan kiabáltak a kilengő kereszteken. Ben-Hurnak maradt annyi ereje, hogy Boldizsárt keresse: az öreg egyiptomi mozdulatlanul feküdt a földön. Odarohant hozzá és szólítgatta, de nem jött válasz. A jó ember meghalt. Megölte a Mester halálának izgalma... Szolgái elfutottak halott uruk mellől, a két galileai vitte vissza gyaloghintóján a holttestet... Szomorú menet volt... Csaknem ugyanebben az órában vették le Krisztus testét is a keresztről.

Boldizsár tetemét a vendégszobába vitték. A szolgák most sírva visszaszállingóztak, hogy utoljára lássák őt, de amikor észrevették az arcán levő mosolyt, letörölték könnyeiket és

ezt mondták: „Jól van így. Ő boldogabb ma este, mint amikor reggel kiment...”

Ben-Hur nem bízta szolgára, hogy Irasszal tudassa apja halálát. Maga ment érte, hogy a ravatalhoz vezesse. Megállt Irasz szobájának bejárata előtt és csengetett. Még hallotta bentől a csilingelést, de választ nem kapott, akkor sem, amikor hangosan a nevéen szólította az egyiptomi nőt. Benyitott a szobába, de Irasz nem volt ott. Felsietett a tetőre – mindhiába. A szolgálktól is érdeklődött – senki sem látta a nap folyamán... Ekkor Ben-Hur már tudta, hogy Irasz elsőkött Messzalához... Visszatért a halott Boldizsárhoz és arra gondolt, hogy Krisztus irgalmas volt öreg szolgájához, mert nem engedte, hogy megérje leánya hálátlanságát.

A temetés utáni kilencedik napon Ben-Hur végre hazahozta anyját és Tirzát. Ettől a naptól fogva, amikor csak megemlékeztek a názáretiről, alázatos és hálás szívvel fohászkodtak hozzá, együtt imádva az Atyaistent és Krisztust, a Fiút.

A keresztfeszítés után mintegy öt évvel Eszter, aki már régen Ben-Hur felesége volt, szobájában ült a szép mizénumi villában. Dél volt, a meleg itáliai nap pompás virágdíszbe öltöztette a villa kertjét. A szobában a berendezés római ízlésre vallott, de Eszter a zsidó asszonyok ruháját viselte. Társaságát Tirza és az oroszlánbőrön játszadozó két gyermek jelentette; az ő gyermekei voltak.

A családi idillt egy szolga megjelenése zavarta meg:

- Egy nő van az átriumban és beszélni óhajt az úrnővel.
- Jöjjön be; itt fogadom őt – mondta Eszter.

Az idegen belépett. Láttára Eszter elsápadt, majd így szólt:

- Ismerlek; te...
- Irasz vagyok, Boldizsár leánya.

Eszter leküzdötte idegenkedését és hellyel kínálta az egyiptomi nőt.

- Nem ülök le - mondta hidegen Irasz -, azonnal indulok tovább.

A két nő megnézte egymást és Eszter szinte sajnálni kezdte volt vetélytársát. Nagyon megváltozott a szép egyiptomi... Arca durva lett, szeme vörös s alatta a bőre ráncos; az egész testen a korai elöregedés nyomai voltak észrevehetőek. Öltö-zete is gondozatlan és elhanyagolt volt.

- Ezek a te gyermekeid? - kérdezte Irasz, megtörve a kí-nos csendet.

Eszter rájuk nézett és mosolygott:

- Igen, azok. Megnézed őket közelebből?

- Megijeszteném őket - felelte Irasz. Majd közelebb húzó-dott Eszterhez s látva annak idegenkedését, így szólt:

- Ne félj! Férfjednek hoztam üzenetet, kérlek, add át neki. Közöld vele, hogy ellensége meghalt s hogy én öltem meg őt azért a sok nyomorúságért, amelyet rám hozott.

- Ellenségét?...

- Igen, Messzalát! - folytatta Irasz. - Azt is mondd meg uradnak, hogy megbűnhődtem azért, amit ellene vétettem és hogy talán ő is megszánna most...

Eszter szeme könnyes lett.

- Nincs szükségem szánalomra vagy könnyekre - tiltako-zott Irasz. - Mondd meg azt is, hogy megismertem a rómaiak-at... Élj boldogul! Kifelé indult, de Eszter utána sietett.

- Kérlek, várd meg a férjemet. Ő nem neheztel rád; már mindenütt keresett téged. Barátod akar lenni. És én magam is. Mi keresztények vagyunk.

Irasz azonban hajthatatlan maradt.

- Nem - mondta dacosan -, én szabad elhatározásomból lettem az, ami vagyok. Úgy sem tart már sokáig...

- De mondd - Eszter habozott -, nem tehetnék valamit kedvedre? Nem óhajtanál valamit...

Az egyiptomi nő arca megszelídült, amint a játszadozó gyermekekre nézett.

- Volna valami - mondta halkan.

Eszter követte Irasz tekintetét és megértette:

– Örömmel! – mondta barátságosan.

Irasz odament a gyermekekhez, letérdelt és megcsókolta mindkettőt. Majd felkelt és hirtelen az ajtóhoz lépve, búcsúzás nélkül távozott. Szinte futott, Eszter már csak a hült helyét találta.

Soha többé nem látták Iraszt és nem is hallottak róla. Ben-Hur és Eszter még abban az évben áthajóztak Szimonideszhez, aki nagyon megöregedett időközben. Néró uralkodásának tizedik évében abbahagyta a kereskedést; Ben-Hur vette át tőle Mallukh segítségével. Egy este, amikor már ott tartózkodott a család, Szimonidesz szokott karosszékeben üldögélt a teraszon. Ben-Hur, Eszter és az unokák mellette voltak. Szép évek sorakoztak mögöttük, csak egy szomorúság érte őket néhány éve, amikor Ben-Hur anyja meghalt. Amint lenéztek a teraszi szélről, előttük egy hajó ringott, amely előző napon érkezett és hírt hozott a Néró által megkezdett keresztényüldözésről. A család éppen ezekről az eseményekről beszélt, amikor megjelent Mallukh és egy csomagot nyújtott át Ben-Hurnak.

– Ki küldte ezt? – kérdezte Ben-Hur.

– Egy arab – válaszolta Mallukh –, de nem várt választ.

– A levelet Ilderim fia küldte – szölte Ben-Hur az apósához. – Azt írta, hogy az öreg sejk meghalt és meghagyta, hogy a Pálmaligetet rámhagyja ajándékba, amiért dicsőséget szereztem neki a cirkuszban.

Szimonidesz szeme megpihent a hajón s az arcán látszott, hogy gondolkodik. Rövid idő múlva komolyan így szólt:

– Hur fia, az Úr jó volt hozzád az utóbbi esztendőben. Sokért tartozol hálával. Nem kellene eldöntönnünk, hogy mi legyen azzal a hatalmas vagyonnal, amely a kezében van és egyre jobban gyarapszik?

– Már régen eldöntöttem – felelte Ben-Hur éppen olyan komolyan. – Az a szándékom, hogy az egész vagyon az adományozó elképzelését szolgálja. Csak azt kérdezem, hogy a

szent ügyet miképpen képviselem a leghívebben?... Ebben adj tanácsot, kérlek.

– A nagy összegeknek – felelte Szimonidesz –, amelyeket itt, Antiokhiában az egyháznak adományoztál, magam vagyok a tanúja. Most egyidőben a nemes sejk ajándékával érkeznek a hírek keresztény testvéreink üldözéséről Rómában. Ezzel új terünk nyílik. A világosságnak nem szabad kialudnia a fővárosban.

– Mondd meg, hogyan tarthatom életben?

– Azonnal megmondom. A rómaiak, sőt Néró is két dolgot tartanak szentnek: a holtak hamvait és a temetkezőhelyeket. Ha nem építhetsz templomokat az Úr imádására a föld felett, akkor építsd mindezt a föld alatt. És hogy megvédd őket a megszejtetéstől, vitesd oda mindazoknak a hamvait, akik a keresztény hitben halnak meg.

Ben-Hur izgatottan felkelt.

– Ez valóban nagy eszme – mondta lelkesülten. – Nem is késlekedem. A hajó, amely testvéreink szenvedéséről hozott híreket, vigyen engem azonnal Rómába. Holnap elindulok.

Mallukhhoz fordult:

– Tartsd készenlétben a hajót és magad is készülj fel, hogy velem jöhess.

– Jól van – mondta Szimonidesz – és az Úr legyen veled.

– És te, Eszter?... – kérdezte Ben-Hur.

Eszter odalépett férjéhez, gyengéden megcsókolta a homlokát és így szólt:

– Így szolgálj legjobban Krisztusnak. Kérlek, hogy ne legyek személyemben akadály és engedj meg, hogy veled mehessek. Segíteni akarlak küldetésedben!

*

Így épült meg Szent Kallixtusz katakombája Rómában, amely jóval régebbi, mint Szent Sebestyéné. Erre fordította Ben-Hur fejedelmi vagyonát és ebből az óriási katakombából indult el a kereszténység, hogy legyőzze a cézárokat.

Tartalom

Találkozás a sivatagban	5
József és Mária Betlehembe mennek	16
Krisztus megszületik	27
A napkeleti bölcsek és Heródes	34
Ben-Hur és Messzala	46
Grátuszt baleset éri	61
A gályarab	70
A tengeri ütközet	80
Ben-Hur visszatér Keletre	98
Kalandok a Dafne ligetben	107
A Pálmaliget	119
Mallukh jelentése	128
Messzala hírt hall Arriuszról	134
Ben-Hur a Megváltóról hall	141
Élet a táborban	156
A vipera mérge	168
Szimonidesz elszámolása	175
A verseny előtt	190
A cirkuszban	198
Júdea legyőzi Rómát	206
Csapda az idernei palotában	213
Az Antóniusz-torony hatos cellája	223
Ben-Hur Jeruzsálemben	231
Ben-Hur legyőzi a századost	243
Az egyiptomi Irasz mesterkedései	251

Zakariás fia, János	261
Ben-Hur a Messiásról beszél	266
Krisztus csodát tesz	274
A nilusi kígyó	284
Getszemáne kertje és a Kálvária	294
A keresztfeszítés	305

ISBN 963 360 229 7

KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
ALFÖLDI NYOMDA (272.66-19-2) DEBRECEN, 1982

